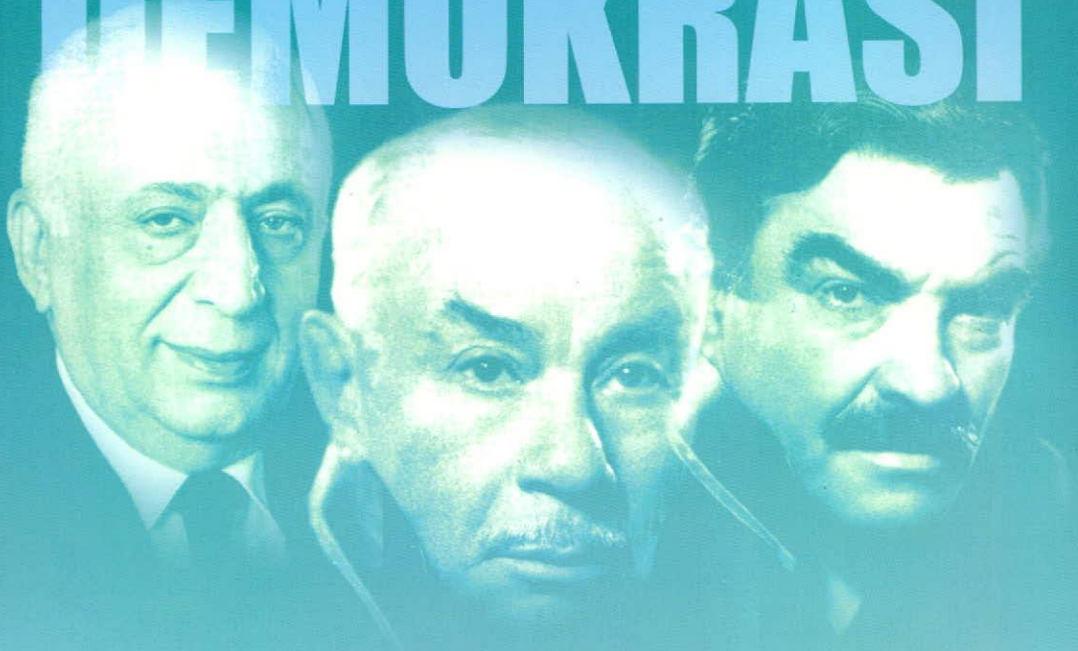

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

EKSİKSİZ DEMOKRASİ

**Kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği
Başkanları Anısına**

SEMPOZYUM

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

EKSİKSİZ DEMOKRASİ

KAYBETTİĞİMİZ
TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ
BAŞKANLARI
ANISINA
SEMPOZYUM

ANKARA
18-19 Ekim 2007

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 133

*Eksiksiz Demokrasi
Sempozyumu*

ISBN: 978-9944-234-26-9
© Türkiye Barolar Birliği
Birinci Baskı: Ocak 2008, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Karanfil Sokağı 5/62
06650 Kızılay - ANKARA
Tel: (312) 425 30 11 Faks: 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-posta: admin@barobirlik.org.tr
yayin@barobilik.org.tr

Sayfa Tasarımı ve Ofset Hazırlık
Düş Atelyesi (0312.215 70 37)

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B Demirtepe-Ankara
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

EKSİKSİZ DEMOKRASİ

**KAYBETTİĞİMİZ
TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ
BAŞKANLARI
ANISINA
SEMPOZYUM**

ANKARA
18-19 Ekim 2007

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ GÜN

18 Ekim 2007

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Av. Güneş GÜRSELER.....	XI
Adalet Bakanı Mehmet Ali ŞAHİN.....	XIII
Av. Özdemir ÖZOK.....	XIX

BİRİNCİ OTURUM

ÇAĞDAŞ

“DEMOKRASİNİN ÖNKOŞULU:

HUKUK DEVLETİ

VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ”

Oturum Başkanı: Alpay SUNGURTEKİN

Alpay SUNGURTEKİN.....	3
Maksut MUMCUOĞLU.....	5
Sibel İNCEOĞLU.....	16
Tartışma.....	35

İKİNCİ OTURUM

"HUKUK DEVLETİNİN VAZGEÇİLMEZ ÖĞESİ: SOSYAL DEVLET"

Oturum Başkanı Av. Ünsal TOKER

Ünsal TOKER.....	39
Doğan ÖZLEM	41
Fazıl SAĞLAM	62
Tartışma	75

ÜÇÜNCÜ OTURUM

"EKSİKSİZ DEMOKRASİ VE ERKLERİN SOSYAL AYRILIĞI"

Oturum Başkanı: Av. Soner KOCABEY

Soner KOCABEY.....	87
Şule ÖZSOY	89
Güneş GÜRSELER.....	104
Tartışma	115

İKİNCİ GÜN

19 Ekim 2007

**“EKSİKSİZ DEMOKRASİNİN
GERÇEKLEŞME ARACI OLARAK
SİYASİ YAPILANMA”**

BİRİNCİ OTURUM

**“SİYASİ PARTİLER DEMOKRASİNİN
VAZGEÇİLMEZ UNSURU OLABİLDİ Mİ?
EKSİKSİZ DEMOKRASİ İÇİN
SEÇİM SİSTEMİ”**

Oturum Başkanı: Av. Özdemir ÖZOK

Güneş GÜRSELER	133
Özdemir ÖZOK.....	134
Yılmaz ATEŞ.....	139
Ahmet İYİMAYA	145
Tayfun İÇLİ.....	152
Osman ÖZÇELİK.....	158
Mustafa DESTİCİ	167
Tartışma	173

İKİNCİ OTURUM

“SİYASİ PARTİLER DEMOKRASİNİN VAZGEÇİLMEZ UNSURU OLABİLDİ Mİ? EKSİKSİZ DEMOKRASİ İÇİN SEÇİM SİSTEMİ”

Oturum Başkanı: Av. Vedat Ahsen COŞAR

Vedat Ahsen COŞAR	210
Seyfettin GÜRSEL	211
Yavuz ATAR	224
Hüseyin ÖZCAN	245
Levent GÖNENÇ	256
Murat YANIK	265
Tartışma	274

BİRİNCİ GÜN
18 Ekim 2007

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Av. Güneş GÜRSELER (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri): Sayın Bakanım, Sayın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Anayasa Mahkemesi Değerli Eski Başkanı, değerli meslektaşlarım, değerli konuklarımız, sayın basın mensupları, değerli baro başkanlarımız; kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği başkanları Prof. Dr. Faruk Erem, Prof. Dr. Eralp Özgen ve Av. Teoman Evren'in anısına düzenlediğimiz sempozyuma hoş geldiniz.

Sempozyumumuzun başlığı, bildiğiniz gibi "*Eksiksiz Demokrasi.*" İki gün boyunca sizlere dağıtılan program çerçevesinde eksiksiz demokrasiyi, siyasi partiler sistemimizi, seçim sistemimizi ayrıntılarıyla değerli uzmanlarla tartışacağız. Ben başta Sayın Bakan, ve Sayın Başsavcı olmak üzere tüm katılanlara katkıları için, şereflendirmeleri için teşekkür ediyorum.

Sayın Bakana sözü vermeden önce iki tane mesaj var. Diğerlerinin isimlerini daha sonra sunacağız, ama Sayın Meclis Başkanı, Sayın Başbakan ve önceki Adalet Bakanı ve Başbakan Yardımcısının mesajlarını izninizle okumak istiyorum.

Sayın Meclis Başkanı'nun mesajı şöyle:

"Kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği başkanları anısına düzenlenen sempozyuma nazik davetiniz için teşekkür ederim. Yoğun programım nedeniyle katılamadığım için üzgünüm. Sempozyumun başarılı geçmesini dileyerek, sempozyuma emeği geçenlere ve katılanlara saygılar sunuyorum."

**Köksal Toptan,
Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı**

Sayın Başbakanımızın mesajı:

"Düzenlemiş olduğunuz eksiksiz demokrasi konulu sempozyuma davetiniz için teşekkür ederim. Sempozyumun başarılı geçmesi dileğiyle kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği eski başkanlarını rahmetle anıyor, size, değerli mensuplarınıza ve tüm katılımcılara sevgi ve selamlarımı sunuyorum."

**Recep Tayyip Erdoğan,
Başbakan**

Adalet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Cemil Çiçek'in mesajı:

"Davetiniz için teşekkür ederim. Kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği başkanlarını bir kez daha rahmetle anar, düzenlemiş olduğunuz sempozyumun başarılı geçmesini diler ve katılımcılara saygı ve selamlarımı sunarım."

**Cemil Çiçek,
Adalet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı**

Kendilerine ve diğer mesaj gönderenlere bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Ben şimdi açılış konuşmasını yapmak üzere Adalet Bakanımız Sayın Mehmet Ali Şahin'i huzurlarınıza davet ediyorum.

Mehmet Ali ŞAHİN (Adalet Bakanı): Saygıdeğer Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Anayasa Mahkemesi saygıdeğer Eski Başkanı, Barolar Birliği değerli Başkanı, sevgili hukukçu arkadaşlarım, dostlarım, değerli basın mensupları; ben de hepinizi sevgiye saygıyla ve muhabbetle selamlıyorum. Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlediği iki gün sürecek olan sempozyumunda hep birlikteyiz.

"Eksiksiz Demokrasi" başlığı altında iki gün sürecek böyle bir sempozyumu düzenledikleri için Türkiye Barolar Birliği Başkana ve değerli yöneticilerine üç bakımdan tebriklerimi ve takdirlerimi sunmak istiyorum: Bir tanesi, Türkiye Barolar Birliği bir vefa örneği gösteriyor. Başta Türkiye Barolar Birliği'nin kurucu başkanı olmak üzere, Türkiye Barolar Birliği başkanlığı yapmış olan, ama aramızdan ayrılmış olan değerli hukukçuların anısına böyle bir sempozyum düzenliyor. Bu çok güzel, çok anlamlı bir vefa örneğidir. O bakımdan gerçekten tebriklerimi sunuyorum.

Merhum Faruk Erem'in şu sözü benim hep hafızamdadır: "*Suçluyu kazıyın, altından insan çıkacaktır.*" Kendisini sadece bugün anmıyorum, bundan bir hafta önce Sincan'da Ankara ceza ıslah ve infaz kurumlarını gezerken hatırladım. Eğer içinizde orayı ziyaret etmeyen, orayı görmeyen varsa tavsiye ederim. Türkiye'nin ceza infaz kurumları bakımından hangi noktaya geldiğini göstermesi bakımından örnek bir komplekstir. Orada suçluya insan muamelesi yapılıyor. Aslında biraz önce merhum Erem'in ifade ettiği gibi "*suçlu suç işlemiştir, elimizin tersiyle toplumdaki tecrit edeceğimiz, iteceğimiz insan değildir*"in uygulamasını orada gördüm. Adalet Bakanlığı gö-

revini yeni üstlenmiş bir arkadaşınız olarak ilk kez gitmiştim, orayı görme ihtiyacını duymuştum. Hatta hükümlülerin kaldıkları mekanlara kadar girdim. Onları topluma yeniden kazandırmak için orada eğitimcilerin yapmış olduğu çalışmalarını bizzat yerinde müşahede ettim ve tabii ki demin ki o veciz söz gerçekten hukukçulara, Adalet Bakanlığı'na, Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü yetkililerine bir mesaj anlamındaki o sözü orada hatırlamıştım. Şimdi onun anısına da bir sempozyumun düzenlenmiş olması beni ayrıca memnun etti, bunu huzurunuzda ifade etmek istiyorum.

Türkiye Barolar Birliği ve Türkiye Barolar Birliğini oluşturmuş barolarımız, avukatlık mesleğini seçen benim meslektaşlarımda sorunlarını çözmek için uğraş veren, onların hakkını, hukukunu koruma gayreti içerisinde olan bir kamu kurumu niteliğinde meslek örgütüdür. Türkiye Barolar Birliği sadece mensuplarının hukukunu hakkını korumuyor, aynı zamanda hukukun üstünlüğünü, hukuk devleti anlayışını ve eksiksiz demokrasiyi de savunuyor ve koruyor. O bakımdan Türkiye Barolar Birliği bu sempozyumla *"ben sadece meslektaşlarımda hakkını koruyan bir örgüt değilim, asıl önemlisi Türkiye'nin tam bir hukuk devleti olması davasını da savunuyorum, eksiksiz demokrasiyi de savunuyorum"* mesajını veriyor. O bakımdan bu sempozyumu düzenledikleri için takdirlerimi sunuyorum.

Tabii demokrasiyi savunmak, hukuk devletini savunmak, aslında cumhuriyetimizi savunmak, cumhuriyetimize sahip çıkmaktır. Çünkü bu söylediklerim cumhuriyetimizin temel nitelikleri. O nedenle cumhuriyetimizi ve onun temel niteliklerini daha da güçlendirmeyi, Türkiye'de topluma mal olması konusunda elinden gelen gayreti göstermesi her türlü takdirin üzerindedir diye düşünüyorum. Şu bakımdan da böyle bir sempozyum nedeniyle Türkiye Barolar Birliği'ne ve değerli başkanına ve yöneticilerine takdirlerimi sunmadan geçemeyeceğim.

Türkiye son günlerde şehit cenazeleriyle çokça karşılaşır oldu. İşte son 15 gün içerisinde 30'dan fazla memleket evladını bölücü terörle mücadelede şehit verdik ve dün akşam Tür-

kiye Büyük Millet Meclisi kahir ekseriyetle, 507 oyla gerektiğinde bölücü terörün nemalandığı komşu bir ülkeye hükümet sınır ötesi operasyonla ilgili yetki verdi. Şimdi böylesine bir atmosfer içerisinde, burada eksiksiz demokrasinin konuşuluyor olmasının çok anlamlı olduğunu düşünüyorum. Şu denge son derece önemlidir: Özgürlükler ve güvenlik. Hem güvenliği sağlayacaksınız, hem özgürlüklerin standardını eksiltmeyeceksiniz, üstelik daha da çoğaltmaya çalışacaksınız. Bu, atomu parçalamak gibi bir şey.

Dün akşam Olağanüstü Bakanlar Kurulu vardı, 2008 yılı bütçesini denkleştirmeye çalışıyoruz, hatta bir aydır maliyeciler, ekonomistler bununla uğraşıyorlar. Demin söylediğimin yanında bunlar çok basit işler. Hem özgürlük standartlarını, mevcudu muhafaza edeceksiniz, güvenlik gerekçesiyle bundan taviz vermeyeceksiniz, geri adım atmayacaksınız, ama aynı zamanda güvenliği de ihmal etmeyeceksiniz, ikisini birlikte yürütmek bana göre büyük devletlerin işidir. Terör gerçeğiyle yüz yüze gelmemiş, bunun ne olduğunu bilmeyen, ama insan hakları deyince mangalda kül bırakmayanlar gelsinler Türkiye'yi, Türkiye şartlarını bir izlesinler. O nedenle Türkiye Barolar Birliği demek istiyor ki *"Evet, Türkiye'nin güvenliği de, vatanın, devletin, milletin bölünmez bütünlüğü de önemlidir, bunu da koruyacağız, bundan da geri adım atmak yok; ama aynı zamanda Türkiye tam demokrasiye, eksiksiz demokrasiye geçme yolunda da üzerine düşeni yapacaktır."* Aslında bu yöneticilere de bir mesajdır. Türkiye Barolar Birliği'ni oluşturan hukukçu arkadaşlarımız yöneticilere demek istiyorlar ki *"Türkiye'nin güvenliğini de sağlayacaksınız, özgürlüklerden de geri adım atmayacaksınız."*

Bugün Çankırı Üniversitesi'nin açılışı vardı. Köken itibariyle Çankırılıyım, beni davet etmişlerdi, ama ben sırf bu nedenle bu toplantıya katılmayı tercih ettim. Burada özellikle bugün için verilen mesajın dün akşam bir tezkerenin geçmesinin hemen akabinde burada eksiksiz demokrasinin konuşuluyor olmasını önemli gördüğüm için, ciddi bir mesaj oluşturduğu için buradayım ve sizinle birlikteyim. İki gün sürecek olan bu sempozyum boyunca tabii burada oturumlar yapılacak. Yarın yapılacak olan oturumun konusu da Siyasi Partiler

Kanunu ve Seçim Kanunları. Ben bir siyasetçim, 23-24 yıldır siyasetin içerisindeyim. Mahalle temsilciliğinden ilçe başkanlığına, il başkanlığından milletvekilliğine, şimdi de Adalet Bakanlığı görevini üstlenen bir arkadaşınızım. Siyasetin her kademesinde bulunmuş bir arkadaşınızım.

Dolayısıyla Siyasi Partiler Kanunu, seçim kanunları konusunda bizzat içerisinde bulunduğum için bazı düşüncelerim ve tespitlerim var, ama burada, özellikle yarın konuşulacak olan bu konuyu da son derece önemsiyorum. Acaba Türkiye’de siyasi partiler basmalkalıp gibi hep birbirlerinin programlarını, tüzüklerini mi taklit edecekler; yoksa siyasi partiler Türkiye’de tabii ki anayasal çizgi içerisinde kalmak, onun temellerine, onun değişmez ilkelerine bağlı kalmak koşuluyla farklı önerileri halka takdim etme imkânına sahip olmalı mı? Ben biliyorum ki şu anda Türkiye’de bulunan siyasi partilerin büyük ölçüde programları, tüzükleri birbirine benzer. Demin söylediğim koşullar içerisinde siyasi partiler acaba farklı önerileri kamuoyuyla paylaşabilmeli mi? Bunların tartışılmasında yarar görüyorum; baraj meselesi, ülke barajı meselesi.

Şimdiden kamuoyunda tartışılmaya başlandı; hazırlanmakta olan, henüz -kamuoyuyla paylaşılmadığı için hazırlanmakta olan diyorum- Anayasa değişikliği tasarısı taslağında bir Türkiye milletvekilliği öneriliyor. Yarın burada konuşacak olan arkadaşlarımız acaba bu konuda ne düşünüyor? Merak ettiğim konulardan bir tanesidir. Kadın kotası şu anda tartışılan konu, Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanunu değerlendirilirken acaba bu konuda buraya katılacak olan değerli analistler neler söyleyecekler? Örneğin Fransa’da -yanlış hatırlamıyorsam- siyasi partiler kanununa kadın kotası anlamına gelen bir hüküm konmuş ve Fransa Anayasa Mahkemesi iptal etmiş. Niçin iptal etmiş, bu doğru mu, değil mi, burada yapılacak olan çalışmaları bunun dahi değerlendirileceği ciddi bir oturum olarak görüyorum. Ayrıca siyasi partilerin mali denetimi, etik kurul, böyle bir tasarı da şu anda meclistedir. Bu konuda acaba parlamentonun, yani yasa koyucu organın önünü açacak, onların bu kanunları yaparken kendilerine

yardımcı olacak ne gibi öneriler ortaya konacaktır, inanıyorum ki bu -iki oturum şeklinde devam edeceğini bildiğim en azından- programda oturumun da son derece önemli olduğunu düşünüyorum.

Ben bugün birinci oturumu sizlerle birlikte takip edeceğim, ama takdir edersiniz ki her iki günü burada takip etmem mümkün değil, diğer işlerimiz var. O nedenle ben sayın Özak'a ve değerli arkadaşlarına bu sempozyum nedeniyle tekrar tebriklerimi, takdirlerimi sunuyorum. Bugün bu saatte sizlerle birlikte olmaktan son derece mutluyum, memnunuzum.

Hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum efendim.

Av. Güneş GÜRSELER (TBB Genel Sekreteri): Sayın Bakan, paylaştığımız düşünceleri, duyguları dile getirdiği için çok teşekkür ediyoruz.

Türkiye Barolar Birliği, Sayın Bakanın söylediği doğrultuda görevlerini yerine getirmeye çalışacak/çalışıyor. Ayrıca seçimin çok uzakta olduğu bir dönemde, bir 5 yıl öncesinde seçimi, seçim sistemini, siyasi partiler yasasını konuşmayı ve parlamenterlerimize aydınlatıcı görüşlerin buradan çıkmasını sağlamaya çalıştık. Bu arada kaybettiğimiz değerli başkanlarımızın aileleri sayın Eralp Özgen'in ailesi ve sayın Teoman Evren'in ailesi de aramıza katıldılar. Kendilerini de saygıyla selamlıyoruz, hoş geldiniz diyoruz. Bir kez daha başkanlarımızı rahmetle anıyoruz. Değerli milletvekillerimiz katıldılar, onlara da hoş geldiniz diyoruz, saygılar sunuyoruz.

Açılış konuşmasını yapmak üzere Barolar Birliği değerli Başkanı Sayın Av. Özdemir Özak'ı kürsüye davet ediyorum.

Buyurun.

Av. Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı):

Sayın Bakanım, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcım, Anayasa Mahkemesi değerli önceki Başkanı, saygıdeğer milletvekilleri, değerli meslektaşlarım, değerli baro başkanlarım; hepimizi sevgi ve saygılarımla selamlıyorum.

Değerli konuklar; biraz önce kürsüde Sayın Bakanımızın anlattıklarından gerçekten çok mutlu oldum. Türkiye Barolar Birliği ülkemizde sadece mesleki çalışmalarını ifa eden ve meslektaşların kuşkusuz meslek sorunlarını izleyen ve mesleğe yeni adım atan arkadaşlarımıza ruhsat veren, kimi barolarımızın kararlarını şu ya da bu şekilde denetleyen bir kurum değil; Türkiye Barolar Birliği kurulduğu günden bu yana ülkemizin çok ihtiyacı olan eksiksiz demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve de bütün kurum ve kurallarıyla işleyecek bir hukuk devletinin yaşama geçmesi için deminki saydığımız yasal görevleri kadar kutsal ve önemli gördüğü bu görevleri yapmış, devam etmiştir. Gerçekten bugün anısına bu sempozyumu düzenlediğimiz değerli başkanlarımız, başta Faruk Erem olmak üzere bu güzel insanların bize bıraktığı bu emaneti, bu bayrak yarışını onlara layık bir anlamda ve biçimde sürdürmeye çalışıyoruz.

Sayın konuklar,

Yitirdiğimiz Türkiye Barolar Birliği başkanları anısına düzenlemiş bulunduğumuz "*Eksiksiz Demokrasi*" konu başlıklı sempozyuma hoş geldiniz, sizleri saygılarımla selamlıyorum.

Kurucu başkanımız, hocamız, örnek bilim adamı Prof. Dr. Av. Faruk Erem'i 15 Ekim 1998 günü, otuz beş yıl aynı büroyu paylaştığım dost, sevecen ve yiğit insan Av. Teoman Evren başkanımızı 18 Ekim 2006 günü, kendisinin dört yıl süre ile genel sekreterliğini yaptığım zarafet ve inceliğin timsali, saygın bilim insanı Prof. Dr. Avukat Eralp Özgen başkanımızı 16 Nisan 2007 günü yitirdik. Yerleri asla doldurulamayacak olan bu güzel, saygın ve özgün insanların anılarını yaşatmak amacıyla, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu, her yıl 15-18 Ekim günleri "*Demokrasi, İnsan Hakları, Hukukun Üstünlüğü ve Hukuk devleti*" kavramlarıyla ilgili etkinlikler yapılmasına karar vermiştir. Bu yıl ilki gerçekleştirilen bu etkinlikler her yıl yinelenecektir.

"*Eksiksiz Demokrasi*" konu başlığıyla düzenlenen ve iki gün sürecek bu yılki etkinliklerde, çağdaş demokrasinin ön koşulu "*Hukuk Devleti*"; hukuk devletinin vazgeçilmez ögesi "*Sosyal Devlet*"; "*Eksiksiz Demokrasi ve Erkların Sanal Ayrılığı*" yanında, eksiksiz demokrasinin gerçekleşme aracı olarak "*Siyasi Yapılanma*" başlığıyla "*Siyasi Partiler ve Seçim Sistemleri*" tartışılacaktır.

Bugün, insanlık ve devletler tarafından çoğunlukla, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin insanlığın ulaştığı en iyi siyasal rejim olduğu kabul edilmektedir; demokrasi, henüz aşılamamıştır. Katılımcı, çoğulcu ve çağdaş demokrasi ile toplumu halkın çoğunluğunun yönetmesi ve erdemli insanların yönetime gelmesi amaçlanmaktadır. Kuşkusuz belirli bir süreçte demokrasinin şu ya da bu nedenle başarılı olamaması onu reddetmeyi, antidemokratik yol ve yöntemler aramayı gerektirmemektedir. Yapılması gereken demokrasiyi olabildiğince geliştirmek ve mevcut eksikliklerini gidermektir.

İnsanlığın kültürel ve tarihsel birikiminin ürünü olan demokrasi ve açık yönetim kavramları da tartışılmaz, ya da eleştirilemez, değildir. Kuşkusuz eksiksiz ve tam demokrasiyi yakalamak için bu kavram ve kurumlar da tartışılabilir. Bu bağlamda, yarının birikimlerinin bugünkünden daha farklı olmasını da doğal karşılamak gerekmektedir.

Unutulmamalıdır ki "Demokrasi" kavramının iki bin beş yüz yıllık inişli-çıkışlı uzun bir geçmişi vardır.

Demokrasi kavramının ilk çağda ortaya çıkması ve kısmen uygulanmaya konmasından sonra, ortaçağ boyunca, uzun bir süre etkisini yitirdiğini görüyoruz. Demokrasi kavramının yeniden çekici bir kavram ve yaygın bir sosyal-siyasal ideal haline gelmesi için kuşkusuz düşüncenin özgürleşmesini sağlayan yeni çağı ve aydınlanma dönemini beklemek gerekmiştir.

Sihirli bir kavram olan demokrasinin yalın tanımı halkın çoğunluk tarafından yönetilmesidir. Bu tanımın sonucu, uygulamalardan dolayı yaşanan sorunlar ve acı olaylar nedeniyle günümüzde, demokrasi, "azınlık haklarına saygılı ve kısıtlanmış bir 'sınırlı çoğunluk yönetimi'" biçiminde tanımlanmaktadır. Çağdaş çoğulcu, katılımcı demokrasi bir denge ve uzlaşma rejimidir. Bu nedenle, oligarşik azınlıklar kadar toplumsal çoğunlukların da kendi düşünce ve eylemlerini zorla kabul ettirme eğiliminde bulunmaları çoğulcu ve katılımcı demokrasiyle bağdaşmaz tutum ve davranışlardır. Bu anlamda demokrasi; hem bir yönetim biçimi ve hem de ekonomiden kültüre, teknolojiden enformasyona, bürokrasiden şirketlere, sivil toplum kuruluşlarından aileye, kamusal alandan özel alana kadar uzanan çok geniş bir alanı kapsayan, bütün bu alanları etkileyen, dönüştüren ve değiştiren bir yaşam biçimidir.

Demokrasi, güçlü ve diri bir uygar toplum ile yurttaşlık kültürünün egemen olduğu toplumlarda var olma ve gelişme olanağı bulmaktadır. Tüm bu açıklamalardan demokrasinin, totalitarizm, otoriterizm, mutlakiyet, diktatörlük ve otokrasiyle uzaktan yakından ilgisi olmadığı, bu kurum ve kavramların çağrıştırdığı siyasal iklimde yaşama olanağı bulamadığını bir kez daha hatırlatmakta yarar vardır.

İnsanlığın ve çağdaş toplumların katılımcı, çoğulcu demokrasi yanında ulaştığı en önemli aşama hukukun üstünlüğünün egemen olduğu, insan hak ve özgürlüklerine dayanan hukuk devletidir.

Hukuk devleti ilkesi, demokratik yöntemlerle yönetimi elde eden yöneticilerin de yönetilenler gibi kendilerini hukukla bağlı olmasını öngörür. Bunun doğal sonucu, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi, devletin tüm eylem ve işlemlerinin yargı denetimine bağlı tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Kuşkusuz bu denetimi yapacak olan yargının bağımsızlığı da hukuk devletinin temel koşulunu oluşturmaktadır. Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kurum, kavram ve ilkeleri çağdaş, katılımcı ve çoğulcu demokratik toplumun temel taşlarını oluştururlar.

Demokrasinin günümüz dünyasının en önemli ve en çok kabul gören siyasal rejimi olduğu konusunda asla kuşku yoktur. Bu ideale kavuşmak için izlenecek demokratik yol ve yöntemler de son derece önemlidir.

İşte tam bu aşamada siyasal partilerin önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü siyasal partiler katılımcı, çoğulcu ve çağdaş demokrasilerin en önemli siyasal kurumlarıdır. Bu bağlamda, çağdaş demokrasi anlayışı için, parti içi demokrasi yaşamsal bir önem taşımaktadır. Kendi içinde eleştirel demokrasi kültürünü geliştirmemiş, saydam yönetim anlayışını benimsememiş, kısaca parti içi demokrasiyi gerçekleştirilmeyi hedeflememiş bir siyasal partinin toplumu çoğulcu, katılımcı ve çağdaş bir demokrasiyle bütünleştirmesine asla olanak yoktur.

Siyasal partiler olmaksızın demokrasinin yaşaması ve işlenmesi mümkün olmadığına göre, siyasal partiler ve parti içi demokratik yapılar daha da önem kazanmaktadır. Anayasa Mahkemesi 16.6.1994 günlü ve 1993/3 E,1994/2 K, sayılı kararıyla "...çağdaş demokrasilerde yurttaşların devlet yönetimine katılmaları temel koşuldur...Kişilerin ayrı ayrı güçleriyle sonuç almaları zordur....Bireysel iradelerini birleştirip yönlendirerek onlara ağırlık kazandıran özgün kuruluşlara gereksinim duyulmuştur. Bu kuruluşlar çağdaş demokrasi için vazgeçilmez öneme sahip olan siyasal partilerdir. Siyasi partiler, belli siyasal düşünceler çerçevesinde birleşen yurttaşların özgürce kurdukları ve özgürce katılıp ayrıldıkları kuruluşlardır...Siyasi partiler, demokratik rejimin olmazsa,

olmaz şartıdır" demek suretiyle, siyasi partilerin demokratik yaşamdaki önemine vurgu yapmıştır.

Demokratik yaşamın siyasi partiler kadar önemli olan diğer kavramı ise seçimlerdir. Parti ve seçim kavramları katılımcı, çoğulcu ve çağdaş demokrasilerin vazgeçilemez unsurlarını oluştururlar. Özellikle, partiler ile seçimler arasında çok yönlü ve sıkı bir ilişki vardır. Seçimler, parti yapısı ve sistemlerini etkilerken; partilerin gelişmesi de seçim yöntem ve sistemlerini geliştirmiştir.

Belirli aralıklarla yapılan seçimler demokrasinin en temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Seçimler sayesinde ulusal irade belirlenmekte ve siyasal iktidar ortaya çıkmaktadır. Bu iradenin demokratik, özgür ve adil bir seçim sistemiyle ortaya çıkması, oluşması, gerçeği yansıtmaması ve istikrara yönelmesi gerekmektedir. Ancak bu koşulların tamamı gerçekleştiği takdirde, demokratik siyasal istikrar yakalanır ve bunlar kadar önemli olan toplumsal barış korunabilir. Günümüzde demokrasi-seçim ilişkileri konusunda oldukça ilginç görüş ve düşünceler vardır. Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington *Üçüncü Dalga* kitabında, "...açık özgür ve adil seçimler demokrasinin özünü, olmazsa olmazlarıdır. Seçilerek göreve gelen iktidarlar verimsiz, yozlaşmış, dar görüşlü, sorumsuz özel çıkarların boyunduruğu altında ve hatta kamu yararına yönelik politikalar uygulamaktan aciz durumda olabilirler. Bütün bunlar, bu yönetimleri cazip kılmaz, ama demokrasi karşıtı da yapmaz.." demektedir. Bu tanım, siyasal anlamda demokrasiyi sadece açık, özgür ve adil seçimlere indirgeyenler için doğru ve anlamlı bir tanım. Ama demokrasiyi, sadece bu tanımla sınırlı kabul etmek ve böyle anlamak, tehlikeli sonuçları da göze almayı gerektirir.

Nitekim Amerikalı diplomat Richard Holbrooke, "... seçimlerin açık, özgür ve adil biçimde yapıldığını, ama seçilenlerin ırkçılar, faşistler ve ayrılıkçılar olduğunu düşünün..." demek suretiyle demokrasiyi, salt seçim olgusundan bağımsız biçimde tanımlamak ve anlamak gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Kuşkusuz demokrasi, seçimle sınırlı tanımından çok farklı ve fazla bir kavramdır. Yine Hindistan asıllı Amerikalı siyaset

bilimci Fareed Zakaria, *Özgürlüğün Geleceği/Yurtta ve Dünyada İl Liberal Demokrasi* isimli eserinde vurgu yaptığı üzere, günümüzde demokrasi, "...hem açık, özgür ve adil seçimlerdir ve hem de hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ilkeleri ile birlikte ifade, toplantı, girişim, örgütlenme, seçme, din ve vicdan özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerin tanındığı ve güvence altına alındığı, yani siyasi iktidarların bu hakları çiğnemeyeceği, çiğneyemeyeceği, seçimleri kazananın her istediğini yapamayacağı, kendi değerlerini ve doğrularını topluma dayatamayacağı, her istediği kararı alamayacağı, istediğini istediği kişilere veremeyeceği bir sistemin kurulması, çalıştırılması ve kurumsallaştırılmasıdır..."

Aynı yazar, devamla "...demokratik yönetimin özünü çoğunluğun mutlak egemenliği oluşturmakla, demokraside baskı tehlikesi topluluğun çoğunluğundan gelir. Birey ve azınlık haklarının korunması için var olan ve bilinen önlemler alınmadığı taktirde, gelişmekte olan ülkelerin geride kalan son on yılda yaşadığı demokrasi deneyiminde görüldüğü üzere, çoğunluk, kimi zaman sessizce, kimi zaman gürültülü biçimde kuvvetler ayrılığı ilkesini eritir, insan haklarının kuyusunu kazar, hoşgörü ile adalet geleneklerini yozlaştırır..." demektir.

Tüm bu açıklamalar seçimlerde çoğunluğun desteğini alarak iktidar olanların, çoğunluğun zorbalığına izin vermemeleri, gerek bireylerin, gerekse azınlıkta olanların haklarının korunması için gerekli yasal önlemleri almaları ve bunların uygulanması konusunda son derece duyarlı olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde kendi siyasi yaşamlarını tehlikeye atmış olacaklardır.

Dünyada ve ülkemizde demokrasi kavramının aksine, siyasi partiler ve özgür seçim kavramlarının çok uzun geçmişi yoktur. Ülkemizde 2.Meşrutiyetle birlikte kısa bir süre çok partili bir dönem yaşanmışsa da, bu dönem birkaç yıl sonra İttihat ve Terakki Partisinin diktatörlüğüne dönüşmüştür.

Cumhuriyetle birlikte yeniden canlanma sürecine giren çok partili yaşam, Şeyh Sait isyanı arkasından Takriri Sükun Kanunu ile birlikte 1946 yılına kadar sürecek tek parti egemenliğine girmiş; çok partili sisteme geçiş çabaları başarısız

olmuştur. 1946 yılında başlayan çok partili demokratik yaşamımız, seçim sisteminin sağladığı olanakla, ezici bir çoğunluk sağlayan iktidar partisinin, bu çoğunluğu ulusal irade ile özdeş sayma yanlışı ve uygulamaları sonucu, rejimin tek parti diktatörlüğüne kaymasına yol açmış ve tüm bu olumsuzluklar 27 Mayıs müdahalesine neden olmuştur. 27 Mayıs hareketinin getirdiği yeni anayasal düzen, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokrasinin kurulması yanı sıra, siyasi partiler ve seçim kavramlarına da hukuki düzenlemeler getirmiştir. Bilindiği gibi 1961 Anayasası'nun oluşturduğu özgürlük ve demokrasi ikliminde, henüz yeni yeni toparlanan ve ayağa kalkmaya çalışan ülke demokrasisi ve siyasal yapı, 12 Eylül hareketiyle yerle bir olmuş ve hala kendine gelememiştir.

Tarihsel gelişim içinde tebaa-vatandaş ikilemini netleştirememiş, toplumsal belleğiyle, kişisel belleği arasındaki gelgitlere sağlıklı yanıtlar ve çözümler bulamamış, kendisine sunulan kimi çağdaş değer ve olanakları yeterince özümseyememiş kişilerden oluşan toplumumuzda, idealist liderlere ve toplum önderlerine ihtiyaç olduğu halde, toplumu yönetmeye talip olan çoğu lider ve siyasetçiler toplumun bu zafiyetlerinden kendilerine ve çevrelerine güçlü iktidarlar yaratmaya çalışmışlardır. Toplumsal yarar yerine, partisel ve kişisel yarar öne çıkmıştır. Bu ise, tüm kurallarıyla işleyen eksiksiz demokrasi yerine, biçimsel kuralların öne çıktığı defolu demokrasinin gelişmesine neden olmuştur. Atatürk devrimlerinin "*çağdaş birey, özgür yurttaş*" olarak görmek istediği insanlar uzun yıllar "*vatandaş*" kimliğiyle garip, mağdur, ezilmiş ve fakir sıfatlarını taşımış, popülist ve halk dalkavuşu siyasetçiler tarafından acımasızca istismar edilmişlerdir. Kısaca, devrimlerin kendilerine ulaşmasına bilinçli bir biçimde engel olunarak, halkın yönetime katılma, dernek ve parti kurma, siyasi görüş ve duruş sergileme gibi yurttaş toplumunun demokratik refleksleri sürekli bastırılmıştır. Yurttaş toplumunun imtiyazları olan bu hak ve özgürlükler sürekli ertelenmek ve engellenmekle tebaa-itaat toplumu yaratılmak istenmiştir.

İşte bu beklentilerin tümü 12 Eylül 1980 darbesiyle büyük oranda gerçekleştirilmiştir. O günlerin olumsuzluklarını ve

yarattığı tahribatın büyüklüğünü anımsamak için birkaç rakam vermek istiyorum.

Yedi bin kişinin idamının istenildiği, 1468 kişinin idama mahkûm olduğu, biri henüz 17 yaşında olan 50 kişinin idam edildiği, 300 kişinin kuşkulu bir biçimde, 171 kişinin işkencece öldüğü, 650 bin kişinin gözaltına alındığı, 230 bin kişinin yargılandığı, 30 bin kişinin sakıncalı olduğu gerekçesiyle işten atıldığı, gazetelerin 300 gün süreyle kapalı kaldığı, siyasi partilerin, sendikaların, derneklerin kapatıldığı, 132 bin kitabın yakıldığı ülkenin yangın yerine döndüğü karanlık bir dönemden geçilmiştir.

Bu karanlık dönemin küllerinde 1982 Anayasası yeşermiş; bu anayasal yapıda ANAP'la başlayan ve AKP'ye kadar uzanan yeni bir siyasi anlayış ülkeye egemen olmuştur.

1980 askeri müdahalesiyle oluşan siyasal anlayış, o güne kadar oturmuş birçok kurumun işlevlerini, etki ve yetki alanlarını yeniden tanımlamıştır. 1980-1983 askeri rejiminin uygulamaları ve özellikle 1982 Anayasası'nın getirdiği yeni düzenlemelerle o güne kadar "*iyi toplum imajı*" için ön koşul olan, ulusalcı, merkezîyetçi ve laiklik anlayışlarında da bir hayli değişiklikler olmuştur.

İlk kez bu dönemde "*zorunlu din eğitimi*" anayasa kuralı haline getirilmiş, Devlet Başkanı Kenan Evren meydanlarda Kur'an'dan ayetler okumuş, Türk-İslam sentezi kullanılarak Türkiye'nin bütünlük ve istikrarının sağlanması hedeflenmiş, devlet radyo ve televizyonlarında bir tarikatın tanıtımı yapılarak toplumsal hoşgörünün yaygınlaşmasına çalışılmış, vefat eden devlet büyüklerinin yakınları yaygın bir tarikat liderinin kabri yanına gömülebilmiş, yine bu dönemde toplum liderleri tarafından "*Allah'ın ipine tutununuz*" gibi tarikatçılığı çağrıştıran çağrılar yapılmıştır.

Tüm bu girişimlerin bir tek sosyolojik ve politik açıklaması vardır; o da toplumu "*devletin hoşgörüsü ile dindarlaştırmak*" yöntemiyle patrimonyal siyasal sistemlerde olduğu gibi mutlak itaat sağlamaktır.

Bunların yanı sıra bu dönemde, yerleşik kurumları bir kenara bırakan veya kapatan ve doğrudan doğruya halkla iletişim kuran "popülist lider" rolü benimsenmiştir. Bu rolü ilk kez Kenan Evren oynamış, daha sonra Özal sürdürmüştür. Böylece, Kurtuluş Savaşı sırasında bile görüşüne başvuru Türkiye Büyük Millet Meclisi, siyasal parti veya kamu bürokrasisinin aracılığına ve yardımına dayanmaksızın, doğrudan doğruya hatta yüz yüze konuşmak suretiyle halkla iletişim kuran, halkı meydanlarda bilgilendiren ve onlardan fikir ve uygulamaları için destek ve kabul isteyen popülist, tatlı-sert, samimi, kamil devlet adamı rolünü üstlenmiş "siyasi lider tipi" yaratılmıştır. Bu o kadar ileri götürülmüştür ki, siyasal kurumlar üstü ve onları ciddiye almayan, kendi uz görüşlülüğü-vizyonu ile hareket eden, kararlar alan yeni bir siyasetçi anlayışı doğmuştur. Bu anlayış giderek, siyasal otorite, etrafındaki seçilmemiş ve siyasal yahut hukuki sorumluluğu bulunmayan veya sorumluluğunun ne olduğu son derece belirsiz bir danışmanlar heyeti ile istişare sonucu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ve kamu bürokrasisini by-pass edebilen, Bakanlar Kurulu'ndan önceden imza alabilen tüm sorumluluğu tek başına üstlenen ve hayati önemde kararlar verebilen Başbakanları siyasal rejimin odağına yerleştirmiştir.

12 Eylül hukukunun ürünü olan bu tür siyasal yönetim üslubu, geleneksel-patrimonyal siyasal otorite tipinde görülür. Günümüz Türkiye'sinde siyasal uygulama biçimi toplum önderleri değişmiş olmasına karşın aynı şekilde sürdürülmektedir. Bu olumsuzluklardan kurtulmanın tek yolu 12 Eylül hukukunun ve 12 Eylül anlayışının dayanağını oluşturan 1982 Anayasasını tümünden çöpe atmakla mümkündür.

Bu konuda siyasal iktidar bir hareket başlattı, ama gerekli kararlılığı, siyasi iradeyi, ayak bağı haline dönüşen kafalarındaki gerçek amaçları nedeniyle net bir biçimde ortaya koymamaktadır. Her ciddi konuda olduğu gibi, bu konuda da net bir öneri getirmekten kaçınarak toplumsal tartışma ve dalgalanmaları izlemeyi uygun bulmaktadır.

Türkiye Barolar Birliği, Türk siyasal, toplumsal ve demokratik yaşamını altüst eden 1982 Anayasası ve onun oluşturduğu 12 Eylül hukukundan kurtulmak için "*Anayasa Tasarı Önerileri*" başta olmak üzere her türlü hazırlığı ve çalışmayı sürdürmektedir. Yeni anayasa önerimizi açıklamak için siyasal iktidarın somut önerisini görmek istedik, ama görünen o ki siyasal iktidar bu konuda işi yavaştan almakta ve 2008'lerden söz etmektedir.

Bu durum karşısında biz tüm çalışmalarımızı kamuoyuna açıklayacağız ve ilgililere yollayacağız.

Değerli konuklar, Faruk hoca başta olmak üzere Sayın Teoman Evren'le ilgili bir şey söylemek istemiyorum. Hayatımın herhalde en zor konuşmalarını yapıyorum. 24 saatimin 20 saatini birlikte paylaştığım, hakikaten bir daha öyle bir dosttu... Tabii yaşamımda gelip geçtiği çok mutluyum, o benim için çok büyük bir zenginlik. Yani onların anısına değil böyle etkinlikler, yılın 365 günü zaten unutmamız mümkün değil. Hep anıyoruz, ama yılın 365 günü etkinlik yapsak dahi onlara karşı vefa borcumuzu, onların bize verdiği aydınlık, çağdaş, uygar, kişilikli meslek yapısının asla karşılığını vermiş olmayız. Sayın Eralp Özgen hakikaten yaşamımda tanıdığım istisna insanlardan birisi. Çok şey öğrendim. Eğer bugün biz bu vefayı, bu dostluğu, bu... Hani zaman zaman söylüyorlar: "*Çocuklar Barolar Birliği iyi gidiyor, fena değil*" diyorlarsa, bu bizim eserimiz değil. Biz yollarını izlediğimiz, her an kendilerini anımsadığımız, duruş ve sergiledikleri tavırları hep benimsediğimiz insanların bir ütopyacısı olarak ancak bir yerlere gelebildik. Hiçbir zaman onlar gibi onların varlığının tam kişiliğini sergileyemeyeceğimizi huzurunuzda ifade etmek istiyorum, çünkü onlar hakikaten istisna insanlardı. Hakikaten onlar devrini tamamlamış ve tanıyanlar ancak onları ifade edebilir ve söyleyebilir. Her üçünün de ruhu şad olsun. Aziz hatıraları önünde saygıyla eğiliyorum. Bizi bu önemli etkinlikte yalnız bırakmayan çok vefalı dostlarına, ailelerine, onları seven dostlarına inanıyorum ki Ankara Barosu mevcudunun 8 gün de yüreği burada, ama yaşam devam ediyor, herkesin işleri var, herkesin belli bir koşulları var. Biz onları anlayışla

karşılıyoruz, ama bizi burada yalnız bırakmayan, gerçekten kendisine sonsuz teşekkür ediyorum. Çok önemli mazereti olmasına karşın, kendi her şeylerinin bir üniversite, bir açılış gibi çok önemli bir etkinliği olmasına rağmen bir meslektaş olarak, bir hukukçu olarak, bir siyaset adamı olarak bizi yalnız bırakmayan ve kelimesi, virgülü, noktasına kadar söylediği her şeye burada imza atan birisi olarak Sayın Bakana çok teşekkür ediyorum ve haziruna tekrar tekrar saygılarımı arz ediyorum.

Dallarında uzman kişilerin katkıları ve siyasi parti temsilcilerimizin değerlendirmelerinden oluşacak etkinliğimizin demokrasimize, hukukumuza ve siyasal yaşamımıza yeni bir açılım getireceği inancımla, destek veren herkese ve siz sayın konuklara teşekkür eder, beni sabırla dinlediğiniz için saygı ve sevgilerimi sunarım.

Av. Güneş GÜRSELER (TBB Genel Sekreteri): Sayın Başkan'a teşekkür ediyoruz.

BİRİNCİ OTURUM

18 Ekim 2007

ÇAĞDAŞ

DEMOKRASİNİN ÖNKOŞULU:

HUKUK DEVLETİ

VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ

Oturum Başkanı: Alpay SUNGURTEKİN

(Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı)

Av. Güneş GÜRSELER (TBB Genel Sekreteri): Sayın Bakanım, değerli konuklarımız; açılış konuşmalarını tamamladıktan sonra Birinci Oturum'la sempozyumumuzu sürdürüyoruz. Birinci Oturum'un başlığı "*Çağdaş Demokrasinin Önkoşulu: Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü.*" Bu oturumu Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı, değerli meslektaşımız Av. Alpay Sungurtekin yönetecek. Ben Alpay beyi kürsüye davet ediyorum. Değerli konuşmacıları kendisi çağıracak.

Buyurun.

Oturum Başkanı Alpay SUNGURTEKİN (TBB Başkan Yardımcısı): Sayın Bakan, değerli konuklar, değerli meslektaşlarım; kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği başkanları anısına düzenlenen "*Eksiksiz Demokrasi*" konulu sempozyuma hoş geldiniz, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Birinci oturumun konusu "*Çağdaş Demokrasinin Önkoşulu: Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü*"dür.

Yargı bağımsızlığının en önemli işlevlerinden olan, anayasal denetimi gerçekleştiren Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında, hukuk devleti "... Anayasa'nın 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzenini

ALPAY
SUNGURTEKİN'İN
KONUŞMASI

ALPAY
SUNGURTEKİN'İN
KONUŞMASI

kurup, bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık, yasaların üstünde yasa koyucununun da bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa'nın bulunduğu bilincinde olan ve hukuk güvenliğini sağlayan devlettir..." denilmek suretiyle hukuk devleti tanımlanmıştır.

Yeni bir Anayasa hazırlıklarının yoğunlaştığı bu günlerde, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin tüm kurum ve kurallarıyla egemen olduğu bir Türkiye dileğiyle konuşmacılarımız Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Sayın Maksut Mumcuoğlu ve Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Sayın Sibel Inceoğlu'nu sunumlarını yapmak üzere huzurlarımıza davet ediyorum.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Maksut MUMCUOĞLU (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi): Sayın Bakan, Sayın Barolar Birliği Başkanı, değerli konuklar; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Gerçi Sayın Başkanımız değindi, ama bu toplantının anularına düzenlendiği eski Barolar Birliği başkanları hakkında birkaç söz de ben söylemek istiyorum. Çünkü merhum Faruk Erem ve merhum Eralp Özgen'le aynı kurumdan yetiştim ve onlarla aynı çatı altında bir arada bulunmaktan onur duydum.

MAKSUT
MUMCUOĞLU'NUN
KONUŞMASI

Faruk hocanın "*Ceza Hukuku Genel Esasları*"na ilişkin kitabının başında şöyle bir ithaf vardır: "*binlerce talebesinden biri olmakla övündüğüm aziz hocam Bahar Kantar'ın anısına*". Şimdi ben de gerçekten ikisi açısından da binlerce talebesinden biri olmakla övündüğüm bu değerli insanların anısı önünde bir kez daha saygıyla eğildiğimi belirtmek istiyorum. Burada, hele onların bütün yaşamlarını adadıkları hukuk devletine ilişkin bir şeyler söylemek benim için özel bir zevk olacak.

Hukuk devletini açıklarken öncelikle hukuk devleti veya hukukun üstünlüğü kavramlarına ilişkin terminoloji sorunlarına değinmek gerekiyor. Acaba hukuk devleti neyi ifade ediyor, hukukun üstünlüğü neyi ifade ediyor, bu kavramlar arasında bir özdeşlik var mı, ayrılık var mı, bunların üzerinde durmak gerekiyor. Hemen ifade edeyim, hepinizin bildiği gibi hukuk devleti Almandaki '*Rechtsstaat*' kelimesinden kelimesine çevrilmiş, deyim yerindeyse safkan Alman-

ca bir kavram. Aslında Türkçeye "hukukun egemenliği olarak çevrilebilecek hukukun üstünlüğü" şeklinde kullanılan 'Rule of law' kavramı safkan bir İngiliz deyimidir. Bunlar arasındaki farklılıklara ve özdeşliklere biraz sonra değineceğim, ama günümüzde her iki kavram da hukukun üstünlüğünü, hukukun egemenliğini, hukuka bağlı devlet kavramlarını ifade etmek için kullanılıyor. Hukuk devletinin bizdeki seyrine baktığımızda 1950'lerden itibaren bunun önce doktrininde, ardından da siyasal hayatta yaygın bir şekilde kullanıldığını görüyoruz. Hukuk devleti kavramı Almandan kelimesi kelimesine çevrilerek öncelikle bizim idare hukukumuzda girmiş, idare hukukunda kullanılmaya başlandıktan sonra kamu hukukunun diğer dallarına da atlamıştır. Hele -biraz önce sayın başkan konuşması sırasında değindi- 1957' den sonra o günkü iktidarın davranışları değişmeye başlayınca hukuk devleti özel bir önemle ele alındı. Hatta o günkü muhalefet partilerinin hazırladığı seçim beyannamelerinde hukuk devletine özel bir ağırlık ve kendileri iktidara geldikleri takdirde gerçekleştirebilecek bir hedef olarak gösterildi. 1961 Anayasası'nın 2. maddesinde devletin nitelikleri arasında sayıldıktan sonra artık Türk doktrininde ayrılmaz bir parçası haline geldi. 1961 Anayasası sadece hukuk devletinden bahsederken, 1982 Anayasası devletin nitelikleri yanında 81 ve 103. maddelerde ayrıca hukukun üstünlüğü kavramlarına da yer verdi.

Şimdi "rechtsstaat", "rule of law" kavramları yanında, onlarla akrabalık gösteren bir başka kavrama da kısaca değinmek istiyorum. Bu da Amerikan hukukunda, Amerikan Anayasası'nın 14. ekinde yer alan "Due process of law" kavramıdır. "Due process of law" kavramı içerik itibarıyla, getirdiği güvenceler itibarıyla hem "rule of law" kavramına, hele "rechtsstaat" kavramına göre oldukça dar bir kavramdır, ama netice itibarıyla bunların arasında bir akrabalık veya bir aile ilişkisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Konuyu fazla dağıtmadan belirtelim ki, hukuk devleti ile "Rule of Law" kavramları arasındaki ilişki tartışmalıdır. Kimilerine göre bu kavramlar arasındaki farklılık lafzi ya da

terminolojiktir. Arka planları, ortaya çıkış süreçleri izledikleri yollar ve vurguları farklı olsa da bu kavramlar modern devleti üstün hukuk kurallarıyla bağlamayı amaçlar ve aynı temel ilkelere dayanırlar.

Buna karşılık kimi yazarlar iki kavram arasındaki farklılığın yalnız lafzi/terminolojik olmayıp içeriği ve anlamı da kapsadığını savunurlar. Bunlara göre "Rechtsstaat" ile "Rule of Law" kavramları öncelikle farklı hukuk ve siyasal kültürlerinin ürünüdürler. Bunun sonucu, İngiltere ve Almanya'da özgürlük ve demokrasi kavramlarının gelişiminin farklı bir seyir izlemesi, söz konusu kavramlar arasında ciddi içerik farklılıkları yaratmıştır. Bu sorunların ayrıntılarına girmeden kısa bir toparlama yaparsak, her iki kavramın modern devletle birlikte ortaya çıkmaları, aydınlanma çağı ile liberalizm felsefesinden kaynaklanmaları ve devlet iktidarının hukukla sınırlandırılıp hukuksal güvenliğin sağlanmasını amaçladıklarından aynı ortak paydaya dayandıkları söylenebilir.

Bizde, hukuk devleti ile hukukun üstünlüğü farklı kavramlar değildir; hukuk devleti hukukun üstünlüğünü amaçlayan ve onu içeren bir üst kavramdır. Bundan dolayı şimdi hukuk devletini daha ayrıntılı incelemeye geçebiliriz. Hukuk devleti tarihsel olarak kendisinin tam karşıtı olan bir kavrama cevap olarak doğmuştur. Bu da Almanca da "polizei staat" olarak ifade edilen polis devleti kavramıdır. Polis devleti hepimizin de bildiği gibi devletin eylem ve işlemlerinde hiçbir hukuk kuralıyla bağlı olmadığı kamunun refah ve selameti için istediği her şeyi yapan ve kendisine karşı herhangi bir talebin, hakkın yöneltilemediği bir devlet tipidir. Bu devlet tipinde hiç kuşkusuz yargısal denetim gibi herhangi bir mekanizma söz konusu değildir. Dikkat çekilmesi gereken nokta, *burada polis sadece kolluk gücü anlamında kullanılmıyor; polis kamunun refahı, esenliği ve güvenliği için kamu kudretini kullanan, kamu gücünü kullanan bütün devlet organlarını ifade etmek üzere kullanılıyor. Demek ki geniş bir anlam taşıyor. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hakim olan bu anlayışa tepki olarak bu durumu hafifletmek üzere, hele aydınlanma felsefesinin ve liberalizmin etkisiyle polis devleti karşısında adamakıllı korunmasız ve güvencesiz*

olan yönetilenler için bir takım önlemler geliştiriliyor. Bu önlemler Alman hukuk literatüründe Fiskusteorie veya Hazine Teorisi diye adlandırılıyor.

“Hazine Teorisi” nedir? Hazine teorisi, gene o buyurgan devletin, yani kamunun refah ve selameti için eylem ve işlem yaparken iradesi önünde herhangi bir güç tanımayan devletin keyfi işlem ve eylemlerine karşı vatandaşlara bir ölçüde koruma getiren bir mekanizma. Bu da şu: Eğer bu keyfi davranışları sırasında devlet vatandaşların kimi haklarına zarar veriyse, bu zararı karşılamak üzere artık kralın hazinesinden ayrılıp, ayrı bir tüzel kişiliğe, ama özel hukuk tüzel kişiliğine kavuşturulmuş devlet hazinesine karşı, uğranılan zararları tazmin etmek üzere dava açılabilir. İşte hazine teorisi bu...

Kısaca “Hazine Teorisi”ne göre, devletin eylem ve işlemlerinden zarar gören, özellikle mameleki zarar gören vatandaşlara bir özel hukuk tüzel kişiliği olarak düzenlenen devlet hazinesinden yargı yolu ile uğradıkları zararın tazmini imkanı sağlıyor. Ancak unutmayalım hazine teorisi uygulamaya koyulduktan sonra da devletin eli serbest; yani keyfi davranma yolları açık ... Gene de bu durum, kamunun refah güvenlik ve esenliği için eylem ve işlem yaparken vatandaşlara bir zarar verse bile kendisine herhangi bir hak talebi bile yöneltilmeyen Polis Devleti tipine göre bir hayli ileri bir aşama. Böylelikle devletin keyfi eylem ve işlemleri karşısında vatandaşların tam anlamıyla korumasız olduğu polis devletinden hukuk devletine geçiş yolu açılıyor. Bundan sonra bilindiği gibi. XVIII. yüzyılın sonunda başlayıp, XIX. yüzyılda gelişen anayasacılık hareketleri sonucunda hukuk devletine geçiş gerçekleşiyor. Evet, demek ki devletin hazinesiyle birlikte tek bir kişilik olduğu düşüncesi yerleşmeye başlayınca hazine teorisinden hukuk devletine geçiş sağlanmış oluyor. Şimdi hemen işaret edelim ki, hukuk devletinin gelişimi böyle kısa sürede gerçekleşmiş bir olgu değil, bunun arkasında bir hayli gerilim, bir hayli zorlama ve bir hayli çatışma var.

Hukuk devletinin tarihsel gelişimini bu şekilde açıkladıktan sonra şimdi kısaca hukuk devletinin tanımı üzerinde

duralım. Hukuk devletine ilişkin tanımların sayısı bir hayli fazladır. Ben şimdi bunları önce kısa tanımlar, ardından nisbeten ayrıntılı tanımlar olarak ayırarak iki grupta kısaca belirtmeye çalışacağım. Ayrıntılı tanımların Türk Anayasa Mahkemesi'nin ve Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin tanımlarına dayandığını söylemeliyim. Öncelikle kısa tanımlardan, benim de katıldığım tanım Sayın Soysal'ın tanımıdır. O'na göre, hukuk devleti, *"vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlettir"*. Bir başka tanım, Sayın Ergun Özbudun'un tanımıdır. O'na göre de *"hukuk devleti, faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, yönetilenlere devletin keyfi işlemleri karşısında hukuk güvenliği sağlayan devlet tipidir"*. Bir de bu kısa tanımlar arasında ünlü Alman düşün adamı, filozof, Jürgen Habermas'ın bir tanımı vardır. Bunu da özellikle zikretmek istiyorum, Habermas'a göre hukuk devleti, hukukun var olabilmesi için ihtiyaç duyduğu siyasal erki hem kurumsallaştırması, hem de bağlaması itibariyle hukukun özünü oluşturduğu bir devlet tipidir.

Uzun tanımlara gelince, öncelikle şunu söyleyelim: Alman Federal Mahkemesi gerçekten bir nakış işler gibi hukuk devletinin içeriğini doldurmuştur. Hatta kimi hukukçulara göre normalde, olağan durumda bulunmaması gereken bir takım öğeleri de hukuk devletine dahil etmiştir. Ayrıca Alman Federal Mahkemesi hukuk devletinin biçimsel öğeleri yanında maddi değerlere dayalı bir hukuk devleti anlayışını ortaya koymuştur. Şimdi bunları kısaca bir gözden geçirelim. Alman Federal Mahkemesi'ne göre hukuk devletinin birinci öncül koşulu güçler ayrılığı ilkesidir, temel hakların kabulü, yurttaşlara hukuksal güvence sağlanması, yasaların açıkça yazılması, siyasal muhalefet hakkı, hukuk kurallarının geriye yürümezliği, devlet organlarının yetki ayrımının açıkça gösterilmesi ve ceza usul hukukuna ilişkin diğer güvenceler hukuk devletini oluşturan diğer öğelerdir. Türk Anayasa Mahkemesi de bir anlamda bunlarla paralellik gösteren geniş bir tanımlama yapmıştır. Bunların başında öncelikle insan haklarına saygı gelmektedir. İkincisi, adaletli bir hukuk düzenini kurmak ve sürdürmekle devletin kendisini yükümlü

saymasıdır. Diğer bir öge, devletin bütün etkinliklerinde hukuka ve anayasaya uymasındır. Diğer bir öge, devletin eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi tutulmasıdır. Nihayet son öge, yasaların üstünde, yasa koyucunun da bozamayacağı temel hukuk ilkelerinin ve anayasanın bulunduğunu kabul etmektir.

Şimdi bütün bunlardan sonra şöyle bir kısa toparlama yapabiliriz: Acaba hukuk devletinin bu tanımlarda ortaya çıkan karmaşık niteliğini göz önünde tuttuktan sonra ortak öğeler nelerdir; bir kere ilk ortak ögenin temel hakların güvence altına alınması olduğunu saptayabiliriz. İkinci öge, devlet iktidarının hukukla bağlanması ve sınırlanmasıdır. Üçüncü öge, hukuksal güvenliğin sağlanmasıdır. Sonuncu öge, ise, devletin eylem ve işlemlerinin yargısal denetime tabi olmasıdır. Hukuk devletinin akışı içinde kısaca değinmem gereken bir başka kavram da var, bu da hukuk devletinin maddi hukuk devleti, biçimsel hukuk devleti şeklindeki ayrımıdır. Maddi hukuk devletinden anladığımız meşruluğun adalet, doğruluk, özgürlük, demokrasi gibi belli hedef ve amaçlardan türemesi ve bu hedeflere uygun bir siyasal örgütlenmede somutlaşan bir devlet tipinin yaratılmasıdır. Maddi hukuk devleti bunu ifade etmektedir. Biçimsel hukuk devleti ise, devletin hedeflerini nazara almaksızın, bunlardan soyutlanmış, siyasal düşünce ve programları gerçekleştirme tarz ve şeklini ifade etmektedir. Bu ayırım bir anlamda hukukun pozitifliğiyle doğruluğu, adilliği arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Bu arada maddi hukuk devletine değinirken maddi hukuk devleti anlayışını çeşitli rejimlerin kendilerine göre benimsediğini ve Nazilerin de kendilerine özgü bir hukuk devleti anlayışı olduğunu, bunun temelinde aynı ırktan gelen halk ögesinin bulunduğunu görüyoruz. Bu maddi değeri esas almakla Naziler hukuk devletinin biraz önce sözünü ettiğimiz bütün biçimsel öğelerini paramparça etmişlerdir. Maddi hukuk devletine -eğer deyim yerindeyse mazur görün- fazla abanmanın, onu esas almanın biçimsel hukuk devletini bozabileceğini, hatta maddi hukuk devletinin bazı öğelerine ağırlık vermek suretiyle demokrasi ve hukuk devleti arasındaki -biraz sonra

değineceğim- nazik ilişkinin de bozulabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin Nazilerin dayandığı maddi değer şudur: *"Halk her şeydir, sen hiçbir şeysin."* Yani halkın en üstün tartışılmaz değer kabul edilmesi karşısında bireyin dışlanması ve bireyi korumayı amaçlayan klasik hukuk devletinin, liberal hukuk devletinin yerle bir edilmesidir. Yalnız hemen şunu söyleyelim: çağımızda kabul gören hukuk devleti anlayışı bütüncül bir hukuk devleti anlayışıdır. Bu anlayış hukuk devletinin maddi ya da biçimsel bileşenlerinden birine indirgenmesini kabul etmez. çağımızdaki hukuk devleti, bu iki ögenin ayrılmaz bütünlüğünden oluşan tek bir hukuk devleti anlayışını benimser.

Şimdi değineceğim sorun hukuk devletinin meşruluk sorunudur. Acaba hukuk devleti meşruluğunu nereden, hangi kaynaklardan almaktadır veya meşruluk hangi ilkelere dayanmaktadır. Hiç kuşkusuz hukuk devletini birinci ilkesi, yasallık ilkesidir; devlet faaliyetlerinin tümünün hukuka dayanması. Neden biraz önce gördüğümüz gibi yasallık ilkesinin olmamasının karşısı, polis devleti uygulamalarıdır. Ancak tek başına devlet faaliyetlerinin yasalara uygun olması hukuk devletini sağlamak bakımından, yönetilenler bakımından, yurttaşlar bakımından bir güvence teşkil etmemektedir. Öyleyse bunu bir başka ilkeyle, güvenceyle tamamlamamız gerekmektedir, o da insan haklarının en üstün değer olduğuna dayanmak, bunu kabul etmektir. Bu suretle hukuk devleti yasal despotizmden farklılaşmaktadır. Sadece yasallık tek başına hukuk devletinin meşruluğunu sağlamaya yetmemektedir, çünkü yasallık yasa despotizmine de kolayca dönüşebilmektedir. Bunun için devletin faaliyetlerinde insan haklarına uygun hareket etmesi, bir başka deyişle insan haklarını ihlal etmemesi gerekmektedir. Şimdi bu açıklama bize getirdiği mantıksal sonuç, hukuk devletiyle insan hakları arasındaki ilişkiye bir göz atmak olacaktır. Kimilerine göre bu ilişki, yani hukuk devletiyle, insan hakları arasındaki ilişki herhangi bir ilişki değil, neredeyse bir özdeşlik ilişkisidir. Bu anlayışın sonuçları da pozitif hukukun insan haklarına uygun olması-

dır. Bunun için anayasacılık hareketleri tarihsel olarak hukuk devletinin yolunu açmıştır denilebilir. Gerçekten çağımızda bütün modern devletlerde, bütün devletlerin anayasalarına insan hakları yapısal olarak girmiştir. Burada ilk adım olarak 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'ne değinmek gerekir. Gerçekten Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin 15. maddesi aynen şöyle diyor: "*Hakların güvence altına alınmadığı ve kuvvetler ayrımının kurallaştırılmadığı toplumların anayasası yoktur*". Genel aynı bildirinin diğer bir maddesinde "*her siyasi topluluğun amacı insanın doğal ve zaman aşımına uğramaz haklarının korunması*"dır.

İnsan haklarının anayasaya konulması suretiyle anayasanın üstünlüğü ilkesinin gereği olarak idare ve yargıyla birlikte yasama organı da insan hakları normlarıyla bağlanmaktadır. Bu aşamada cevaplandırmamız gereken soru şudur: Acaba insan haklarına uygunluğun denetimi nasıl sağlanacak? Hiç kuşkusuz biçimsel olarak anayasaya giriş, yani insan haklarının devlet organlarına bağlayan temel normlar olarak anayasaya girişi önemli bir aşamadır, ama bu tek başına yeterli olmaz. Peki, denetim nasıl olmalıdır? Bu konuda iki farklı görüş var. Birincisi, demokratik yoldan denetim, yani demokratik sürecin işlemesi suretiyle periyodik seçimlerle bu denetimin sağlanması. Tarihsel olarak görüldüğü gibi demokratik yoldan denetim pek etkili olamamıştır ve bunun üzerine geliştirilen teknikler hem idarenin eylem ve işlemlerinin, hem yasama organının işlemlerinin yargısal denetime tabi tutulmasıdır. Bu anlamda kimi hukukçular hukuk devletinin varlık şartı olarak bu yargı denetimini görmektedirler.

Örneğin Lütfü Duran hocamız, anayasa yargısını hukuk devletinin demokrasinin gerçekleşmesine hizmet eden bir ögesi olarak, zorunlu bir ögesi olarak görüyor. Buna karşılık Anayasa Mahkemesi'nin yaptığı yargısal denetimin demokrasinin özüyle bağdaşmadığı noktasını vurgulayan düşünürler, yazarlar da var. Bunların dayandığı temel nokta şu: "*Demokratik anlamda meşruiyete sahip olan tek organ yasama organıdır. Böyle bir organın tasarruflarının aynı şekilde demokratik meşruluğa sahip olmayan bir organa denetlettirilmesi demokrasinin özünün*

tahriri anlamına gelmektedir". Şimdi buradan demokrasiyle hukuk devleti arasındaki ilişkiye geçmek icap ediyor.

Demokrasiyle hukuk devleti arasındaki ilişki de bu konuyu açıklayan yazarların, düşünürlerin görüşlerine göre üç ana başlık altında incelenebilir. Birincisi, demokrasiyle hukuk devleti arasında bir özdeşlik ilişkisi olduğu, bunların tek ve aynı şeyler olduğu görüşüdür, çünkü bu görüşü savunanlara göre bunlar arasındaki ilişki bir karşılıklılık, birbirini gerektirme ilişkisidir. İkinci görüş, demokrasiyle hukuk devleti arasında bir kader ortaklığı ilişkisi olduğu görüşüdür. Buna göre bütün siyasal rejimler içinde hukuk devleti ile siyasal rejim arasındaki en iyi uyum demokratik rejimlerde ortaya çıkar, çünkü demokratik rejimlerde norm koyma işlemlerine vatandaşların doğrudan ya da dolaylı olarak katılmaları sayesinde hukuk devleti demokratik hukuk devletine dönüşür. Üçüncü görüş ise demokrasiyle hukuk devleti arasında bir gerilim ve çatışma olduğundan bahseder. Buna göre demokrasi ayrı bir kavram, hukuk devleti ayrı bir kavramdır. Demokrasi, devletteki en üstün siyasi organın ortaya çıkışı ve belirlenmesiyle ilgilidir. Hukuk devleti ise tüm devlet organlarının kendilerinden üstün bir hukukla bağlanması ve bu bağlılığın denetlenmesiyle ilgilidir.

Çağdaş, modern demokrasilerde, demokrasiyle hukuk devleti arasında içsel ve kopmaz bir bağlantı olduğu kabul edilmiştir. Bir kere her şeyden önce, hukuk devleti çoğunluk iradesinin sınırlanması ve kayıtlanması bakımından bir takım kurallar, kurumlar ve yaptırımlar getirmiştir, gerçekten bu çok önemlidir. Biraz sonra da değineceğim gibi demokratik, siyasal rejimi bütün siyasal rejim türlerinden, hatta seçimin de kısmen bir anlam ifade ettiği diğer yasal rejimlerden ayıran en önemli, en belirgin özellik muhalefetin işlevinde, muhalefetin çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulmasında yatmaktadır... Çoğunluğun yönetim hakkı, çoğunluğun sınırsız ve kayıtsız yönetim hakkı olmaktan çıkarılmakta, azınlık haklarına saygılı bir hale getirilmekte, deyim yerindeyse bu suretle milli irade kavramı ehlileştirilmektedir.

Hukuk devleti ile demokrasi arasındaki ilişkiyi konu alan bir konuşmada son olarak çağdaş demokrasinin genellikle kabul gören asgari koşullarına kısaca bir göz atmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Bugün hukuk devletiyle bütünleşen çağdaş, modern demokrasinin ortak parametrelerini nasıl saptayabiliriz? Tam bir ittifak olmamakla birlikte, demokrasinin bazı usulü şartları var. Bunları sadece zikredip geçeceğim. Birincisi, bütün yetişkin yurttaşların başta siyasal iktidar olmak üzere başlıca devlet organlarını belirleyen seçimlerde oy hakkına sahip olması. Bir başka deyişle seçme hakkının bütün yetişkin yurttaşlara tanınması. İkinci olarak pratikte bütün yetişkin yurttaşlarının seçimle belirlenen kamusal organlara seçilme hakkına sahip olması, buna da seçilme hakkı diyoruz. Üçüncüsü seçilmiş organların periyodik olarak yenilenen, yarışmacı, serbest, dürüst, adil ve baskıdan uzak seçimlerle işbaşına gelmesi. Dördüncüsü kamusal siyasete ilişkin hükümet kararları üzerinde denetim yetkisinin sadece anayasal olarak seçilmiş organlarda toplanmasıdır. Beşincisi, yurttaşların, kamuyu ilgilendiren siyasi sorunlar üzerinde kamuyu veya kamusal siyasetleri ilgilendiren tüm siyasi sorunlar üzerinde ciddi ceza tehdidiyle karşılaşmaksızın serbestçe kendilerini ifade edebilme hakkına sahip olmalarıdır. Altıncısı, yasalarca korunan alternatif haber kaynaklarının mevcut olması ve yurttaşların serbestçe bunlara ulaşabilme imkanlarının, yollarının açık olmasıdır. Yedincisi, yurttaşların bağımsız siyasal partileri, menfaat gruplarını ve diğer bağımsız kuruluş ve örgütleri kurma ve bunlara üye olabilme hakkına sahip olmalarıdır. Sekizincisi, halk tarafından seçilmiş organların anayasal yetkilerini seçilmemiş organların açık muhalefetine tabi olmadan kullanabilmeleridir. Dokuzuncusu da devletin siyasal karar organlarının kendi ülkesi dışındaki makamların icazeti olmadan, bağımsız karar alabilme gücüne sahip olmalıdır, yani dış egemenliktir. Tabii bu dış egemenliği ifade ederken, devletin kendi serbest iradesiyle yaptığı, bağlandığı sözleşmelerden ve uluslararası hukuktan kaynaklanan dış sınırlandırmaları ayrı tutmak gerekir.

Son olarak şunu söyleyeyim ki, hukuk devleti ile demokrasi arasındaki ilişki günümüzün modern toplumlarından demokratik hukuk devleti sıfatında adeta kaynaşmıştır. Böyle bir devletin bileşenlerinden birinde ortaya çıkan eksiklik ya da aksaklık derhal bütünü niteliğini de bozmaktadır.

Söyleyeceklerim bu kadar. Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sunumları için değerli hocamıza teşekkür ediyorum.

Söz Sayın Sibel Inceoğlu'nda.

Buyurun efendim.

MAKSUT
MUMCUOĞLU'NUN
KONUŞMASI

**Doç. Dr. Sibel İNCEOĞLU (İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi):**

Bu sempozyuma davet aldığım da, neredeyse dört aya yakın bir süre önce, hazırlamayı planladığım ve hatta hazırladığım tebliğ metni insan hakları ve hukuk devleti bakımından usul hukukumuz a ilişkin mevcut sorunlar üzerineydi. Fakat, bildiğiniz gibi Türkiye' de gündem büyük bir hızla değişmekte, bugün bir Anayasa tartışması gündemimize oturmuş durumda. Bu durum Anayasa tartışmasından bağımsız olarak yasal düzenlemelerde yer alan sorunlar üzerine bir tebliğ sunmaktan vaz geçmeme neden oldu. Tebliğimi mevcut Anayasa ve tasarlanan değişiklikler çerçevesinde, hukuk devleti bakımından dikkat çekici bazı sorunlara ö zgülemeye karar verdim.

Hukuk devleti kabaca hukukun üstünlüğüne dayalı, keyfi olmayan bir yönetimin hakim olduğu bir devlet düzeni olarak tanımlanabilir.¹ Bunun sağlanabilmesi için temel koşullar: (a) kurallar hiyerarşisi çerçevesinde hukuki işlemlerin etkili bir yargı denetimine tabi olması, (b) adil yargılanma hakkının güvence altına alınması ve (c) erkler ayrılığı çerçevesinde yargının bağımsız olması olarak sıralanabilir. Tebliğimde bu

¹ Hukuk devleti kavramı için bkz., İbrahim Kaboğlu, "Türkiye' de Hukuk Devletinin Gelişimi", *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 12, Yıl. 1990, 139-140.

belirtilen koşullar, uluslararası planda benimsenen yaklaşımlar ortaya koyularak ele alınacak ve son günlerde tartışılmakta olan AKP'nin talebi ile Prof. Ergun Özbudun başkanlığındaki bilim kurulu tarafından hazırlanan taslak metin bu açıdan incelenecektir. Hukukun üstünlüğü savunulurken, hukukun içerik olarak hak ve özgürlüklere dayalı bir anlayışı da yansıtması gerektiğini söylemek gerekmektedir, fakat Anayasal hak ve özgürlükler alanının incelenmesi bu tebliğin sınırlarını aşacağı için bu konuya değinilmeyecektir.

1. Yargı Denetimi

a. Denetim Dışı İşlemler

Hukuk devleti bakımından önemli bir unsur hukuki işlem ve eylemlerin yargı denetimine tabi olmasıdır. Yargısal denetim olmadan hukuka uygun bir biçimde işleyen bir sistemden söz etmek de mümkün olmayacaktır. İHAM kararlarında da mahkemeye başvurma hakkı hukuk devletinin ve hukukun genel ilkelerinin bir parçası olarak görülmekte² ve kişiye mahkeme yolunun kapatılması sözleşmenin 6. maddesinin ihlali olarak kabul edilmektedir.³

Bu açıdan bakıldığında 1982 Anayasası Anayasa yargısı ve idari yargıya yer vermekle birlikte, bazı işlemleri yargı denetimi dışında tutarak, hak arama özgürlüğünü sınırlamakta, kurallar hiyerarşisini bazı yönlerden işlevsiz hale getirmekte ve böylece hukuk devleti ile çelişen bir durum yaratmaktadır. Yargı denetimi dışında kalan işlemlerden birincisi, "*Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri*"dir. İkincisi "*Yüksek Askeri Şura Kararları*"dır (m. 125/3). Üçüncüsü Cumhurbaşkanı'nun tek başına yaptığı işlemlerdir (m. 125/3).

² *Golder v. U.K.*, 21.02.1975, para. 34-35.

³ Örneğin bkz., *Pudas v. Sweden*, 27.10.1987, para. 40-41; *Hakansson and Sturesson v. Sweden*, 21.02.1990, para. 62-63; *Zander v. Sweden*, 25.11.1993, para. 24-25, 29 (İHAM kararlarına www.echr.coe.int internet adresinden ulaşılabilir).

Parlamentar rejimlerde cumhurbaşkanları sorumsuz olduklarından, yetkilerinin de sembolik nitelikte olmaları gerekir ve bu tür sembolik yetkilerin yargı denetimi dışında tutulması da hukuk devleti bakımından bir sakınca yaratmaz. Fakat 1982 Anayasası, Cumhurbaşkanının yetkilerini önemli ölçüde artırarak ve hangi yetkilerin ortak imza ile hangilerinin ise tek başına kullanılacağı konusunda belirsizlik yaratarak yargı denetimi dışında kalan işlemleri belirlemeyi de güçleştirmiştir. Dördüncü olarak, 1982 Anayasası'nda, "*Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kararları*"na karşı da yargı mercilerine başvurulamayacağı belirtilmektedir (m. 159/4). Bu kurulun kararlarına karşı yargı yoluna başvurulamaması, ileride belirtileceği gibi, yargı bağımsızlığının yanı sıra hak arama özgürlüğü bakımından da sakıncalar yaratmaktadır.

Bilim kurulunun hazırladığı taslakta OHAL KHK'ları kaldırılmıştır. İdarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine tabi tutulacağı kuralına herhangi bir istisna öngörülmemiştir (Taslak m. 94). Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu düzenleyen maddede de yargı denetimini dışlayan bir düzenleme öngörülmemiştir. Bu açıdan bakıldığında 1982 Anayasası'nda yargı denetimi dışında tutulan işlemlere karşı yargı yolu açık bırakılmıştır.

b. Yargı Denetiminin Etkililiği: Yargısal Tedbir Kararları

Yargı kararlarının etkili bir sonuç doğurması yargının gerektiğinde tedbir niteliğindeki kararları alabilmesi ile mümkündür, Anayasa yargısında yürürlüğü durdurma, idari yargıda yürütmenin durdurulması kararları bu açıdan son derece önemlidir.

Anayasa yargısında yürürlüğü durdurma, yetkili bir yargı organınca Anayasa'ya uygunluk denetimi yapılmakta olan bir kuralın, henüz esas yönden incelemesi yapılmadan önce ya da esas yönden incelemesi yapılarak Anayasa'ya aykırı bulun-

duktan sonra kararın yazılıp iptal hükmü yürürlüğe girinceye kadar yürürlüğünün askıya alınmasıdır.⁴

Anayasa'ya uygunluk denetiminin uzun zaman alması zaman zaman önemli sakıncaları da beraberinde getirebilmektedir. Kanun hükmü gerekçeli iptal kararı yayımlanana kadar yürürlükte kalmakta ve Anayasa'ya aykırı bir biçimde kazanılmış haklar doğabilmekte veya kanundan zarar gören insanlar olabilmekte ve iptal kararı sonuçsuz kalabilmektedir. Bu nedenle diğer mahkemeler nasıl "*ihtiyati tedbir*" ya da idare mahkemelerinin verdiği "*yürütmeyi durdurma*" gibi tedbir niteliğinde ara kararlar verebiliyorlarsa, Anayasa Mahkemesi'nin de yürürlüğü durdurma kararı vermesi mümkündür. Örneğin Almanya,⁵ İspanya ve Portekiz Anayasa mahkemeleri başvuru konusu işlemi askıya alabilmektedirler,⁶ ABD'de de mahkemelerin yargısal emir verme yetkisi yürürlüğün ya da yürütmenin durdurulması sonucunu doğurmaktadır.⁷

Ne 1961 Anayasası'nda ne de 1982 Anayasası'nda, Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüğü durdurma kararı verebileceğine ilişkin herhangi bir hüküm yoktur. Fakat Anayasa Mahkemesi 1993 yılında içtihat yoluyla, yargı yetkisinin yürürlüğü durdurma gibi tedbirleri de içerdiği sonucuna varmıştır. Anayasa Mahkemesi'ne göre, yargısal denetimin etkinliğinin sağlanabilmesi için, kamu yararının ve kamu düzeninin korunabilmesi için yürürlüğü durdurma yetkisinin Anayasa Mahkemesi tarafından kullanılması bir zorunluluktur. Anayasa Mahkemesi kararında, Anayasa'da yürürlüğü durdurma yetkisine yönelik bir yasağın olmadığını ve bu konuda bir boşluk olduğunu tespit etmiş ve bu boşluğu içtihat yoluyla doldurma yetkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Anayasa Mahkemesi'ne göre, iptal kararı verebilen bir makamın daha az bir yetki olan yürürlüğü

⁴ Yılmaz Aliefendioğlu, *Anayasa Yargısı*, Yetkin yay., Ankara 1997, s. 179.

⁵ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, Beta yay., İstanbul 2003, s. 216.

⁶ Bkz. Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, İmge yay., Ankara 2000, s. 120.

⁷ Zehra Odyakmaz, "*Yürürlüğü Durdurma*", *Anayasa Yargısı*, S. 12, 1995, s. 150

durdurma gibi bir tedbir kararı verememesi düşünülemez.⁸

Anayasa Mahkemesi şu ölçütleri kullanarak yürürlüğü durdurma kararı vermiştir: (a) Anayasa'ya aykırılığı iddia edilen hükmün iptal edilme olasılığının güçlü olması, (b) iptaline yönelik istem karara bağlanıp karar yürürlüğe girinceye kadar uygulamadan doğacak *giderilmesi güç ya da olanaksız durum ve zararların söz konusu olması*.⁹ Fakat, Anayasa Mahkemesi'nin birinci ölçütten çok ikinci ölçüt üzerinde durması durumunda, yürürlüğü durdurulan bir hükmün sonradan iptal edilmeyecek, bir süre uygulanmaması gibi bir tablo ortaya çıktığından, yürürlüğü durdurma kararının birinci ölçüt iyi değerlendirilerek verilmesi gerektiği belirtilmekte ve haklı olarak Anayasa Mahkemesi eleştirilmektedir.¹⁰

Taslakta yürürlüğü durdurma yetkisi şöyle düzenlenmiştir: "*Anayasa Mahkemesi, iptal davasına konu olan hükmün uygulanması halinde telafisi imkânsız bir zararın doğması ve Anayasa'ya açıkça aykırı görülmesi şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda talep üzerine gerekçeli olarak kuralın yürürlüğünü katılanların üçte ikisinin çoğunluğu ile durdurabilir. Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüğünü durdurduğu kuralla ilgili nihai kararı en geç altmış gün içinde Resmî Gazete'de yayınlanır. Aksi takdirde, yürürlüğü durdurma kararı hükümsüz hale gelir*" (Taslak m. 118/3).

Bu hükümde daha önce belirtilen Anayasa Mahkemesi kararında yer alan ölçütlere benzer ölçütlere yer verilmiş ve yürürlüğü durdurulan kuralla ilgili nihai kararın en geç altmış gün içinde *Resmî Gazete*'de yayımlanması öngörülerek, yürürlüğü durdurulan hükmün iptal edilmemesi durumunda uzun süre uygulanmamasından doğacak sakıncalar en aza indirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu hükümde yer alan yürürlüğü durdurmak için gereken üçte ikilik oy çokluğunu anlamak güçtür. Daha güçlü bir yetki olan iptal kararı için salt çoğunluk

⁸ E. 1993/33, K. 1993/40-2, K.T. 21.10.1993, AYMKD, S. 29, C.1, s. 575 - 581.

⁹ Aynı karar, s. 582

¹⁰ Aliefendioğlu, s. 187-188.

yeterli iken, bir tedbir niteliği taşıyan yürürlüğü durdurma kararı için nitelikli çoğunluk aramak çelişkilidir, bu düzenleme, karara katılanların çoğunluğu karara konu olan hükmü açıkça Anayasa'ya aykırı görse de uygulanması halinde telafisi imkansız zararlar doğacak olsa da yürürlüğü durdurma kararı verilemeyeceğini göstermektedir.

İdari yargıda da, Anayasa'nın 125. maddesinin 5. fıkrasına göre, *"idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir"*. Fakat bu hükme hukuk devleti ile çelişen bir biçimde sınırlama getirilebilmesi Anayasa'nın aynı maddesinin 6. fıkrasına göre mümkündür. 125. maddenin 6. fıkrasına göre *"kanun olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde, ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabilir"*. Bu sınırlama hükmü tartışılan taslakta söz diziminde yapılan bazı değişikliklerle aynen korunmuştur (Taslak m. 94/4). Özbudun kitabında bu hükmü hukuk devleti açısından incelerken benim de aynen katıldığım şu sözlerle eleştirmektedir: *"şu halde, fıkrada sözü edilen durumlarda, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç ve imkansız zararlar doğacak olsa ve idari işlem açıkça hukuka aykırı bulunsa bile, idari yargının yürütmeyi durdurma kararı verme yetkisi kanunla sınırlandırılabilecektir ki, bunu hukuk devleti ilkesiyle bağdaştırmak güçtür"*.¹¹

c. Yeni yöntemler: Bireysel Başvuru

Avrupa modelini benimseyen devletlerin bir çoğu, dava yolu ve itiraz yolunun yanı sıra değişen ölçülerde bireylere Anayasa Mahkemesi'ni doğrudan harekete geçirme olanağı da tanırlar, diğer bir deyişle bireysel başvuru yolunu benimserler, bu yola anayasa şikayeti de denmektedir.

Bireysel başvuru kamu gücünün bir işlemi ile temel hakkı

¹¹ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara 2002, s. 117.

Bu yol itiraz yoluna benzemesine rağmen aslında birbirinden farklıdır. Birincisi, bireylerin doğrudan Anayasa Mahkemesi'ni harekete geçirme yetkisi vardır, yani itiraz yolunda olduğu gibi davaya bakmakta olan mahkemenin inisiyatifi ile değil doğrudan bireyin inisiyatifi ile Anayasa Mahkemesi harekete geçirilebilir, ikincisi bireysel başvuru hak ve özgürlük ihlalleri ile sınırlıdır, üçüncüsü uygulamada genellikle olağan başvuru yolları tüketildikten sonra, yargı kararlarına karşı bir anayasa şikayeti şeklinde ortaya çıkmaktadır,¹³ böylelikle bir yasanın sözünden çok yorumundan ve uygulama biçiminden doğabilecek her türlü anayasal hak ihlalini giderebilmektedir.

Örneğin Almanya'da "kamu iktidarınca temel haklarından birine zarar verildiği kanaatinde olan herkes", saldırı ister idari, ister yargısal, ister yasama işlemlerinden kaynaklansın, doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir.

Almanya, Avusturya,¹⁴ İspanya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya hukuklarında bu denetime yer veren devletlerdir.¹⁵ Fransa ve İtalya gibi Türkiye'de de Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu yoktur.¹⁶ Anayasa Mahkemesi 2003 yılında Hükümete, TBMM Başkanı'na ve ana muhalefet partisi başkanına Anayasa Mahkemesi'ne ilişkin Anayasa maddeleri konusunda bir değişiklik önerisi sunmuştur, bu öneride bireysel başvuru hakkı da yer almıştır.¹⁷ Fakat öneri ne yazık ki Yargıtay ve Danıştay'ın tepkisini çekmiş

Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları", *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Anayasa Mahkemesi yay., 2006, s. 101.

¹³ Bkz., Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, s. 73-74.

¹⁴ Avusturya'da Anayasa şikayeti idari kararlarla sınırlıdır. Peter Paczolay, "Anayasa Şikayeti ve Buna İlişkin Sorunlar", *Anayasa Yargısı*, S. 22, 2004, s. 194-195.

¹⁵ Macaristan ve Polonya'da da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru bulunmakta ise de, yukarıda sayılanlarla aynı özelliklere sahip değildir. Bu hukuk sistemlerinde başvuru temel hakkın ihlaline yol açan idari işleme ya da mahkeme kararına karşı değil, bu kararların alınmasına esas teşkil eden kurala karşı yapılabilmektedir. Bu nedenle bu türdeki bireysel başvuru yöntemi, somut norm denetiminin birey tarafından harekete geçirilebilen türü olarak değerlendirilmektedir. Sağlam, s. 101-103.

¹⁶ Kaboğlu, *Anayasa Yargısı*, s. 74-78

¹⁷ Öneri metni ve gerekçesi için bkz., Sağlam, s. 72-73.

ve Anayasa'da bu yönde değişiklik yapılmasına yönelik bir meclis iradesi yaratılmasına vesile olamamıştır.

Oysa bireysel başvuru yöntemi, Anayasa'da yer alan hakları fiilen yaşama aktarabilecek ve bir yasanın sözünden çok yorumundan ve uygulama biçiminden doğan her türlü anayasal hak ihlalini giderebilecek bir yöntem olduğu için son derece önemlidir. İHAM kararlarına baktığımızda da Türkiye aleyhine sonuçlanan pek çok davada yasanın sözü kadar yorumlama ve uygulama biçimi nedeniyle de ihlal kararı verildiği görülmektedir. Örneğin *Zana* davasında İHAM, başvuruçunun bir gazeteye verdiği röportajda sarf ettiği "*PKK'nın ulusal kurtuluş hareketini destekliyorum... vd.*" sözleri nedeniyle eski TCK'nın 312. maddesi gereğince cezalandırılmasını sözleşmenin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesine uygun bulmuştur.¹⁸ Fakat bazı hallerde 312. maddesinin uygulaması sözleşmeye aykırı görülmüştür. *İncal* kararı buna verilebilecek örneklerden biridir.¹⁹ Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yönteminin benimsenmesi, sorunun iç hukukta çözümlenebilmesine olanak sağlayacağı için, İHAM'ne başvuru oranını da düşürebilecek niteliktedir.

Ayrıca bu yöntem kişileri Anayasa'nın hak ve özgürlükleri düzenleyen maddeleri üzerinde düşünme ve yorum yapmaya yönelteceği gibi, Anayasa Mahkemesini de önüne gelen başvurularda Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükleri daha detaylı incelemeye itecektir. Bugün için Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa'nın temel haklar ve ödevler kısmında yer alan hak ve özgürlükleri yeteri derecede detaylı ele aldığı söylenemez.²⁰

¹⁸ *Zana v. Turkey*, 25.11.1997, çevirisi için bkz. "*Zana-Türkiye*", çev. Emine Karacaoğlu, *İnsan Hakları Kararlar Derlemesi*, C. II, İstanbul Barosu yay., İstanbul 1998, s. 304.

¹⁹ *İncal v. Turkey*, 09.06.1998, çevirisi için bkz. "*İncal-Türkiye*", çev. Sibel İnceoğlu/İsmail Pamuk, *İnsan Hakları Kararlar Derlemesi*, s. 395.

²⁰ Örneğin özel yaşamı düzenleyen md 20 ve kişinin manevi yaşamını koruma ve geliştirme hakkını düzenleyen m. 17 bakımından Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararların eleştirisi için bkz., Sibel İnceoğlu, "*Ötanazi: Dünyadaki Gelişmeler ve Türk Anayasa Hukukundaki Yeri*", *Hukuk ve Adalet*, Y. 4, S. 9, Kış 2007, 162-169.

Daha çok demokrasi ve insan hakları talepleri karşılanmak isteniyorsa, Anayasada Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yöntemine yer vermek önemli bir gelişme olacaktır, fakat ne yazık ki tartışma konusu olan taslak bu yönetime yer vermemektedir.

2. Adil Yargılanma Hakkı

Adil yargılama, hukuk veya ceza davalarında olsun, hatta belli ölçülerde idare hukuku alanındaki davalarda da, yargılamaya ilişkin hak ve ilkeleri belirleyerek, hukuk devletin temel unsurunu oluşturmaktadır, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne taraf ülkelerin ortak mirasının bir parçasıdır. Adil yargılanma hakkı aynı zamanda, demokratik bir toplumda çok önemli bir rol oynamaktadır; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne göre, *"adil yargılanma hakkının demokratik bir toplumda öne çıkan yeri, bu alandaki denetim açısından mahkemeyi, soyut bir inceleme yapmaktan çok dava konusu usulün gerçeklerini incelemeye sevk etmektedir"*.²¹

Bu nedenle adil yargılanma hakkı batı hukuk sistemlerinin ayrılmaz parçalarından birini oluşturmaktadır. Bugün bu kurumayı, anayasalar haklar alanını detaylı olarak düzenleyerek veya detaylı bir düzenleme yoksa Anayasa Mahkemeleri'nin hukuk devleti ve demokrasi kavramlarını genişletici yorumu ile yeni koruma ilkeleri ve hakları tanıyarak yapmaktadırlar.²² Adil yargılanma hakkının içerdiği pek çok ilke veya hak 1982 Türk Anayasası'nun çeşitli maddelerinde (örneğin m. 36-38, 125, 138-142) yer almasına rağmen, 2001 Anayasa değişikliği

²¹ *Pretto v. Italy*, 08.12.1983, para. 22.

²² Süheyl Batum, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, İÜHF yay., İstanbul 1993, s. 152; Bakır Çağlar, *Anayasa Bilimi*, BFS yay., İstanbul 1989, s. 171; Marks Janis, Richard Kay, Anthony Bradley, *European Human Rights Law*, 2. ed, Oxford University press, New York 2000, s. 403; Adil yargılanma hakkının AB hukukundaki yeri ve son gelişmeler hakkındaki detaylı bilgi için bkz., Koen Lenaerts, Jan Vanhamme, "Procedural Rights of Private Parties in the Community Administrative Process", *Common Market Law Review*, 1997, Vol. 34, s. 531-569.

ile Türkiye de adil yargılanma hakkını Anayasa'nun bir parçası haline getirmiştir (m. 36).

Bilim kurulu tarafından hazırlanan taslak bu konuda daha da ileri giderek 32. maddesinde adil yargılanma hakkını düzenleyen İHAS 6. maddeyi büyük ölçüde madde metnine dahil etmiştir. Bu yapılmasa da 1982 Anayasası'nun 36. maddesi zaten bu yönde yorumlanmaya müsaittir. Fakat açıklık getirmesi bakımından olumlu olduğu söylenebilir. Fakat taslağın ilgili maddesinde İHAS'nin 6. maddesinde yer alan bazı unsurların yer almaması, bazılarının da farklı yer almasının bilinçli bir tercih olup olmadığını anlamak mümkün değildir. Örneğin 6. m. yargılamanın aleniliği gibi mahkeme kararlarının da aleniliğine yer vermektedir. Taslakta ise yargılamanın aleniliğine yer verilmekle birlikte hükmün aleniliğine yer verilmemiştir. Oysa Türkiye bakımından bu oldukça önemlidir, gerçekten de bazı mahkeme kararlarına ulaşmakta zorluklar çekildiği ve hatta ulaşılamadığı bir vakıadır.

Diğer yandan İHAS 6. maddenin 3. fıkrasında yer alan minimum ya da asgari haklar kendisine suç isnat edilmiş kişilere tanınmaktadır. Oysa taslakta (m. 32/6) sanığa tanınan haklar olarak yer almıştır. Bu düzenleme iki açıdan sorunludur. Birincisi 6. maddede yer alan haklar sadece sanığa, Türk hukukundaki yorumlanış biçimiyle kamu davası açılmış kişiye değil suç isnat edilen kişilere tanınmıştır. Suçun isnat anı İHAM kararlarında kamu davasının açılmasından önceki aşamalara da genişletilebilmektedir.²³ Özellikle bu fark İHAS m. 6/3(c)'de yer alan ve taslağa aynen geçirilen müdafî yardımından yararlanmak bakımından önem kazanacaktır. İHAM kararlarında, soruşturmanın polisteki başlangıç aşamalarından itibaren²⁴ suç isnat edilen kişinin üçüncü kişilerin duymayacağı bir biçimde müdafî ile görüşme hakkı korunmaktadır,²⁵ bu kendi kendini

²³ Bkz., Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, 2. b., Beta yay., 2005 İstanbul, s. 101-102.

²⁴ *John Murray v. U.K.*, 08.02.1996, para 63; *Magee v. U.K.*, 06.06.2000, para. 41, 44-46; *Ocalan v. Turkey*, 12.03.2003, para.140.

²⁵ *Brennan v. U.K.*, 16.10.2001, para. 58; *Ocalan v. Turkey*, para. 144-151.

suçlamama hakkının da güvencesini oluşturmaktadır.²⁶ Taslakta sanık ifadesinin geçmesi soruşturma aşamasını maddenin koruma alanından çıkarmaktadır.

Diğer yandan taslak madde 32/6'da bir suç isnat edilen herkesin "asgari" haklarından söz edilmemekte, diğer bir deyişle İHAM m. 6/3'de yer alan asgari (minimum) kelimesi geçmemektedir. Oysa İHAM, hakkında suç isnadı olan kişilerin haklarının 3. fıkra ile sınırlı olmadığını, bunların sadece asgari (minimum) haklar olduğunu çeşitli kararlarında vurgulamış ve 1. fıkra da yer alan hakkaniyete uygun yargılama kavramından yola çıkarak, 3. fıkra da yer almayan pek çok başka hak ve ilkeyi de adil yargılanma hakkının içine dahil etmiştir. İHAM'ne göre hakkında bir suç isnadı olan kişiye tanınmış 2. ve 3. fıkradaki haklar, 1. fıkra da sözü geçen hakkaniyete uygun yargılamanın somut görünümleridir. Fakat hakkaniyete uygun yargılama çerçevesindeki haklar ve ilkeler 3. fıkra da belirtilen minimum haklar ile sınırlı değildir.²⁷ Bu nedenle sadece 6. maddenin 2. ve 3. fıkralarına uygun yargılamaların, hakkaniyete uygun yargılama ilkesine uygun yargılamalar olduğu sonucu doğmamaktadır. Taslaktaki bu düzenleme İHAM'ın yaptığı bu genişletici yorumu Anayasa Mahkemesi'nin de yapmasını güçleştirmektedir.

3. Yargı Bağımsızlığı

a. Uluslararası Belgelerde Yargı Bağımsızlığı

Uluslararası belgelere bakıldığında yargı bağımsızlığı için gereken asgari unsurlar özetle şöyle sıralanabilir:

aa. Yargıçların Atanma ve Kariyerlerine İlişkin Güvence

Yargıçların meslekî kariyerlerine ilişkin tüm kararlar objektif kriterlere dayanmalı, hâkimlerin seçimi ve kariyerleri;

²⁶ *Magee v. U.K.*, para. 45.

²⁷ *Deweer v. Belgium*, 27.02.1980, para. 56.

eğitimsel niteliklerini, bağımsız ve tarafsız davranabilme yeteneklerini,²⁸ dürüstlük, etkinlik ve yeteneklerini de gözetilen liyakat esasına göre düzenlenmelidir.²⁹ Atamada adayların dürüstlük, etkinlik, yetenek ve niteliklerine dayalı kriterler açıkça ortaya koyulmalı, ilan edilmeli ve uygulanmalıdır.³⁰ Cinsiyet, etnik veya sosyal köken ve felsefi, siyasi veya dini kanaatleri nedeniyle adaylar arasında ayırım yapılamaz.³¹ Atamalarda özellikle kadın erkek dengesine dikkat edilmelidir.³² Yargıçların seçimi ve kariyerleri konusunda karar veren merci hükümet ve idareden bağımsız olmalıdır. Bu merciin bağımsızlığını teminat altına almak için kurallar getirilmeli, merciin üyeleri yargı tarafından seçilmeli ve bu merci kendi usul kurallarını kendisi vaz' etmelidir.³³

bb. Görev Süresi ve Şartları Güvencesi

Görev süresi yaşam boyu olabileceği gibi, belirli bir emeklilik yaşı öngörülebilir ya da yürütmenin veya diğer bir atamayı yapan makamın takdiri veya keyfi olarak müdahale

²⁸ Adayın daha önce içine girdiği faaliyetler ve yakın ilişkiler, adayın bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda nesnel ve meşru bir kuşku yaratırsa atanmasına engel oluşturabilir. Bkz., *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, 1998, para. 2.1, 3.2.

²⁹ *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin yargıçların rolü, etkinliği ve bağımsızlığı hakkında R(94) 12 Tavsiye kararı*, İlke I/2c; *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, 2002, para. 17 (Avrupa Konseyi'nin Avrupa Yargıçları Danışma Konseyi tarafından hazırlanmış olan 3 sayılı Görüş).

³⁰ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 25.

³¹ *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 2.1.

³² Avusturya'da eşit niteliklere sahip iki yargıç adayı söz konusu olduğunda daha az temsil edilen cinsiyetin tercih edilmesi gerekmektedir. *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 31.

³³ *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı*, İlke I/2c; *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı* da yargıcin atanması, seçimi, kariyeri gibi konularda yasama ve yürütmeden bağımsız bir makamın müdahalesi olması gerektiğini belirtmekte ve bu makamın üyelerinin en azından yarısının yargıçlar tarafından seçilmesini öngörmektedir, *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 1.3, 3.1, 3.3. Aynı yönde *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 45.

edemeyeceği belirli bir sabit süre hukuken öngörülebilir.³⁴ Seçilmiş veya atanmış olsun yargıçların zorunlu bir emeklilik yaşına veya sürelerinin dolmasına kadar görevde kalmaları teminat altına alınmalıdır.³⁵ Mahkemede görev yapan bir yargıç, başka bir yargısal makama veya başka bir yerdeki göreve, yükseltme yoluyla da olsa, özgür iradesi olmadan ilke olarak atanamaz. Bu ilkeye ancak şu hallerde istisna getirilebilir: (i) yer değiştirmenin bir disiplin cezası olarak öngörülmesi ve uygulanması, (ii) mahkeme sisteminin hukuka uygun olarak değiştirilmesi (iii) yasayla belirli bir sınırlı süre öngörülme şartıyla yakın bir mahkemeyi takviye etmek amacıyla geçici bir süre görevlendirme yapılması. Yargıcın iradesi dışında yapılan bu tür yer değiştirmelere karşı işlemin hukukiliğini denetlemek amacıyla bağımsız bir makama itiraz yolu olmalıdır.³⁶ Atanmış hâkimler, zorunlu emeklilik sürelerine kadar, geçerli nedenler olmaksızın sürekli olarak görevden alınmaz. Kanunda açık ifadeler ile tanımlanmış olması gereken³⁷ bu geçerli nedenler yargısal işlevlerin ifasında yetersizlik, ceza hukuku anlamında bir suç işlenmesi veya disiplin kurallarının ciddi ihlâline ilişkin olabilir.³⁸ Bireylerin adli hata nedeniyle özel bir formalite gerektirmeyen bir biçimde bağımsız bir makama şikayet hakkı olmalıdır.³⁹ Bir yargıç hakkında disiplin cezası gerektirecek bir itham veya şikayet, uygun bir usul çerçevesinde, süratle ve adil bir şekilde çözümlenmelidir. Yargıç İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki adil yargılanma hakkına uygun bir biçimde kendisini tam olarak savunma ve gerektiğinde avukattan yararlanma haklarına sahip olmalıdır. Şikayet konusu olayın incelenmesi, yargıç tarafından aksi talep edilmedikçe, başlangıç aşamasında gizli tutulmalıdır. Yargıçlar

³⁴ *Commentary on The Bangalore Principles on Judicial Conduct*, the Judicial Integrity Group, March 2007, para. 26; BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 1985, 11. ilke; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke I/2a(ii).

³⁵ BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 12. ilke.

³⁶ *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 3.4.

³⁷ *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 5.1.

³⁸ *Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı*, İlke VI/2.

³⁹ *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 5.3.

ancak ehliyetsizlik veya görevlerini yapmaya uygun olmayan davranışları sebebiyle geçici veya sürekli olarak görevden alınabilir. Geçici olarak görevden alma veya göreve son vermeye ilişkin disiplin işlemleri, kökleşmiş yargı ilkeleri çerçevesinde yapılacaktır. Disiplin kararlarına, geçici olarak görevden alma veya göreve son vermeye ilişkin kararlara karşı bağımsız bir yargısal organa başvuru yolu açık olmalıdır.⁴⁰ Disiplin cezaları ölçülülük ilkesi çerçevesinde verilmeleridir.⁴¹

cc. Mali Güvence

Yürütmenin keyfi olarak müdahale edemeyeceği bir biçimde hukuk tarafından sabit olarak belirlenmiş ve ülkedeki hayat pahalılığına göre yükseltilen⁴² maaş ve emekli aylığı hakkı güvence altına alınmalıdır.⁴³ Yargıçların hastalık, ölüm, yaşlılık, doğum gibi sosyal risklere karşı güvenceleri olmalıdır.⁴⁴ Maaşlar, şeffaf bir biçimde belirlenmesi şartıyla, meslekte geçirilen süre, yargıç tarafından yapılan görevin niteliği ve önemine göre değişebilir.⁴⁵ Yargıçlıkta yükselme, BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler" e göre, özellikle yetenek, dürüstlük ve tecrübe temelinde, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı'na göre ise nitelik, dürüstlük, yetenek, etkililik temelinde nesnel esaslara dayanmalıdır.⁴⁶ Tecrübe her ne kadar yükselme

⁴⁰ BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 17,18,19,20. ilkeler; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke VI/3; Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı, para. 5.1; Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges, para. 59-60.

⁴¹ Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı, para. 5.1.

⁴² Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges, para. 62.

⁴³ Commentary on The Bangalore Principles on Judicial Conduct, s. 36, para. 26; BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 11. ilke; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke I/2a(ii); Yargıçları Statüsü Hakkında Avrupa Şartı, para. 6.1, 6.4; Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges, para. 61.

⁴⁴ Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı, para. 6.3; Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges, para. 61.

⁴⁵ Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı, para. 6.2; Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges, para. 61.

⁴⁶ BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 13. ilke; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke I/2c; Opinion No. 1 of the

için bir ön koşul olsa da modern dünyada bu artık tek başına yeterli kabul edilmemektedir, halkın yargının sadece bağımsız olmasında değil nitelikli olmasında da güçlü bir menfaati vardır.⁴⁷ Yükselmeye yargıçların dürüstlük, etkinlik, yetenek ve niteliklerine dayalı kriterler açıkça ortaya koyulmalı, ilan edilmeli ve uygulanmalıdır.⁴⁸ Yükselme kriteri sadece meslekte geçirdiği süreye bağlı olmayan sistemlerde meslekte yükseltilmeyen adayın şikayet hakkı olmalıdır.⁴⁹ Milli hukuk uyarınca, disiplin soruşturması, kanun yoluna başvurma veya devletten tazminat talep etme hakkı saklı kalmak üzere, yargıçlar hakkında görevlerini ifa sırasında almış oldukları yanlış kararlar dolayısıyla maddî tazminat davası açılmamalıdır.⁵⁰ Devlet belirli bir sabit süre içinde, yargısal görevlerine ilişkin kuralları ağır ve mazur görülemez bir biçimde ihlal eden yargıca rücu edebilir.⁵¹

dd. Kurumsal bağımsızlık

Doğrudan yargısal işlevin yerine getirilmesiyle ilgili idari ve kurumsal konulara ilişkin bağımsızlık sağlanmalıdır. Bir mahkeme içinde bakacakları davalar açısından yargıçlar arasındaki iş bölümü yargının kendi iç işidir.⁵² Örneğin yargıçların görevlendirilmesi, dava dosyalarının tevzii, mahkemelerin çalışma süreleri, duruşma sıralaması gibi doğrudan yargısal işleyle ilgili konularda dış bir güç müdahale etmemelidir.⁵³ Yargı, kamuya kapalı olarak görülen davalar ve bu sırada edinilen gizli bilgiler bakımından meslek sırrı ile bağlı kalmalı ve bunları açıklamaya zorlanmamalıdır.⁵⁴ Yargı yargısal nitelikteki her

Consultative Council of European Judges, para. 17.

⁴⁷ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 29.

⁴⁸ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 25.

⁴⁹ *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 4.1.

⁵⁰ *BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler"*, 16. ilke.

⁵¹ *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 5.2.

⁵² *BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler"*, 11,12,13,14. ilkeler.

⁵³ *In The Queen v Liyanage* (1962) 64 NLR 313, Seylan Yüksek Mahkemesi, Adalet Bakanı'na belirli bir dava için yargıç aday gösterme yetkisi tanyan yasayı Anayasanın yargı organına verdiği yargısal erkin kullanılmasına müdahale olarak görmüştür in *Commentary on The Bangalore Principles on Judicial Conduct*, para. 26.

⁵⁴ *BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler"*, 15. ilke.

konuda yetkili olmalı ve karar vermesi için kendisine sunulan meselenin hukukun tanımladığı yetki alanına girip girmediği konusunda münhasır olarak karar verme yetkisine sahip olmalıdır.⁵⁵ Yargıçların kararları hukuk tarafından öngörülmuş kanun yolları dışında bir gözden geçirmeye konu olmamalıdır, Genel ve özel af gibi kararlar dışında, hükümet veya idare; yargı kararlarını, geçmişe etkili biçimde geçersiz kılacak şekilde karar alamamalıdır.⁵⁶ Herkes tayin edilmiş olan yasal usulleri kullanarak olağan mahkemelerde yargılanma hakkına sahiptir. Olağan mahkemelerin yargı yetkisine giren konularda bu yetki bertaraf edilerek başka mahkeme kurulmamalıdır.⁵⁷

ee. Yargının İç İşleyişindeki Bağımsızlık

Yargıçlar sadece dışarıdan gelebilecek uygunsuz etkilere karşı değil, diğer yargıçların tutumlarından kaynaklanabilecek uygunsuz etkilere karşı da bağımsız olmalıdır.⁵⁸ Hüküm verme süreci içerisinde hâkimler; bağımsız olmalı ve her türlü çevreden, her türlü nedenle doğrudan veya dolaylı olarak gelebilecek müdahalelerden, tehditlerden, baskılardan, teşviklerden, uygunsuz etkilerden ve sınırlamalardan uzak biçimde hareket edebilmelidir.⁵⁹ Diğer bir deyişle yargıç bireysel olarak hareket edebilmelidir. Mahkemelerin teftiş sistemi, yargıcın verdiği kararın esası veya doğruluğu ile ilgili olmamalıdır; yargının etkinliği temelinde yapılan teftiş yargıçların iyice tartarak, tarafların menfaatlerini gözetererek karar vermek yerine üretkenliği (çok sayıda davayı karara bağlamak gibi) tercih etmelerine yol açmamalıdır.⁶⁰

⁵⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke I/2a(iii); BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 3. ilke.

⁵⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke I/2a(i ve iv); BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 4. ilke; *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 64-65.

⁵⁷ BM "Yargı Bağımsızlığı Hakkında Temel İlkeler", 5. ilke.

⁵⁸ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 66.

⁵⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(94) 12 Tavsiye kararı, İlke I/2d

⁶⁰ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 66, 69.

b. Türkiye bakımından değerlendirme

Türkiye'deki tartışmalara baktığımızda yargı bağımsızlığı bakımından yoğun olarak HSYK'nın işleyişinden çok yapısı üzerinde durulmaktadır. Oysa işleyiş biçimi en az yapısı kadar önemlidir. Yapısı bakımından en çok tartışılan konu HSYK içinde Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı müsteşarının bulunmasıdır. Oysa atamalar bakımından bakıldığında, yedi üyeli HSYK içinde yürütme organından iki kişinin bulunması uluslararası belgelerde⁶¹ tek başına yargı bağımsızlığını ortadan kaldıran bir unsur olarak değerlendirilmemektedir. Bundan daha önemli olan yargıçların atanması, yükselmeleri ve meslekten ihraçları konusunda nesnel kuralların ve yeterli güvencelerin olmasıdır. Diğer bir deyişle önceden ilan edilmiş objektif kriterlere göre mesleğe kabul, atama ve yükseltme yapılması, nesnel kuralara göre ve adil yargılanma hakkına riayet edilerek hakkında disiplin soruşturması yapıp karar alınmasıdır. Bu kararların şeffaf olması ve bunlara karşı yargı yolunun açık olması da çok önemli güvenceler olacaktır.

Yargıç adaylığına atanma usulünün uygulamada Adalet Bakanlığı bünyesinde yürütülmesi, yargıçlar hakkındaki denetim, soruşturma ve incelemenin Adalet Bakanlığına bağlı adalet müfettişleri tarafından yapılması, soruşturma izninin Adalet Bakanı tarafından verilmesi sonucu (m. 144) adil yargılanma güvencelerinden mahrum bir usul izlenerek (suçlayan makam olan Adalet Bakanı'nın ve ona bağlı müsteşarın karar organı içinde bulunması, çelişmeli bir usulle delillerin tartışılmaması, HSYK kararlarının gizli olması, disiplin cezası gerektiren fiillerin muğlak olması gibi)⁶² HSYK tarafından disiplin müeyyidelerinin verilmesi ve bunlara karşı yargı yolunun kapalı olması (m. 159/4), hakimler ve savcıların idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığı'na bağlı olmaları (m.

⁶¹ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 42; *Yargıçların Statüsü Hakkında Avrupa Şartı*, para. 1.3, 3.1, 3.3. Ayrıca bu konudaki İHAM kararları için bkz., Inceoğlu, *İnsan Hakları...*, s. 171-174.

⁶² Detaylı bilgi için bkz., Sibel Inceoğlu, "Karşılaştırmalı Hukuk Yaklaşımıyla Yargıca Yönelik Disiplin Süreçlerinin Yargı Bağımsızlığına Etkisi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 72, Eylül-Ekim 2007, s. 55 vd.

140/6) ile uygulamadan kaynaklanan sorunlar (Kurulun ayrı bir örgütü, özerk bütçesi, binası, sekreteryası bulunmaması gibi), Türkiye'deki mahkemelerin bağımsızlığı açısından kuşku yaratabilecek niteliktedir.

Anayasa değişikliğine ilişkin olarak AKP'nin isteği ile hazırlanan taslak bu sorunların bir kısmına çare olmaktadır. Örneğin HSYK kararlarının yargı denetimi dışında olmasını düzenleyen hüküm (m. 159/4) önerilen metinde yoktur (taslak m. 109), hakim ve savcıların denetimi haklarındaki inceleme ve soruşturma HSYK'ya bağlı adalet müfettişleri tarafından yapılacaktır, Adalet Bakanı'nın izni gerekmemektedir (Taslak m. 110). Ayrıca bir yargıcın meslekten ihracı HSYK'da toplantıya katılanların üçte ikisinin bu yönde karar alması ile mümkün olacaktır (Taslak m. 109). Ayrıca İHAM kararlarında askeri mahkemelerin sivilleri yargılamaları bağımsız ve tarafsız mahkeme kuralına (İHAS md 6/1) aykırı bulunmuştu,⁶³ taslakta askeri mahkemelerin sivilleri yargılamasına izin veren Anayasa'nın 145. maddesi revize edilmiş ve sivilleri yargılama yetkisi kaldırılmıştır (Taslak m. 111).

Fakat Adalet Bakanlığı müsteşarı yeni taslakta da HSYK içinde yer almaktadır (Taslak m. 109), bu durum özellikle disiplin süreçleri bakımından daha da önem kazanmaktadır. Örneğin İtalya'da Cumhurbaşkanı Yargıçlar Yüksek Kurulu'nun başkanıdır, fakat disiplin dairesi ayrı olarak çalışır ve Cumhurbaşkanı bu daireye başkanlık edemez. Benzer şekilde Fransa'da da Yargıçlar Yüksek Kurulu'na kural olarak Cumhurbaşkanı başkanlık eder, fakat yargıçlara yönelik disiplin kurulu olarak toplandığında Yargıtay başkanı başkanlık etmektedir.⁶⁴

Bazı Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde yargıçları atayan kurulların üyelerinin veya yüksek mahkeme üyelerinin yasama organı tarafından seçilmesi demokratik meşruiyet bakımından benimsenen bir yöntemse de, bu yöntem mahkemeleri siyasi

⁶³ *Incal v. Turkey*, 09.06.1998; *Ari v. Turkey*, 25.09.2001, para. 43-52; 2001 Eylül'ünde bu yönde bir dizi dava sonuçlanmıştır.

⁶⁴ Jacqueline Lucienne Lafon, "France", *Judicial Misconduct*, edited by Mary L. Volcansek, Florida 1996, s. 38.

etkiye açık hale getirdiği ve erkler ayrılığını zedelediği için hukuk devleti bakımından riskleri de beraberinde getirmekte ve arzu edilen bir yöntem olarak görülmemektedir.⁶⁵ Hazırlanan taslakta 17 asıl dört yedek üyeli HSYK'nın beş asıl bir yedek üyesinin yasama meclisi tarafından seçilmesi öngörülmektedir, siyasetin yargıya yansımaya riski arzu edilir olmamasına rağmen, bu oranın kabul edilebilir sınırlar içinde kaldığı söylenebilir. Fakat uygulamada adaylığa atama tamamen Adalet Bakanlığı bünyesinde gerçekleştiğinden aslında Meclisin etkisinin üçte birle sınırlı olması fazla anlamlı da olamamaktadır. Taslakta adaylık sürecini de HSYK'nın yetkisi içine alan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca hakimler ve savcıların idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığı'na bağlı olmalarına ilişkin Anayasa kuralı taslakta da korunmuştur (Taslak m. 108 son).

Bunun kadar önemli olan diğer bir konu da Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin seçimi konusudur. Taslakta Anayasa Mahkemesi üyeleri için öngörülen hükme göre (Taslak m. 112), neredeyse üyelerinin yarısı (17 üyenin sekizi) hiçbir aday gösterme yöntemi öngörülmeksizin doğrudan TBMM tarafından seçilmektedir, bu durum Anayasa Mahkemesi'nde siyasetin önemli yer tutacağına habercisidir.

SONUÇ

Hukuk devleti çerçevesinde gerek yargı bağımsızlığı, gerek yargı denetimi dışında tutulan işlemler ve mahkemelelerin kararlarının etkililiği bakımından 1982 Anayasası önemli eksiklikleri barındırmaktadır. Anayasa değişikliği talepleri çerçevesinde kamuoyuna sunulan ve AKP'nin talebi ile hazırlanmış olan taslak metin, bu sorunların bir kısmını gidermekle birlikte yeterli değildir. Örneğin yargı denetimi dışında kalan işlemlere yer vermemesi bakımından son derece olumlu değerlendirilebilecekken, yargı bağımsızlığı bakımından aynı ölçüde olumlu bir değerlendirme yapmak güç görünmektedir. Yargı kararlarının etkililiği bakımından incelendiğinde ise, idari yar-

⁶⁵ *Opinion No. 1 of the Consultative Council of European Judges*, para. 19.

gının yürütmeyi durdurma kararına olağanüstü durumlarda getirilebilecek sınır konusunda bir değişikliğe yer verilmediği görülmekte, Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüğü durdurma kararları bakımından da sınırlama yapıldığı anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yöntemi insan hakları ve hukuk devleti bakımından son derece başarılı bir yöntemken değişiklik arayışında bu yönetime yer verilmemesi de önemli bir eksikliktir. Adil yargılanma hakkı bakımından, zaten mevcut 36. maddede adil yargılanma hakkına yer verildiği için, İHAS'ın 6. maddesinin Anayasa'da yer alması zorunlu olmamakla birlikte, böylesine detaylı bir hükmün büyük ölçüde Anayasa'ya aktarılması olumlu görülebilir. Fakat bu hükümde 6. maddedeki bazı unsurların yer almaması bazılarının ise farklı kaleme alınması eleştirilebilecek noktalaradır.

Sabrınız için teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Değerli konuşmacımıza teşekkür ediyorum. Salondan sorusu olan var mı acaba? Buyurun efendim.

TARTIŞMA

Av. Mahmut TANAL (Avukat, İstanbul Barosu): Benim sorum Sibel hocama: Anayasa Mahkemesi'nin 8 üyesinin Meclis tarafından seçilmesi hususunda bu kriterin tasarıda olduğu söylendi, doğru. İtalya Anayasası'nda burada oran getirmiş, 1/3 deniliyor. Yani mesele kurumlar arasındaki dengelerin sağlanması. Kurumları sadece yasaları bağlamakla, uygulamakla yükümlü değil, aynı zaman nasıl Türkiye Barolar Birliği'nin kendi üyelerinin hak ve menfaatlerin dışında ülke menfaatlerini, çıkarını düşünmesi gerekiyorsa, bu kurumların da aynı şekilde böyle bir görevi var. Yani bu açıdan dengenin tamamen parlamentoya çoğunlu sağlanan bir siyasal iktidarın kendi tercihleri doğrultusunda bunun seçilmesi acaba sakıncalı değil mi? Denge tamamen kaçırılmış. Bir de tesadüfen şu dikkatimi çekti: Efendim tasarıda hangi fakülteyi, hangi okulları bitirenlerin Anayasa Mahkemesi'ne seçileceği hususunda iktisat, idare ve siyasal bilimler yazılmış. Hukuk var, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi yok, niye bu özellikle kaçırıldı acaba, bir unutkanlık mı? Yani siyasal bilimler İstanbul'da var, siyasal

TARTIŞMA

bilimler mezunu bir dönem kaymakamlık sınavına da giremiyorlardı, ancak siyasal bilgiler giriyordu. Şu anda Anayasa Mahkemesi'nin üyeleri arasında iktisat, hukuk, idari ve siyasal bilimler geçiyor, bilgiler geçmiyor. Yani bilgiyle bilim birbirini kapsıyor mu; kapsamıyor.

Doç. Dr. Sibel İNCEOĞLU: Herhalde o kapsar şekilde yorumlanıyor.

Av. Mahmut TANAL: Ben de var, ama taslağı bilmiyorum. Orada açık ve net geçiyor, siyasal bilgiler yok. Teşekkür ederim. Bu konudaki düşüncelerinizi öğrenmek için şey yaptım.

Doç. Dr. Sibel İNCEOĞLU: Fakülte demiyor, alan olarak... Bence de girer. Ben de herhalde kapsıyor olarak yorumlanması gerekir diye düşünüyorum. Aslında çok garip bir şey olur, Türkiye'deki bazı fakülteleri dışlamak için yapılmış bir düzenleme olabileceğini düşünmek, tasavvur etmek dahi açıkçası istemiyorum.

Mahmut TANAL: Aslında bir dönem öyle bir laf vardı: Her siyasal bilgiler mezunu...

Doç. Dr. Sibel İNCEOĞLU: Ona bakarsanız, her hukuk mezunu için de biraz öyle olduğu söylenebilir. Evet, galiba oranla ilgili bir soru vardı, onu zaten konuşma içinde de söyledim. Çok yüksek bir oran, yani daha sembolik seviyeye indirilmesi gerekir diye düşünüyorum. Evet, kurumlar arası denge, seçilmiş bir organın da anayasa yargısında yer alacak kişileri belirleme bakımından bir oranda üye seçmesi mümkün olabilir, ama bu kadar yüksek bir oranda olmaması gerektiğini düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Evet, başka sorusu olan? Herhalde başka soru yok.

Ben değerli konuşmacılarımıza sunumları ve değerli bilgilerini bizimle paylaştıkları için sizler adına teşekkür ediyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

İKİNCİ OTURUM

"HUKUK DEVLETİNİN VAZGEÇİLMEZ ÖĞESİ: SOSYAL DEVLET"

Oturum Başkanı Av. Ünsal TOKER
(Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı)

Av. Güneş GÜRSELER (TBB Genel Sekreteri): Değerli konuklarımız; toplantımız yemekten sonra nicelikliden niteliğe dönüştü. Katılımcılar, dinleyiciler açısından hepiniz bizim için ayrı ayrı değerlersiniz. Sizlerin varlığıyla İkinci Oturumu yönetmek ayrı bir değer kazanacak. İkinci Oturum'un konusu "*Hukuk Devletinin Vazgeçilmez Ögesi: Sosyal Devlet.*" Oturumu Türkiye Barolar Birliği yönetim kurulu üyesi sayın Av. Ünsal Toker yönetecek. Kendilerini kürsüye davet ediyorum.

GÜNEŞ
GÜRSELER'İN
KONUŞMASI

Buyurun.

Oturum Başkanı Av. Ünsal TOKER (TBB Başkan Yardımcısı): Öncelikle herkesi selamlıyorum. Ancak oturumu başlatmazdan önce bir özeleştiri yapmak istiyorum. Biz avukatlar her nedense kendi konularımıza gerekli olan özen ve dikkati maalesef göstermiyoruz. Bu zaman zaman konuşmalarımızın arasında hep ortaya çıkan bir konudur. Bunu bir türlü aşamadık. Dost toplantılarında bu şikâyetler ortaya konulmasına ve ayaküstü çareler üretilmesine rağmen bu tür toplantılara gösterilen ilgi de maalesef şu anda yaşadığımız gibi yeterli düzeyde değil. Nedendir, senelerden beri hep bunu düşünüyorum, oysaki toplumda önder kişiler olan avukatlar kendi mesleklerini ilgilendiren bu tür toplantılara neden ilgi göstermezler, neden kendi meslekleriyle ilgili konularda, kendi konularıyla ilgili olan toplantılara bu denli ilgisiz kalırlar, onu da çözebilmiş değilim. Tabii buradan bakıldığında ortaya çıkan ilgisizlik bazen insanın içini de acıtıyor. Olmaması gerekli

ÜNSAL
TOKER'İN
KONUŞMASI

olan durumlar bunlar. Biz isteriz ki bütün meslektaşlarımız bu tür toplantı ve seminerlerden yeterli faydayı, yeterli birikimi alabilsinler ve bunu toplumun diğer kesimlerine de özellikle aktarsınlar. Bugün Türkiye Barolar Birliği Başkanı'nın da açılış konuşmasında söylediği gibi bu ülkenin kaynaklarıyla belli bir yere gelmiş insanlar ve meslek mensupları olarak toplumumuza karşı ödevlerimizin olduğunu da unutmamız gerekir.

Evet, değerli dostlar, değerli meslektaşlarım; Türkiye Barolar Birliği'nin ebediyete intikal etmiş üç değerli başkanının anısına düzenlediğimiz bu etkinliğin ikinci oturumunu açıyorum. Oturumumuzun konusunu biraz evvel sayın genel sekreterim sizlere aktardı; "*Hukuk Devletinin Vazgeçilmez Öğesi: Sosyal Devlet*", yani hukuk devletinin olmazsa olmaz öğelerinden olan sosyal devlet ilkesi. Konuşmacılarımızı sizlere takdim etmek istiyorum: Prof. Dr. Doğan Özlem, Prof. Dr. Fazıl Sağlam, buyurun efendim.

Konuşmacılarımıza yazılış sırası itibariyle söz vermek istiyorum. Ayrıca, bugün bizden sonra da burada bir program olduğunu, bir oturum olduğunu biliyorum. O nedenle her konuşmacıya 40 ar dakikalık bir süre tanımak istiyorum. Öncelikle sözü Prof. Dr. Doğan Özlem'e vermek istiyorum. Buyurun sayın hocam.

Prof. Dr. Doğan ÖZLEM (Yeditepe Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

DOĞAN
ÖZLEM'İN
KONUŞMASI

Bu 40 dakikalık sürenin belki tamamını da kullanmaya bilirim. Zamanımı ekonomik kullanmaya gayret edeceğim. Bu sempozyuma davet edilmemde özellikle Sayın Teoman Ergül'ün katkısı oldu. Kendileri benden sosyal devlet konusunda konuşmamı rica ettiler, ben onu memnuniyetle kabul ettim. Fakat kendisiyle yaptığımız telefon görüşmesinde benim daha önce yayınlanmış bir yazımı esas almamı özellikle rica ettiler. Bunu da severek kabul ettim. Bu yazın "*Hukuk Devletini Sosyal Devlet İçinde Düşünmek*" başlığı ile "*Doğu-Batı*" dergisinin hukuk özel sayısında 2003 yılında bir yazıdır.

"*Hukuk devleti*" kavramı üzerine son iki yüz yıldır batıda oluşmuş olan ve son zamanlarda bizde de oluşmaya başlayan ve her geçen gün daha da genişleyen devâsâ literatüre oranla "*sosyal devlet*" kavramı üzerine aynı Batı'da zengin bir literatürün hâlâ bulunmadığı görülmektedir. Bizde de özellikle son yıllarda daha da artan hukuk devleti üzerine çalışmalara oranla, sosyal devlet kavramı üzerinde çok az durulduğu saptanabilir.

Liberal batının hukuk devleti kavramı yanında sosyal devlet kavramını ihmal etmesinde bizzat liberalizm felsefesinin ve liberal ideolojinin belirleyici olduğu açıktır. Buna karşılık özellikle son on yıllarda sosyal devlet kavramı üzerinde daha fazla çalışma yapılmaya başlandığı da görülmekte, kavram

çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Bunun sonucu olarak, batıda hukuk devleti üzerine çalışmalarda artık sosyal devlet kavramının eskisine oranla çok daha fazla yer aldığı, iki kavramın çeşitli açılardan karşılaştırılıp değerlendirildiği, aralarındaki farklılık ve ortaklıkların ortaya konulmaya ve özellikle bazı çalışmalarda sosyal devlet kavramının hukuk devleti kavramına göre önceliği olduğunun gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. 1960'lı yıllarda ülkemizde de sosyal devlet kavramı üzerine bazı çalışmaların yapıldığını, 1961 Anayasası'na sosyal devlet kavramın girdiğini biliyoruz.¹ 1982 Anayasası'nda da sosyal devlet kavramına yer verildiğini saptıyoruz; bununla birlikte, bu Anayasa'yı yaptıranların sosyal devlet kavramına anayasada kerhen yer vermiş oldukları, bunların sonraki uygulamalarıyla açıkça ortaya çıkmıştır. Bizde özellikle 1990'lı yıllarda yoğunlaşan hukuk devleti üzerine tartışmalarda ise, sanki 1960'lı yıllarda hiç tartışılmamış, 1982 Anayasası'nda kerhen de olsa hiç yer almamış gibi, sosyal devlet kavramının ihmale uğradığı, neredeyse unutulduğu izlenimini edinmemek mümkün değildir.

Ben burada, önce "*devlet*", daha sonra "*hukuk devleti*" ve "*sosyal devlet*" kavramlarının tarihsel gelişimleri içerisinde ortaya çıkmış olan değişik anlamlarına, ancak bazı temel yönlerini anmak suretiyle değindikten ve bu yönleri tarihselci/hermeneutik felsefenin bakış açısından kısaca değerlendirdikten sonra; sosyal devlet kavramının hukuk devleti kavramına göre neden önceliği olduğunu, hukuk devleti kavramının neden ancak sosyal devlet kavramıyla anlam ve işlev kazanabileceğini vurgulamaya çalışacağım. Böylesine kapsamlı bir konunun bir bildiri yazısının sınırları içerisinde ancak değinmeler düzeyinde ele alınmasının mümkün olacağı açıktır. Dolayısıyla amacım, sosyal devlet kavramına başvurmadan hukuk devleti kavramının boşlukta kalacağını, değinmeler düzeyinde kalsa da, işaret etmekle sınırlıdır.

¹ Bu çalışmaların önemli bir kısmını kaynakçasında anan bir çalışma olarak bkz., Mümtaz Soysal, *Anayasanın Anlamı*, 6. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1986.

“Devlet” Üzerine

Diğer işlevleri yanında, devletin en önemli ve sürekli işlevlerinden birisi hukuk üretmek olmuştur. Dolayısıyla hukuk devleti ve sosyal devlet terimlerinin anlamlarını belirgin kılmak için, öncelikle “devlet” üzerine konuşmak gerekir.

Siyaset felsefesinin bir dalı olarak devlet felsefesinin Platon öncesine uzanan bir geçmişi vardır. Bu felsefe dalı içerisinde günümüze kadar pek çok devlet tanımına ve anlayışına rastlanır. Bunlardan en çok etki bırakmış olanlarından birkaçını şöyle sıralamak mümkün görünüyor: 1. Devleti doğal bir oluşum, bir organizma sayan anlayış: Platon’a geri giden bu anlayış, devletin temelini insan doğasında bulur. 2. Devleti bir kurumlar ve hizmetler sistemi sayan anlayış: Aristoteles’te kaynağını bulan bu anlayışa göre, devlet, yöneticisiyle özdeş olmayan, yöneticilerin sadece gelişimine katkıda buldukları bir oluşumdur. Devletin asıl amacı, refah ve ahlâksal olgunluktur. Devlet bu amaç için vardır ve o bu amacı gerçekleştirme veya gerçekleştirememesi açısından iyi ve kötü olarak nitelendirilebilir. 3. Devleti yapma/yapay bir varlık ve araç olarak gören anlayış: Rousseau, Hobbes ve Locke’a bağlanan bir anlayışa göre, birbirlerinin kurdu olan insanların (*homo homini lupus est*) mutlak anlamda serbest kalmaları, başıbozukluğa, herkesin herkese karşı savaşına (*bellum omnium contra omnes*), hatta kaosa yol açar. Devlet, böyle bir kaosu önlemek, onun yerine bir düzen getirmek amacıyla yapay olarak oluşturulmuş bir araçtır. Dolayısıyla devletin Platon’da olduğu gibi, bir doğal temeli ve kaynağı yoktur; o insan ürünü bir soyut varlıktır. 4. Devleti dünyevileşmiş tanrısal düşünce, ulus tininin/ruhunun kurumlar içinde cisimleşmiş hâli sayan anlayış: Hegel’in teolojik yönelimli özgürlük metafiziğinde ifadesini bulan bu anlayışa göre, devlet, Tanrı’nın kendini bu dünyada gösterme ve gerçekleştirmesinin bir ifadesidir. 5. Devleti egemen sınıfların çıkarına çalışan bir âlet olarak gören anlayış: Karl Marx’a göre devlet, Rousseau, Hobbes ve Locke’un belirttikleri üzere, yapaydır, insan düşüncesi ve insan eliyle oluşturulmuştur. Ne var ki kaostan kurtulup düzen kurmaya yönelik olarak oluşturulan bu yapay varlık, bu düzenin her zaman egemen

sınıfların çıkarlarına uygun bir düzen olmasını sağlayan bir aletten başka bir şey değildir.

Tarih boyunca karşılaştığımız çeşitli devlet tiplerinin, egemenliklerine meşruiyet kazandırmak bakımından devletin kaynağına ve neliğine ilişkin bu devlet felsefelerinden birine veya aynı anda birkaçına dayanmak istedikleri görülür. Örneğin, *totaliter devlet* tipi, kendi içerisindeki çeşitlilik ihmal edilirse, büyük ölçüde devletin kaynağını ve temelini doğaya, Tanrı'ya (ve tabii onun yeryüzündeki temsilcisi olarak papaya veya krala) veya modern dönemlerde olduğu gibi bir ideolojiye dayalı olarak açıklayan devlet felsefelerinden gücünü alır. Kaynağı nereye bağlanırsa bağlansın, totaliter devlet, bireysel ve toplumsal faaliyet alanları üzerinde mutlak ve bütünsel bir denetim ve baskı uygulayan devlettir. Yine örneğin, *polis devleti*, kendisini her durumda hukukla sınırlandırmak istemeyen, toplum düzeni adına hukuk dışı uygulamalara başvurma hakkına sahip olduğunu düşünen devlet tipi olarak, devleti toplumsal kaos önlemek üzere oluşturulmuş, bir yapay varlık sayan devlet felsefesiyle yakından bağlantılıdır.

XVII ve XVIII. yüzyıllarda ortaya çıkan *modern devlet* tipi de devletin temeli ve kaynağına ilişkin olarak geliştirilmiş devlet felsefeleri içerisinde, başlıca temsilcilerini Rousseau, Hobbes, Locke ve daha sonra Kant'ın oluşturdukları ve devleti yapma/yapay bir varlık ve araç sayan devlet felsefesinden beslenir. Modern devlet, bilindiği üzere, kilise-devlet çatışmasının bir ürünüdür de. Dolayısıyla o, daha en başta, bağımsız ve laik bir kamusal güç olarak tasarlanmıştır. Modern devlet, tüm diğer toplumsal güçlerden, kral veya devlet memurlarından bağımsızdır. Modern devlet, otorite ve işlevini Tanrı'dan veya yüksek bir amaçtan çıkarsamaz; dinsel haklılaştırmaya başvuramaz. Çünkü o, insan tarafından ve sadece insani amaçların gerçekleştirilebilmesi için yaratılmıştır. Modern devlet, diğer güçlerin ve iktidar odaklarının güç kullanmasını engelleyen merkezileşmiş güçtür.

Tabii ki modern devlet de, egemenliğine meşruiyet kazandırmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Modern dev-

letin tasarılanmasında bu konuda iki eğilimin yönlendirici olduğu görülür:

1. Machiavelli, Bodin ve Hobbes'a göre devlet egemenliğinin kaynağı bizzat devletin kendisidir. Başka bir ifadeyle, devlet, gücünü kendinden alır ve devlet egemenliğine ilke olarak sınır konulamaz. Devletin egemenliğinin, devletin kendisi dışındaki bir şeyle, tanrısal/ dinsel bir otoriteyle, metafizik bir güçle veya bir kişi veya grupta var olduğuna inanılan bir karizma ve yücelik ile meşru kılınması gerekmez. Gücünü ve meşruiyetini kendinden alan devlet, bu nitelikleriyle, toplumu aşan, onun üstünde yer alan bir kurumlar manzumesidir. Hele hele onun sivil toplumun "zararlı" sayılan etkileriyle mücadele etmesi için onu zaten aşması gerekir.

2. Locke, Montesquieu, Spinoza ve Kant'ta devletin egemenliğine sınır getirilir. Gerçi modern devlet bağımsız bir kamusal güç olma özelliğini korumaya devam eder; fakat o artık toplum (sivil toplum) içindeki kurumlardan sadece birisi olarak görülür ve tam da bu yüzden bireyler üzerinde meşruluğu kendinden menkul bir tahakküm kuramaz. Devlet egemenliğinin kaynağı, bu egemenliğe meşruiyetini veren şey, bireyler arasındaki "toplum sözleşmesi" dir. Devlet, toplum sözleşmesiyle birbirine bağlanan bireyler, yani yurttaşlar için vardır, onların aralarındaki bu sözleşmeyle meşrulaşır ve bundan ötürü topluma (sivil toplum) tabi olmalıdır. Devlet, varlığını borçlu olduğu toplumu aşamaz.²

"Hukuk Devleti"nin Karakteristikleri

Modern devlet tasarımına yön vermiş olan iki eğilimden ikincisi, özellikle hukuk devleti kavramına kaynaklık etmiştir.

"Hukuk devleti" (*Rechtsstaat*) terimi ilk kez Almanya'da,

² "Devlet" üzerine buradaki betimlemeler için bkz., Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, (çev: Necla Arat), Remzi Kitabevi, İstanbul 1984; Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, (çev: Necla Arat), Remzi Kitabevi, İstanbul 1980; R. Salomon, *Allgemeine Staatslehre*, 4.baskı, Neuwied 1988.

1798'de Placidino ve 1813'de Welcker'in yazılarında kullanılmıştır; bu demektir ki, terimin anavatanı Almanya'dır. Bu terime karşılık olarak "state of law" gibi bir terime İngiliz ve Amerikan hukuk literatüründe rastlanmaz. Bunun yerine bu dillerde "hukukun egemenliği" anlamında "rule of law" terimi kullanılır. Bu terim bu dillerde bizde "hukukun üstünlüğü" olarak çevrilen "supremacy of law" terimi ile birlikte kullanılıyor. Günümüzde Anglo-Amerikan dünyada "hukukun egemenliği", bizde ise "hukukun üstünlüğü" terimlerinin daha yaygın olduğu görülüyor. Fransızcada ise "hukuk devleti" karşılığı olarak "etat de droit" terimine ancak son zamanlarda rastlanıyor.³

Hukuk devleti kavramının ilk kez Alman dilinde kullanılmasının elbette ki bazı tarihsel nedenleri vardır. Bunların başında, Aydınlanma felsefesinin etkilerinin Almanya'ya İngiltere ve Fransa'ya göre geç ulaşmış olması gelir. Hukuk devleti kavramı, ileride değineceğim gibi, İngiliz ve Fransız burjuvazisine göre geç gelişmiş olan Alman burjuvazisinin gecikmiş ideolojisinin anahtar kavramlarından biri olma özelliğine sahiptir.

Hukuk devleti kavramı, son yüz elli yıldır, değişik açılardan birçok kez tanımlanmış bir kavramdır. Burada ancak, bu tanımlarda ortaklaşa dile getirilen yönlerin altı çizilmek suretiyle bir hukuk devleti betimlemesi yapılabilir. Böyle bir betimleme, ileride bu kavramın sosyal devlet kavramıyla temel karşıtlığının kabaca da olsa görülmesi bakımından gereklidir.

Hukuk devleti, her şeyden önce, bu kavramın tasarımı etkili olduğuna biraz yukarıda değinmiş olduğum ikinci eğilim doğrultusunda, en yalın şekilde, "hukukla sınırlanmış devlet" olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle hukuk devleti, kendi yaptığı hukukla kendini sınırlandıran devlettir. Bundan amacın, toplum yaşamına bir veya birkaç kişinin keyfiliklerinin değil, yasaların egemen olmasını sağlamak olduğu açıktır. Aslında hukuk devleti idesi, adı konulmamış olsa da, İlkçağdan beri mevcuttur ve bu ide, devlet kudretini sınırlandırma ihtiyacının

³ Mithat Sancar, "Devlet Aklı" Kışkırcısında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.30-32.

bir ürünü olagelmıştır. İlkçağdan bu yana, devlet kudreti, bu kudreti elinde tutan bir monarka, bir despota, bir hanedana, bir güçlüler ittifakına karşı, çoğunlukla Tanrı adına ve din lehine, çeşitli yöntemlere ve araçlara başvurularak sınırlandırılmak istenmiştir. Buna karşılık modern hukuk devleti idesinin karakteristiği, devlet kudretinin, özne merkezli Aydınlanma felsefesi doğrultusunda, *bireyin* hak ve özgürlükleri adına ve bunlar lehine sınırlandırılmak istenmesidir. Öyle ki, modern hukuk devleti tasarımının güdümlayici değerleri, *bireyin özgürlüğü* ve *insan hakları* olarak karşımıza çıkarlar. Bu değerleri yaşama geçirmek üzere devlet kudretini sınırlandırmada başvurulan en önemli araçları şöylece sıralamak mümkündür:

a. Devletin bir hukuk metni yani anayasa ile çerçevelenmesi,

b. devlet kudretinin değişik organ ve kurumlar arasında paylaştırılması, yani yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrılığının sağlanması,

c. devlet faaliyetlerinin hepsinin hukuk kurallarına bağlanması, yasaların yürütme ve yargı erkinin işlem ve eylemlerine karşı üstünlüğünün, yani hukukun egemenliğinin ve hukuk güvenliğinin sağlanması,

d. hukuk kurallarına bağlılığın bağımsız yargı organlarıncı sağlanması, yani yargı denetiminin gerçekleşmesi,

e. Bireylerin mal varlıklarına yapılan yasal veya yasa dışı müdahalelerde, bireye bir tazminat ödenmesinin sağlanması, yani devletin birey karşısında malî sorumluluğunun sağlanması. Bu karakteristiklerine bakıldığında, hukuk devletinin, hak ve özgürlükleri hukuk aracılığıyla koruyan devlet olarak tasarımılanmış olduğu açıktır.

Ne var ki, hukuk devleti her şeyin yasalarla çerçevelendiği bir "*yasa devleti*" olmakla sınırlı değildir. Çünkü bir yasa devleti, devletin her şeyi, bu arada haksızlıkları da yasal kılıf altında meşrulaştırabildiği bir yasal haksızlıklar devleti de olabilir. Bu nedenle hukuk devletinin varlığı için yukarıda sayılan araçlar, aslında hukuk devletinin sadece biçimsel ve yasal varlığını

sağlarlar. Bu araçlara başvurularak ulaşılmak istenen amaç ise, bireyin sahip olduğu temel hak ve özgürlükler sayesinde kişiliğini, onurunu ve bu kişiliği güvenceye alıp geliştirmekten doğan mutluluğunu sağlamaktır.⁴ Öyle ki, araç olarak hukuk devleti, bireylerin özgür ve eşit olmalarının ve insan haklarının güvence altına alınması amacına hizmet eder.⁵

Burada hukuk devleti ile güvence altına alınmak istenen temel hak ve özgürlüklerden bazılarını, sadece adlarıyla da olsa, anmak gerekir:

a. Belli eylem ve faaliyetleri başkalarına zarar vermeden gerçekleştirme,

b. ifade ve örgütlenme,

c. siyasal parti kurma, seçme ve seçilme, partilere girme,

d. siyasal iktidarı eleştirme,

e. sansüre ve kovuşturmayla uğramama,

f. yasalar önünde eşit muamele görme,

g. yasaları değiştirme.⁶

Hukuk Devletine Tarih ve Siyaset Felsefeleri İçinden Bakmak

Bilindiği üzere, hem hukuk ve hem hukuk felsefesi, normatif ve betimsel olmak üzere iki yönlü çalışan disiplinlerdir. Betimsel yönüyle hukuk ve hukuk felsefesinin en önemli görevleri, mevcut ve tarihe mal olmuş hukuk anlayışlarını, çeşitli hukuk tiplerini, hemen her hukuk tipinde ortaya çıkan temel

⁴ E., R., Huber, "Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet", (çev: Tuğrul Ansay), *Hukuk Devleti* içinde, haz.: Hayrettin Ökçesiz, HFSA Yayınları, No:4, Afa Yayınevi, İstanbul 1998, s.61-62.

⁵ Peter Gilles, "Hukuk Devleti İçin Hukuksal Olgular Araştırması - Hukuksal Olgular Araştırmasına Karşı Hukuk Devleti", çev.: Füsun Uyanık, *Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleti* içinde, haz.: Hayrettin Ökçesiz, HFSA yayını, Alkım Yayınevi, İstanbul 1996, s. 301.

⁶ Hayrettin Ökçesiz, "Hukuk Devleti", *Hukuk Devleti* içinde, haz.: Hayrettin Ökçesiz, HFSA yayını, Afa Yayınevi, İstanbul 1998, s.24-27.

hukuk problemlerinin bir bilgisini ortaya koymak, tanıtmak ve irdelemektir. Normatif çalışan yönüyle hukuk ve hukuk felsefesi ise, özellikle aydınlanma çağından bu yana, hukuku, mümkün olan en yüksek soyutluk derecesinde ve en kapsayıcı kavramlar ve evrensel kılınmak istenen ilkeler üretetek temellendirmek isterler. Gerçekten de bir hukukun en yüksek normatif geçerliliğe sahip olabilmesi, ancak böyle bir soyutluk ve evrensellik ile sağlanabilir. Ne var ki, bir normatif hukukun ve bir normatif hukuk felsefesinin düşünsel planda ortaya koydukları soyut ve evrensel kavram ve ilkelerin yaşama tam olarak geçirilemedikleri, eksiksiz olarak uygulanamadıkları da bilinen bir şeydir. Bir normatif hukuk normunun ve giderek sisteminin soyut ve ideal evrenselliği ile pratik yaşam arasında tam bir örtüşmenin olmadığı, "normatif hukuk" ile "uygulanan hukuk"un asla tam olarak bağdaşamadıkları, hukuk ve hukuk felsefesi tarihlerinin bize öğrettiği bir husustur. Bir normatif hukuk sisteminin tüm bireyler ve toplumlar için düşüncede yaratılmış ideal evrenselliği ile bireylerin ve toplumların farklı çıkar, ilgi, amaç ve değerlerinin tekilliği ve özgüllüğü arasında kapatılamaz bir uçurum kalır.⁷ En önemlisi de, evrenselci bir söylem içerisinde gruplar-üstü, sınıflar-üstü, çıkarlar-üstü, yönelimler-üstü, ideolojiler-üstü bir şekilde sunulan bir hukukun arkasında da, bir grubun, bir sosyal sınıfın ve giderek bir kültür çevresinin ilgi, çıkar, amaç, değer, yönelim, zihniyet ve ideolojisinin yattığı, yine özellikle Yeniçağ batı tarihinden bildiğimiz bir husustur.⁸ Bu noktada bir hukuk normuna veya sistemine sadece hukukun ve hukuk felsefesinin içerisinden bakmak yeterli olmaz; konuya siyasetten ve tarih ve siyaset felsefelerinin içerisinden bakma zorunluluğu ortaya çıkar.⁹

Hukuk felsefesi gibi modern bir felsefe disiplini olan siyaset felsefesi, her felsefe disiplininde olduğu gibi, her şeyden önce,

⁷ Gustav Radbruch, *Rechtsphilosophie*, 8. baskı, Stuttgart 1973, s. 26-29.

⁸ Doğan Özlem, "Sivil İtaatsizlik ve Liberalizm", *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci* içinde, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1999, s.47-48.

⁹ Jürgen v. Kempster, "Siyaset Felsefesi", *Günümüzde Felsefe Disiplinleri* içinde, 2. baskı, çev./ der.: Doğan Özlem, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1997, s. 478-481.

konusu hakkında değişik felsefi görüşleri içeren bir alandır. Otuz yıldır tarihselci/hermeneutik felsefe geleneği içerisinde çalışmalarını sürdüren bir felsefeci olarak, genel olarak hukuka ve özel olarak hukuk devletine, daha önceki bazı çalışmalarım- da, bu geleneğe özgü bir siyaset felsefesi içerisinden baktım. Burada da, bu çalışmalarımda üzerinde durmuş olduğum bazı hususları da yeniden anmak suretiyle, tarihselci/hermeneutik açıdan kısa bir hukuk devleti irdelemesi ve değerlendirmesi sunacağım.

Tarihselci/hermeneutik felsefenin en önemli saptamaların- dan birisi, insanın tarihsel bir varlık olduğu, tarihsel koşullar ve koşullanmalar içerisinde ve belli bakış açıları, zihniyetler, çıkarlar, amaçlar ve değerlerin güdümünde düşündüğü, yarattığı ve ürettiği; üstelik düşündüğü, yarattığı ve ürettiği her şeyin tarih içerisinde değiştiği ve dönüştüğüdür Dolayısıyla insanın tasarımıyıp uygulamaya koyduğu her şey, hukuk da dahil olmak üzere, tarihsellikten nasibini alır. Tarihsellik ise, en önemli karakteristiğiyle, zaman içerisinde bir defada olup bitmeyi, bir daha aynen tekrarlanmamayı ifade eder. Bu, insan ürünü olarak ortaya konulan her şeyin tekil kalması anlamına da gelir. Tarihselci/hermeneutik felsefede, bu nedenle, insanlara ve toplumlara ait her şeyi, kendi tarihsellikleri, kendi tekillikleri, kendi bir defalıkları içerisinde kavramak esastır. (Bu felsefede bu kavrama şekline *anlama* adı verilir). Bu felsefe geleneğinde tarihselliği aşan, her dönemde aynı kalan, tüm insanlar ve toplumlar için geçerli olan şeyleri anlatmak için kullanılan "*evrensel*" ve "*evrensellik*" terimlerinin fiktif terimler oldukları, onların bir gerçekliklerinin bulunmadığı düşünülür. Bu durumda, evrensel oldukları ve evrensellik taşıdıkları düşünülen ve ileri sürülen bir ilke, bir kavram, bir norm, bir düzen, bir sistem vd. de, bunlara samimi olarak inanılmış olsa bile, bir grup, bir tabaka, bir sınıf veya bir zümrenin ideal ve amaçlarına, değerlerine, zihniyetlerine, kısacası ideolojilerine bağlı olması ve *de facto* onlara hizmet etmesi bakımından, tarihsel ve tekil kalır. Başka bir ifadeyle, insanlığa ilişkin herhangi bir şey, evrenselci bir söylem içerisinde sunuluyor olsa da, asla

evrensel olamaz. Tarihsellik bilinci, insana ve topluma ilişkin konularda evrenselliğin olmadığını, insanlık tarihinin farklı ve değişken çıkarlar, değerler, zihniyetler, ideolojiler arasındaki çatışmalar alanı olduğunun bilincidir.¹⁰

Böyle bir felsefi bilinç ve buna bağlı bir siyaset felsefesi tarzı içerisinden bakıldığında, pek tabii olarak, hukuk devleti kavramının arkasındaki grup, sosyal sınıf, zihniyet ve ideolojinin ne olduğuna bakmak gerekecektir.

Hukuk devleti kavramını yaratan bir sosyal sınıf vardır ve bu sosyal sınıf, bilindiği ve daha önce değindiğim üzere, ideoloji olarak liberalizmi benimsemiş olan burjuvazidir. Bu demektir ki, hukuk devleti kavramını liberal ütopyadan, liberal dünya görüşünden, liberal zihniyetten ve liberal ideolojiden ayrı ele almak mümkün değildir. Alman hukuk felsefecisi ve hukukçu Neumann'ın sözleriyle ifade etmek gerekirse, *"hukuk devleti kavramını yaratmakla, burjuvazi, kendi devletini soyut devlet kavramı ile özdeşleştirmek istemiştir. Liberal burjuvazi, sadece kendi devletini hukuk devleti olarak adlandırmakla, kendi talepleriyle uyuşmayan diğer bütün devlet tiplerini, hukuksuzluk devletleri ya da despotluklar kategorisine yerleştirmiştir. Hukuk devleti kavramının ortaya atılmasında, burjuvazinin kendisini ulus, kendi devletini de soyut devlet idesi ile özdeşleştirme eğilimi gizlidir."*¹¹

Bu durumda, hukuk devletinin arka planını görebilmek

¹⁰ Bu konuda şu çalışmalarına bkz., 1) Telif çalışmalar: *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, 2. baskı, İnkılâp Yayinevi, İstanbul 2000; *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*, 2. baskı, Küyerel Yayınları, İstanbul 1999; *Felsefe Yazıları*, 2. baskı, Anahtar Yayınları, İstanbul 1997; *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri* (2 cilt), 2. baskı, İnkılâp Yayinevi, İstanbul 1996; *Bilim, Tarih ve Yorum*, İnkılâp Yayinevi, İstanbul 1998; *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılâp Yayinevi, İstanbul 1999. 2) Çeviriler: E. Rothacker, *Tarihselcilik Sorunu*, 2. baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara 1995; Werner Jung, *Georg Simmel. Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi*, Ark Yayınları, Ankara 1995; *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, Ark Yayınları, Ankara 1996; Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.

¹¹ Franz L. Neumann, "Rechtsstaat, Gewaltenteilung und Sozialismus", Mehdi Tohidipur (Ed.), *Der bürgerliche Rechtsstaat* içinde, cilt 1, Frankfurt/M., 1978, s. 119. (Aktaran: Mithat Sancar, "Devlet Akli" Kısacasında Hukuk Devleti, a.g. y., s. 57).

için liberalizmin ne olduğu ve onun tarihsel seyri, birkaç vurguyla da sınırlı kalsa, anımsanıp değerlendirilmelidir.

Liberalizm ve Hukuk Devleti

Son iki yüz elli yıllık batı siyasal tarihinin bize öğrettiği üzere, liberalizmin iki yüzü vardır ve bu iki yüz birbiriyle bağdaşmazlar. Bu yüzlerden birisi "*siyasal liberalizm*" teriminde ifadesini bulurken, diğeri "*ekonomik liberalizm*" veya "*kapitalizm*" olarak anılır. Bir de "*hukuksal liberalizm*" vardır ki, ifadesini "*hukuk devleti*" kavramında ve idealinde bulur. Ne var ki, genellikle liberalizm, pratikte, hukuksal ve siyasal liberalizmden çok daha fazlasıyla, ekonomik liberalizm (kapitalizm) zemininde yükselir. Ekonomik liberalizm (kapitalizm), insanların doğuştan eşit olmadıklarını, insanlar arasında yetenek, zekâ ve beceri farklılıkları bulunduğunu, yetenekli ve becerikli olanların bu yetenek ve becerilerini özgürce sergilemeleri, serbestçe mülk ve sermaye sahibi olup yatırım yapmaları gerektiğini, toplumların da esasen bunların "*özgür girişim*"leri sayesinde gelişebildiklerini öğretir. Böylece siyasal ve hukuksal liberalizmin teoride kalan eşitlikçi yönü ile ekonomik liberalizmin (kapitalizmin) pratikteki eşitlikçi yönü, birbirine karşıt iki yön olarak ortaya çıkarlar. Ve bu iki yön arasındaki karşıtlık ve bundan doğan gerilim, son iki yüz elli yıldır asla giderilemeyen, hatta yumuşatılamayan bir karşıtlık ve gerilim olarak yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Ekonomide sosyal sınıfları, aşırı gelir dengesizliğini, bir sosyal sınıf veya grubun diğer sosyal sınıf veya gruplar karşısında üstünlüğünü insanlar arasındaki eşitsizliğin doğal sonucu olarak gören, natüralist tavrılı bu liberalizm, hukuk alanında bir hukuk devleti idesini samimi olarak ne kadar yaşama geçirmeye çalışırsa çalışsın, yine kendisinin sebep olduğu ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan toplumsal sorunların ve huzursuzlukların üstesinden gelememiştir, gelememektedir. O böyle bir gayreti, ancak, bu sorun ve huzursuzlukların kendi egemenliğini tehdit etmesi karşısında ve sınırlı bir şekilde göstermiş, ekonomik ve sosyal iyileştirmelere bu tehdidin büyüklüğü ile orantılı olarak kerhen

başvürmüştür. Yeniçağ batı tarihi, bize, bu tehdidin azalması oranında liberalizmin eşitsizlikçi uygulamalarda pervasızlaştığını, "kapitalizm" olarak da anılan "ekonomik liberalizm" in vahşileşebildiğini öğretiyor. Zaten tarihsel olarak bakıldığında, liberalizmin ürünü olarak hukuk devleti, üstü ne kadar "evrensel insan hakları", "bireyin özgürlüğü" türünden albenili kavramlarla örtülürse örtülsün; uygulamada, batıda burjuvazinin ekonomik konumunu güçlendirmek, mülkiyeti güvence altına alıp onu süreklileştirmek gibi bir işlev yüklenmiştir. Bu nedenle bir kez daha vurgulamak gerekir ki, hukuk devleti idesi, teorik ve normatif olarak ne kadar "eşitlik" ve "özgürlük" idealleri doğrultusunda bireyi devlet karşısında korumak ve güçlendirmek hedefine göre düşünülmüş olursa olsun; son iki yüz elli yılın pratiğinin açıkça gösterdiği gibi, ekonomik liberalizmin, yani kapitalizmin eşitsizlikçi yapısının şatafatlı bir örtüsü olmaktan öteye geçememiştir. "Demokrasi", "insan hakları" ve özellikle "hukuk devleti" gibi kavramlar, uluslararası iktidar ilişkilerinde birer araç olarak da kullanılabilirler. Tabii ki durum böyle diye, bu kavramlara, konumuz itibariyle de hukuk devleti kavramına, en azından normatif düzeyde elbette karşı çıkılmaz. Ne var ki, bu kavramları ihraç eden batılı devletlerin kendilerinin, yukarıda da işaret ettiğim üzere, ne ölçüde demokrat, insan haklarına saygılı birer hukuk devleti oldukları, bu kavramları ithal eden bizim ülkemiz gibi ülkelerde, herhangi bir komplekse kapılmadan, soğukkanlılıkla tartışılmalıdır. Bu konuda şüpheli olunmalı, Batılı devletlerin kendilerini hukuk devleti olarak göstermeyi iyi becermeleri ve bunu iyi reklam etmeleri, tam birer hukuk devleti olduklarının kanıtı sayılmamalıdır. Uluslararası siyasetin, binlerce yıldan beri bir hegemonya kavgası olduğu, bugün de böyle olmaya devam ettiği açıktır. Bu kavgada her türlü silaha ve araca başvurulduğu bilinen bir husustur. Son iki yüz yıldır batı, kendi ürettiği kavramları da birer hegemonya aracı olarak kullanmayı iyi öğrenmiştir.¹²

¹² Doğan Özlem, "Sivil İtaatsizlik ve Liberalizm", *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci* içinde, s. 44-49.

Şunu tekrarlamalıyım: "Evrensel" adı altında sunulmuş ve yürürlüğe konulmaya çalışılmış olan tüm ahlâklar, hukuklar, ekonomik düzenler ve siyaset anlayışları, tarihselliğe, bu demektir ki geçiciliğe ve tekilliğe yazgılıdır. Onlardan herhangi birinin belli bir dönemde (bu dönem, liberal Batı'nın son iki yüz elli yıllık tarihinde olduğu gibi, birkaç yüzyıllık geçmişe sahip ve hâlen devam eden bir dönem de olabilir) egemen ve yaygın bir pozisyonda olması, evrensel olduğu ve evrensel kalacağı anlamına gelmez. Liberalizmin ürünü olan hukuk devleti için de bu böyledir. Tarihsel ve geçici olmak, ideolojilerin yazgısıdır. Dolayısıyla herhangi bir ideolojinin ürünü olan bir kavram, bizzat bir ideolojinin ürünü olması bakımından evrensel olamaz ve bu, hukuk devleti kavramı için de böyledir. Hukuk devleti kavramı burjuvazinin bir tasarımıydı, onun ulus-devlet projesinin bir parçasıydı¹³ ve onun ekonomik çıkarlarına uygundu;¹⁴ ama bu tasarım evrenselci bir söylem içinde sunuluyor ve böylece herkes için geçerli olduğu sanısı yaratılıyordu.

Ne var ki, hukuk devletinin sadece kâğıt üzerinde, sözde kalan bir evrensel amaca sahip olduğu, gerçekte ise Avrupa kaynaklı ve batı-merkezci bir zihniyetin ürünü halinde ortaya çıktığı ve burjuvazinin yararına çalıştığı çabuk anlaşılmıştır.¹⁵ Hukuksal liberalizmin ve onun bir projesi olarak hukuk devletinin, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan sorunların çözümünde doğrudan bir katkısının olmadığı görülmüş, onun devletin en önemli yönünü, yani devletin grup, tabaka ve sınıf çıkarlarına göre yönlendirilebilen bir aygıt olma yönünü gizlediği anlaşılmıştır. Yasalar önünde eşit sayılmak, yoksula anlamlı görünmemiştir. Evsiz barksız bir kimseye, mülkiyet hakkı bir şey ifade etmemiştir. Günümüzün kitle kültürü ve kitle organizasyonu; hukuk devleti sayesinde onuru ve hakları

¹³ Bakır Çağlar, "Hukuk Devleti Evrensel midir?" (forum), *Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleti* içinde, agy., s.306-307.

¹⁴ Mithat Sancar, "Devlet Aklı" *Kıskacında Hukuk Devleti* içinde, a. g. y., s. 36.

¹⁵ Peter Gilles, "Hukuk Devleti Evrensel midir?" (forum), *Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleti* içinde, agy., s.300.

hiç olmazsa teoride güvence altına alınmış görünen bireyi, bir araca, hatta güdülmeye ve üretilen her şeyi tüketmeye hazır bir edilgen nesneye dönüştürmüştür. Kitle kültürü ve onun sözcülüğünü yapıp aynı kitle kültürünü aynı sahiplerine, kitlelere pazarlayan medyanın boğucu tahakkümü altında insanın otonom hareket edebileceği, düşüncelerini özgürce geliştirip ifade edebileceği ortam giderek kaybolmaya yüz tutmuştur. Hukuksal liberalizmin hukuk devleti aracılığıyla insanlık onurunu ve kişilik haklarını koruma, kişiliğin geliştirilmesi yoluyla aynı kişinin mutluluğunu sağlama hedefi, ne yazık ki, aynı liberalizmin öbür yüzünden, ekonomik liberalizmden (kapitalizmden) kaynaklanan nedenlerle, çok büyük ölçüde kâğıt üzerinde kalmıştır.

“Sosyal Devlet” Üzerine

İşte, “sosyal devlet” kavramı, geçen yüzyıldan günümüze, yine liberal batıda, yukarıda değinmeye çalıştığım koşullarda ve bir tepki sonucu ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Kavramın geliştiricileri, sosyal demokrat ve sosyalistler başta olmak üzere sadece solcu hukukçular, hukuk felsefecileri ve siyaset felsefecileri olmamıştır. Muhafazakar liberallerden sol liberallere, Katolik sosyal reformculardan Protestan sosyal reformculara kadar, kavramın değişik gruplar içerisinde değişik görüş açılarından geliştirildiğine tanık oluyoruz.

Hukuk devleti kavramı, farklı sözcüklerle ifade edilmiş olmakla birlikte, ilk kez, Kant’ın 1797’de yayımlanmış olan *Hukuk Öğretisinin Metafizik İlkeleri* adlı eserinde kullanılmıştır.¹⁶ Buna karşılık sosyal devlet kavramının, yine farklı sözcüklerle ifade edilmiş olmakla birlikte, Hegel’in ünlü öğrencisi ve sol

¹⁶ Immanuel Kant, *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* (Hukuk Öğretisinin Metafizik İlkeleri) (1797). Kant’ın burada kullandığı terimler, “die auf dem Rechtsboden stehende Staat” (hukuk zemininde duran devlet), “die Staat, die sich auf dem Recht erbaut” (kendini hukuk üzerinde inşa eden devlet)’tir. Bkz., Immanuel Kant, *Werkausgabe*, yayımlayan: Wilhelm Weischedel, cilt VIII, s. 59, 72, 75, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M., 1978.

Hegelmeciliğin temsilcilerinden Lorenz von Stein'in çalışmalarında ve ilk kez 1842'de kullanıldığını görüyoruz. Arada yarım yüzyıla yakın bir dönem vardır ve bilindiği gibi bu dönem ve sonrası, literatürde, sanayileşmenin iyice yaygınlaştığı, "*vahşi kapitalizm dönemi*" olarak geçer ki, bu, sosyal devlet kavramının böyle bir dönemde ortaya çıkmış olmasının nedenini kendiliğinden anlaşılır kılar. Bu durum bize şunu bir kez daha gösterir ki, hukuk devleti kavramı nasıl ki burjuvazinin devletle karşı düşmesinin bir ürünü olmuşsa; "*sosyal devlet*" kavramı da kapitalist güdümlü sanayileşmenin doğurduğu aşırı eşitsizliklere karşı gelişen tepkilerin bir ürünü olmuştur.¹⁷

Burada sosyal devlet kavramının gelişim tarihine girmeme tabii ki imkan yoktur. Bununla birlikte kavramın içeriğine, onu hukuk devleti ile karşılaştırmak amacıyla, genel başlıklar halinde yer vermek mümkündür:

a. Sanayi toplumunun bir ürünü olması bakımından, sosyal devlet kavramı, ancak, güçlü bir sermayenin, makineli üretimin ve standartlaşmış kitlesel ihtiyaçların bulunduğu bir ekonomik ortamda ortaya atılmıştır.

b. Sosyal devlet kavramı, kendi sınıflarının bilinciyle hareket eden kişilerin oluşturduğu bir toplum, yani varlıklılarla varlıksızların bulunduğu, eşitsizliğin yaygınlaştığı bir toplum için kullanılabilir. Bunların bulunduğu bir ortamda, sosyal devlet, sınıflar arasındaki uçurumun azaltılması, eşitsizliklerin asgariye indirilmesi, sosyal ve kültürel imkânlardan herkesin yararlanabilmesi amaçlarını gözeten bir devlet olarak düşünülür. Tabii böyle bir devlet, ekonomik liberalizmin şiarı olan "*laissez faire, laissez aller*" (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) temelinden ayrılıp zayıf sınıf ve grupların korunmasına hizmet eden, bu amaçla sosyal müdahalelerde bulunan müdahaleci

¹⁷ Bkz., E.-W. Böckenförde, "Rechtsstaat", *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, yayımlayanlar: Joachim Ritter/Karlfried Gründer, s. 452-466, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, cilt 6, Darmstadt 1980; Ernst Rudolf Huber, "Lorenz von Stein und die Grundlegung des Sozialstaates", *Nationalstaat und Verfassungsstaat* içinde, 1965, s. 127 vd.; Doğan Özlem, "Ahlâk Hukuku Önceler", *Felsefe Tartışmaları* dergisi, Sayı: 27, s. 29-45, İstanbul 2000.

bir devlettir. Bu devlet, gelir ve mülkiyet bakımından aşırı eşitsizlikleri önlemek için toplumsal varlık ve hizmetlerin daha eşitlikçi bir şekilde dağıtılmasını hedefler.

c. Ancak sosyal devletin işlevleri, yukarıda sayılan işlevlerle sınırlı değildir. Hatta onun esas işlevi, yukarıda sayılan işlevlerin yerine getirilmesi yoluyla, sosyal sınıf, tabaka ve gruplar arasındaki karşıtlık ve çatışmaları asgariye indirmektir. Sosyal devlet, farklı sınıf, tabaka ve gruplar arasındaki karşıtlıkları sosyal entegrasyon yoluyla gidermeye çalışan devlettir. (Sosyal devletin karşıtlık ve çatışmaları asgariye indirme işlevi, aynı sosyal devletin radikal kapitalizm karşıtlarınca kapitalistlerin kapitalist düzenin idamesi uğruna alt sınıflara vermeye hazır oldukları bir ödün olarak değerlendirilir. Ne var ki, hiçbir sosyal sınıf durduğu yerde bir başka sosyal sınıfa veya alt gruba böyle bir ödün vermez. Sosyal devlet idesi, kapitalist Batı ülkelerinde zorlu mücadeleler sonunda, "hak verilmez, alınır" şiarı doğrultusunda, şu ana kadar o da ancak kısmen yaşama geçirilebilmiştir.)

d. Hukuk devletinin temel değerlerinin "yaşama", "özgürlük" ve "mülkiyet" olduğu söylenebilir. Bunlara karşı sosyal devletin temel değerleri, "yaşama güvenliği", "tam istihdam" ve "çalışma gücünün korunması"dır. Öyle ki, hukuk devletinin amacı bireyin ve toplumun devlete karşı korunması iken; sosyal devletin amacı, bireyi ve toplumu devlet aracılığıyla korumaktır. Sosyal devlet, devlet müdahalesini gerekli gören ve gerekli kılan devlettir. Bu bakımdan, hukuk devleti yandaşlarının devleti her türlü müdahaleden elini çekmiş, kendisini sadece savunma ve eğitim görevleriyle sınırlandırmış bir "bekçi devlet" konumuna indirgeme isteklerinin sosyal devlet idesine sahiplenilenlerin istekleriyle karşıtlık içinde olduğu apaçıktır. Öyle ki, sosyal devlet fikrinin birçok savunucusu için hukuk devleti, devleti özellikle ekonomide devre dışı bırakmak isteyen burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden bir araç olmaktan, ancak sosyal devlet sayesinde çıkabilir.

Bütün bu özellikleriyle sosyal devlet, kısa yoldan, devlete sosyal sorumluluk yükleyen devlet olarak da tanımlanabilir.

“Sorumluluk” ise, bilindiği üzere ve öncelikle, bir ahlâk kavramıdır. Dolayısıyla sosyal devlet, ekonomik değerlerle en azından aynı düzeyde tutulması gereken bazı temel ahlâksal değerler üzerinde yükselir. Devletin sosyal sorumluluğu, her bireyin herkes için ve herkesin her birey için sorumlu olduğunu belirten temel ilkedir. Bu demektir ki, toplumun tüm üyeleri birbirlerine sosyal yükümlülüklerle bağlıdırlar. Bununla ilintili olarak, bireylerin topluma karşı sosyal yükümlülükleri olduğu gibi, toplumun da bireylere karşı sosyal yükümlülükleri vardır.¹⁸

Hukuk Devletini Sosyal Devlet İçine Almak

Hukuk devletini sosyal devletle bağdaştırmak amacıyla geçen yüzyıldan beri *sosyal hukuk devleti* gibi bir kavramın üretildiği ve bu kavram çevresinde yoğun tartışmaların olduğu bilinmektedir. Aslında en az yüz yıldır, Batı anayasalarında ve bizim anayasalarımızda sıklıkla geçen hukuk devleti yanında, pek az geçse de, sosyal devlet kavramına da yer verildiğini görüyoruz. Ne var ki hukuk devleti ile sosyal devlet kavramları bu anayasalarda yan yana durmakla birlikte, aralarında anlam ve amaç bakımından bir ortaklık kurulmuş olduğu da pek söylenemez. Öyle ki, başta da değindiğim üzere, bu anayasalarda sosyal devlet kavramına yasak savma kabilinden, kerhen yer verildiği izlenimine kapılmamak mümkün değildir.

Yukarıdan beri belirtmeye çalıştıktan sonra şu çıkarılabilir ki, bu iki kavram arasındaki ilişkide belirleyici olan, ortaklıklardan çok farklılıklar ve hatta karşıtlıklardır. Bu karşıtlıkların temelinde, devlete biçilen rollerin farklılığı yatmaktadır. Devlet kapitalist ekonomiyi, özgür girişimciliği koruyan ve teşvik eden, ama kendisi ekonomiye hiçbir müdahalede bulunamayan bir bekçi devlet işleviyle sınırlı bir hukuk devleti olmakla mı kalacaktır; yoksa o, sosyal sorumluluk temel ilkesi doğrultu-

¹⁸ Ernst Rudolf Huber, “Modern Endüstri Toplumunda Hukuk Devleti ve Sosyal Devlet”, Hukuk Devleti içinde, hazırlayan: Hayrettin Ökçesiz, agy., s. 60-71.

sunda, eşitsizliklerin asgariye indirilmesi amacıyla ekonomiye ve toplum yaşamına müdahalelerde bulunan bir sosyal devlet mi olacaktır? Sorun, devletin egemenliğinin niteliği ve sınırları sorunu olarak da ortaya konulabilir. Müdahaleci devletten hoşlanmayan liberaller, ne var ki, sosyal eşitliğin ve sosyal adaletin nasıl sağlanacağı konularıyla, hele bir sosyal devlet fikriyle hiç de yoğun şekilde ilgilenir görünmüyorlar. Açıktır ki, hukuk devleti, açık veya örtük, özgür girişimciliğe ve pazar ekonomisine dayalı bir sosyo-ekonomik düzeni veri kabul ederken; sosyal devlet, böyle bir sosyo-ekonomik düzenin yol açtığını bildiğimiz eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla, bu düzene sınırlamalar getirmek ister. Batılı birçok ekonomist, hukukçu ve siyaset felsefecisinin, hukuk devleti ile sosyal devletin bağdaştırılmasına yönelik olarak bir "*sosyal pazar ekonomisi*" fikri üzerinde düşünmeleri boşuna değildir. Ne var ki, hukuk devleti ile sosyal devleti bağdaştırma, bunları tek bir kavramsal çatı altında birleştirme çabaları, hiç de başarılı olamamaktadır. Çünkü bunların arasındaki karşıtlık, özellikle son yüz yıldır daha iyi görüldüğü üzere, giderilebilecek türden bir karşıtlık değildir.

O halde yapılması gereken nedir? Bana göre ilk yapılması gereken, bu karşıtlığı, her türlü bağdaştırma denemesinden, eklektizmden kaçınmak suretiyle, kabul etmektir. Sorun, karşıtları bağdaştırmak değil, karşıtların hangisine devlet yönetiminde ve toplum yaşamında öncelik verileceğine karar vermektir. Şunu açıkça görmek gerekir: Devlet, birçok çehresi olan ve birbirine karşıt hatta çelişik işlevleri yerine getirmek durumunda bulunan bir kurumlar topluluğudur. Devletin birbiriyle karşıt veya çelişik işlevlerini tutarlı bir mantıksal bütünlük içerisinde birleştirme denemeleri başarılı olamamış, hatta karışıklığa yol açmıştır. Devleti, organları ve işlevleri arasında tam bir uyum bulunan bir yapıya kavuşturma istekleri; yönetimin, özellikle devleti yönetme sanatı olarak siyasetin ne olduğu konusunda yeterince açık bir bilince sahip olmayanlardan gelmiştir. Devlet, her zaman, iktidarı elinde bulunduranların ve bunların muhaliflerinin kendi açılarından yön vermekten vazgeçmedikleri bir kurumlar topluluğudur. Şunu gözden kaçırmamak gerekir:

“Siyaset üstü devlet” fikri de, “hukukun üstünlüğü” terimi ile de ifade edilen “devlet üstü hukuk” fikri de birer fiksiyondurlar. Böyle bir devlet ve böyle bir hukuk yoktur, olmamıştır. Hukuku, her zaman, siyasetin güdümünde olan devlet yapar. Hukuku olduğu kadar devleti yüceltmek de abestir. Çünkü onların siyasî çıkar ve tercihlerden bağımsız birer özü, birer kendiliği (*entity*) yoktur.

Sözlerimi, hukuk devleti ve sosyal devlet kavramlarının, son belirttiklerim ışığında bir değerlendirmesi ile bitirmek isterim.

Hukuk devleti ile sosyal devletin çeliştiklerini söyleyerek yalnızca hukuk devleti fikrini öne çıkaranların samimiyetlerinden şüphe edilmese bile, bu öne çıkarışın eşitsizlikçi, liberal sosyo-ekonomik düzenin devamını arzulayanların işine geldiği açıktır. Bunun gibi, hukuk devletinin sosyal devleti zaten içerdiğini ileri sürenlerin, bunun örneklerini vermekte zorlandıkları ortadadır. Tüm bunlara karşılık sosyal devlet, biraz yukarıda da belirttiğim gibi, ancak, onu hedefleyen sosyal grupların siyasal mücadeleleri ile gerçeklik kazanabilir. Bana göre, liberaller ve kapitalistler de dahil, herkesin sosyal devlete ihtiyacı vardır. Ve en önemlisi, hukuk devletinin hedefi olan özgür kişiliğin güvence altına alınması, sosyal gerilim ve çatışmaları asgariye indirme imkânı sağlayan sosyal devletin varlığıyla mümkündür. Sınıfsal ve ideolojik çıkarların örtüsü olmaktan olabildiğince çıkmış bir hukuk devletine, tam da, onun hiç olmazsa kâğıt üzerinde amaçlar görüldüğü şeyin, yani özgür kişiliğin güvenceye alınması bakımından da ihtiyaç vardır. Öyle ki, hukuk devletinin varlığı ve idamesi, sosyal devletin varlığı ve idamesine bağlıdır. Başka bir ifadeyle, hukuk devleti ancak sosyal devlet içerisinde anlam, değer ve işlev kazanabilir. Sosyal devlet tarafından sağlanan bir asgari sosyal güvenlik ortamının bulunmadığı yerde hukuk devletinin kendi başına bir değeri olamayacağı gibi, “hukukun üstünlüğü” gibi bir terimin de fazla bir anlamı olamaz.

Hukuksuz olmaz, ama sadece hukukla da olmaz.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Ben de teşekkür ediyorum sayın Özlem'e. Tarihsel süreç içinde devleti alıp sosyal devlete kadar gayet güzel ve doyurucu bir sunumla bizlere aktardı. Ben şimdi de sözü sayın Sağlam'a vermek istiyorum. Buyurun sayın hocam.

DOĞAN
ÖZLEM'İN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Şimdi aslında ben de sözlerime Doğan Beyin bıraktığı yerden girmek istiyordum, çünkü başlık hukuk devletinin vazgeçilmez ögesi. Ben buna tam da dikkat etmemişim ve kendisi gayet isabetle böyle bir ögenin söz konusu olamayacağını vurguladı. Ben de oradan girmek istiyordum zaten, ama o gayet güzel belirttiği için ben asıl söylemek istediğim noktalara geçebilirim, ama tabii önce bir şeyi unutmamam gerektiğini düşünüyorum; bu toplantının yapılış amacı hukukumuz ve halkımıza büyük katkıları olan ve kendilerini de yakından tanıma onuruna eriştiğim bu üç büyük başkanımızı saygıyla, şükranla anarak başlamak istiyorum.

Sosyal Devlet İlkesi ve Duyarsızlaşma¹

Anayasa'nın değişmez ilkeleri konusunda duyarsız kalmadığımız alanlar vardır. Özellikle insan hakları ve hukuk devleti konusunda oldukça duyarlıyız. Yalnız laiklik ve sosyal devlet ilkesinde bir gerileme yaşıyoruz. Her ikisi de küreselleşme ideolojisinin etkisi altına girdi ile bir bütünleşme içine girdi.

¹ Bu konuşma, "Prof. Devrim Ulucan'a Armağan"a sunacağım makaleden geniş ölçüde yararlanarak hazırlanmıştır. Baskıya verilerken konuşma üslubu korunmuş, dip notlarına yer verilmemiştir. İşlenen konunun tam metni ve ilgili kaynakça ve dip notları için adı geçen Armağan'daki makaleme bakmak gerekir.

Tabii laiklik ilkesi açısından bu etkileşimde iç dinamiklerin rolü daha fazla. Sosyal devletteki gerilemede ise şu sıralar egemen olan iç dinamiğin yani İslami ideolojinin kendi doğasından kaynaklanan özgün bir rolü olduğunu sanmıyorum. Ancak küreselleşmede egemen olan ideoloji asıl gücünü ekonomik alanda gösteriyor. İktidarda kalma kaderini batı dünyasının ekonomik desteğine bağlamış olan bir siyasal iktidarın sosyal devlet ilkesinden kopması da kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu bağımlılığı yalnızca şimdiki siyasal iktidarla sınırlı saymamak gerekir. Varlık ve güvencesini küresel iktisadi yapıya bağlamış tüm ekonomik odaklar -ister laik olsun, ister dine bağımlı olsun buna dahildir.

Evet, küreselleşme ideolojisi, sosyal devlet ilkesini zaman içinde yıprattı ve gerilettili. Bunu biliyoruz ve yaşıyoruz. Ama bildiğimiz bir şey daha var. Tıpkı laiklik ilkesi gibi sosyal devlet ilkesi de Anayasanın değişmez ilkelerinden biri. Üstelik her anayasa kuralı gibi yasama, yürütme ve yargı organları ile idari makamları ve kişileri bağlayıcı bir etkiye sahip. Şimdi *bu ikilem nasıl aşılacak?* Şu anda Türkiye’de bu ikilemi çözebilecek tek güç yargı organıdır. Özellikle Anayasa yargısı, bu alanda önemli bir işleve sahiptir. Ne var ki dünyada ve ülkede sosyal devlet ilkesinde yaşanan yabancılaşıma ve duyarsızlaşma, yargıyı da etkilemiş durumda. Ben bu konuşmada Anayasa yargısını esas alarak bunun örneklerini sunmaya çalışacağım.

1. İlk Kararlar

Anayasa Mahkemesi’nin eski kararlarında sosyal devlet, *“güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, yani sosyal adaleti ve böylece toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet”* olarak tanımlanmıştır. 1980’li yılların sonuna kadar gelen bu tanım 1990’lı yıllarda vurgu değiştirmiş ve sosyal devletin farklı bir boyutu ön plana alınmıştır. Artık sosyal devlet, *“vatandaşın sosyal durumu ve refahı ile ilgilenen ve onlara asgarî yaşam düzeyi sağlayan devlet”* olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu değişim bir rastlantı sayılamaz.

Aslında iktisadi ve sosyal yaşam ilişkilerindeki değişimin anayasa normuna yansımaması mümkün değildir. Özellikle sosyal devlet gibi geniş kapsamlı ve nesnel (maddi) içeriği yoğun olan bir konuda, iktisadi, toplumsal ve siyasal ilişkiler bütünündeki değişmelerin sosyal devlet ilkesine yansımaması düşünülemez. Çünkü bu ilişkiler, sosyal devlete ilişkin normun da özü ve içeriğidir. Bu değişim belki sosyal devlet ilkesine yeni bir içerik kazandırabilir; ama ilkeyi etkisiz kılacak ya da içini boşaltacak bir gelişme kesinlikle anayasaya aykırı olur. Bu nedenle sosyal devlet ilkesinde kendini gösteren değişime ben duyarsızlaşma demeyi tercih ediyorum. Çünkü duyarsızlaşma, ilkenin normatif etkisinde ancak fiili bir azalmaya neden olabilir. Bu fiili azalmayı sosyal dinamiklerdeki hak bilincini canlı tutarak aşmaktan başka bir çıkar yol da mevcut değildir.

Sosyal devlet ilkesinde yaşanan duyarsızlaşmayı daha iyi anlatabilmek için size AYM'nin 1996 yılında verdiği bir kararda yer alan karşı oy yazısından somut bir örnek sunmam gerekiyor:

"Sosyal devlet anlayışı bugün doktrinde tartışılmakta, vatandaş-devlet münasebetleri ve kamu hizmetlerinde yeni gelişmeler görülmektedir. Gerçekçi davranarak, sağlık hizmetlerinde de yapılabileceğin ötesine geçilmemesi gerekir. Aksi halde devlet diğer normal ve rutin görevlerini bile yerine getirmede güçlüklerle karşılaşır.

Bağ-Kur'un içinde bulunduğu mali kriz de göz önüne alınarak, yasama organınca Anayasa'nın 65. maddesine uygun olarak ek 14. maddenin ikinci fıkrasıyla getirilen sınırlamanın Anayasa'ya aykırı bir yönü yoktur. Bu nedenle çoğunluk görüşüne katılmıyoruz"

Anlaşıyor ki burada çoğunluk, sosyal devlet ilkesinin normatif etkisi açısından duyarlı davranmış. Karşı oylar ise bu duyarlılığı eleştiriyor ve sosyal devlet anlayışının doktrinde tartışıldığını belirterek gerçekçi davranılmasını ve mali kaynakların zorlanmamasını, aksi takdirde normal ve rutin devlet görevlerin bile yerine getirilemeyeceğini belirtiyor.

Bu tartışmanın merkezinde yer alan anayasal sorunu açıklarsak konu daha iyi anlaşılacak. Bağ-Kur Yasası'nda yer

alan bir kural: Kuralda "yataklı tedavi kurumlarında yapılacak sağlık yardımın tedavi gününden başlayarak altı ayı geçemeyeceği" öngörülüyor. Bu kural Anayasa'ya uygun mu değil mi? Sağlık yardımına getirilen bu sınırlama, Anayasa'nın 65. maddesi kapsamında görülebilir mi?

AYM çoğunluğunun bu sorulara bağladığı sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

"Güçlüler karşısında güçsüzleri koruyacak olan devlet, gerçek eşitliği sağlayacak, toplumsal dengeyi koruyacak ve böylece devlet sosyal niteliğine ulaşacaktır. Sosyal devlet, yaşama hakkının korunması, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesi ve bu amaca yönelik olarak sosyal güvenliğin sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Buna göre yataklı tedavi kurumlarında sağlık yardımlarının altı ayı sınırlandırılması, "henüz tedavisi süren kişinin yaşama hakkını, hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürme hakkının özünü zedelediğinden... Anayasa'nın 17. ve 56. maddelerine aykırıdır." Öte yandan "sosyal güvenlik hakkı" "yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma hakkı" ile bağlantılı olduğundan, sağlık yardımlarının yataklı tedavi kurumlarında altı ayı geçemeyeceğine ilişkin kural, Anayasa'nın 65. maddesi kapsamında değerlendirilemez."

Bu kararda iki noktanın altını çizmek gerekir:

Birincisi hemen dikkatinizi çekmiş olmalıdır. Anayasa Mahkemesi, sosyal devlet konusunda duyarlılaştığı anda ilk yıllardaki tanımına geri dönüyor ve "güçlüler karşısında güçsüzleri koruma" unsurunu sosyal devletin özü olarak ön plana çıkarıyor.

İkincisi, anılan kararın, sosyal devletin gerçekleşmesini devletin mali kaynakların yeterliliğine bağlı kılan Anayasa kuralını aşma başarısını gösteren nadir kararlarından biri olmasıdır.

Gerek çoğunluk kararı ve gerekse karşı görüşü yansıtan açıklamalar gösteriyor ki sosyal devlet ilkesine karşı duyarısızlaşmada hukuksal açıdan belirleyici rolü oynayan araç, Anayasa'nın 65. maddesidir. Dolayısıyla bu madde üzeninde daha yakından durmak gerekir.

2. Anayasa'nın 65. maddesine Verilen Sınırlı ve Sınırlayıcı Anlam

Anayasa'nın 65. maddesi 2001 Anayasa değişikliğine kadar devlet ödevlerine ilişkin önceliklere uymamanın, mevcut imkân ve kapasiteleri bu önceliklere uygun yönde tahsis etmemenin bahanesi olarak kullanılmaya elverişli bir yapıdaydı. Ayrıca maddenin "Sosyal ve ekonomik hakların sınırı" şeklindeki kenar başlığı da amacını aşacak ölçüde hatalıydı; çünkü devletin olumlu bir edimini gerektirmeksizin de kullanılabilen sosyal ve iktisadi hakları da kapsayan bir ifadeye sahipti. Buna rağmen maddeyi sosyal devlet ilkesinin hukuki etkisini optimal düzeyde tutacak bir biçimde yorumlamak mümkünken, Anayasa Mahkemesi maddenin sınırlayıcı ifadesinin fazlasıyla etkisinde kalmış ve bu da sosyal devlet ilkesinin uygulanmasında Mahkemenin giderek duyarsızlaşmasına yol açmıştır.

Ayrıca maddenin sınırlayıcı işlevi yanında, mevcut kaynakların sosyal ve iktisadi ödevleri yerine getirme açısından anayasanın öngördüğü önceliklere göre rasyonel kullanımını sağlayıcı işlevi de ihmal edilmiştir. Konuyu bu iki işleve göre örneklemek yararlı olacaktır:

a. 65. Maddenin Sınırlayıcı İşlevi

Maddenin sınırlayıcı işlevi Anayasa Mahkemesi tarafından şöyle özetlenmiştir:

"Devletin sosyal güvenliği sağlama görevine iki sınır çizilmiştir. Bu sınırlardan biri, Devletin, kişilere, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde sosyal güvenlik sağlamasıdır. İkinci sınır ise Devletin, sosyal güvenliğe malî kaynaklarını tahsis ederken, ekonomik istikrarın bozulmamasına dikkat etmesi ve sosyal güvenlik alanına, ekonomik istikrarı bozmayacak derecede malî kaynak aktarılması ile yetinmesidir."

Bunlardan mali kaynakların yeterliliği ölçütü sınırlayıcı işlevi bakımından beyan edici (deklaratif) bir özellik taşır. Çünkü bir sosyal hakkın gerçekleşmesi, Anayasa'da devletin olumlu bir edimine bağlı kılınmışsa bu ödevin yerine getirilmesi de

Anayasada yazılı olsun olmasın, eşyanın doğası gereği ancak devletin mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde gerçekleşme şansına sahiptir.

Bu nedenle sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesi önündeki asıl engel, maddede sosyal ödevlerin “ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek” yerine getirilmesinin öngörülmüş olmasıdır. 1961 Anayasası’nda yer almayan bu ölçüt, sosyal devlet ilkesini ve onun Anayasada somutlaşması niteliğindeki devlet ödevlerini nispileştirerek sürekli ertelenmesini sağlayan bir işlev yerine getirmiş ve duyarsızlaşmada en önemli rolü oynamıştır. 2001 Anayasa Değişikliği bu ibareyi kaldırmakla sosyal devlet ilkesini savsaklama için kullanılmaya elverişli bir bahaneyi ortadan kaldırmıştır.

b. 65. Maddenin Düzenleyici İşlevi

Anayasa’nın 65. maddesinin tek işlevi sosyal devlete ve sosyal ödevlere sınır getirmek olamaz. Mali kaynakların yeterliliği ise yukarıda açıklandığı üzere eşyanın doğasında yatan bir sınırdır. O zaman 65. maddenin bugüne kadar ihmal edilmiş bulunan asıl işlevine, -ki ben buna düzenleyici işlev diyorum- dikkati çekmek gerekir. Bu düzenleme iki biçimde gerçekleşmektedir:

aa. Birincisi mali kaynakların kullanım ve tahsis önceliği ile ilgilidir. Devletin iktisadi ve sosyal alanlarda Anayasa ile belirlenen görevleri yerine getirilirken mali kaynakların belli önceliklere göre kullanılması gerekir. Bu öncelikler bazen Anayasa’da açıkça belirlenmiştir. Örneğin Anayasa’nın 61. maddesinde yer alan “Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler”le ilgili harcamalar bu niteliktedir. Ama bu öncelikler, ödevlerin niteliğine göre yorum yoluyla da belirlenebilir. Anayasa Mahkemesi’nin biraz önce verilen örnekte beden ve ruh sağlığı içinde yaşama hakkı ile sosyal güvenlik hakkı arasında kurduğu bağlantı böyle bir önceliği dile getirmektedir. Bu tür önceliklere uymadan mali kaynaklarını başka alanlara özgüleyen devlet, mali kaynaklarının yetersizliğinden

söz edemez. 2001 Anayasa değişikliği bu açıdan da önemli bir reforma giderek sosyal ve ekonomik devlet ödevlerinin amaçlarına uygun önceliklerini gözetme yükümlülüğü getirmiştir. Ancak bu değişikliklerin beklenen yararı sağladığına ilişkin somut bir uygulamadan söz etmek henüz mümkün gözükmemektedir.

bb. Devletin Anayasa'da öngörülen sosyal ve ekonomik ödevlerini mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirmesi, yalnızca sınır belirleyici olumsuz (negatif) etkide bir kural olmayıp, aynı zamanda yerine getirilecek ödev açısından -sınırın içinde kalan alanda- olumlu bir davranış ölçüsüdür. Bu maddeye göre devlet, "*mali kaynağı yetersiz ve sınırlı*" olan bir kurumu, taşıyamayacağını bildiği ya da bilmesi gerektiği ek bir yükün altına sokmamalıdır. Aksi takdirde bu maddeyi ihlal etmiş olur. Bunun tipik örneği sosyal yardım zammı adı altında iş kazaları ile meslek hastalıkları, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından alınan aylıklara ek olarak SSK'ya ödettilen paralardır.

- Bilindiği gibi sosyal yardım zammı, prime dayalı olmayan ve her sigortalıya aynı miktarda ödenen "*sosyal yardım*" niteliğinde bir ödeme türüdür.

- Bu ödemenin SSK kaynakları içinde bir karşılığı yoktur.

- 1990'lı yıllarda kurumun aylık ödemeleri içinde sosyal yardım zammının orana giderek yükselmiş ve normal aylığa yaklaşmıştır. Bu durum kurumun kaynaklarını tükenme noktasına getirmiştir.

Durum bu noktaya geldiğinde konu AYM önüne gelmiş, ancak AYM 65. maddenin biraz önce açıkladığımız düzenleyici işlevini ön plana çıkarıp, Kurumun mali kaynaklarını popülist amaçlarla ve tam bir savurganlıkla alt üst eden bu uygulamayı durdurma şansını yakalamışken, bu yola gitmekten kaçınmıştır. Oysa Yargıtay 1988 yılında itiraz yoluyla AYM'ne gönderdiği bir davada, kurumun kaynaklarını tüketen, haksız külfetler yükleyerek, onu sosyal güvenliği sağlamakta yetersiz düşüren

borçlanma sisteminin Anayasa'nın 65. maddesine aykırılığı ileri sürmüş, ancak AYM söz konusu düzenlemeyi anılan madde ile bir ilgili görmemiştir.

Oysa AYM, 70'li yıllarda verdiği kararlarda 65. maddenin düzenleyici işlevini açıkça göz önünde tutmasa da aynı işlevi sosyal güvenlik hakkına yayarak sosyal güvenlik kurumlarına yüklenen sistem dışı ödemeleri Anayasa'ya aykırı bulmuştur.

Bir örnekle yetineceğim: Konu Emekli Sandığı'nın gelir fazlasının genel bütçeye gelir kaydolunmasını öngören bir yasa kuralı ile ilgili. Şöyle diyor Anayasa Mahkemesi:

"... Memurların emeklilik hakları, işveren ve çalışanlar arasında ortaklaşa katkıda bulunmak suretiyle meydana getirilen sosyal güvenlik sisteminin kapsamı içinde olduğuna ve devletçe tek taraflı olarak memura tanınmış bir sosyal yardım kurumu niteliğinde bulunmadığına göre, bu hakkın sosyal sigorta esaslarına uygun olarak kurulacak bir kuruluş eliyle sağlanmasında anayasal zorunluluk bulunduğu ortadadır.

... Emekli Sandığı'nın gelirlerinde giderlerini aşan bir artış olursa, bunun ya iştirakçilerin sigorta edilen haklarının genişletilmesi yolunda kullanılması, ... (ya da) iştirakçilerle işveren kurumlarının yükümlerinin hafifletilmesi için yasada değişiklik yapılması gerekmektedir. Böyle yapılmayarak sandığın gelir fazlasının Hazineye irat kaydolunması durumu Anayasa'ya aykırıdır."

3. Sosyal Devlet İlkesi ile İlgili Olarak Verilen İptal Kararlarında Sosyal Devlet İlkesinden Çok Hukuk Devleti İlkesinin Egemen Olması

Sosyal devlet konusunda gözlemlediğimiz duyarsızlaşmanın bir başka işareti, Anayasa Mahkemesi'nin bu alanda verdiği kararlarda sosyal devlet ilkesinden çok hukuk devletinden kaynaklanan ilkelere dayanmış olmasıdır. Bunun tipik örneği, sosyal güvenlik kurumlarının içinde buldukları dar boğazı aşmak üzere 1999 yılı içinde yapılmak istenen reform

girişimine karşı açılan iptal davasında Anayasa Mahkemesi'nin gösterdiği yaklaşımdır.

Mahkeme bu davada verdiği iptal kararlarını daha çok ölçülülük ilkesine dayandırmış ve alınan sosyal güvenlik önlemlerin uygulanmasında makul, adil ve ölçülü bir düzenlemeyi yansıtacak nitelik ve içerikte kademeli geçiş kuralları aramıştır. Yasada yer alan kademeli düzenleme Mahkemece şöyle değerlendirilmiştir:

“(Bu düzenlemeye göre) aynı iş yerinde işe başlayan ve 14 yıl birlikte çalışan iki erkek sigortalıdan birisinin 18 yıl öncesine ait bir günlük sigortalılığı olması durumunda 43 yaşında, diğeri ise ancak 56 yaşında emekli olabilecektir. Ya da 20 yıl sürekli çalışmış 7200 gün prim ödemiş bir sigortalı 50 yaşında emekli olabilecek iken, 23. yıl sigortalılık süresi olan, ancak 14 yıl çalışmış olan bir sigortalı, 43 yaşında emekli olabilecektir.

Sigortalılık süresi yönünden yapılan kademelendirmeler arasında adil olmayan geçişler yapılmıştır. Sigortalılık süresi bir günlük farkla alt kademeye indirildiğinde yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için 2 yıl daha bekleme zorunluğu doğmaktadır.

Sigortalılık süresi 10 yıldan az olan kadın ile sigortalılık süresi 15 yıldan az olan erkek sigortalılar, kendi aralarında kademelendirme yapılmayarak, bir günlük sigortalılık süresi olan kişi ile aynı yaş grubuna bağlı tutulmuşlardır.

Sigortalılık süresi kademelendirilirken, ikişer yıllık dilimler öngörülmüş olmasına karşın, asgari emeklilik yaşı kademelerinde dilimler bazen 2 yıl, bazen de bir yıl farklılık göstermektedir

Hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir devlette hukuk güvenliğinin sağlanması, hukuk devleti ilkesinin olmazsa olmaz koşuludur. ... (Anayasanın 60 maddesinin gerekçesinde), sosyal güvenlik hakkının, çalışanların yarını ve güvencesi olduğu belirtilmiştir.

Yaşlılık, gerçekleşmesi yönünden diğer sosyal risklerden ayrı özelliğe sahiptir. Yasalarda emeklilik yaşının kesin olması nedeniyle, sigortalı, yarınını bu güvenlik içinde planlamaktadır. ... Sosyal güvenlik kuruluşları çalışanların geleceğine ilişkin güvenini sağlamak durumundadır. Bu sağlanamadığı takdirde sosyal güvenlik kavramın-

dan da bahsedilemez. Bu nedenle sosyal güvenlik sisteminde yapılacak değişikliklerin hukuk devletinde olması gereken hukuk güvenliğini zedelemeyecek biçimde adil, makul ve ölçülü olması zorunludur.”

Görülüyor ki bu gerekçede hukuk devleti konusunda gösterilen duyarlık sosyal devleti adeta gölgelemiş durumdadır.

4. Sosyal Güvenlikle İlgili En Yeni Anayasa Mahkemesi Kararında Memur Güvencesine Sosyal Devlet İlkesine Göre Daha Büyük Bir Ağırlığın Tanınmış Olması

Anayasa Mahkemesi'nin geçen yıl sonunda Sosyal Güvenlik Kanunu ile ilgili olarak verdiği karar, sosyal devlet ilkesinin sağladığı korumayı memur güvencesiyle sağlanan korumanın arkasına iten bir anlayışı yansıtmaları bakımından, duyarsızlaşma konusunda özel bir önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, giriş cümlelerinden birinde şöyle ifade edilmiştir:

“ ... memur statüsü ile emekli statüsü arasında organik bir bağ bulunduğundan memur statüsünde yapılan değişiklikler doğal olarak emekli statüsünde de etkisini göstermektedir. Bu nedenle memurun sosyal güvenlik haklarından biri olarak emeklilik de Anayasa'nın 128. maddesinde belirtilen memurların ve diğer kamu görevlilerinin “diğer özlük işleri” kapsamında aynı yasal güvence içindedir.”

Böylece henüz maddelerin anayasaya uygunluk denetimine geçilmeden genel bir ayırım yapılarak memurların ve diğer kamu görevlilerinin emeklilik yönünden ayrı düzenlemeye tabi tutulmamış olması, Anayasa'nın 10 ve 128. maddelerine aykırı görülmüştür. Maddelerin denetiminde ise memurlar yönünden genel gerekçeye gönderme yapmakla yetinilmektedir. Genel gerekçede yer alan açıklamalar özetle şöyledir:

“İşçi statüsündeki sigortalılar çalışmalarında İş Kanunu'na, kendi nam ve hesabına çalışanlar ise 1479 sayılı Yasa'ya tabi oldukları için, bunların sosyal güvenlik haklarındaki prime dayalı sigorta esaslı, özel sigortaya benzer bir nitelik de taşımaktadır.

Tarihi süreç içinde geçmişte “sosyal sigorta”dan çok daha eskilere

dayanan ve memurların sosyal güvenlik hakkının en önemli güvencesi olan emekli maaşı, önceki hizmetler de gözetilerek verildiğinden, devletin mali olanaklarının yeterliliği ve adil ölçüler içinde görevlerinin niteliğine uygun olmalıdır. ...

... sosyal güvenlik hakkının yansımalarından biri olan emekli maaşının, sigorta esasına göre ödenen yaşlılık aylığı ile benzerlikleri bulunsa da amacı ve özellikleri bakımından önemli farklılıklar gösterdiği bir gerçektir. ...

Yasa koyucunun, memurlara ödenecek emekli maaşı ile diğer çalışanlara ödenecek yaşlılık aylığının hesaplanmasında, bunların benzerliklerini ve farklılıklarını dikkate alarak, aktüeryal dengeleri bozmadan düzenlemeler yapması olanağı bulunduğu ve bu konudaki takdirin ise kendisine ait olduğu açıktır.

... 5510 sayılı Yasa'da, aynı hukuksal konumda bulunmayan memurlar ve diğer kamu görevlileri ile bunlar dışında kalan sigortalıların ... belirtilen özellikleri gözetilmeksizin aynı sisteme bağlı tutulması, Anayasa'nın 2., 10. ve 128. maddelerine aykırıdır. Davanın konusu düzenlemelerin memurlar ve diğer kamu görevlileri yönünden iptali gerekir."

Böyle bir ayırımın yapılması hizmetin gereği bakımından zorunlu görülebilir. Ancak bunun anayasal koruma sistemi açısından inandırıcı ve anlamlı olabilmesi için her şeyden önce getirilen düzenlemenin sosyal devlet ilkesine ve onun Anayasa'da somutlaşmış hak ve koruma alanlarına, yani ilgili sosyal haklara ve devlet ödevlerine hangi yönden aykırı olduğunun değerlendirilmesi ve bu bağlamda gerekli görülüyorsa farklılığın vurgulanması gerekir. Oysa kararda bu bağlantı kurulmaksızın, kestirme yoldan memurlar ve diğer kamu görevlileri, sosyal güvenlik alanında getirilen düzenlemenin etkisinden kurtarılmış ve böylece sağlanan koruma, Anayasa'nın sosyal devlet ilkesinden, sosyal haklardan ve devletin sosyal ödevlerinden bağımsız bir meslek korumasına dönüştürülmüştür. Diğer çalışanların kaderi ise 65. maddenin daraltılmış kalıpları çerçevesinde ikinci sınıf bir korumaya terk edilmiştir. Böyle bir yaklaşım, sosyal devlet ilkesinin, sosyal hakların ve devletin sosyal ödevlerinin anayasal değerini

düşürmekle eş anlamlıdır. İşte benim konuşmamın başından beri vurgulamaya çalıştığım duyarsızlaşmaya bundan daha iyi bir örnek bulunamaz.

İşin bir adım ötesi var ki bunu açıklamakta büsbütün aciz kalıyorum. Anayasa Mahkemesi, yukarda özetlenen yaklaşımını emeklilikle sınırlı tutmamış sağlık sigortası açısından da aynı görüşleri tekrarlamıştır. Ayrıntılarına girmiyorum. Ama şu sorunun altını çizmekten de kendimi alamıyorum. Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin çalışma koşulları, sağlık yönünden özel olarak korunmalarını zorunlu kılacak bir özelliğe mi sahip. İşçilere göre daha mı ağır koşullarda hizmet veriyorlar. İşte bunu anlamakta güçlük çekiyorum.

Öyle anlaşılıyor ki Anayasa Mahkemesi, gerek emeklilik yönünden ve gerekse sağlık sigortası yönünden memurların ve diğer kamu görevlilerinin eriştikleri geleneksel statüyü korumak istemiş ve bu hizmetlerin alt düzeyde birleştirilmesinden ve standartlaştırılmasından rahatsız olmuş. Bunu anlayabiliyorum. Ama bu koruma diğer çalışanların hakları açısından standartların yükseltilmesiyle birlikte sağlanmalıydı. Bunun da anayasal dayanağı, memur güvencesinden önce sosyal devlet ilkesi ve onun Anayasa'da somutlaşmış olan koruma alanlarıdır.

Konuşmamın başında sosyal devlet ilkesi ile ilgili duyarsızlaşmanın küreselleşme ideolojisinden kaynaklandığını belirttim. Ama bu duyarsızlık sadece dış dinamiklerden mi kaynaklanıyor? Şimdi aklıma gelen soruları sonuç yerine sıralıyorum: Öğretinin bunda sorumluluğu yok mu? İdeolojik kökenli bu yıpranmada çeşitli bilim dalları, küreselleşmenin getirdiği yeni boyutları ve koşulları analiz ederek sosyal devlet ilkesine, kazandığı ileri sürülen yeni maddi yapıya uygun bir yeni içerik sağlama yönünde ne gibi çalışmalar yaptı? Burada sözünü ettiğim konu hukuksal açıdan iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku, sosyal siyaset ve anayasa hukukunun ortak çalışma alanıdır. Bu öğretiler, kendi teknik ve özgül alanlarını aşarak ortak bir çalışmaya yönelmişler mi? İşçi sendikaları gerekli duyarlılığı gösterebilmiş mi? Siyasal partiler, özellikle

sosyal demokrat olduklarını ileri sürenler bu duyarsızlığa karşı somut bir düşünce ya da hareket yaratabilmişler mi?

Kısacası galiba duyarsızlıktan hepimiz sorumluyuz. Peki, hepimiz sorumlusak, o zaman bu saydıklarında göremediğimiz duyarlılığı Anayasa Mahkemesi'nden veya yargıdan beklemeye hakkımız var mı, diyerek ben konuşmamı kesiyorum.

Sabırla dinlediğiniz için de teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim, ben de hocama teşekkür ediyorum. Küreselleşen dünyamızda uluslararası sermaye, ulus devletleri ve egemenlik haklarını tehdit eder hale gelmiş olmakla eski ezberlerimiz bir yerde bozuldu. Sanırım ki hocamın bugünkü açıklamasının özünde de belki bu sıkıntılar yer alıyor. Klasik kurumlar, klasik yorumlar altüst olma eğilim içine girdi. Bugün sosyal devletle hukuk devleti karşıtlığının özünde belki de bu yatıyor. Sosyal devleti sermaye dediğimiz olgu çok farklı biçimde etkilediği için hukuk devletiyle sosyal devlet arasındaki ortaya çıkan bu çelişki sebebiyle bunların birbiriyle bütünleşemeyeceğini sayın hocamız görüşleri olarak ortaya koymuştur, O nedenle, zannediyorum ki artık söylemlerimizi de farklılaştırmamız gerekecek, yerine yeni şeyler koymamız gerekecek. Ben sayın hocama anayasa mahkemesinin bu uygulamasıyla bağlantılı olarak ortaya koyduğu güzel sunumundan dolayı çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bugün bu toplantıyı yapmamıza vesile olan ebediyete intikal etmiş üç büyük başkanımızın huzurlarında hepinize teşekkür ediyorum. Hepinize saygılar sunuyorum ve konuşmacılara sorusu olacıklara söz vermek istiyorum. Ben önce Atila Sav başkanımın başlamak istiyorum. Buyurun sayın başkanım.

Av. Atila SAV (Ankara Barosu): Sayın Fazıl Sağlam hocamın konuşmasında beni etkileyen bölümlerden birine bir soruyla bir katkı yapmak istiyorum. Sosyal devlet konusundaki duyarsızlığımız, belki de aymazlığımız büsbütün de boşluk yaratmıyor gibi geliyor. Siz sosyal dinamiklerden söz ettiniz. Gerçekten bir takım sosyal dinamikler bugün toplumumuzda

bu eksiklikleri dolduruyor. Vakıflar ve dernekler aracılığıyla, ki bunlar yasal kuruluşlar, bir de yasal olmayan cemaat dediğimiz ya da tarikat topluluğu dediğimiz bazı topluluklar var. Bin yıl önceden gelen bazı sosyal ve ekonomik kuruluşları ve alışkanlıkları kullanarak bu boşluğu büyük ölçüde dolduruyorlar gibi geliyor bana. Sadaka, fitre, zekât gibi isimlerle varlıklılardan ya da belli bir iktisadi durumu olan kişilerden toplanan kaynaklar yoksullara dağıtılırken bundan da siyasal bir nema elde ediliyor. Korkarım sosyal devlet kendi çağdaş kurumlarını işletmemekte devam ederse bu mekanizma daha da etkili biçimde işleyecek. Şöyle bir örnek, sayısal bilgi var. Belki eski bir bilgi: Cemaatlerden birisinin 700 tane öğrenci yurdu işlettiği söyleniyor. Onlarca kurs, ortaöğretim kuruluşu, hatta yükseköğretim kurumu da bunlardan besleniyor. Yerel yönetimler eliyle dağıtılan bazı gıda maddeleri, yiyecek, içecek ve yakıt gibi desteklerle bu örgütlenme, çok da yasal sayılmayacak bir örgütlenme ile siyasal iktidara oy şeklinde yanıyor. Bunun sizin değindiğiniz sakıncalar ve duyarsızlıkların yarattığı yahut arttırdığı bir tehlike olduğunu düşünüyorum. Bu eklentiyi yapmak ve sizin bu konudaki görüşünüzü almak için söz aldım.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim Sayın Sav.

Kısaca bir ekleme yapacaksınız, devam etme konusunda bir 15 dakika bir görüşme şansımız olacak, size söz vereceğim.

Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM: Ben şu anlamda söyledim: Önce soruları alıp, ondan sonra mı?

Oturum Başkanı: Yok, tek tek önce soruları alalım.

Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM: Tabii Atilla beyin bu noktaya değinmesi çok güzel oldu. Sizin açıklamalarınız zaten bende de bir soru işaretiydi? Küreselleşmenin bir etkisi var. Şimdiki iktidarlarda ekonomik bakımdan ona entegre olduğu için gönüllü olarak söylenenleri yerine getiriyorlar. Yani sosyal güvenlik reformu dediğimiz şeyler sanmayın ki Türkiye’de hazırlanıyor, esasları dışarıdan geliyor. Konuşmamda da belirttim. Sosyal

TARTIŞMA

d vlet konusunda İslami ideolojiyi benimsemiş bir siyasi iktidarın sosyal devlette duyarsızlaşması kendi ideolojisinin gereği değil. İslami ideoloji de sosyal olmayı gerektirir, ama buna rağmen sosyal nitelikten uzaklaşmış durumda, bu bir çelişkiydi. Sizin açıklamanız, buna bir ölçüde açıklık getiriyor. Onlar kendi içlerinden bunu başka bir yolla hallediyorlar diyorsunuz. Onda da bir gerçek payı var. Ve bununla da ideolojik bağı daha güçlü hale getiriyorlar. Tabii bunun modern anlamdaki sosyal hukuk devleti ile çok az ilgisi var. Dinsel temelli bir sosyal dayanışmanın siyasal nüfuz sağlama amacıyla yapılması din istismarına kadar kayabilir. O yönden size katılıyorum.

Oturum Başkanı: Ben size söz vermek istiyorum. Lütfen kendinizi tanıtır, çünkü bu konuşmalarımızda kayda alınıyor.

Ali Rıza ÇINAR (Yargıtay 2. Ceza Dairesi Üyesi): Teşekkür ederim sayın başkan. Özellikle değerli bilim adamları, Prof. Dr. Doğan Özlem ile Prof. Dr. Fazıl Sağlam'ın bilimsel ve doyurucu, bilgilendirici sunumlarından dolayı kendilerine içtenlikle teşekkür ediyorum. Sayın oturum başkanı, Türkiye Barolar Birliği yönetim kurulu üyesi Av. Ünsal Toker'e de teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Özellikle oturumu açarken ve benim de içtenlikle katıldığım bir özeleştiri yaptı ve Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri bence. Bu özeleştirinin biraz açıklarak altı çizilmesi gerektiğine inanıyorum ve bizzat bir anımı da sizinle paylaşarak bunu vurgulamak istiyorum. Şimdi bizde rahmetli Uğur Mumcu'nun bir sözü var: Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi oluyoruz, daha doğrusu bilgi sahibi olmadan düşünce açıklıyoruz ve bilgiye gereksinim duymadan yaptığımız görev fikir ve düşünceyle ilgili. Bilgilenmeden belirli eserler vermeye çalışıyoruz, çeşitli kollarda düşüncemizi belirtiyoruz. Neden; bilgi eksikliğimizin farkında değiliz. Bugün gerçekten Barolar Birliği'nde görevli olan değerli kardeşimiz Sayın Av. Teoman Ergül'ü kutluyorum. Çok önemli bir toplantı, hem değerli başkanların anısına yapıldığı için önemli, bir de konunun seçimi de çok önemli, güncel bir konu. Eksiksiz demokrasi, hukuk devleti ve sosyal devlet gibi kavramlar üzerinde burada sempozyum yapılıyor, fakat bu sempozyuma hukukçular

katılmıyor. Demek ki gereksinim duymuyorlar, bu konuları çok iyi biliyorlar diye düşünebiliriz.

Hemen şu çağırışımı yaptı, çok zamanınızı alıyorum, çok özür dilerim: Ben kendimden bahsetmeyi de sevmediğim halde zorunlu olarak "Ben" diye söylemek zorunda kaldım. 1993 yılında Almanya'da bir toplantıdaydık. Bir sempozyum vardı, ben de konuşmacıydım, fakat toplantı sonunda bir zarf içerisinde para verdiler. O zaman Alman parası olarak Mark'tı. Çok dikkatimi çekti, yani yüklü bir para. Bunu nasıl alırız falan diye diğer konuşmacılar Almanlardan da vardı, Türk arkadaşlardan da. Türkler, birbirimizle konuşuyoruz, Alman konuşmacılar hiç sesini çıkarmıyor. Sonra toplantıyı düzenleyen kişiye sordum: "Bu parayı neden veriyorsunuz? Yol paranızı verdiniz, Türkiye'de böyle bir şey yok." Dedi ki "Bu para sizin hakkınız, biz bunun yüzde birini verdik." "Neyin yüzde birini?" dedim. Dedi ki "Biz bu gelenlerden -gerçekten salon doluydu- para aldık" dedi. Merak ettim, paranın miktarını ona sormadım. Gelen avukatlardan biri de Türk kökenli, daha önceden Türkiye'den tanıyorum. Yıllar önce oraya gitmişti. Ona sordum, başkasına sormadım, parasal şeyleri yabancı ülkede sormak çok zor. O zamanki miktarla korkunç bir paraydı. Sempozyumu dinlemek için yüksek bir ücretle... O dediğim arkadaş da 5 saatlik yoldan aracıyla gelmiş, yanına da iki avukat daha almış. Birlikte aracın ücretini ödemişler. Aradaki farkı siz düşünün artık. Başka bir şey söylemeye gerek yok ve onun için sayın başkanın özeleştirisi çok yerinde ve içtenlikle katılıyorum. Tüm hukukçular için bu geçerli.

Eğer Sayın Başkan izin verirse; şimdi kaybettiğimiz değerli Türkiye Barolar Birliği başkanları anısına düzenlenen bir sempozyum. Gerçekten çok değerli başkanların üçü de çok değerli. Bu hukuk devleti ve sosyal devlet konusunda Türkiye'ye büyük katkıda bulunan insanlar ve burada hepinizin huzurunda anı-ları önünde saygıyla eğiliyor ve ışıklar içerisinde yatmalarını diliyorum. Yalnız bu kaybettiğimiz sayın başkanların ikisiyle ilgili kısa bir anım var. Bu mademki bir anı sempozyumu, eğer izin verirseniz onu da kısaca anlatmak istiyorum. Onları bu şekilde ikinci kez daha bir anmış oluruz. Öncelikle Sayın Prof.

TARTIŞMA

Dr. Faruk Erem'le ilgili; değerli hocam hukuk fakültesinde hocam olmadı. Ben İstanbul Hukuk Fakültesi mezunuyum. Kendisi hepinizin bildiği gibi Ankara Hukuk Fakültesi'nde hocalık yaptı. Ben taşrada bir yerde 80'li yıllarda cumhuriyet savcısı olarak görev yaparken kişi özgürlüğüne karşı işlenen bir suçla ilgili bir makale yazmışım. Bu makaleyle ilgili hiç kimseden; beni tanıyan arkadaşlar var, tanıyan diğer kendi hocalarım var, hiçbiriyle ilgili bir tepki, yergi, övgü, hiçbir şey almadım ve benim de hocam olmayan sayın Prof. Dr. Faruk Erem'den bir mektup geldi. Kendi yakınımıza dahi mektup yazmadığımız bir dönemde -ve hâlâ mektup duruyor, böyle olduğunu bilsem yanımda getirirdim, ama mektubu özellikle anı olarak saklıyorum- üç sayfa el yazısıyla yazılmış ve üzerindeki adres ve zarfta kendi el yazısıyla yazılmış. Uzun uzun yazıyor "Özellikle özgürlüklerin yok edildiği bir dönemde kişi özgürlüğüne karşı işlenmiş bir suçu ele alıp incelemenizden dolayı sizi içtenlikle kutluyorum" diyor, sonuç olarak mektubun özeti böyle ve "eğer yolunuz düşerse, bilmiyorum benim öğrencim misiniz, uğrarsanız tanışsak da memnun olurum." Daha sonra kendisiyle tanıştık. Rahmetli olmadan tanışma olanağını elde ettim.

İkinci anım da sayın Prof. Dr. Eralp Özgen'le ilgili; biliyorsunuz değerli hukukçular; 3842 sayılı ve ceza yargılama yasasında kişi özgürlüğü ve savunma hakları yönünden, insan hakları yönünden en önemli değişiklikleri getiren 3842 sayılı bir yasa vardır ve bu yasa 1 Aralık 1992 yılında yürürlüğe girdi. Bu yasanın yapımında, gerçek kahramanı, isimsiz kahramanı değerli hocamız, Türkiye Barolar Birliği başkanlığı yapmış olan Prof. Dr. Eralp Özgen'di. Hiçbir zaman bunun şovunu yapmadı. İsmi söylemek istemiyorum, bazı hocalar yapmadığı halde, çünkü ben o dönemde bakanlıkta çalışmalara bizzat teknisyen olarak katıldım. Ben gördüm hocanın ne çaba sarf ettiğini, fakat çaba sarf etmeyip, belki bir kere toplantıya katılıp, bu yasayı üstlenip şov yapanlar oldu. Değerli hocamız böyle mütevazı biriydi. Biliyorsunuz, o 3842 sayılı yasayla 1412 sayılı Ceza Yargılama Yasası'nın 135. maddesi şu anda halen yeni yasaya da aktarıldı. Belki o dönem getirilmeseydi, yeni yasaya aktarılmayacaktı. Bu yeni yasada Dönmezer hocanın

başkanlığı döneminde de çalıştım. Değerli hocamız, o da rahmetlik oldu. Şunu söyledi: "Arkadaşlar, o yasaya ben de zaman zaman karşı oldum, ama kazanılmış bir hak var. Kesinlikle bu yasadan geriye götüremeyiz, buradaki hakları korumak zorundayız" dedi. İnsan haklarından en önemli hak neydi? Sanığın kendisine bu insan haklarından olan haklarını tanıtmak; savunma hakkı, konuşmama hakkı gibi.

Gene ilk defa o dönemde zorunlu müdafaa hakkı getirildi ve hukuka aykırı delillerin açık bir şekilde kullanılmayacağı yasayla vurgulandı. Geçmişte askeri Yargıtay bunu yasa olmadan önce de kararlarında işledi. Gerçekten Yargıtay'ın o çalışmalarını kutlamak lazım, fakat yasaya bizzat konarak getirildi ve daha da önemlisi, biri daha şey getirildi, hiç kimse bunu konularında işlemedi: Kadın erkek eşitliği konusunda çok önemli bir hak getirdi ve bir sürü kadın dernekleri vardı. Bir tanesi istedim ki bu konuyu işlesin; işlemediler. Biliyorsunuz, 1412 sayılı ceza yargılama yasası 3842 sayılı yasayla 1992 tarihinde değiştirilmeden önce erkek-bayanla ilgili, sanık bayansa ceza davasında müşavir olarak bayanın yanında duruyor ve davayı temyiz etme hakkı var; fakat sanık erkekse, demek yeteneksiz diye kabul ediliyor, böyle eşitsizliğin en somut örneği ve bu kabul edilmiyordu. 3842 sayılı yasayla ayırım yapılmaksızın ikisi de, hangisi sanık olursa olsun temyiz hakkı, müşavir olarak yanında bulunma hakkı getirildi. Bu konu dahi bir yerde işlenmedi. Bu hakları getiren yasa, o zamanki bakanı da anmak lazım. Asıl düğmeye basan o zamanki Adalet Bakanı Sayın Seyfi Oktay'la değerli Türkiye Barolar Birliği başkanı Prof. Dr. Eralp Özgen'di ve bu şekilde kendilerini anmış olduk.

Beni de sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Bu güzel konuşmanız için ben de size çok teşekkür ediyorum. Herkese söz vereceğim, çünkü 13 dakika zamanımız var.

Buyurun Süleyman Bey.

Süleyman AKTAŞ (Zonguldak): Doğan Özlem Hocam sosyal devlet kavramını tarihsel akış içinde çok doğru ve ge-

TARTIŞMA

niş bir zeminde açıkladı. Katılmamak mümkün değil; ancak şu hususun es geçildiği düşüncesindeyim, bana bu yönde bir açıklama getirirse sevineceğim: Zonguldak'tan geldiğimiz için emek boyutunun da özellikle altını vurgulayarak bu soruyu sormak istiyorum. Bilindiği üzere Keynesci politikalar sonucunda üçüncü kuşak insan hakları, sosyal ve ekonomik haklar ve sosyal devletin öne çıkışında sosyalist bir boyutun ve temel anlamında dünyada sosyalist bir bloğun varlığı, yerel anlamda, ülkesel anlamda da emek mücadelelerinin yoğunluğunun karşısında sosyal devlet mantığı ve kavramı ekonomik liberalizmin, yani kapitalizmin verdiği bir taviz değildir. Bu yönün eksik kaldığını düşünüyorum.

İkinci nokta, ikinci soru da şu: Açıkçası 1961 anayasası'yla sosyal devlet kavramı Anayasa'mıza girmiş, 1982 Anayasası'na kerhen girmiştir dedi Doğan Özlem hocam. Gerçekten de doğrudur, bunu da şu yönden açıklamak gerektiğinin düşüncesindeyim: 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarının uygulanabilmesinin siyasal zemini için bir darbe gerektiği noktada, darbeyle bunlar sağlanabildiği bir noktada sosyal devletin, 1982 Anayasası'nın sadece kağıt üzerinde yer aldığını söylenebilir, ama bu kağıt üzerinde olmasına rağmen 22 tane madde Anayasa'da mevcut ekonomik ve sosyal konuları üzerinde. Bugünkü tartışma gündemine giren "sivil anayasa taslağında" da ise bu maddeler 8'e inmiştir ve konut hakkı, çevre hakkı, eğitim ve diğer konularla ilgili birçok madde çıkarılmıştır. Bugün burada da zaten şunu da söyleriz: Kağıt üzerinde olan bu yeni taslakla tamamen ortadan kaldırılıyor mu? Bu da zaten küreselleşmenin ve ekonomik gelişmenin getirdiği bir sonuç olarak değerlendiriyorum.

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Doğan ÖZLEM: Bu güzel sorular için ben de teşekkür ederim. Tabii konuşmamda her şeye değinme imkanım olamazdı. Sosyal devletin kapitalizmin bir tavizi olup olmadığını sordunuz. Kapitalizmin kendisine karşı tepkileri dizginleyebilmek, yumuşatabilmek amacıyla vermiş olduğu bir taviz olarak sosyal devleti düşünmek mümkün tabii ki.

Böyle düşünenler daha XIX. yüzyıl sonundan itibaren karşımıza çıkıyorlar. Zaten başta Karl Marks olmak üzere, sosyal demokratları kapitalizme hizmet eden sol görünümlü kişiler veya sosyal demokrasiyi kapitalizmin yumuşatılmasında aracılık etmek işleri yüklenmiş bir ideoloji sayan anlayışları var Marks ve Marks'ı izleyenlerin. Şimdi bir kez bu eski bir eleştiri, dediğim gibi en az 100 yıldan beri sosyal devlet idesinin, düşüncesinin ortaya çıkmış olmasıyla başlayan bir eleştiridir.

Tabii bu eleştirinin sahipleri kapitalizmin tam karşısı bir düzenin savunucularıdır. Kapitalizmin hiç adının bile anılamayacağı bir sosyalist-komünist sistemin temsilcilerinin eleştirileri bunlar. Şimdi bu açıdan bakıldığında, evet bir tavizdir. Marksist açıdan bakarsanız, sosyal devlet idesi ve sosyal devlet uygulamaları sıkışan kapitalizmin kendisini sıkıştıranlara karşı vermiş olduğu tavizler dizisinden ibarettir, ama bakış açınız bu olursa, Marksist, sosyalist bir bakış açısından bu böyle görülebilir, ama bakış açınızı Marksist olmayan bir sosyal demokrasiye göre ayarlarsanız, bu kapitalizm karşısında gittikçe gelişen emeğe ve kitlelere yönelik hakların elde edilmesinde bir aşamadır. Ben konuşmamda tabii ki buna kısmen değinebildim.

Sosyal devlet bir amaç değildir, sosyal devlet bir araçtır. Kitlelerin daha fazla nimet sahibi olabilmeleri yolunda, o uzun yolda geçilmesi gereken bir geçittir. Ondandır ötesi de tabii ki vardır. Ben böyle düşünenlerdenim. Sosyal devlet bir geçittir, geçilmesi gereken bir şeydir, ondan sonra ulaşılabilecek olan aşama, Marksistlerin ileri sürdüğü bir komünist devlet aşaması mı olur, yoksa "ılımlı" diye adlandırılan sosyal demokratların peşinde koştukları kapitalist uygulamalara ekonomide izin veren, ama onların dizginini elinde tutan bir sosyal refah devleti mi olur, onu da zaman gösterir diye düşünüyorum. Ben ikincisinin daha muhtemel, daha gerçekleştirilebilir olduğu kanaatindeyim.

İkinci sorunuz da zaten o bir katkı oldu sanıyorum. 1982 Anayasası'nda sosyal devlet kavramına kerhen yer verilmiş olduğu bence çok açık bir husustur ve bunu hazırlayanlar olmasa da, hazırlatanlar sosyal devlet kavramının anayasada

TARTIŞMA

yer almasını bu amaçla arzu etmişlerdir. Yani yine kitlelere bir anlamda yatıştırıcı bir kompensan olsun amacıyla sosyal devlet kavramının Anayasa'da yer almasını arzu etmişlerdir, ama günümüzde sizin kullandığınız küreselleşme ifadesini ben de kullanarak şunu ifade edeyim ki: Küreselleşme anti-sosyal devletçi uygulamalar bütünüdür, bir yönüyle tabii tamamıyla değil. Dolayısıyla küreselleşmeye karşı olmak sadece ekonomide bazı güçlü devletlerin uydusu olmaya karşı olmakla sınırlı değildir, emekten yana olmaktır, özgürlükten yana olmaktır, eşitlikten yana olmaktır diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim hocam. Buyurun. Zamanımız oldukça kısıtlandı. Kısa tutmanızı çok rica edeceğim.

Av. Mahmut TANAL (İstanbul Barosu): Benim sorum sayın Fazıl hocama. 65 inci maddeden uzun uzun bahsettiler, teşekkür ederiz kendi adıma çok aydınlandım. Bu tasarıda 50. maddede hüküm aynen korunuyor, yalnız 65. maddede devlete bu sosyal ilkesi görev olarak yüklenmiş iken, tasarının 50. maddesinde ödev olarak nitelendiriliyor. Acaba daha bir geriye gidiş yok mu? Metin içerisinde görev olarak yüklenmiş, ancak tasarıda görev kelimesi çıkarılmış, ödev olarak getirilmiş, çünkü ben sözlük anlamına bakınca görev farklı, ödev farklı. Görev devletin daha aktif, etkin bir şekilde yerine getirme sorumluluğu anlamına geliyor. Ödev, yapmasa da olur gibi, daha basit, daha etkisiz olmayan bir anlamda geçiyor.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurun hocam.

Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM: Bana kalırsa ödev veya görev olması bir değişiklik yaratmaması gerekir. Şimdiki metinde de maddenin kenar başlığında "ödev" terimi geçiyor. Burada önemli olan şu: Aslında sosyal devlet dediğimiz ilkenin sadece devletin gerçekleştireceği bir ilke olarak anlaşılması bence yanlıştır. Bizim şu anda en büyük eksikliğimiz belki de budur. 1960'lı dönemlere bakın, sosyal devleti harekete geçiren güç sendikalarlardır. 15-16 Haziran yürüyüşlerini hatırlayın, o yürü-

yüşlerin arkasından Anayasa Mahkemesi'nin tepkinin konusu olan kanunla ilgili olarak verdiği kararı okuyun. Bugün vakit bulamadım, aradaki farkı görebilmek bakımından ondan da pasajlar okumayı isterdim. Anayasa Mahkemesi'nin o dönemde verdiği karar, Sendikalar Hukuku'nu biçimlendirmiştir. Şimdi bu şunu gösteriyor: Eğer iç dinamik olmazsa mahkemeler giderek duyarsızlaşıyor. Toplumsal hareket duyarsızlaşmanın önlenmesinde önemli katkı sağlar. 1982 Anayasası sosyal devleti şeklen benimsedi derken benim altını çizmek istediğim nokta budur. Çünkü gerçekten sendikaları etkisizleştirmiş. Sendikalaşma olayı iyice durağanlaşmış. Sendika olmazsa sosyal devlet zaten yarım kalmış demektir. Çünkü sosyal devletin devlet olarak alacağı önlemler asgari normlardır. Yani size kanunla haftada 40 saatin üstünde çalışma olmaz der, ama sendika bir toplu sözleşmede bunu 35 saat yapabilir. Devletin alacağı önlemler asgaridir, ama bunun üstüne çıkmak sosyal dinamiklerin ve özellikle sendikaların işidir. Türkiye'de bugün gerileyen şey işçi sınıfının hareketliliğidir. Tabii bunda 1982 Anayasası'nun hakları daraltmasının çok büyük rolü vardır.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim hocam. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Doğan ÖZLEM: Efendim ben sayın Sağlam'ın açıklamasına bir küçük katkıda bulunmak istiyorum. Almanca'da ödev karşılığı '*pflicht*', görev karşılığı '*aufgabe*' terimleri kullanılır. Özellikle felsefi içerikleri bakımından bu iki kavram arasında önemli bir fark vardır. Kant felsefesini örnek verecek olursak, Kant'ta *aufgabe*, dıştan bir otorite tarafından bir kimseye tevdi edilen iştir, ödev değildir. Kant felsefesinde ödev tam tersi, kişinin kendi ahlaki sorumluluğu ile kendisine verdiği görevdir. Ödev kendi kendini görevlendirmez. Dolayısıyla ödev özgürlük bilincine sahip bir insanın ancak başarabileceği bir şeydir. Görevde ise kişi edildir, kendisine verilen bir işi yerine getirmekle yükümlüdür. Dolayısıyla ben bu anayasa taslağında bu terimlerin birbiri yerine kullanılmasını ironik buluyorum, çünkü Anayasa taslağını hazırlayanların ödev bilinciyle değil, yani özgür bir insanın kendisine koyması

TARTIŞMA gereken görev anlamında değil de dışarıdan yükletilen bir iş olarak anladıklarını düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum.

Değerli meslektaşlarım, saygıdeğer konuklar; hem katılımlarınız, hem katkılarınız için şahsım ve Türkiye Barolar Birliği yönetimi adına ve konuşmacılar adına ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Her şeyin gönlünüzce olması dileğiyle hepinize saygılar sunuyorum.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

"EKSİKSİZ DEMOKRASİ

VE

ERKLERİN SANAL AYRILIĞI"

Oturum Başkanı: Av. Soner KOCABEY

(Türkiye Barolar Birliği Saymanı)

Av. Güneş GÜRSELER: Son oturumu Eksiksiz Demokrasi ve Eklerin Sanal Ayrılığı başlığında bu oturumu Barolar Birliği'mizin değerleri saymanı, değerli meslektaşımız sayın Av. Soner Kocabey yönetecek. Ben onu kürsüye davet ediyorum. Kolay gelsin.

Oturum Başkanı Av. Soner KOCABEY (TBB Saymanı):

Değerli konuklar; hoş geldiniz. "*Eksiksiz Demokrasi*" başlığı altında yürütmekte olduğumuz çalışmaların bugün son oturumunu yöneteceğiz. Toplantıda konuşmacı iki değerli arkadaşım var. Kendilerini buraya izninizle davet ediyorum: Sayın Yard. Dr. Şule Özsoy, Sayın Av. Güneş Gürseler. İzin verirseniz sizleri tanıtayım.

Değerli, sevgili meslektaşlarım; siyasal gücü elinde bulunduranlara karşı birey haklarının garanti altına alınması, korunması ve geliştirilmesi XVII. yüzyıldan bu yana siyasal bilimin ilgi alanını oluşturmuştur. Demokrasinin ilkelerini burada tek tek ifade etmeye gerek yok, ancak birey özgürlüğünün demokrasinin temellerinden birisi olduğunu, gerçekleşme şartının da devletin Anayasa'yla sınırlandırılmasından geçtiğini, bunun da hukuk devleti anlamına geldiğini ve bağlı olarak kuvvetler ayrılığının hemen ifade edilmesi gerektiğini biliyoruz ki önceki toplantılarda da bunlar ayrıntılı olarak ifade edildi. Bireylerin hakları, devletin sahip olduğu güç ve etkilere karşı korunması ancak hukukla sağlanabilecektir. Hukuk devletinde gücün tek

SONER
KOCABEY'İN
KONUŞMASI

elde toplanmasının önlenmesinin silahının kuvvetler ayrılığı olduğu düşünülmüştür. Bu ilkenin demokrasiyi koruduğu, totaliter yönetime engel olduğu savunulmuştur.

Fransız aydınlanmacı düşünür Montesquieu, siyasal gücü yasama, yürütme ve yargı olarak tanımladı. Şimdi kuvvetler ayrılığını konuşacağız. Aslında ülkemizde anayasal düzlemde bu konu hep tartışıldı, bugün de tartışılıyor. Örneğin idari boyutta Danıştay kanalıyla; yasamanın, Anayasa Mahkemesi kanalıyla yargının etkisi altında olduğu, siyasi partiler yasası, seçim yasasının yarattığı nedenlerle yürütmenin yasamayı etki altında bulundurduğu ve bu anlamda bu güçler ayrılığının gerçekleşmesinde bir takım sıkıntılar doğduğu siyaset bilimcilerimizce hep tartışılıyor. Sanıyorum buradaki konuşmacı arkadaşlarımı bu problemlere ışık tutacak açıklamalar yapacaklar. Ben izninizle iki konuşmacı arkadaşımı sizlere tanıtayım ve sözü kendilerine bırakayım.

Sol tarafımda oturan Sayın Güneş Gürseler, 35 seneye yakın zamandır avukat olarak çalışan bir arkadaşımız. Şu anda Türkiye Barolar Birliği'nin genel sekreteri. Ayrıca bir dönem yasamada da görev aldığı için bu güçler ayrılığındaki çatışmanın veya işte işleyiş bağlamında tecrübesi de var. Yasama boyutunda bizi o konularda da aydınlatacağını düşünüyorum. Sağ tarafımdaki değerli Yard. Doç. Dr. Şule Özsoy arkadaşımız da Galatasaray Üniversitesi'nden. Bu konuda çok donanımlı bir arkadaş. Kendileri aralarında bir iş bölümü de yaptılar. İlk söz Şule hanımın, ben kendisine sözü bırakıyorum. Buyurun efendim.

Yard. Dr. Şule ÖZSOY (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi): Teşekkür ediyorum, hem size, hem de sabır göstererek hâlâ burada oturmaya devam eden, bizleri dinlemeye devam eden sizlere teşekkür ediyorum. Konuşmamın konusu kuvvetler ayrılığının modern demokrasileri şekillendirmedeki anayasal konumunu irdeliyor. Kuvvetler ayrılığı teorisinin ortaya çıkışı ve gelişimi ilk bölümde kısaca aktarıldıktan sonra ikinci bölümde 1982 Anayasası'nda ne şekilde yer bulduğu ifade ediliyor. Üçüncü bölümde ise son günlerin kaçınılmaz tartışma konusu olan Özbudun taslağı, kuvvetler ayrılığı bağlamında değerlendiriliyor. Burada, Özbudun taslağı, Başbakan Tayip Erdoğan tarafından hazırlatıldığı ve hükümetin anayasa reformu ile neyi kast ettiğini bize gösteren tek somut veri olduğu için değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Konuşmamın amacı, kuvvetler ayrılığının çağdaş anlamı ve gayesinin tespit edilmesi, bu bakımdan Türkiye'deki mevcut durumun, geleceğe dair öneriler de dahil edilerek, değerlendirilmesidir.

I. Demokrasi ve Kuvvetler Ayrılığı

Demokrasiler halkın kendi kendisini yönetmesi, bir nevi halk iktidarı olarak kabaca tarif edilir. Oysa bu tanımda bizi gerçekte olan bitenin dışına iten ya da bunu gölgeleyen bazı unsurlar bulunur. İktidar, yetki kullanmak demektir. Halk gerçekte hangi yetkiyi, nasıl kullanmaktadır?² Yetkiyi halk adına

² Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Yetkin Yay, Ankara, 1993, s. 31.

başkaları kullanmaktadır. İktidarı kullananlar, egemenliği, asıl sahibi adına kullananlardır. Eğer yetkiyi kullanan kişiler, aslına karşı sorumlu tutulamıyor, iktidar oyununun kuralları önceden bilinemiyor ve halk kendisi adına yönetme yetkisini devredebileceğini kişileri alternatifler arasından seçip, bir daha ki sandığa kadar köşesine çekiliyorsa, o zaman halkın sahip olduğu saymaca, varsayımsal bir iktidardır.

Bunu önlemenin yolu; vekilin iktidarını sınırlamak, siyasi arenadaki oyunun kurallarını adil ve özgür bir seçime elverişli tutmak ve en önemlisi de halkın demokratik sürece aktif katılımını mümkün kılmaktan geçmektedir. Burada demokrasi, çoğunluğun, sınırlandırılmış bir yönetme yetkisini, temsilcilerine vermesini ifade eder.

Keyfi ve zorba yönetimleri önlemek, özgürlükçü bir siyasi ve toplumsal yapı kurmak istiyorsak, demokrasi tek başına yeterli olmayacaktır. Anayasal ve özgürlükçü demokrasi gerekecektir. Yani demokratik yöntemlerle seçilenlerin yönetme yetkileri, özgürlükleri korumak ve keyfiliği önlemek adına anayasa ile sınırlanacaktır.

Anayasal rejimler, ancak yönetme yetkisinin sınırlandırılmış, keyfilikten arındırılmış olması halinde söz konusu olabilirler. Bu anlayışa göre, anayasalar siyasi iktidarı sınırlamak için yapılır. Eğer sınırlandırmıyor da tam tersine sınırsız gücü meşrulaştırmak için yapıyorsa yaratılan asla anayasal bir rejim değildir. Keyfiliğin ve gücün bir kişide toplanmasının önlenmediği bu hallerde hukuk devleti de var olamayacaktır.

Bugün çağdaş demokratik süreç, yetkileri anayasal olarak belirlenip sınırlanmış, seçilmiş görevlilerin iş başına gelmesini sağlar. Bu görevliler düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle barışçı olarak göreve gelir ve görevlerini terk ederler. Seçimlere tüm yetişkinler cins, ırk ya da sınıf gibi ayrımlar olmaksızın katılıp, yarışabilirler. Seçimin koşullarının da adil olması gerekir. Alternatif bilgi kaynaklarına vatandaşların ulaşabilmesi ve siyasal ifade özgürlüğü seçimin anlam ifade edebilmesi için oldukça önemlidir. Bu süreç yalnızca seçim yapmayı de-

ğil, yönetenleri etkilemeyi onlara egemenliğin asıl sahibinin dileklerini aktarmayı da ifade eder.³ Bu da siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, baskı gruplarının iktidarı etkilemek ya da değiştirebilmek için serbestçe faaliyette bulunabilmesi demektir.

Tek başına halkın iktidar kullanacakları seçmesinin, ne iktidarın bir kişide yoğunlaşmasını ne de keyfi yönetimleri ortadan kaldırmadığını söyledik. Yani tek başına demokrasi, özgürlükleri korumak için yetmemektedir. İktidar, bir kişi ya da grubun elinde toplandığında kötüye kullanılması çok kolay olacak ve özgürlükler için büyük tehlike yaratacaktır XVII. yüzyıl İngiliz düşünürü (James Harrington gibi), kuvvetler ayrılığı fikrini buna bir çözüm olarak savunmaya başlamış. John Locke ardından, daha sistematik olarak da Montesquieu, "kanunların ruhu" isimli eserinde, kuvvetler ayrılığı teorisinin gelişimine büyük katkı yapmışlardır. Teori, James Madison tarafından da Amerika'da geliştirilerek dünyanın ilk yazılı anayasasının (ABD) temelini oluşturmuştur. Anayasal rejimler, siyasal iktidarın katı anayasalarla sınırlandığı rejimler olarak belirirken, kuvvetler ayrılığı bunun en önemli araçlarından biri olarak ön plana çıkmıştır.

Teorinin özünde, iktidar söz konusu olduğunda insanlara güvenilemeyeceği yatar. İnsanlar bencil, tutkulu, kaprisli, hırslı ve önyargılı görülür. İnsanoğlunun pek çok zaman akli ve makul düşüncüyü esas alarak hareket etmediği, bu sebeple de hiçbir insanın ya da topluluğun diğerleri üzerinde tahakküm kuracak şekilde gereğinden fazla güçlendirilmemesi gerektiği savunulur.⁴ Çözüm özgürlüklerin korunması için iktidarın farklı ellere dağıtılmasını zorunlu kılar. Daha açık bir formülle söylersek, yasama, yürütme, yargı yetkilerinin ayrı kurumsal yapılara verilmeli ve böylece aralarında bir kontrol ve denge

³ Robert Dahl, demokratik süreci poliarsi olarak isimlendirmekte bunun için gerekli koşulları açıkladığımız gibi ifade etmektedir. Bkz., R. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, Yetkin Yay, Ankara 1996, s 296-297.

⁴ Benjamin Fletcher Wright'dan aktaran Philip B. Kurland, "The Rise and Fall of the Doctrine of Separation of Powers", *Michigan Law Review*, no. 85, 1986, s. 596.

yaratılmalıdır. Bu yapıldığı zaman, her kurum kamu adına egemenlik yetkilerinin bir parçasını kullanabileceğinden ve kullanırken kendi sınırlarını aşamayacağından, gücün bir yerde yoğunlaşması ve keyfi kullanılması da önlenmiş olacaktır⁵. İktidarı ayrı ayrı kullanan anayasal organlar, birbirlerini anayasal sınırlar içinde tutacak, kontrol edecek ve dengeleyeceklerdir.

Ancak siyasi partilerin ortaya çıkışı ve siyasi ortama hakim olmalarıyla birlikte, yasama ve yürütme arasındaki kuvvetler ayrılığı sadece bir varsayım haline gelmiştir. Kurumları ayıran kuvvetler ayrılığı anlayışı, tek başına kontrol ve denge yaratma işlevini yitirmiştir. Siyasi güç, partiler aracılığı ile belirterek hem yasamaya hem de yürütmeye hakim olmaya başlamıştır. Ulusal seçimleri kazanan(ya da kazanamayan) partilere çok zaman, lider (tek kişi) ya da bir grup(lider ve yakınıdakiler) hakim olmakta, bu kişi ya da grup parti aracılığı ile yasama ve yürütmeye de egemen olmaktadır. O halde akla gelen ilk soru, siyasi partilerin hakim olduğu yapılarda siyasi iktidarların nasıl sınırlanacağıdır. Çoğunluklar zorbalaştığında onları ne durduracaktır? Kısaca kuvvetler ayrılığı teorisinin partilerin hakim olduğu çağımızdaki yeni anlamı ne olacaktır?

Bu soruların cevabını bulabilmek için, teorinin asıl amacına bakmak ve bu amaca uygun yeni kurumsal kontrol ve denge mekanizmaları aramak gerekecektir. Kuvvetler ayrılığının en temel amacı keyfi yönetimleri önleyerek özgürlükleri korumaktır. O halde öncelikle hak ve özgürlükler yasama ve yürütmeye karşı koruma altına alınmalıdır. Bunu da ulusal düzlemde katı anayasalar, bu anayasaların yargısal bekçileri yani anayasa yargısı yapacaktır. Söz konusu düzenlemelerin yanı sıra, siyasi gücün keyfi kullanımını önleyecek, çeşitli sınırlama ve dengelemeler de anayasal sistem içine yerleştirilecektir.

Nitekim teori oluşturulurken kuvvetler arasında en zayıf görünen yargı (hatta kuvvetler ayrılığını ilk savunan Harrington, Locke gibi yazarlar, yargıyı ayrı bir kuvvet olarak algıla-

⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu I*, Toplumsal Dönüşüm Yay, 2. bası, İstanbul 1998, s. 234-235.

mamıştır), gelişmiş demokrasiye sahip ülkelerde, anayasa ve uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınan özgürlüklerin asıl koruyucusu olarak sivrilmıştır.

Amerikan Anayasası'nın kurucu mimarlarından Madison ve Hamilton, özgürlüklere karşı asıl tehlikenin demokratik yasamadan gelebileceğini görmüş, yasamanın günün birinde tüm güçleri emebileceğini düşünmüşlerdi.⁶ Buna karşı güvence olarak da yargıyı düşünmüşlerdi. Anayasal özgürlüklerin de, güç sınırlamalarının da yargısal korunma olmadan bir anlamı olmayacağını kavramışlardı. Yargının bu denetleme ve durdurma özelliği, kuvvetler ayrılığı teorisinin özüne bugün de hizmet etmeye devam etmektedir.

Öte yandan Madison ve Hamilton'un beklentisinin aksine, partilerin siyasi hayata girişiyle, yürütme büyük ölçüde yasamaya hakim hale gelmiş, güç yürütmede birleşmiştir. Ve yargı çok önemli bir görev ifa etmesine karşın, yönetimde keyfiliği durdurmada tek başına yetememektedir. Bu sebeple özgürlükleri korumak için, iktidarları keyfi güç kullanmaktan alı koymak için çağdaş demokrasiler bağımsız ve kuvvetli yargı (ulusal ve ulusal-üstü) dışında da çeşitli mekanizmalar yaratmıştır. Demokrasinin bir gereği olarak düşünce özgürlüğü ve özgür basın bunların başında gelir. Ve elbette siyasi partilerin kendileri. Siyasi partilerin hakim olduğu bu düzende kurumsal rekabet, yasama-yürütme organlarında değil, partiler arasında oluştuğuna göre iktidarı denetleme görevi de, en başta muhalefet partilerine düşmektedir.

Muhalefetin yasama organı içerisindeki aktiviteleri iktidarı en azından bazı açıklamalar yapmak ve kamuoyunu bilgilendirmek zorunda bırakarak denetler. Parlamenter rejimlerde muhalefet partilerince kullanabilecek olan bilgi edinme (soru, genel görüşme, meclis araştırması) ve denetleme yöntemleri (gensoru, meclis soruşturması) bulunmaktadır. Ayrıca, yasa yapımında ve bazı kararların alınmasında muhalefetin varlığı, basın özgürlüğü ve kamuoyunun baskı gücüyle birlikte çalışır,

⁶ Aktaran, Philip B. Kurland, "The Rise and Fall of the Doctrine of Separation of Powers", *Michigan Law Review*, no. 85, 1986, s 598-599.

hem çok seslilik hem de ciddi bir denetim yaratabilir.

Burada odaklanması gereken en önemli sorunlardan biri de, parti içinde bir kişinin hakimiyetini ortadan kaldırarak, partilerin çoğulcu yapılarını kuvvetlendirmektir. Parti içinde ve ülke genelinde adayların belirlenmesinde, seçim sistemlerinin ve seçim çevrelerinin oluşturulmasında demokratik katılımı sağlayacak düzenlemeler tercih edilmelidir. Partilerin aday belirleme sürecinin büyük ölçüde önseçime⁷ (ya da en azından aday yoklamasına) dayalı olmasının zorunlu kılınması gibi parti elitlerinin tekeli kırarak yöntemlerle, adaylıklarını yalnızca lidere ya da lider grubunun iradesine borçlu olmayan temsilciler yaratılabilir. Başka bir deyişle, parti disiplininden lidere itaati anlayan bir yapı yerine, demokratik tartışma ve uzlaşma kültürüne dayalı, çok sesli örgütler inşa edilmelidir.

Yanı sıra, önemli konularda meclislerdeki basit çoğunlukları uzlaşmaya zorlayacak, nitelikli çoğunluklar aranması da denge yaratan hususlardır. Dünyada da pek çok örneği olan bu uygulamalar, anayasa mahkemelerine yargıç atamaları gibi önemli bazı durumlarda, keyfi ve partizan seçimler yapılmasının önlemek suretiyle iktidarları sınırlarlar. Örneğin; ABD'de Yüksek Mahkeme yargıçlarının seçimi senatodaki 2/3 çoğunlukça onaylanmaktadır. Almanya'da da Alman Anayasa Mahkemesi yargıçları belli şartlara haiz hukukçular arasından Alman Meclisi tarafından 2/3 çoğunlukla seçilmektedir.

Bundan başka, bürokrasinin bağımsızlığını ve kurumsal yapısını güçlendirerek partizan amaçlarla yapılan siyasi baskılara direnebilmesini amaçlayan düzenlemeler de kontrol ve denge işlevi görürler.⁸

Kimi kurumların iktidarın baskılarından uzak kalabilmelerini sağlamaya yönelik formüller özellikle gerekebilir. Örneğin,

⁷ Parti üyelerinin, seçimden evvel sanal bir şekilde aday adaylarınca şişirilerek, manipüle edilmesini engellemek için, üyelerin oy kullanabilmesi için belli bir aidatı, üyenin gerçekliğine işaret edecek kadar uzunca bir süredir ödüyor olması gibi şartlar aranabilir.

⁸ Daryl J. Levinson, Richard H. Pildes, "Separations of Parties, not Powers", *Harvard Law Review*, vol.119, 2006, s. 2348.

merkez bankaları, üniversiteler, devlet televizyonları özerkliği korunması gereken kurumlar olarak belirir. Bu şekilde hizmetin amacına uygun yerine getirilmesi amaçlanır.

II. 1982 Anayasası'nın Kontrol ve Denge Mekanizmaları

Anayasa'mıza baktığımızda, siyasi iktidarı sınırlayarak, keyfi kullanımını önleyecek çeşitli yöntem ve mekanizmalar getirildiğini görüyoruz. Kuvvetler ayrılığı ve Anayasa ile sınırlandırılmış bir siyasi iktidar modelinin yaratılmasının amaçlandığını söyleyebiliriz. Bununla beraber, kuvvetler arasındaki ayrılığın kurumsal rekabet olarak değil, kuvvetler arasında işbirliği ve işbölümü anlamına geldiği de hemen Başlangıç kısmında ifade edilmiştir. Böylelikle sert kuvvetler ayrılığını benimseyen amerikan tipi bir başkanlık rejimi yerine, parlamenter rejimden yana tercihte bulunulmuştur.⁹ Diğer bir deyişle, kuvvetlerin ılımlı ayrılığı yaratılmış; yasama ve yürütme arasında organik ve işlevsel işbirliği öngörülmüştür. Yasama yetkisi TBMM'ye verilmiş ve devredilmesi yasaklanmıştır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruluna, yargı yetkisi de Türk Milleti adına bağımsız mahkemelere verilmiştir.

Anayasa, ılımlı kuvvetler ayrılığı çerçevesinde siyasi partilerin modern demokrasilerdeki rolünü kabul etmiştir. Partilere bir kontrol ve denge görevi yüklenmiştir. Parlamenter rejim içerisinde başta ana muhalefet partisi olmak üzere siyasi partiler tarafından işletilecek anayasal bilgi edinme ve denetim yolları kabul edilmiştir: soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve gensoru yöntemleri.

Burada denetimi sağlayan, biraz evvel ifade ettiğim gibi, siyasi partilerin demokratik tartışma ve yaşama katılımı ayrıca da yasama organında karar alma süreçlerinde beraber bulunmasıdır. Siyasi partiler Anayasa'da demokratik siyasi

⁹ Elbette 21 Ekim Referandumu sonrasında, evet oylarının fazla olması halinde, parlamenter rejimin temel unsurlarından biri değişmiş olacağından, bu konuda farklı tespitlerde bulunmak gerekecektir.

hayatın vazgeçilmez unsurları olarak tarif edilir, siyasi ifade özgürlüğünü kolektif olarak kullanır, siyasi sürece aktif olarak katılırlar. Ayrıca TBMM'de grubu bulunanlar da sandalye sayıları doğrultusunda meclis faaliyetlerine katılırlar vs. (AY m. 95).

Yeri gelmişken siyasi düşünce özgürlüğünün önemini bir kez daha vurgulamak gerekir. Özgürlükçü demokrasiler, örgütlü muhalefetin hem partiler hem de sivil toplum kuruluşlarınca yapıldığı, devlet kurumları dışında da siyasi iktidar üzerinde ciddi bir toplumsal kontrol ve dengenin işletildiği yapılardır. Düşünce özgürlüğünün kısıldığı, örgütlü yapıların dağıldığı ya da iktidarın güdümünde olduğu yerlerde demokrasi bir kandırmacadır. Yapılan seçim, alternatifler ve gerçekler üzerine kurulu bir seçim değildir. Bu bakımdan Türkiye 2001 Anayasa değişiklikleri (Ay 13, 14 ve diğer maddeler) çerçevesinde anayasal kayıtlamaların önemli bir kısmından kurtulmuşsa da, özgürlüğün içselleşmesi ve gerçekten kullanılır hale gelmesinde sorunların devam ettiğini kabul etmek gerekir. Bu oturumun konusu olmamakla beraber, belirtmek gerekir ki, siyasi partiler kanunu da, içinde katılımcı demokrasi çerçevesinde çeşitli sorunlar barındıran bir düzenlemedir.

Parti içi demokrasiye gelince hemen belirtmek gerekir ki, siyasi partilerin parti içi düzenlemeleri ve çalışmalarının demokrasi ilkelerine uygun olması gerektiğini ifade eden (AY m. 69) hüküm dışında, Anayasa parti içinde demokrasiyi sağlayacak somut hükümler barındırmamaktadır. (Aday belirlemede ön seçimi temel yöntem olarak, en azından belli oranda zorunlu kılmak gibi (siyasi partiler kanununda vardı, 1986'da çıkartıldı) ya da parti içinde oligarşik yapıyı kırarak iki dönemden fazla genel başkan olarak kalmamaz gibi hükümler ne siyasi partiler kanununda ne de anayasada yoktur.)

Yasama ve yürütme arasındaki kurumsal yetki ayrılığı ise, siyasi parti olgusu karşısında büyük ölçüde sanal bir ayrılık olmakla beraber, kuvvetler ayrılığı teorisinin amaçladığı kontrol ve dengeyi sağlamada, siyasi partilerin üstlendiği görevle birlikte dolaylı da olsa bir işlev hala görebilmektedir.

Yasama yetkisinin, olağanüstü dönemlerde KHK'lar hariç, TBMM'ye verilmesi demek, yasa yapım süreci içinde muhalefet partilerin, belirleyici olmasa da rol alması, siyasi tartışmalara katılması, kamuoyunun dikkatini çekmek istedikleri hususlarda tartışma ve yasama süreci başlatabilmeleri demektir. Bu bakımdan kanun yapma sürecine siyasi partilerin katılması, çoğulcu demokrasi kuralları içinde siyasi partilerin birbirini denetlemesi sonucunu doğurmaktadır. Oysaki yürütmeye yasama yetkisinin devredilmesi hallerinde, süreç yürütme içinde cereyan etmekte, siyasi partilerin kontrol rolü de yok olmaktadır. Diğer bir deyişle, yasama yetkisinin acil ve zorunlu durumlar dışında yürütmeye bırakılması demek, siyasi denetimin büsbütün daralması anlamına gelmektedir.

1982 Anayasası'nda, anayasal yetki devrinin öngörüldüğü olağanüstü dönem KHK'ları dışında, yasama yetkisinin TBMM tarafından kullanılmasına bir istisna kabul edilmemiştir. Olağan KHK'lar için, Anayasa Mahkemesi, yasama yetkisinin devri tezini reddetmiş ve KHK çıkarma yetkisinin "*yasama yetkisinin devri anlamına gelecek ya da bu izlenimi verecek biçimde yaygınlaştırılıp genelleştirilmemesini*" engellemiştir. KHK'ların ancak ivedilik gerektiren belli konularda, kısa süreli yetki yasaları temel alınarak etkin önlemler ve zorunlu düzenlemeler için yürürlüğe konulabileceğini tespit etmiştir. Burada, "*Bakanlar Kurulu'na verilen yetki, yasadaki öngörülen konu, amaç, kapsam, ilke ve süre ile sınırlı bir yetkidir. Bu durumda yetki yasasının, Anayasa'nın belirlediği öğeleri belli bir içeriğe kavuşturarak somutlaştırması ve verilen yetkiyi açıkça belirleyerek Bakanlar Kurulu'na çerçeve çizmesi*" gereklidir.¹⁰

Bu içtihat, kriz dönemleri haricinde yürütmenin yasa gücünde düzenleyici işlem yapma yetkisini ancak sınırlandırılmış şekilde kullanabilmesini sağlamıştır. Diğer bir deyişle, Anayasa Mahkemesi muğlak ve geniş yetki devirlerini engellemiştir.

Buradan hukuk devletinde, sınırlı ve keyfi olmayan siyasi erk yaratmadaki en önemli organlardan bir diğerine geçiş ya-

¹⁰ AYM E. 2000/45, K.2000/27, KT.5.10.2000.

pabiliriz: bağımsız yargı. Anayasal demokrasilerde iktidarın işlemlerinin hukukiliği, bağımsız yargı tarafından denetlenir. İdari ve anayasal yargı burada siyasi iktidarın (yasama, yürütme ve idarenin) işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemek suretiyle anayasasının ve hukukun üstünlüğünü tesis eder.

Yargının, siyasi baskı ve etkilerden uzak tutulması ve idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine tabii olması, siyasi iktidarı sınırlama da iki önemli basamaktır. Türkiye'de maalesef her iki hususta da sorunlar bulunmaktadır. Anayasa'mızda mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıç teminatına ilişkin hükümler bulunmakla beraber, HSYK'nın yapısı ve işleyişine ilişkin sorunlar varlığını sürdürmekte, (Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, Yaş işlemleri, Cumhurbaşkanın tek başına yapacağı işlemleri, Olağanüstü KHK'lar, sıkıyönetim komutanın işlemleri, HSYK işlemleri) önemli bir grup işlem yargı denetimi dışında kalmaktadır.

Anayasa Mahkemesi burada siyasi iktidarı hukukun içinde tutan, bu anlamda sınırlayan en önemli unsurdur. Üyelerinin seçimi de bu işleve uygun olarak gerçekleşmelidir. Mahkeme Anayasa'nın üstünlüğünü korumak üzere, siyasi baskılardan korunacak şekilde yapılandırılmalıdır. Mevcut sistemde, 11 asıl ve 4 yedek üyesi doğrudan ve Anayasa'da işaret edildiği şekilde gösterilen adaylar arasından, cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Üyeleri emekli olana kadar görevde kalabilmektedir. Bu durum, yargıç güvencesi ile de birleşince, Cumhurbaşkanlarının tarafsız konumu ile bağlantılı ve orantılı olarak, mevcut siyasi iktidarlardan bağımsız bir yapı oluşturabilmektedirler.

Anayasa Mahkemesi kanun, olağan KHK, içtüzük ve Anayasa değişikliklerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetlemekte, Yüce Divan sıfatı ile yürütme ve yüksek yargı organının üyelerinin görevleri ile ilgili suçlardan dolayı yargılanması, siyasi partilerin mali denetimi, tüzük ve programları ile eylemlerinin de anayasal yasaklara uygunluğunu denetlemektedir. Bu bakımlardan özgürlüklerin korunması ve Anayasa'nın üstünlü-

ğünün sağlanması yoluyla siyasi iktidarları anayasal sınırların dışına çıktıkları ölçüde durdurma işlevi görmektedir.

1982 Anayasası yapılırken siyasi iktidarları sınırlayıp, dengeleyen bir diğer mekanizma olarak da cumhurbaşkanlığı kurumu düşünülmüştür. Cumhurbaşkanı, nitelikli çoğunluklarca seçilen dolayısıyla siyasi aktörlerin büyük bir çoğunluğunca benimsenen, tarafsız bir hakem olarak düşünülmüştü. Bu sebeple de siyasi iktidarın yargısal denetimini yapacak olan yüksek yargıç atamaları, (Danıştay'ın 1/4'i ve AYM yargıçlarını) özerk kalması gereken üniversitelerin rektörleri ve YÖK atamaları ona bırakılmıştır. Anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma, hükümet kurulamaması hallerinde (AY 116) seçimleri yenileyerek tikanıklığı aşma (denge yetkileri), yasaları ve tüzükleri bir daha görüşülmek üzere geri yollama, anayasaya aykırı ise yürütme kararnamelelerini imzalamaktan kaçınma gibi kontrol yetkileri verilmiştir. Kendisi siyasi tercih yapmamakla birlikte yapılan tercihleri anayasanın üstünlüğü çerçevesinde kontrol eden ve siyasi iktidarı durduran bir güç olarak belirmiştir. Bu model, "çoğunluk partisinin emrinde bir yürütme aracı" değil, meclisin üzerinde uzlaştığı bir hakem, bir anayasa bekçisi öngörmektedir. Böyle bir hakem ancak tarafsız olduğu ve uzlaşmayla, tek sefer için seçildiği zaman işlevini yerine getirebilecektir. Cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesinin kabul edilmesi halinde, anayasanın inşa ettiği bu denge büyük ölçüde bozulacaktır. Gerçek icra yetkisine sahip olmamasına rağmen halkoyuyla seçilen bir makam yaratılmış olacaktır. Dolayısıyla da halkın beklentileri, cumhurbaşkanlarının siyasi konumları, siyasi partilerle yakınlık dereceleri, bir daha seçilebilme dürtüleri, birlikte çalıştığı hükümetle aynı siyasi görüşü benimseyip benimsemedikleri gibi pek çok faktöre bağlı olarak, sistem içinde potansiyel bir çatışma kaynağı ortaya çıkarılmış olacaktır.

III. Yeni Anayasa Taslağında Kontrol ve Denge

Yeni Anayasa Taslağı'na baktığımızda, egemenliği düzenleyen 5. maddesinde, egemenliğin yasama, yürütme, yargı

organları eliyle kullanılacağı belirtilmek suretiyle kuvvetler ayrılığının temel taşlarının kabul edildiğini görüyoruz. İlimli kuvvetler ayrılığının kabul edildiğini, cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği (başkanlı) bir tür parlamenter rejimin yaratıldığını görüyoruz. Cumhurbaşkanının hakemlik yetkilerini kaybettiğini, ulusun birliğini ve ortak değerlerini temsil eden bir sembole dönüştüğünü görüyoruz. Yürütmenin atama kararlarının sadece küçük bir kısmı için (genelkurmay başkanı, vali, büyükelçi ataması dışında) cumhurbaşkanının imzası zorunlu kılınmıştır. Oysaki yürürlükteki anayasa tamamı için cumhurbaşkanının imzasını öngörür, AYM bu konuyu bir kararla açığa kavuşturmuştur.¹¹ Cumhurbaşkanının, YÖK başkanı seçme, YÖK üyelerini, rektörleri atama, Danıştay üyelerinin bir kısmını, AYM üyelerini seçme, Anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma, HSYK üyelerini atama yetkileri elinden alınmıştır. Bu yetkilerden YÖK'e ve Danıştay'a üye seçimine ilişkin olanlar bakanlar kuruluna, HSYK ve AYM'ye üye seçimine ilişkin olanlar TBMM'ye bırakılmıştır.

Cumhurbaşkanlarının, artık kararnamele imzalamayarak bekletmesi, hükümetten özerk ve bağımsız kurumlar üzerinde otoriteye sahip olması engellenmek istenmiştir.

Cumhurbaşkanı tarafsız, partiler üstü konumu da yitirmektedir. Taslak, cumhurbaşkanlarının parti bağlantısını muhafaza etmelerine olanak sağlamaktadır, Referanduma sunulan metinde ise, partisi ile ilişkisinin kesilmesini öngören mevcut hüküm varlığını sürdürmektedir. Ancak hangi usul belirlenirse belirlensin, adayların seçimi kazanmaları parti desteği olmadan mümkün olamayacağından, siyaset dışı isimler üzerinde uzlaşmak da bir hayli zor olacaktır. Adayların birinci sınıf politikacılar, liderler olması halinde ise, anayasal yetkileri dolayısıyla değil, parti üzerindeki hakimiyeti sayesinde yasama ve yürütmeye hakim olabilen, aynı zamanda doğrudan meşruiyete de sahip güçlü başkanlar ortaya çıkacaktır.

Yasama yetkisini düzenleyen 6. madde KHK'lara ilişkin

¹¹ E.1992/37, K.1993/18, KT. 24.7.1993, AMKD, Sayı 31/1.

hükümlerin saklı olduğunu belirtmek suretiyle, KHK düzenleme yetkisinin, yasama yetkisinin devredilmezliğinin bir istisnası olduğunu belirlemiştir. Taslağın 68. maddesinde ise, TBMM'nin Bakanlar Kurulu'na KHK çıkartma yetkisi verirken artık, kapsam, ilke, amaç unsurlarını belirtmesini aramamıştır. Sadece yetki yasasının, KHK çıkarma yetkisinin süresini, birden fazla çıkarılıp çıkarılmayacağını ve konusunu belirtmesi yeterlidir. Bu durumda kişi hakları ve siyasal haklar dışındaki sosyal ve ekonomik haklar dahil her konuda sadece genel olarak konunun belirtilmesi suretiyle torba yetki devirleri gerçekleştirilebilir. Bunu alan hükümetlerin artık tasarı sunup, komisyonlardan ve genel kurul tartışmalarından geçirip yasalaştırmayla uğraşması gereksiz hale gelmiştir. Muhalefet partilerinin genel düzenleyici işlemlerin yapımındaki rolü de böylece azaltılmış olmaktadır. Bununla da yetinilmemiş, Anayasa Mahkemesi'nin KHK'ları denetleme yetkisi bir hayli sınırlanmıştır. Mahkeme sadece KHK'nun yetki yasasının unsurlarına uygunluğu (konu, yetkinin süresi ve KHK sayısı) ve kişisel ve siyasal hakları KHK ile düzenleme yasağına uyulup uyulmadığını denetlemek durumundadır. Bu demektir ki, KHK düzenlemeleri Anayasa'ya aykırı olsa bile, kanunla yapılmış olması halinde iptal edilebilecek olsa bile, geçerli olmaya devam edecektir. Zira bu hususlar Anayasa Mahkemesi'nin denetimi dışına alınmıştır. Hükümet isterse yasama ve yargının engeline takılmadan ve hatta Anayasa sınırına da takılmadan yasa gücünde işlem yapabilecek demektir.

Olumlu olarak görülebilecek düzenlemeler ise yargı denetimine tabii olmayan kimi işlemlerin denetim kapsamına alınmasının öngörülmesidir. YAŞ kararları, HSYK (kendi bünyesinde itirazları inceleme şeklinde) kararları denetim kapsamına alınmıştır. Cumhurbaşkanı'nın tek başına yaptığı idari nitelikteki, (cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle yapılan) işlemleri kaldırılmış, ortak yapılması ve yargı denetiminde olması öngörülmüştür. Olağanüstü KHK'lar yargı kapsamı dışındaki bir işlem türü olarak hiç öngörülmemiştir.

Yargı yetkisi bakımından en olumsuz öneri, biraz evvel belirttiğimiz gibi, siyasi iktidarı denetleyen iki yüksek mah-

kemenin, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi'nin ve HSYK'nun yapılarının siyasi etkiye açılmasıdır. HSYK üyelerinin (17 asıl, 4 yedek üye) bir kısmının (5 asıl, 1 yedek) salt çoğunlukla Meclise seçtirilmesi, kalan üyelerin Yargıtay, Danıştay ve 1. sınıfa ayrılmış hakim ve savcılar tarafından seçilmesi öngörülmüş, Danıştay üyelerinden ¼ bakanlar kurulun seçmesi kabul edilmiştir. Bu üyelerin seçimi yargı bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığı çerçevesinde tamamen yargıya bırakılmalıdır.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin sayısı 11'den 17'ye çıkmakta 8 üyeyi 3/5 çoğunlukla TBMM'de, kalan 9 üyede Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay tarafından kendi başkan ve üyeleri arasından seçilmektedir. Meclisçe seçilen üyeler için en azından 2/3 çoğunluk öngörülmeli ya da nu üyelerin seçimi 1. sınıfa ayrılmış yargıç ve savcılara bırakılmalıdır. Mahkeme 13 üye ile toplanıp, salt çoğunlukla karar alabilecektir. Yani TBMM'nin seçtiği üyeler gerektiğinde belirleyici çoğunluğu oluşturacak güçte olacaktır. Bunun yanı sıra, Anayasa Mahkemesi yargıçların bir defa mahsus olarak ve 9 yıl için göreve gelmesi düşünülmüş. Belli aralıklarla yargıçların, yeniden görevlendirilmek üzere değişmesi istenmiş görünüyor.

Ayrıca mevcut Anayasa'nın 138. maddesine göre, göre görülmekte olan bir dava hakkında, mecliste yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz. Bu hüküm taslakta yeniden düzenlenmiştir. Şemdinli komisyonu tartışmalarına bir tepki niteliğinde gözüküyor bu yeni düzenleme ile meclis araştırma ve soruşturma komisyonunun faaliyetleri, "görülmekte olan bir davayı etkilemek amacıyla yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili soru sorulamaz, beyanda bulunulamaz", hükmünün dışında tutulmuştur. Bu hüküm, devam eden yargılamalarla eş zamanlı, meclis çoğunluğunun yargıya müdahalesi anlamına gelecek faaliyetlerde bulunmasına olanak tanır gözükmektedir.

Mahkemenin yetkilerinde de yeni düzenlemelere gidilmiştir. KHK'ların denetimi biraz evvel söylediğim gibi, bir hayli daraltılmış, içtüzük denetimi için, genel kurulun karar almasından itibaren 10 gün içinde başvurulacak, 30 gün içindedir

sonuçlandırılacak bir ön denetim yaratılmıştır. Anayasa değişiklikleri ve kanunların şekil bakımından denetlenmesindeki sınırlayıcı anlayış devam ettirilmiş, mahkemeye başvuracaklar ise, Cumhurbaşkanı, 1/10 Milletvekili, içtüzüklerde ilave olarak Meclis Başkanı olarak sayılmıştır. Anayasa değişiklikleri ve siyasi parti kapatmalarda mahkemenin 3/5 yerine daha güçleşmiş bir çoğunluk olan 2/3 ile karar alması öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesi'nin ise yürürlüğü durdurma kararı vermesi, iptal kararından daha güç bir çoğunluğun kararına (3/5) bırakılmıştır. Yürütmeyi durdurma kararlarının alınması güçleştirilmekle birlikte, Anayasa Mahkemesi kararlarının geriye yürümeyeceğine dair kural muhafaza edilmiştir. Böylelikle kararların etkinliği ve hukuk devleti zayıflatılmıştır. Sonradan giderilmesi güç zararlar doğsa da, salt çoğunlukla iptal(nihai) kararı alan mahkeme çoğunluğu, 3/5'i bulamamışsa tedbir kararı alamayacaktır.

Aynı anlayışın idari yargıda da var olduğunu görüyoruz. Yürütmeyi durdurma kararı alınmasının engellenebileceği halleri düzenleyen mevcut anayasanın 126. maddesinin taslakta muhafaza edildiğini görüyoruz.

Ne başvurabilecekler bakımından, ne de yargı yetkisi bakımından Anayasa yargısının ya da idari yargının güçlendirilmediğini, tam tersi etkinliğinin sınırlı tutulmaya çalışıldığını bir de üstüne siyasi etkiye açıldığını görüyoruz.

SONUÇ

Sonuç olarak mevcut anayasal sistemimizde, siyasi iktidarı sınırlayarak kontrol ve denge yaratan çeşitli kural ve kurumlar mevcuttur. Ancak demokrasi ve özgürlüğün içselleşerek sivil toplumca kullanılması sonucu ortaya çıkan kontrol ve denge ne yazık ki halen zayıf gözükmektedir. Parti içi demokrasi eksikliği, oligarşik parti elitlerinin kişisel iktidarını ortaya çıkarmaktadır.

Buna karşılık sivil anayasa olarak sunulan anayasa taslağında, kişisel iktidarlara biraz olsun sınırlayan kurumsal

ŞULE
ÖZSOY'UN
KONUŞMASI

yapılar dağıtmakta, mevcut kurumsal dengenin dağıtılması amaçlanmaktadır. Yargı siyasi baskı ve partizan kadrolaşmaya açılmaktadır. Adeta anayasal değil, anayasalı bir rejime geri dönüş ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Hak ve özgürlükler konusunda ise 2001 sonrasının getirdiğinin üzerine bir şey koyamamakta tam tersine, özgürlükçü ve çoğulcu toplum düzenini koruyan (hak ve özgürlükler laik cumhuriyetin gereklerine aykırı şekilde sınırlanamaz, hükmü çıkıyor, din özgürlüğünü düzenleyen 24. madde dine dayalı toplumsal baskılara karşı devleti kenara çekip bireyleri baş başa bırakıyor vs.) mekanizmalar çözülmektedir.

Yeni Anayasa taslağı, bu hali ile demokratik çoğulcu toplum düzenini geliştirmek bir yana mevcudu korumayı bile vaat edememektedir. Tam tersi kişiselleşen bir gücün önündeki kontrol ve denetim mekanizmalarını kaldırmayı hedefler görülmektedir.

Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu anayasa, bir siyasi iktidarın ihtiyaçları doğrultusunda ısmarlanarak yapılmış bir anayasa değildir. Plebisit kuruculuk modelini uygular gözükmemektedir. Bu ise daha çok demokrasi değil, daha çok kişi iktidarı yaratacaktır. Daha az anayasal denge ve kontrol, daha çok istikrarsızlığa ve tıkanmaya sebebiyet verecektir.

Hepinize saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Değerli konuşmacımıza teşekkür ediyorum. Süreyi biraz aştı, ama konuşma çok güzeldi, ben de müdahale etmek istemedim. Tekrar teşekkür ediyorum. Güneş bey buyurun.

Av. Güneş GÜRSELER (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri): Ben teşekkür ederim.

Değerli dinleyenleri saygıyla selamlıyorum. İlerleyen saatte sizi fazla yormadan toparlayacağım izninizle. Öncelikle bu sempozyumun temel gayesini ve yarına geçiş sağlama açısından bazı şeyler söylemek istiyorum ve başlarken değerli başkanlarımızı saygıyla ve rahmetle anıyorum. Onların anısına

GÜNEŞ
GÜRSELER'İN
KONUŞMASI

düzenlenen bu toplantının amacına ulaşmasını da diliyor ve bekliyorum. Başkanımız da sabah açış konuşmasında belirtti; Türkiye Barolar Birliği yönetim kurulu olarak böyle bir toplantıya karar verirken, hemen birkaç ay önce yapılmış bir genel seçimden sonra, yenisine 5 yıllık bir süre varken Türkiye'nin seçim sistemini ve siyasi partiler sistemini tartışmaya açmasını sağlamak istiyoruz, çünkü hatırlayacaksınız, Türkiye 12 Eylül sonrasında her genel seçime 2-3 ay kala seçim kanunuyla oynadı. Her seferinde o günkü iktidarın çıkarına uygun ya da parlamentoda bulunan partilerin çıkarına uygun seçim yasası düzenlemeleri yapıldı ve gelinen nokta bu. İstedik ve diledik ki daha seçime 5 yıl varken Türkiye bütün kurumlarıyla eksiksiz demokrasiyi sağlayacak seçim sistemini tartışacak bir zemin oluştursun ve bunlardan biri de burası olsun, amacımız bu. Yarın, elinizdeki programdan da gördüğümüz gibi hem siyasi partilerin, hem de seçim sisteminin eksiksiz demokrasi için hangi unsurları içermesi gerektiği tartışılacak. Ben de bugünün son konuşmacısı olarak yarına bir yumuşak geçiş sağlama açısından seçim sistemi ve siyasi partiler konusunu kuvvetler ayrılığı içinde değerlendirirken daha güncel şeyler söylemek istiyorum.

Şimdi değerli hocamız Sayın Özsoy söyledi: Siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla kuvvetler ayrılığı varsayım haline gelmiştir. Zaten bizim oturumun başlığı da "*erklerin sanal ayrılığı*". Günümüz demokrasilerinde kuvvetler ayrılığı varsayım haline gelmiş, yasama, yürütme, yargı dışında unsurlarla desteklenerek kuvvetler ayrılığının işler hale getirilmesi sağlanmıştır. Ülkemizde uzunca bir süreçtir kuvvetler ayrımı fiili olarak yok, üçlü ayırım ikiye indirilmiş durumda. 1924 Anayasası "*meclis hükümeti*" demiş, günümüzde ise fiili olarak "*hükümet meclisi*" olarak isimlendirebileceğimiz bir sistem geçerli ve "*hükümet meclisi*" olarak yürütme ve yasama bütün olarak bir kuvvet, diğer kuvvet de yargı. Bundan önce Sayın Gül'ün seçimine kadar kuvvetler ayrımında üçüncü kuvvet unsuru cumhurbaşkanıydı. Şimdi o da ortadan kalkınca "*hükümet meclisi*" ve "*yargı*" iki ayrı kuvvet olarak kaldı. Bu kapsamda parlamento yasama ve denetim görevini gerçek işlevi ile yerine

getiremeyince boşluğu parlamento dışında yargı dolduruyor. Şimdi yapılması gereken bu hastalığı teşhis edip, tedavisini söyleyerek ilerlemek. Sempozyumun da amacı bence bu.

Yaşadığımız sorunların, demokrasimizin eksiklerini gide rememenin bence temel nedeni; Türkiye'deki seçim sistemi ve siyasi partiler sistemidir. Sözü dolaştırmadan kısaca söyleyeyim; liderlerdir. Yaşadığımız bu sistemin, -başkanımız adına defolu demokrasi dedi- bu defolu demokrasinin müsebbipleri liderlerdir. Sadece bugünküler değil, 12 Eylül'e kadar da götürebiliriz.

Arada istisnaları olmuştur. Bu liderler böyle bir seçim sistemini ve siyasi partiler sistemini ayakta tutuyor. Sistem de bu tür liderleri ayakta tutuyor. Bu nedenle ne kadar iyi niyetle gayret gösterirsek gösterelim, bence bugün işbaşında bulunan liderler Türkiye'de eksiksiz demokrasiyi istemedikçe bizim eksiksiz demokrasiyi gerçekleştirmemiz kolay bir iş değil. Onlar nasıl isteyecekler; o da artık vahiy yoluyla mı olacak, hidayetle mi olacak, bilmiyorum, benim Türkiye için -sonuç anlamında konuşmamı bitirirken de tekrarlayacağım- temel önerim, Türkiye'nin iki türlü dar bölgeli seçim sistemine geçmesidir. Böylelikle seçen ve seçilen arasındaki ilişki en kısa ve en doğrudan hale gelecektir. Bu ne demek; Türkiye birer milletvekilinin seçildiği bölgelere ayrılacaktır, her bölgeden 1 milletvekili çıkacaktır, ilk turda yarıyı geçen seçilecektir, yarıyı geçen olmazsa ikinci turda en fazla oyu alan iki parti seçime katılacak en fazla oyu alan seçilecektir. Bu sisteme sonuçlar etnik olur, bölgesel olur gibi birçok eleştiri yöneltiyor ancak bence bu sistemin panzehiri kendi içindedir. Eğer bu yapılmazsa Türkiye'deki kuvvetler ayrılığını, parlamentoyu, milletvekili saygınlığını ve gerçek siyasiyi partiyi oluşturmak mümkün değildir.

"Önseçim" konusuna gelince; biraz önce hocamız da söyledi; "Önseçim yapılırsa sistemden kaynaklanan sorunlar önemli ölçüde giderilebilir." Katılmıyorum. Parti, parti olmadıkça o seçimi kimle yapıyorsunuz? Ortada parti yok. Bugünkü yapılara parti demek iltifat etmek, onları onurlandırmak anlamındadır.

Ben 1987'de bütün üyelerin katıldığı bir önseçimle milletvekili seçildim. İdeal miydi; değildi. 12 Eylül bir delege sistemi düşmanlığı ile siyasi partiler yasasında bütün üyelerin katılımı ile yapılan önseçimi düzenledi. Önseçim, parti üyeliğinin önem taşıdığı sistemde işe yarar. Ben elime koçanı alıyorum, köy köy dolaşıp, istediğimi üye yazıyorsam ve o sandıkta parti üyesi kadar oy çıkmıyorsa o önseçimin yararı yoktur. Onun için benim temel çözümlüm iki turlu dar bölgeli sistem. Şimdi bu çözümü söyledikten sonra tekrar başa dönüp, sanal kuvvetler ayrımı noktasında, parlamentonun bugün fiilen yasama görevini de, denetim görevini de yapamayışına değinmek istiyorum.

Denetim görevinin yapılması bugün sadece muhalefetin gensoru vermesi olarak anlaşılıyor. Bu gensoruların da sadece ön görüşmesi yapılabildiği için denetim bu kadarla sınırlı kalıyor. Oysa denetim, muhalefetin iktidarı denetlemesi değildir. Denetim görevi parlamentonun görevidir ve parlamento bu görevini bir bütün olarak yerine getirir. Bu anlayış yerleşmeyince yapılan sadece muhalefetin önerge vermesi iktidarın da reddetmesi ile sınırlı kalıyor.

Bir diğer denetim yolu olan yazılı ve sözlü soru yöntemi ise milletvekillerinin kendi bölgelerinde çıkan yerel gazetelerin ya da ulusal gazetelerin başlıklarından hazırladıkları soru önergelerinin bakanlar tarafından cevaplandırılması ile sınırlanıyor. Sonra milletvekilleri bu cevapları seçim bölgelerinin gazetelerine gönderip seçmenlerine selamda kullanıyorlar.

Denetim görevini yapamayan parlamento yasama görevini de gerçek işlevi ile yerine getiremiyor. Bu görev bugün Türkiye'de bürokratlar tarafından yerine getiriliyor. Hükümet hangi yasayı çıkarmak istiyorsa, o yönde talimat veriyor, hazırlanıyor, milletvekilleri de parlamentodan geçip yasalaşması sürecini tamamlıyorlar.

Peki, bunun böyle olmaması nasıl sağlanacaktır? Ben sözü yine seçim sistemine getireceğim. Peki, bu seçim sistemini sağlayacak siyasi parti nasıl olacaktır? Şimdi benim iki ölçüm var, gerçekten parti olup olmadığını gösterme açısından. Gölge kabinesi olmayan muhalefet partisi olur mu; biz de oluyor.

Muhalefet partisi diye söylememek de gerekir, aslında bütün partilerin -çünkü kimin ne zaman iktidar, kimin ne zaman muhalefet olacağı belliği değil- iktidardakinin bile gölge kabinesinin olması gerek. Biz de seçim bir rüzgar esiyor kazanılıyor, bir rüzgar esiyor kaybediliyor, seçimi kazanan "Ya kimi bakan yapsam" diye oturuyor. Bakanlıkta hiç çalışmamış, düşünmemiş insanlar bakan yapılıyor, ama batıya bakıyorsunuz; hatırlayın, geçen yıl İngiltere'de muhalefetteki partinin gölge içişleri bakanı bir eşcinsel skandala karıştı diye istifa etti. Nereden istifa etti; gölge bakanlıktan. Yani gölge bakanlık istifa edilebilecek derecede bir makam ve 2005 seçiminden sonra -doktoru burada- bir hükümeti açıkladığı an muhalefet partisi de gölge kabineyi açıklamış vaziyette, ama bu gölge kabine sadece bakanlardan ibaret değil. Öyle bir gölge kabine kurarsınız, hiç anlamı yok. Gölge kabine şu demek: Partinin kurum olması demek. O partinin Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çevre Bakanlığı... Bütün bakanlıklarla ilgili birimi olacak, kadrolu maaşlı elemanları olacak, onlar sürekli politika üretecekler. Milletvekili seçildiğinde de başkan oralara onun uzmanını atayacak ve yarın iktidar olduğunda "Bu sorun karşısında ne yapacaktık?" diye bir sıkıntı çekilmeyecek. Amaç bu, ama bizde öyle değil. Bu yerel yönetimler için de geçerli. Yarın seçim var, hiç yerel yönetim politikası anlamında hazırlık yapıldığını gördünüz mü? Seçime iki ay kalacak şehrin en namuslu, en düzgün insanları gidip aranacak, belediye başkanı yapılmaya çalışılacak. Adam, örneğin eczacı, kalfayı idare etmekten başka bir şey yapmamış, ilaç almaktan başka bir şey yapmamış. Deniyor ki "Ya ağabey gel belediye başkanı ol." Önce, "Olur mu?" diyor, üç kere gittiniz mi, o da bu işin olacağına inanmaya başlıyor, gaza geliyor ve seçiliyor. Ondan sonra ya düzene uyuyor ya da bırakıp gidiyor. Yani parti demek için benim öncelikli ölçütüm; gölge kabine.

İkinci ölçütüm ise;

Spor salonları niçin yapılır, yani mimari anlamda o salonu yapmanın amacı nedir; basket takımı, 5 o tarafta, 5 de bu tarafta 10 kişi gelsin, ortada basket oynasın, voleybol takımı gelsin oynasın, olabildiğince büyük bir kalabalık da izlemeye gelsin,

izlerken bağırısın, çağırısın boşalsın, o binanın amacı bu. Şimdi Türkiye bu amaçla inşa edilmiş binalarda parti kurultayları yapıyor. Delege 1000 kişi, partilerin delegesi 1000 kişi. 1000 kişiyi 10000, 15000, 20000 kişilik salonlara getirmeye çalışıyorsunuz ve sonunda onları dövdürüyorsunuz. Basınımız da -tabii hepsi birbirine bağlı bir şey- siyasi parti kurultaylarını coşkusuna göre değerlendiriyor; "coşkulu kurultay", "coşkusuz kurultay". Kurultayın coşkuyla, coşkusuzlukla ne ilgisi var? 1000 kişilik bir delege kadrosu gelip, Türkiye'yi yönetme iddiasındaki bir siyasi kuruluşu yönlendirecek, politikalarını belirleyecek, yönetici kadrolarının seçimlerini yapacak, ama bizde öyle değil. Bir gün bilemediniz iki gün sürüyor ve ne kadar fazla kalabalık olursa onunla övünüyorsunuz. Delege nereye geldiğini bilmeden gelip birilerine oy veriyor. Anahtar liste, çarşaf liste, bir şeyler oluyor, gidiyor. Gidin demokrasininin eksiklerini gidermiş ülkelere kurultaylar şimdi içinde bulunduğumuza benzer kongre merkezlerinde yapılıyor, günlerce sürüyor, gelirse basın geliyor, yabancı misyon çağrılıyor, bilim adamları çağrılıyor, kimsenin coşkulu kurultay, coşkusuz kurultay diye bir derdi yok. Ben bunu Sosyal Demokrat Halkçı Parti'de Genel Sekreter Yardımcısı iken önerdim. Bana yönetimin cevabı "Yahu sen kurultayı halktan mı kaçırıyorsun? Bize öyle mi dedirteceksin?" oldu ve önerim kabul görmedi.

Şunu söylemek istiyorum: Bu yönetim anlayışındaki lider kadro ve bu siyasi parti yapısı kuvvetler ayrımını sanal hale getiriyor. Sistemin ana unsurlarından biri olması gereken milletvekilliğini ayrı bir kurum olarak düşünmüyor.

İzninizle buradan milletvekilliğine geçmek istiyorum ve milletvekilliğinin ülkemizde bu yapı ve anlayış nedeni ile ne kadar yanlış bir yere geldiğini söylemek istiyorum. Milletvekili kimdir; milletvekili seçim öncesinde 10.000'lerce insanın ulaşmak isteyip de ulaşamadığı makama ulaşan ve en azından bu kadar potansiyel eleştirmeni olan 550 kişiden biridir. Siyasete biraz ilgisi olan hemen herkes aklından milletvekilliğini geçirir, milletvekilliği çok önemsenir, ancak seçilen hemen ertesi gün eleştirilmeye başlanır, çünkü seçiminde seçmenin katkısı çok azdır. Aslında herkes "madem sistem böyle" diyerek oyunu

kurallarına göre oynayıp seçilmeyi ister, ama seçilene kendi katkısı çok az ya da hiç olmadığı için ertesi gün eleştirmeye başlar.

Peki, insanlar neden milletvekili olmak ister. Benim bilebildiğim, saptayabildiğim üç amaç var.

Bir tanesi, herkes oluyor, benim neyim eksik ben de olayım amacıdır ve bir sürü de bunu söyletecek örnek vardır.

İkincisi, işini düzene koymuş, servet sahibi olmuş işadamları, bunlar olmak isterler ve olurlar. Bunlar önce medyada görülür, sonra genel başkana yaklaşır ve aday gösterilirler, amaçları kendi ticaretlerini geliştirmektir ve geliştirirler.

Üçüncü sırada ise en safiyane hizmet amacı güdenler gelir. Pek hizmet edemeyeceklerini de bilirler, ama gene de olsun, ülke sorunları karşısında görüşleri vardır, heyecanları vardır. Onu uygulamak isterler, seçildikten sonra 6 ayın sonunda anlarlar ki bir şey yapmaları mümkün değil. O zaman dönüp seçmene ve partiliye hizmetle uğraşmaya çalışırlar, isteyerek yapmadıkları için bunda da başarılı olamazlar ve bir daha seçilemezler. Çok genelliyorsun diyeceksiniz; genelliyorum, ama istisnaları var tabii. Fakat istisnalar da kaideyi bozmuyor. Böyle bir tablo. Peki, bunu neden anlatıyorum; bu sistem içinde milletvekilliğinin meslek haline geldiğini söylemek istiyorum, bunu belirtmek için söyledim. Tabii istisnalar kaideyi bozmuyor.

Bir araştırma var; Türkiye'de kimlerin milletvekili olduğu ya da milletvekillerinin kişisel durumları ile ilgili. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; milletvekillerimizin çoğunluğu evli, genelde üniversite mezunu, kendi beyanlarına göre çoğunluğu en az bir yabancı dil biliyor. Orta ve üst yaş grubunda ve şimdiye kadar seçilenlerin büyük bölümü birinci sırada sanayici, tüccar; ikinci sırada sivil bürokrat, yönetici; üçüncü sırada da hukukçular geliyor.

Bu noktada işte şunu sormak istiyorum: Milletvekilliği meslek midir? Bu soruyu 2007 Temmuz seçiminden sonra seçilen parlamenterlere sordular. İki bakan dahil mesleğinin mil-

letvekilliği olduğunu söyleyenler var. İşte sistemi belirtirken, eleştirirken anlatmaya çalıştığım bu. Milletvekilliği bu tablo nedeniyle, şu biraz önce anlattıklarım nedeniyle meslek haline geldi. Dünyada böyle değil, ancak Türkiye’de meslek, çünkü hep... Bunları söylerken Çetin Altan’ı hatırlarım. Çetin Altan ülkemizin mesleksiz insanlar ülkesi olduğunu söylemiştir. Bu yanlış parlamento sistemi de, milletvekilliğini meslek haline getirmiştir. Bugüne kadar milletvekilliği yapmış olanların meslek ortalamasına bakıldığında biraz önce söylediğim gibi sanayi ve ticaretle uğraşan işadamlarının oluşturulduğu görülüyor. Ülkemizde işadamı... Bu kavramı açmak lazım, işadamı kim; işadamı kavramını açtığınız zaman özünde çeşitli alanlarda ve farklı düzeyde eğitim görmüş insanların genelde aldıkları eğitimle ilgisi olmayan alanlarda sermaye güçlerine göre ticaret ile uğraşanların ifade edildiği görülür. Yani bizdeki işadamı budur. İşte bir yüksek tahsil almıştır ya da almamıştır “*Ne yapayım, beyaz eşya satayım*” demiştir, işadamı olmuştur. Bizim işadamı kavramımızda o vardır. Bakarsınız kendisi aslında makine mühendisidir ya da veterinerdir; ama ticaretle uğraşmıştır, işadamı olmuştur. Bu uğraşıya meslek demek mümkün müdür? İşte bu konumdaki insanlar -ki çoğunluğu böyle- milletvekili seçilir seçilmez milletvekilliğini meslek olarak benimsemekte ve ondan sonra bir daha bu mesleği kaybetmemek için elden gelen her şey yapılmaktadır.

Burada haksızlık gerçek meslek sahiplerine yapılmaktadır. Eğer avukatsanız milletvekilliği ile birlikte mesleğinizi yapamazsınız, sosyolojik anlamda profesyonel, doğrudan size bağlı bir işiniz varsa onu yapamazsınız, hem fiilen yapamazsınız, bazı mesleklerde de hukuken yapamazsınız, ama “*iş adanmışsanız*” en küçüğünden en büyüğüne kadar işiniz siz içinde olsanız da, olmasanız da yürür.

Bu nedenle eksiksiz demokrasiye ulaşılabilmesi için kuvvetler ayırımının daha işler hale gelmesiyle birlikte milletvekilliğinin de tanımının yapılması, milletvekilliğinin gerçek işlevine kavuşturulacak bir siyasi parti ve seçim sisteminin oturtulması gerekir.

Milletvekilliği dokunulmazlığı konusunda kısaca bir şey söylemek istiyorum. En başta söylediğim, seçilene kadar herkes için cazip, ama seçildikten sonra herkesin toplarını çevirdiği milletvekilliğinde sürekli olarak bir dokunulmazlık eleştirisi yaşıyoruz. Her ağızda “Dokunulmazlık kaldırılсын, daraltılсын” söylemi. Kesinlikle katılmıyorum. Dokunulmazlığın daraltılması, kaldırılması gibi bir şey söz konusu olamaz. Dokunulmazlık milletvekillerinin şahsına değil, yasama fonksiyonuna ilişkindir. Milletvekillerinin şahsını değil, yasama fonksiyonunu koruyarak kamu yararını sağlamaktadır. Dokunulmazlığın olmaması halinde bir sürü olumsuz örneklerini söylemek mümkün. Bugünkü dokunulmazlığa ilişkin sistemimizin bence hiçbir eksiği yok. Yani milletvekili suç işlediği zaman savcı devreye giriyor, gerekeni yapıyor, fezlekeyi düzenliyor, parlamentoya kadar geliyor. İşlemeyen ise şu anlattığım siyasi partiler sistemi içinde parlamentonun liderler tarafından bu konuda çalıştırılmaması, örneğin en son 2002-2004 yılları arasında 216 tane fezleke Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gelmiş. Bunun 124 tanesinin dokunulmazlığının kaldırılması istenmiş fakat düğmeye basılıp sistem işletilmemiş. Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili yok. Bu noktada sistemi işletmeyip sonra da karşısına geçip dokunulmazlık kaldırılmalıdır demenin kuvvetler ayrımı açısından bir faydası olacağına inanmıyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni, parlamentoyu kurum haline getirmek eksiksiz demokrasiyi gerçekleştirmenin önemli unsurlarından biri olacaktır.

Tabii bizde milletvekilliğini yıpratmak için her şey yapıldı/ yapılıyor. Bunlardan bir tanesi de sayının 550’ye çıkarılmasıdır. Milletvekili sayısı 550 yapılarak milletvekilliği yıpratılmıştır. Niçin 550 olduğu belli değildir, neden böyle kaldığı da belli değildir. İşte bir Türkiye milletvekilliği lafı çıkarıldı, Anayasa Mahkemesi kararı falan derken ortada kaldı, liderlere yüz tane atama yapma olanağı daha çıkarılmıştır. Başka hiçbir şey değildir. Anayasa değişiklikleri çalışmalarında bunun Türkiye Milletvekili olarak devamından da yana değilim. Yolunuz düşerse göreceksiniz, parlamentoya sığılmıyor. 550 milletvekili, danışmanlar, sekreterler, görevliler, ziyaretçiler,

seçmenler herkes üst üste sistem işlemiyor. Bu sayının inmesi gerektiğine inanıyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurum olması noktasındaki eksikleri söylemeye geçmeden önce parlamentoda siyasi parti liderlerinin milletvekillerine yaklaşımındaki eksiklere iki örnek vermek istiyorum:

Siyasi partilerin grup genel kurulları ne işe yarıyor; sadece liderlerin monologlarını izletmeye. Şimdi hem özel kanallar hem de meclis televizyonu naklen yayınlıyor. Liderler çıkıp orada saatle güncel olaylara ilişkin görüşlerini anlatıyorlar, ondan sonra iş bitiyor. Yani milletvekilliğinin, parti grubunun öne çıkarılması, yasamaya katkı koymasını sağlayacak hiçbir unsur yok. En sonunda işte biliyorsunuz, AKP Hükümeti milletvekili lojmanlarını yok etti, şimdi orada çarşı yapıldı. Gerekçe de milletvekilleri halktan kopmayacaklarmış. Ya bunların hepsi Ankara milletvekili mi? Milletvekillerinin kopmayacakları yer kendi seçim bölgeleri ve hepsi sürekli seçim bölgelerine gidip geliyorlar. Böyle bir şey amaçlanıyorsa Ankara milletvekillerinin Ankara'dan kopmaması lazım, ama milletvekilleri böyle oturmasın anlamında bir karşı tepkiyle bu yapıldı. Evet, genelde hepimizin üstünde durduğu bu, ama benim söylemek istediğim: Milletvekilliğini kurum haline getirmeyi engellemek için bilinçli, bilinçsiz yapılan bir sürü şeyden biri.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurum mudur? Rahmetli Anayasa hukuku hocamız... Kendimizi çok şanslı hissediyorum. Ben İstanbul Hukuk Fakültesi mezunuyum, 1968-1973 dönemi. Ben Tarık Zafer'de okudum, Sıddık Sami'de okudum, Recai Galip'te okudum, Hıfzı Veldet, yani o nedenle kendimi çok mutlu sayıyorum. Tarık Zafer'in kitabının adı "*Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*" idi. O anlamda müessese, Türkiye Büyük Millet Meclisi parlamento olmuş mudur; hayır, olmadı. Şimdi bir örnek değerli eksi başkanımız Sayın Atilla Sav da parlamenterlik, bakanlık yaptı, benden daha iyi biliyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi araştırma komisyonları var. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ihtisas komisyonları var. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir araştırma önergesi veriliyor. Bir bakanlık ya

da bir olayla ilgili araştırılma yapılmaya başlandığında araştır-
dığınız bakanlığın elemanlarını çağırıyorsunuz “Gel bakalım bu
iş nasıl olduğu anlat” diye. Araştırmayı yapacak gücü olmayan,
araştırmayı yapacak sadece kendisine bağlı elemanları olmayan
bir parlamentonun araştırma görevini yerine getirmesi nasıl
mümkün olacaktır? Benden daha iyi biliyorsunuz, Amerika
Birleşik Devletleri kongresinin araştırma merkezinin ne kadar
güçlü olduğunu. İhtisas komisyonlarında da yaşanan sıkıntı
aynen böyle ve bütün bunlar parlamentonun kurum olmasını
engelliyor. Soru önergeleriyle ilgili yaşanan sıkıntıyı ve yan-
lılıkları biraz önce söyledim.

Bir şey daha söyleyeceğim, bu da belki küçük bir örnek
olarak gözükecek, ben çok önemsiyorum. Geçmiş unutmaya
gayreti içindeyiz. İngiliz Parlamentosu’nun görüntüsü ek-
ranlara yansıdığı izliyoruz. Bazen milletvekilleri Avam
Kamarası’nda oturacak yer bulamıyor, kürsü yok. Karşılıklı
oturuyorlar, biri kalkıyor, biri oturuyor. Biz ne yaptık; faşist
genel kurul salonu diye Türkiye Büyük Millet Meclisi salonunu
yeniledik. Niye; faşistti. Neden faşistmiş; kürsü yukardaymış,
yukarıdan konuşunca faşist olunuyormuş. Söylemek istediğim
şu: Biz de devamlılığı, kurumlaşmayı nasıl engelleriz diye
bilinçli bir gayret var. Meclisin mimarı çok ünlü bir mimardır.
Mobilyasına varana kadar çizmiş, hem genel kurul salonunu
çizmiş, hem kulislerdeki mobilyaları çizmişti. Kulislerdeki
mobilyalara varana kadar attılar.

Oysa Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurum olmasını
sağlamak zorundayız. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kurum
olmasını sağlamak için de siyasi partiler sisteminin ve seçim
sisteminin ülkede kuvvetler ayrımını gerçekten işletecek bir
yapıya kavuşturulması gerekir. Konuşmama başlarken de
söylemeye çalıştığı gibi önerim, yarınki toplantıda ayrıntıları ile
görüşülecek olan, karşı çıkanlarının çok olduğunu da bildiğim
ancak Türkiye’de eksiksiz demokrasiyi sağlayabilmenin temel
koşulu olarak gördüğüm siyasi partileri lider sultanından da
kurtaracak olan dar bölge, iki türlü seçim sistemidir.

Evet, bu geç saate kadar beni dinleme sabır ve nezaketini gösterdiğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım.

Oturum Başkanı: Sayın Gürseler'in parlamenter deneyiminden de hareketle kuvvetler ayrılığının yasama ayağına ilişkin güzel eleştiriler ve öneriler aldık, teşekkür ediyoruz. Şimdi her iki konuşmacımıza sorusu olanlar olabilir. Eğer varsa, onları alalım, cevaplandıralım ve toplantıyı sonuçlandıralım. Buyurun sayın başkanım.

Av. Atıla SAV: Her iki konuşmacıya da teşekkür ederim. Özellikle Şule Özsoy'un yapmış olduğu irdeleme ve incelemeler benim için çok öğretici oldu. Ben de bu taslak üzerinde bir çalışma yaptım. Gerçekten bu taslağın sivil Anayasa ya da özgürlükçü Anayasa yolunda bir ileri adım olmaktan çok, başka bir siyasi rejime hazırlık basamağı olması, yapılmasından çekinirim. Yani bugünkü haliyle bu nitelermeyi hak etmiyor, ama onu ısmarlayanların niyeti öyle bir Anayasa değil. Şimdilik sezdiğim bu. Onun için eleştirilerinizin hemen hepsine katılıyorum. Bir noktayı belirtmek isterim. Çok güzel bir temasınız oldu: Bugünkü Anayasa'nın 90. maddesine konulan insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerin iç hukuk haline getirilmesini sağlayan Anayasa değişikliği özgürlüklerle ilgili olarak 1982 Anayasası'na yöneltilen eleştirilerin çoğunu -benim kişisel görüşüme göre- ortadan kaldırmıştır. Çünkü evrensel temel hak ve özgürlükler belgelerinin hepsi iç hukuk haline gelmiştir. Nitekim Yargıtay bu madde değişmeden önce bile Çocuk Hakları Bildirgesi'ndeki bir kuralı esas alarak bir velayetin tevdi davasında çocuğu dinlemeden velayetin tevdiine karar verilmesini, Çocuk Hakları Bildirgesi'nin ilgili maddesine aykırı bulmuş ve "önce çocuğu dinleyin, sonra karar verin" diye bozma kararı vermiştir. Medeni Kanun'da böyle bir zorlayıcı hüküm yokken, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi bir uluslararası sözleşmedeki hükmün uygulanmasını sağladı.

Binaenaleyh, özgürlükler konusunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ya da diğer uluslararası insan haklarına ilişkin sözleşmelerin hükümleri zaten hukukumuzda girmiştir, uygulanacak kural haline gelmiştir. Hatta normlar hiyerarşisinde

GÜNEŞ
GÜRSELER'İN
KONUŞMASI

TARTIŞMA

TARTIŞMA

Anayasa'yla yasalar arasında bir yere oturmuştur. Bu itibarla özgürlükçü Anayasa deyimini bu çalışmaya göre çok haklı bulmuyorum. Sizin de değindiğiniz gibi taslakta 90. madde-deki o hüküm kaldırılmış. Yani taslak yeni bir özgürlükler sistemi düşünüyor demektir. 90. maddeye eklenen fıkra ile yapılan bu madde değişikliği çok iyi yazılmamış, okunurken, uygulanırken ve yorumlanırken çok sıkıntılarla karşılaşılıyor. Barolar Birliği'ne bağlı İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde bu konuda bir çalışma yapıldı. Orada da bu eksikliği, bu sıkıntıyı saptadık. Güneş Gürseler kardeşimin söylediklerinin çoğunu tartışmaya açık sayıyorum. Biz onunla aynı dönemde, aynı partide siyaset yaptık. O il başkanıydı, ben de genel merkez yöneticisiydim. Birlikte çalışmalarımız da oldu. Milletvekili seçildiği zaman çok mutlu oldum. Ama görüşlerinin hemen hepsine demeyim, ama bir kısmına katılmıyorum. Özellikle İngiliz siyasal sisteminin çok etkisi altında kalmış gibi geliyor bana. İngilizlerin siyasal birikimi ve 800 yıllık demokrasi tarihi içerisinde oluşmuş kurumların Türkiye'de ne derece uygulanabilir olduğunu tartışmalıyız. O bu görüşmenin kapsamı dışına çıkar. Ama hem Güneş'e, hem de burada bulunan diğer konuşmacılara, Jeffrey Archer'ın "*Eşitler Arasında Birinci*" kitabını okumalarını salık veririm. O kitapta aynı tarihte siyasete giren dört gencin ikisi Muhafazakâr Parti'den, ikisi İşçi Partisi'nden siyasete başlıyorlar, milletvekili oluyorlar. İçlerinde en yeteneksiz olanları başbakan oluyor, çünkü İngiliz siyaset kurumları yeteneklileri çeşitli nedenlerle öğütüyor. Bir örnek verdi; bir gölge kabine üyesinin çok kişisel nedenlerle nasıl tasfiye edildiğini kendisi de söyledi. Ayrıca gölge kabine konusunda da benim tereddüdüm var. Gölge kabine sanıyorum ki İngiltere'den başka yerde pek uygulanması olmayan bir şey. Biz onu SODEP'te bir türlü denemiştik. Son derece yıpratıcı oldu. Yani şu, sanki bakan olmuş gibi bir takım parti yöneticileri parti içindeki arkadaşlarını yıpratma sürecine girdiler. Bu bir çekişme ve siyasal yıpratma nedeni haline geldi.

Sayın Şule Özsoy'un kullandığı bir terimle ilgili görüşümü belirtmek isterim. Kuvvetler ayrılığı yaygın bir deyiş. Ancak

kuvvet sözcüğü daha çok fizik gücü belirler. Oysa erkler ayrılığı deyimi de aynı kavram için kullanılıyor. Bence daha uygun.

Çünkü erk bir şeyi yaptırabilme gücü ve yeterliliğidir. Yani daha moral, daha hukuki manası ile yerine oturuyor gibi geliyor. Dilerim arkadaşlarım erklerin ayrılığı deyimini yeğlesinler. Sanıyorum zaten 1924 Anayasası'nda, 1961 Anayasası'nda ve 1982 Anayasası'nda bu erklerin her biri için ayrı ayrı terim kullanılmış. Kiminde kuvvet, kiminde yetki deniyor, kiminde vazife, kiminde görev deniyor. Her halde kuvvet sözcüğü yerinde değilmiş gibi geliyor bana.

Erk, Türkçe bakımından da güzel bir sözcük. Bunu da belirtmeden edemedim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Başkanımızın öz Türkçe duyarlığına katılıyorum. Evet, buna dikkat etmemiz lazım. Sanıyorum Şule hanım birkaç şey söylemek istiyor. Buyurun.

Dr. Şule ÖZSOY: Şimdi 90. madde 2004'ten önceki haliyle de uluslararası sözleşmeleri yasa haline getiriyordu. Zaten monist bir sistem benimsendiği için 2004'ten öncede bu sözleşmeler iç hukukun bir parçasıydı. 2004'te gelen bu hüküm doğrudan uygulanabilirlik yolunda alt mahkemelere daha kolay uygulama yolu bakımından bir kolaylık getiriyor. Yani zaten iç hukukun bir parçasıydı ve yüksek mahkemelerimiz kararlarında uluslararası sözleşmelere göndermeler yapıyorlardı. Sadece 2004'teki alt mahkemelerin de, diğer üst mahkemelerin de hükümlerini tamamıyla kanunu bir kenara koyarak, kanunu bir anlamda ihmal ederek sözleşmeye dayandırabilmesi, bu anlamda doğrudan uygulanabilir hale gelmesi bakımından bir öneri var. Bu taslakta kanunların temel hak ve hürriyetlere ilişkin sözleşmelere aykırı olamayacağı hükmü bu şekilde konulmuş. Burada kurallar hiyerarşisinde bu hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşmelerin yeri Anayasa'yla kanun arasında değil de en azından Anayasa düzeyinde, Anayasa normlar bloğunun bir parçası olduğunu söylemek daha doğru olabilir diye düşünüyorum. O bakımlardan ekleme yapmak

TARTIŞMA

istedim. Kuvvet kelimesine gelince, sanırım dil alışkanlığı, ama erk... Söylediğiniz eleştirileri bundan sonraki konuşmalarında dikkate alacağım.

Çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Rona Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Rona AYBAY (TBB İHAUM Başkanı): Teşekkür ediyorum. Önce bir kişisel özür dilemek ihtiyacı hissettiğimi söyleyeyim. İstanbul'dan bu toplantıya katılmak, dinleyip, istifade etmek amacıyla geldim, ama yine Türkiye Barolar Birliği'nin çok acil bir görevi sebebiyle ne yazık ki istediğim şekilde bütün konuşmaları izlemem mümkün olmadı. Bu arada, Sayın Şule Özsoy'un özellikle dinlemek istediğim sunuşunu kaçırdım. Sayın Güneş Gürseler'in sunuşuna da, galiba, biraz ucundan yetiştim. Elimde olmayan nedenlerle ortaya çıkan bu durum dolayısıyla, söz almaktan kaçınıyordum. Fakat dostluğuyla övündüğüm çok değerli eski başkanımız Sayın Atilla Sav'ın 90. maddeyle ilgili sözleri üzerine birkaç dakikanızı almak ihtiyacını duydum. Ben Sayın Sav kadar iyimser olamıyorum. 90. maddeye eklenen son fıkra kanaatimce bir hukuk garabetidir. Hiçbir işe de yaramamıştır; eğer bir işe yaramaksa, kafaları karıştırmak dışında. Bu konuda *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*'nde yayınlanan uzun bir makalem var, merak edenler oraya bakabilirler, belki bakmış da olabilirsiniz.

Çok özetle söyleyeceğim. Sayın Şule Özsoy'un da belirttiği gibi 90. maddeye bu fıkra eklenmeden önce de bizim yüksek mahkemeler, uluslararası antlaşmalara kararlarında atıflarda bulunuyorlar idi. Bunları arasında hatırlanması insana hukukçu olarak pek de zevk vermeyen örnekler de var. Mesela, Danıştay'ın bir kararında Helsinki Nihai Senedi'ne, -sanki Helsinki Nihai Senedi bir uluslararası antlaşma imişçesine- atıf yapılmıştır. İsveçli radyo-televizyoncuların sınır dışı edilmesiyle ilgili karar, sonuçları itibariyle takdire şayandır. Uluslararası bir ilgi de görmüştür, ama gerekçesinde bu zayıflık vardır. Eğer inceledinizse hatırlayacaksınız.

Anayasa Mahkemesi 1960'lı yıllardaki ilk kararlarında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne birkaç defa atıfta bu-

İnmiştir, ama her defasında, özgürlükleri genişletmek için değil, daraltmak için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne başvurmuştur. Örneğin ölüm cezasını meşrulaştırmak için, örneğin sendika kurma ve sendikal faaliyetlerde bulunma hakkını daraltmak için başvurmuştur.

Mahkemelerimizin, bırakın yüksek mahkemeleri, alt mahkemelerimizin bile Türkiye'nin usulüne uygun şekilde taraf olduğu uluslararası antlaşmaları kanun olarak uygulamasına ve kararlarında da yer vermesine hiçbir engel yok idi, eskiden de yoktu zaten. Mahkemelerimiz bunu ne kadar yerine getirdi, getirmedi ayrı bir sorun, ama 90. maddeye eklenen o fıkra olmadan da bu imkan zaten vardı. 90. madde ne yaptı; maddeyi biraz analiz ederseniz -şimdi elimde yok, ama hafızamda- bir kere Anayasa'nın başka hiçbir yerinde mevcut olmayan bir deyim kullandı: "*Temel hak ve özgürlükler*". Bakın, Anayasa'nın başka hiçbir yerinde böyle bir tabir yok. Dolayısıyla hangi temel hak ve özgürlüklere ilişkin antlaşmaların, sözleşmelerin dikkate alınacağı bence meçhul.

İkincisi, "*esas alınır*" gibi bizim hukuk uygulamamızda pek de aşına olmadığımız, en azından Anayasa düzeyinde pek yerinde olduğuna inanmadığım bir deyim kullanıldı ve daha da vahimi, temel hak ve özgürlükler meyanında mülkiyet hakkının olduğu da gözden kaçtı. Mülkiyet hakkı da temel hak ve özgürlüklerden olunca -ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek Protokol'ü birinci maddesine göre öyle- o zaman mülkiyet hakkıyla ilgisi olmayan bir uluslararası antlaşma tasavvur etmek hemen hemen imkansız.

Neyse bunları uzun uzun anlatmıştım. Şu saatte vaktinizi almayayım. Kısacası, eğer Sayın Atilla Sav başlılarsa şunu söyleyeceğim: 90. maddeye o ek fıkrayı koyanlar kaç yapayım derken göz çıkarmışlardır. Ben meclis zabıtlarını gerekçe bulayım diye didik didik ettim; biraz hicap ederek söylüyorum. Gerekçe iki satırdan ibaret. Anayasa'da bu kadar önemli bir değişiklik yapılıyor ve gerekçesi iki satır, onu da tabii Allah gerekçe eyleye, çünkü çoğu zaman olduğu gibi; parlamento hayatına daha yakından aşına olanlar bilecektir, gerekçe diye

TARTIŞMA

söylenen, çoğu zaman maddenin değişik bir şekilde ifade edilmesidir. Kısacası 90. maddeye eklenen bu fıkra konusunda hiç iyimser değilim. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarının bizim mahkemelerce izlenmesine hiçbir engel olmadığı gibi, hatta zaruret bile olduğu söylenebilir, çünkü yargılanmanın yenilenmesi nedeni olarak usul kanunlarımızda kabul edildi. Dolayısıyla Anayasa'nın 90ç. maddesinde o fıkra olsa da, olmasa da zaten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi içtihatlarının dikkate alınması gerek.

Lafı uzattıysam özür diliyorum.

Teşekkür ederim.

Dr. Şule ÖZSOY: Sayın hocama değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Görüşlerinizin bir kısmını makalelerinizden biliyorum. Daha önce barolar birliğinin düzenlediği bu hüküm geldiği zaman yapılan bir sempozyumda da bu temel insan hak ve hürriyetlerini ne anlama gelir, nasıl anlamak gerekir, o tartışmalar vesilesiyle tartışılmış bir konu. Yalnız ben şöyle düşünüyorum: Buradaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşma ifadesinden insan haklarına ilişkin anlaşmaları anlamak gerekir. Anayasa'nın ikinci maddesindeki insan haklarına saygılı devlet formülünden, daha sonra bir başka yönde insan haklarına dayalı diye anayasanın 14. maddesinde yeni şekilde ifade edilen, dolayısıyla orada insan hakları sözleşmelerini genel anlamıyla öyle yorumlayabiliriz diye düşünüyorum.

Eleştirilerinizi büyük ölçüde katlabiliyorum, yalnız bir şey söylemek istiyorum: Elbette ki daha öncede mümkündü, ama bence bu hüküm kanunla insan hakları sözleşmeleri çatıştığı zaman alt mahkemelere kanunu ihmal etme, doğrudan ve yalnızca sözleşmeyi uygulatabilme gücü vermiş ya da yargı bunu böyle algılamış gözüküyor. Özellikle alt mahkemeler bakımından daha cesur -bir takım idare mahkemelerinin vermiş olduğu kararlara dayanarak bunu söylüyorum- kararlar alarak insan haklarını koruyucu o davalarda sözleşmeleri de yaşayan bir hukuk haline dönüştürücü hükümler olduğunu

görüyoruz. Daha sıklıkla daha cesaretli çıkabildiğini görüyoruz. O yönüyle bu düzenlemeyi olumlu bulduğumu söylemek istiyorum, ama onun dışındaki terminoloji sıkıntısı eleştiriye katılıyorum, elbette o var olan mevcut bir sıkıntı. Bir hususu daha söylemek istiyorum: Anayasa Mahkemesi'nin daha önce vermiş olduğu yüksek mahkeme kararlarında Anayasa'yla sözleşmeleri, yani Anayasa'ya aykırı değil de, Anayasa'yı teyit eder şekilde yorumlama sıkıntısı vardı. Aslında anayasayla çelişen hükümlerini anayasayla paralelmiş gibi gösterebilmek için bir takım Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarından bağımsız olarak sözleşme hükümlerini, özellikle parti kapatma kararlarında, vesaire mahkemenin kullanına çabası olduğunu görüyorduk. Aslında bence bu hukuk sistemimizin temelde, özünde o sözleşmelerle çelişkili hükümler barındırmasından ileri geliyordu. Bunların giderilmesi bu çelişkilerin, bu özgürlükçü olmayan kullanımların da azalmasına sebep oldu diye düşünüyorum.

Usul hukuklarındaki yeniden yargılamanın iadesi konusundaki düzenlemede doğrudan uygulanabilirlik konusunda çok önemli bir etkiye sahip olacak tabii ki, ona da katılmamak elde değil, ama ben yine de burada sadece uluslararası sözleşmelere aykırı, kanunların sözleşmelere aykırı olduğunu ileri sürebilme makamı olarak anayasa taslağında işaret edildiği gibi yalnızca anayasa mahkemesini görmek yerine tüm yargıyı görmenin özgürlükler bakımından daha güvenceli olacağını düşünüyorum, çünkü yeni taslakta kanunların temel hak ve hürriyetlere ilişkin sözleşmelere aykırı olması mahkemeye ileri itiraz yolunu düzenlerken getirilmiş. Bu durumda diğer mahkemeleri tamamen kapatmayacağını ileri sürebilirsiniz, ama itiraz yolu varken, siz *"bu kanun şu sözleşmeye aykırı"* dediğinizde alt mahkemelerin *"buna artık ben değil, Anayasa Mahkemesi bakacak"* demesini sağlamış oluyorsunuz. O bakımdan şu anki düzenleme eleştiriye açıksa da tüm yargının insan hakları sözleşmelerini doğrudan ve gerektiğinde yalnızca kanunu ihmal ederek uygulanabilmesi bakımından olumlu gördüğümü söylemek istiyorum.

TARTIŞMA

Mahmut TANAL: Benim bir sorum sayın Güneş Gürse-ler beye. 550 tane milletvekili nereden çıktı şeklinde bir soru ortaya atıldı. Buna benzer Belçika Anayasası'nın 49. maddesi aynen şu şekilde: "Seçim kanunu milletvekili sayısı nüfusa göre tespit eder. Bu sayı 40.000 kişiyi aşamaz." Eğer Türkiye'de de bu şekilde bir sayı konulursa, belki 550 olmaz da daha küçük bir şey olur. Onun için bir ilde milletvekili seçilmek için 100.000 oy gerekiyorsa, diğer ilde 20.000'le, başkabir ilde 25.000'le seçilebilir, adaletsizlik bu şekilde giderilebilir mi?

Sayın Şule Özsoy hanımefendiye iki sorum olacak. O da şu: Biz Avrupa Birliği'ne girmedik, Avrupa Birliği ülkelerinin anayasalarında tahkim ve özelleştirmeye ilgili hüküm var mı? Maalesef bizde var bunu öğrenmek istedim. Yargının yetkisinin kısıtlaması, özel yerlere verilmesi anlamında ne derece doğru? İkinci sorum şu: Tasarının 5. maddesinde son fıkrası aynen şu şekilde egemenliğin kullanılmasyla ilgili: "Milletlerarası ve milletlerüstü kuruluşlara üyelikten kaynaklanan sınırlamalar saklıdır" diyor. Biz Avrupa Birliği'ne girmemişiz, alıp almayacakları belli değil, tasarımı hazırlıyoruz, 2008'in Ocak ayında da yürürlüğe girmesi bekleniliyor, tüm yetkilerimizi devrediyoruz diyor. Bu ne derece doğru olur? Böyle Avrupa Birliği'ne girmeden egemenlik yetkisini devreden başka ülkeler var mı ve yahut da bu alternatif olarak karşılıklı ilkesi acaba getirilemez mi? Bu konuda düşüncelerinizi almak isterim.

Teşekkür ederim.

Dr. Şule ÖZSOY: Avrupa Birliği'ne üye ülke anayasaların- da tahkimle ilgili hükümler ne yöndedir, bunu şu anda kesin bir şekilde cevap verebilecek durumda değilim, ama tahkim uygulamalarının Avrupa Birliği içinde olduğunu, yapıldığını, uygulandığını söylemek gerekir. Bunu Anayasa'da yargı yetki- sine getirilmiş bir devir olarak görmek ya da o şekildeki diğer ülke düzenlemelerinin ne durumda olduğuna dair çok fazla bir şey söyleyecek durumda değilim, çünkü incelemek gerekir, uygulamalarına bakmak gerekir. O bakımdan bu sorunuza tatmin edecek bir cevap verebilecek durumda olmadığımı söylemek istiyorum.

Diğer soruya gelince, milletlerarası ve milletlerüstü kuruluşlara üyelikten kaynaklanan sınırlamalar saklıdır diyor. Bu hüküm olmadan Avrupa Birliği'ne üyelik gerçekleşmesi mümkün değil, çünkü Avrupa Birliği'ne üyelik gerçekten devletin egemenlik yetkilerinin bir kısmının devredilmesi demek olur. Avrupa Birliği hukukunun iç hukuka üstünlüğü anlamına gelir. Mahkemenin, adalet divanının kararlarını doğrudan uygulanabilir olması sebebiyle egemenlik yetkisine bir sınırlama, bir kayıtlama getirdiği açıktır. Artık bugün egemenliğin yeni tanımını yapmaktan bahseden çevreler vardır. Böyle bir sınırlama bir realitedir. Zaten siz Avrupa Birliği'ne üyelik yoluna girdiğiniz zaman bunu da kabul etmiş oluyorsunuz. Eğer eşit haklara sahip bir olarak kabul edilirsiniz, böyle bir hüküm olumsuz görülemez diye düşünüyorum. Yani Avrupa Birliği içerisinde tüm haklardan eşit şekilde yararlanan bir partner olarak Türkiye algılanırsa, egemenliğinin bu bakımdan devredilmesinin önemli sakıncalar doğuracağını düşünmüyorum, ama eğer karşılıklı güven eksikliği varsa, o güven eksikliği içerisinde böyle bir egemenlik devrinin de zaten bir anlamı olmayacaktır. Henüz uluslararası sözleşmeler bizim tam üye olmamızı sağlayacak sözleşmeler de imzalanmadığına göre bu hüküm sadece bunu sağlayıcı bir hüküm olarak burada yer alıyor. Bu imkanın olduğunu söylüyor. Biz henüz hiçbir şeyden vazgeçmiş değiliz, ama anayasa taslağı buna izin veriyor, çünkü mevcut Anayasa'nın 6. maddesi çerçevesinde egemenlik yetkilerinin devredilememesi sebebiyle Avrupa Birliği'ne tam üyelik gerçekleşmesi anayasaya aykırı olacaktır.

Karşılıklılık ilkesi konusunda şunu söyleyeyim: Bizim uluslararası hukukumuzun, özellikle vatandaşlık hukukunda anayasa mahkemesinin de, hukukumuzun da temel aldığı bir ilke karşılıklılık ilkesi. Anayasa Mahkemesi'nin daha önce yabancılara mülk satışına ilişkin vermiş olduğu bundan önceki kararında karşılıklılık ilkesine yaptığı bir atf var. Anayasa'nın başlangıcından hareket ederek karşılıklılık ilkesini temel anayasal bir ilke haline getiriyor. Dolayısıyla şu andaki mevcut hukuk sistemimiz içerisinde zaten karşılıklılık ilkesi çerçevesin-

TARTIŞMA

de uluslararası ilişkilerin yürütülmesi anayasal bir zorunluluk olarak görülüyor. Yabancılara mülk satışı konusundaki kararı da Anayasa Mahkemesi bunu açıklığa kavuşturmuştu zaten.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz. Sezer bey buyurun.

Av. Sezercan BEKTAŞ (Ankara Barosu): Ben Şule hanıma bir soru soracaktım. Egemenlik tartışması başladığı için belki de Anayasa taslağında 6. maddede egemenlik tanımı değiştirildi denmekte. Egemenlik tanımı değiştirildi iddiası nedeniyle bu soruyu tekrardan sorma gereği hissettim. Eski ya da şu anda meri Anayasa'muzda *"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve belirli kurumlar eliyle kullanılır"* denmekte, ancak şu andaki iktidarın yapmış olduğu değişiklikte *"Egemenlik yasama, yürütme ve yargı aracılığıyla kullanılır denmekte"* burada mefumu muhalifinden demek ki artık kurumlar aracılığıyla değil de, sanki 3 erk aracılığıyla egemenliğin kullanılacağı söylenmekte. Burada kafaları karıştıran nokta nedir; acaba eskiden kurumlar aracılığıyla kullanılan egemenlik, şimdi yasama, yürütme, yargı aracılığıyla kullanılınca ne gibi farklar ortaya çıkmaktadır?

Dr. Şule ÖZSOY: Burada bir fark var. Şimdi şunu söylemek lazım: 6. maddede *"Türk milleti egemenliğini Anayasa'nın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılır"* diyor. Hemen peşi sıra gelen hükümlerde de yasama yetkisi, yürütme yetkisi, yargı yetkisi düzenleniyor ve yetkili organlar yasama, yürütme ve yargı organları olarak düzenleniyor. Dolayısıyla burada zaten başka bir erk, başka bir şey düzenlenmiş değil. Farklılık yeni taslaktaki 5. maddede yasama, yürütme, yargı organları eliyle demek suretiyle bunu tarif etmiş, burada bir fark yok. Aslında aynı şeyden bahsediyor, sadece milletlerarası ve milletlerüstü kuruluşlara üyelikten kaynaklanan sınırlamalar saklıdır diyor. Yani egemenlik yetkilerinizin ulusalüstü bir kuruluşa devretmenize izin veriyor, bu olmayan bir hükümdü, bu getirildi. Bu da Avrupa Birliği'ne üye olmak için yapılması gereken bir düzenlemeydi, bunu söyledim.

Av. Sezercan BEKTAŞ: Anayasa arasındaki bir formül farkıyla bunun amacını da şu şekilde nitelendirdi: Seçilmiş

kimselerin ancak egemenliği kullanması gerektiğini söyledi ve yargıyı sanki seçilmişlerin oluşturduğu bir kesim olarak nitelendirdi.

Dr. Şule ÖZSOY: Kendileri de yazmış *"Yasama, yürütme ve yargı organları eliyle kullanılır"* diyor

Av. Sezercan BEKTAŞ: Acaba bir soru işareti midir, diye sormak istedim.

Dr. Şule ÖZSOY: Anayasa hukuku bakımından ben bir fark görmüyorum. Popülist, bir takım çevreleri etkilemek için yapılmış kelime oyunları olabilir, ama hukuksal bakımdan yürürlükteki Anayasa'nın yetkili organlardan kastettiği de yasama, yürütme, yargı; bunlar da *"Yasama, yürütme, yargı organları eliyle kullanılır"* diye yazmışlar. *"Yargı yetkisi ve görevi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır, yerine getirilir"* aynı hüküm var zaten, onu değiştirmemişler. Ben bir fark göremiyorum.

Oturum Başkanı: Peki, teşekkürler. Başka var mıydı? Sözü, Güneş beye vereceğim, kendisine Mahmut bey tarafından bir soru soruldu. Bir de Güneş beyin Atila abiye savunma değil de herhalde bir açıklama hakkı var. Buyurun.

Av. Güneş GÜRSELER: Teşekkür ederim. Çok da geç oldu. Hemen belirtiyim, milletvekili sayısının şu an için Türkiye'de fazla olduğu düşüncesindeyim ve nüfusa göre bir artış düzenlenmesinden de yana değilim. Bu günkü sistemde 30.000 oyla da seçilen milletvekili var. Büyükşehirlerde çok fazla oyla seçilen milletvekili de var. Tabii bu çok büyük adaletsizlik de yaratıyor. İşte bu dar bölge, iki türlü seçim bir ölçüde bunu da ortadan kaldırır diye düşünüyorum. Değerli üstadım, sevgili Atila Sav'a, eski başkanımıza saygılar sunuyorum. Zaten benim siyasetteki önerilerim benimsenseydi, siyaset beni devre dışına atmazdı. Onun için benim böyle uçuk önerilerim oluyor fakat ben yürekten inanıyorum, Türkiye'de seçim sistemi, siyasal partiler sistemi düzelmedikçe bu işin çözümü yok. İngiltere örneğini de önemsiyorum, çünkü İngiltere başbakanlığı bırakacak genel başkanlara sahip bir ülke, o kültüre gelebilmiş bir ülke.

TARTIŞMA

Ayrıca gölge kabine denince, sadece gölge bakanı anlaşılıyor. Benim söylediğim önce gölge bakanlığın araştırmacı uzmanları ile oluşması, yani o araştırmayı, o politikayı hazırlayacak kurumlaşmanın sağlanması, onun üstüne kimin bakan olacağı önemli değil. SODEP'te de yaşandı, SHP'de de yaşandı, Sayın Erdal İnönü'nün Genel Başkanı, Hikmet Çetin Genel Sekreter, benim de Genel Sekreter Yardımcısı olduğum dönemde biz de gölge kabine oluşturduk, fakat tersinden başladığı için, yani önce bakanı atadığımız, altında hiçbir şey olmadığı için hemen sayın Sav'ın söylediği gibi "Yarın iktidar olsak, galiba bu bakan olacak" gibi bir şey başlıyor, ama bu da bizim yapımızdan, gene sistemin yanlışlığından kaynaklanıyor. Oturup, Çevre Bakanlığı ise konumuz çevre uzmanlarından oluşan sürekli çalışacak bir kurulun oluşturulması ve bunun geliştirilmesi gerektiğine inanıyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sevgili Gürseler'in açıklamasından şu anlaşılıyor. Demek ki Sayın Gürseler milletvekili mesleğiyle değil, avukatlık mesleğinde bundan sonra yaşamını sürdürecektir.

Buyurun.

Cevdet KOCAMAN: Sayın Gürseler biliyor, o cevabı verir diye bekledim, ama ben bir katkı vermek istiyorum. Ben Danimarka'da uzun yıllar yaşadım. Kuzey Avrupa ülkelerinde de gölge kabine sistemi var. Onun şöyle bir yararı var: Hükümet bakanlarının yaptığı her eylem konusunda gazetecilerin ve basının dönebileceği partinin ilgili kurumları, bilinmeyen kişisi değil de, her partinin o alandaki gölge kabinesindeki kişiye dönebiliyorlar. Böylece kamuoyunu daha hızlı bir şekilde hazırlamış oluyorlar.

İkincisi, gölge kabinesi olan ülkelerde bir de başka bir olay var: Milletvekilleri adayları son saniyede belirlenmiyor. Orada da "candidat" dedikleri uzun bir süre önce sözgelimi seçime 6-7 ay, hatta 1 yıl önce milletvekili adayları partilerde belirlenmiş oluyor. Bu da onların kamuoyunda tanınması ve hazırlanması

ve yahut da kimin yerini alacaksa onlarla ilgili aynı gölge kabinesi mantığı içindeki çalışma temposunu hızlandırıyor. Bu nedenle benim de kanaatim, eğer uygulanırsa... Bir de gölge kabinesindeki bakan kişiye de sorumluluklar düşüyor tabii, çünkü sözgelimi iktidarın yaptığı çevreyle ilgili her konuda onun da bir hazırlığının ve basın karşısındaki söyleyeceği sözünün olması gerekiyor. O anlamda biraz sorumlulukta taşıyor. Ben uygulama da Kuzey Avrupa'da, özellikle Danimarka, İsveç ve Norveç'te başarılı olduğunu gördüm.

Böyle bir katkı vermek istedim.

Teşekkür ederim.

Av. Atila SAV: Kuzey ülkelerindeki tam öyle değil. Kaldı ki benim söylediğim o değil. Güneş bey de biliyor, çünkü beraber denedik. Ben SODEP'te, o SHP'de denedik. Bizde "gölge kabine" kurmanın çok ciddi sorunları oldu, parti içerisinde müthiş bir yıpratma kampanyası yürütüldü. Arkadaşlarımız, yani partililer kendi aralarından birisinin böyle milletvekili bile olmadan... Gerçi Güneş beyin görev yaptığı dönemde parlamentodaydılar, ama ben SODEP'teyken biliyorum, biz SODEP'teyken milletvekili olmadık, olmadık. Meclise sokulmadı. Milletvekili olmayan insanların kabinesi. Üstelik de gölge kabine değil, komisyonlar kuruldu. Komisyonların başına getirilenler de o işlerin uzmanı olduğu düşünülen arkadaşlardı. Onları yıpratma süreci başladı. Tabii bütün bu eleştiriler veya gözlemler kurumlaşma eksikliğinden geliyor. Orada Güneş'e katılıyorum. Türkiye'de siyasi partiler ve siyaset yeterince kurumlaşmadığı için bu tür yabancı ülkelerde görülüp beğenilen bazı kurumları almak yetmiyor. O birikimi, o kurumlaşma sürecini yaşamadıkça taklit ederek, benzeterek, aynen alarak o kuruma erişemiyorsunuz demek istedim. Onun için özür dilerim. Tekrar söz aldım, korsan bir açıklama oldu.

Oturum Başkanı: Efendim, sanıyorum güzel bir gün geçirdik. Üç tane önemli oturum yapıldı. Hepsinde çok değerli konuşmacılar önemli şeyler söylediler. Bilgilerimiz yenilendi, arttı. Bu son oturumda da Sayın hocamız Şule Özsoy ve Sayın

TARTIŞMA

meslektaşım Güneş Gürseler'in çok değerli güzel açıklamalarından yararlandık. Böylece günü tamamladık. Yarın tekrar bir arada olmak dileğiyle hepinize hoşça kalın diyorum.

İyi akşamlar.

İKİNCİ GÜN

19 Ekim 2007

**EKSİKSİZ DEMOKRASİNİN
GERÇEKLEŞME ARACI OLARAK
SİYASİ YAPILANMA**

BİRİNCİ OTURUM

SİYASİ PARTİLER

DEMOKRASİNİN

VAZGEÇİLMEZ UNSURU

OLABİLDİ Mİ?

EKSİKSİZ DEMOKRASİ İÇİN

SEÇİM SİSTEMİ

Oturum Başkanı: Av. Özdemir ÖZOK

(Türkiye Barolar Birliği Başkanı)

Av. Güneş GÜRSELER (Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreteri): Ebediyete intikal eden Barolar Birliği başkanlarımız, değerli hocalarımız Sayın Prof. Dr. Av. Faruk Erem, Sayın Prof. Dr. Av. Eralp Özgen ve Av. Teoman Evren'in aziz hatırasına izafeten gerçekleştirdiğimiz ve ilk gününü dün tamamladığımız Eksiksiz Demokrasi Sempozyumu'nun ikinci gününü açıyoruz.

Dün "*Çağdaş Demokrasinin Önkoşulu Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü*" oturumunu, "*Hukuk Devletinin Vazgeçilmez Ögesi Sosyal Devlet*" oturumunu, "*Eksiksiz Demokrasi ve Erklerin Sanal Ayrılığı*" oturumunu gerçekleştirmiştik. Hukuk devleti, sosyal devlet ve erkler ayrılığı aşamalarını geçtikten sonra bugün, "*Siyasi Partiler Sistemi ve Seçim Sistemi*" üzerinde "*Eksiksiz Demokrasinin Gerçekleşme Aracı Olarak Siyasi Yapılanma*" başlığı altında iki oturum gerçekleştirilecek. Bu oturumlarda siyasi partilerin, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olabilme niteliğini Türkiye'de kazanıp-kazanmadıkları tartışılacak ve bunu sağlayabilmek için de "*nasıl bir seçim sistemi Türkiye'de uygulanmalıdır?*" konuları görüşülecek ve Barolar Birliği olarak 5 yıl varken bir genel seçime bütün bunların konuşulmasının yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Dün olduğu gibi bugün de çok değerli katılımcıların, bu konularda önemli görüşleri dile getireceklerini düşünüyoruz.

Bugünün birinci oturumu, belirttiğim gibi "*Siyasi Partiler Demokrasinin Vazgeçilmez Unsuru Olabildi mi? Eksiksiz Demok-*

GÜNEŞ
GÜRSELER'İN
KONUŞMASI

rası için Seçim Sistemi" başlığını taşıyor. Bu oturumu Barolar Birliği değerli Başkanı Sayın Av. Özdemir Özok yönetecek. Katılımcılarımız da: Değerli parlamenterlerimiz Ahmet İyima-ya, (AK Parti Ankara Milletvekili, TBMM Adalet Komisyonu Başkanı), Sayın Yılmaz Ateş, (Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Milletvekili), Sayın Osman Özçelik, (Demokratik Toplum Partisi Siirt Milletvekili), Sayın Tayfun İçli, (Demokratik Sol Parti Eskişehir Milletvekili), Mustafa Destici, (Büyük Birlik Partisi Genel Başkan Yardımcısı).

Ben Sayın Özok'u ve değerli konuşmacıları, kürsüye davet ediyorum.

Buyurun.

ÖZDEMİR
ÖZOK'UN
KONUŞMASI

Oturum Başkanı (Av. Özdemir ÖZOK Türkiye Barolar Birliği Başkanı): Dün ve bugün bizi yalnız bırakmayan Sayın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, barolarımızın çok değerli başkanları, saygıdeğer meslektaşlarım; tekrar hepinize hoş geldiniz diyor ve çok teşekkür ediyorum.

Biraz önce Sayın Birlik Genel Sekreterimiz Güneş Gürseler'in de anlattığı gibi, belirttiği gibi, açıkladığı gibi, Kurucu Başkanımız, bilim adamı, hocaların hocası Sayın Faruk Erem'i, 15 Ekim 1998 yılında kaybetmiştik. Kendisiyle, 35 yıl aralıksız ve fasılasız aynı büroyu paylaştığım, yaşamda bir daha öyle bir dost, öyle bir yiğit, öyle bir güzel insanla tanışabilir miyim, bilemiyorum Teoman Evren'i de geçen yıl 18 Ekim 2006'da kaybettik. Gerçekten 4 yıl süreyle genel sekreterliğini yaptığım, bir zarafet ve incelik örneği değerli hukukçu, biraz sert konuşulduğu zaman yüzü kızaran, müthiş bir insan, yüreği sevgi dolu, yüreği sevgi yüklü, hukuka ve adalete aşık Sayın Hocamız Eralp Özgen'i de 16 Nisan 2007'de kaybettik.

Değerli konuklar, bunlar hakikaten Türk hukuk adına, Türk savunma mesleği adına ne kadar anımsansa, ne kadar haklarında övgüler söylense yine de eksik kalacak çok değerli üstatlarımız ve meslektaşlarımızdı.

Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu olarak, bu 15 Ekim-18 Ekim tarihlerini bundan böyle, ülkemizde hukukun

üstünlüğü, hukuk devleti, eksiksiz demokrasi, insan haklarıyla ilgili etkinlikler yapmak üzere karar aldı. Vefalı ve kadirbilir Türkiye Barolar Birliği üyesi arkadaşlarım, kendilerine huzurunuzda sonsuz teşekkür ediyorum.

İşte dün ve bugün ilkini gerçekleştiriyoruz. Tabii zaman zaman bu ve benzeri toplantılarda hep eleştirilen ve hep yaşadığımız bir olay var: *"Salonda yeterince katılımcı yok"*, ama ben görüyorum; bu söylediğim üstatları çok yakından seven, özgün ve saygın kişiler, dün ve bugün salonda hazır bulundular. İnanyorum, bundan hiç kuşku yok 8.500'ü bulan Ankara Barosu'nun değerli üyelerine, meslektaşlarımıza çektiğimiz SMS'lerle inanyorum ki arkadaşlarımızın yüreği, kafası burada. Ama günlük yaşam kaygısı içerisinde; duruşmadı, çeşitli nedenlerle arkadaşlar buraya gelemeyebiliyorlar. Bütün bunları düşünerek, yaptığımız her etkinliği kitap haline getiriyoruz ve arkada gördüğünüz çok değerli ve profesyonel bu değerli konuşmacılar ve salonda katkı sunan insanlar, nefesini dahi çevirebilen ve onları kayda alan bir ekip, bütün konuşmaları ayrıntısıyla kayıt altına alıyor. Yalnız bu toplantımız için değil. Yaptığımız bütün baro başkanları toplantısı, Türkiye Barolar Birliği Genel Kurul toplantıları, her türlü etkinliğimizi şeffaf, saydam ve gün ışığında yönetim anlayışı içerisinde kayda alıyoruz, onu çözüyoruz, çözdükten sonra çok değerli katılımcılara ve konuşmacılara yolluyoruz. Eğer uygun görürlerse, olduğu gibi basıyoruz. İlaveleri varsa, eksik çözüm yapılmışsa, onları düzeltiyorlar, bize gönderiyorlar ve onu kitap haline getiriyoruz. Ya da tebliğ sunan arkadaşlarımız, bir tebliği, yazılı halde bize bildirir verirlerse, onu da olduğu gibi ekliyoruz.

Buradan şuna gelmek istiyorum, yani burada söylenen hiçbir söz bu salonda uçup gitmiyor. Bir gün kaynak olarak, aramak isteyen, ondan yararlanmak isteyen her arkadaşımız, burada bize destek veren, bize gelip katkı sunan her arkadaşımızın, o görüş ve düşüncesini bir biçimde yıllar sonra kütüphanesinden çıkarıp, inceleme olanağını bulabiliyor. O nedenle tabii ki, coşkulu, çok kalabalık salonlar hedefimiz ama dediğim gibi sonuç itibariyle, böylesi bir etkinliği yayma

anlamında kitaplaştırdığımız için o konuda çok fazla da bir problem olarak görmüyoruz.

Değerli konuklar; bugün biraz önce yine Sayın Genel Sekreter'imizin söylediği gibi "Eksiksiz Demokrasi" ana başlığı altında dün inceledik. Bugün de biraz önce kendilerini tanıttığımız, şu andaki Türk siyasi hayatında çok önemli işlevleri olan, deneyimli ve birikimi olan değerli siyasetçilerle "Siyasi Partiler Demokrasininin Vazgeçilmez Unsuru Olabildi mi? Eksiksiz Demokrasi İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi Gereklidir". Dün de tartışıldı, dün de söyledik. Değerli konuklar, ülkemizde ve dünyada artık demokrasi dışında bir yönetim biçimi tartışılmıyor, beklenilmiyor, özlenilmiyor ya da aranılmıyor. Dünyanın her yerinde en ideal yönetim biçimi demokrasi ama demokrasinin de kimi engeller, kimi barikatlar nedeniyle çok ciddi sıkıntılar yaşadığı da, ülkemiz için de bu böyledir. Hep özlediğimiz; katılımcı, çoğulcu ve de çağdaş demokrasinin bütün kurum ve kuramlarını işleten bir demokrasi yapısını, ülkeler ve ülkemiz kolay kolay yerleştiremiyor ve kuramıyor. Tabii demokrasinin uygulama konusundaki en önemli araçları, siyasi partiler ve özgür, adil, açık seçimler.

Peki, ülkemizde siyasi partiler ne kadar demokrat; ne kadar parti içi demokrasisini gerçekleştirebilmiş; ne kadar partinin ve demokrasinin geleceği, milletvekillerinin geleceği, çok güçlü vizyonu olan, lider ya da liderlerin etrafında oluşan küçük bir grubun kararlarıyla şekilleniyor. Ya da seçim yasaları, tüm halkın iradesini sandığa yansıtan bir yapıda mıdır? Örneğin 2002 seçimlerinde, yaklaşık % 46'ya yakın bir oy, sandık dışında kaldı. % 25'e yakın bir oyla, o dönemin siyasal iktidarı AKP, yüzde 65'lik bir Meclis çoğunluğu elde etti. İşte bütün bunlar temsili demokrasi de ve eşit kurullarla demokratik yarışta, birtakım engeller olarak karşımıza çıkıyor ve bu konuda yıllardır toplantılar yapılıyor, görüşler bildiriliyor ve genel olarak siyasi partilerin özellikle, şimdi bu konunun uzmanı değerli arkadaşlarımız katkı sunacaklar. Ama genellikle eleştiri yapılan noktaları, siyasi partilerin hukuki ve demokratik yapısını yeniden düzenleyecek, mutlaka ama mutlaka yeni bir siyasi partiler yasasına ihtiyaç olduğu, genel bir beklenti.

Bu yasa yapılırken, demokrasiye derinlik kazandıracak, siyasal katılımı özendirecek ve genişletecek biçimde düzenlenmelidir, biçimindeki bir beklentiyi yine kamuoyundan yıllarca dillendiriyor. Özellikle üyelik kayıtları, siyaseti yozlaştıracak sakatlıklardan arındırılmalı ve kurtarılmalı ve sağlıklı, saydam bir üyelik hukuku geliştirilmelidir. Özellikle günümüz dünyasında ve Türkiye’inde, bilgisayar, iletişim gibi çok önemli bir aracı, mutlaka ama mutlaka siyasi partilerin bu çalışmalarına tahsis etmek gereklidir. Hepsinden önemlisi siyasi partilerde, tek tip örgütlenmeden artık vazgeçilmesi gerektiği konusunda da bir beklenti var. Parti içi demokrasiyi geliştiren ve koruyan yeni bir takım mekanizmalar geliştirilmeli. Sadece demin söylediğim gibi, güçlü, karizmatik, vizyonu olan parti liderlerinden öte, kolektif yöneten, kolektif sorumluluğu taşıyan, sorumluluğu paylaşan bir siyasi parti anlayışı beklenilmekte ve özlenilmekte.

Adayların belirlenmesinde mümkün olduğu kadar bugünkü kayıt sistemi değil, sağlıklı, gerçekten demin söylediğim gibi saydam, özgür, aydınlık, belirli bir kişi, grup, zümreyi partide egemen kılmak için değil, gerçekten parti içi demokrasisini sağlayacak bir üye kaydıyla; mutlaka ama mutlaka önseçimle bunun gerçekleştirilmesi beklenen ve istenen talepler olarak hep ortaya çıktı. Hepsinden önemlisi, kuşkusuz bir partinin genel politikasını götürmek, o partiyi yöneten insanların sorumluluğundadır. Partinin başarısı ya da başarısızlığının faturası tabii ki doğrudan onlara çıkacaktır, işte bu anlayışta hareketle de, belirli bir miktar, belirli bir yüzde merkez teşkilatının, merkez yönetimiyle-parti lideri ve yöneten, o yönetim kadrosunun belirli bir kişiyi, kişileri aday olarak gösterebilme imkânı da olmalıdır.

Yine hep çok tartışılan bir konu; sadece siyasi partilerle ilgili değil değerli konuklar, toplumumuzun her kesiminde kadın-erkek eşitliğine uygun bir “kadın kotası” ya da kadınlara daha çok en az % 30’luk bir siyasi partilerde hareket alanı sağlayan bir olanağın sağlanması hep dile getirilmiştir. Hepsinden önemlisi, son derece önemli olan, kuşkusuz bunların detayını

-ben satırbaşlarıyla hatırlatmak için söylüyorum- hepsinden önemlisi partilerin gelir-gider kaynaklarının, çok sağlıklı, herkesin erişebileceği, ulaşabileceği netlikte ve açıklıkta, saydamlıkta olması. Partiye yapılacak her türlü desteğin, bağışın çok iyi izlenebilmesi ve özellikle medya kuruluşlarıyla, iktidar partisi, iktidara elinde bulunduran partinin çok ilişkisinin; dikkatli ve hukuka uygun, mesafeli ve duyarlı olması konusunda çok dikkat edilmesi lazım geldiği hep dillendirilmiştir.

Bir de sizlerle paylaşmak istediğim ve sanıyorum detayını arkadaşlarımız ortaya koyacaklardır; siyasi partilerin artık demokrasilerde kapatılması konusunda, çok sıkı ve ağır kuralların getirilmesi gereklidir diye düşünüyorum. Ben kendi kişisel kanıma göre, bugün Türkiye'deki bütün siyasi partilerin, parti programlarını, tüzüklerini yan yana getirin, üç aşağı, beş yukarı bir fark yoktur. Temel, ana çerçeve aynıdır ama onu yöneten insanlar, onu uygulayan insanların eylem ve davranışlarıyla, bir tüzel kişiliğin, bir kurumun kapatılması konusunda çok daha dikkatli ve ağır yaptırımlar getirilmesi gereklidir diye düşünüyorum. Hepsinden önemlisi tabii ki, demokrasiye çok uygun olmayan ve hep eleştirilen ülke barajı konusunda da dikkat edilmesi gerektiğini söylüyorum.

Ben, bunları satırbaşlarıyla söyledim, inanıyorum, bu konuda ki deneyimleri, birikimleri tartışılmaz olan değerli arkadaşlarım bunları çok daha detaylı anlatacaktır.

Ben şimdi izninizle, sol tarafımda Sayın Yılmaz Ateş'le başlayayım konuşmaya ve 10 ila 15 dakikalık ilk süre veriyorum arkadaşlarımıza, anlatacaklar. Sonra 5 ya da 10 dakikalık bir ikinci tur yapacağız, çünkü ilave etmeleri olabilir. Böylece gerçekten deminde söylediğim gibi kayda alınan ve kitaplaşacak olan bu toplantımızın, bizden sonraki, bu konularda arayış içerisinde olan insanlara bir kaynak, bir yön verici eser olarak kütüphanelerinde bulunmasına yardımcı olacak bir çalışmayı, birlikte yaratalım.

Buyurun söz sizde Sayın Yılmaz Ateş.

Yılmaz ATEŞ (CHP Ankara Milletvekili): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sizi, yönetiminizi, Barolar Birliği'ni kutluyorum. Seçimden yeni çıktığımız bir dönemde, Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan "*eksiksiz demokrasi, siyasi partiler kanunu, seçim sistemi*" gibi konularının daha dönemin başında ele alınmasına öncülük ettiğiniz için kutluyorum. Değerli katılımcılara da, konuşmacılara da sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Sayın Başkan, uygulamadan gelen bir kişiyim, siyasi partilerimizin en alt birim örgütlerinden çalışmalara başlayarak geldim, geçen dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni yönetme olanağı da buldum.

Uygulamalara, teoriye baktığımız zaman gelişen dünya demokrasilerin de olan ile bizde olmayan arasındaki farkın uygulamalardan kaynaklandığını görürüz. Bildiğiniz gibi siyasi partiler, hangi sistem içinde yer alırlarsa alsınlar çağdaş toplumların vazgeçilmez öğeleridirler. Çıkarları birleştirmek, yurttaşlarla devlet yönetimi arasında bağ kurmak, siyasal kadro yetiştirmek, devletin siyasal karar organlarını yönetmek gibi işlevleri olan siyasi partiler; demokratik parlamenter sistemin en temel kurumlarıdır.

Demokrasinin ise; bir ülkede siyasi iktidarın, bir kişi, sınıf ya da zümreye değil, tamamen halka ait olduğuna dair bir anlayış olduğunu görüyoruz. Tabii burada siyasi partilerimiz bir örgüt ama demokrasimiz bir örgüt değildir. O nedenle, zaman

zaman acaba siyasi partiler sistemi içerisinde en uygun, en ideal demokrasiye gidilir mi, gidilmez mi tartışmalarının da yapıldığını görüyoruz. Ama günümüzde gelinen noktada, bu parlamenter demokrasinin bütün var olan eksiklerine rağmen, çağdaş toplumların en vazgeçilmez bir koşulu olduğunu da ifade etmemiz gerekir. Bu konu Paris Şart'ında da dile getirilmiş, artık demokrasi tek ve vazgeçilmez bir yaşam tarzı olarak kabul edilmiştir.

Siyasi partilerimizin adaylarını belirlemede uyguladıkları sistem ile dünya da uygulanan sistemlerin örtüştüklerini görüyoruz. Dünyanın en demokratik kabul edilen dokuz ülkesinde yapılan bir araştırma sonunda milletvekili adaylarının belirlenmesi, parti yönetimlerinin belirlenmesinin, üç aşağı-beş yukarı aynı yöntemlerle olduğunu görüyoruz. Özellikle son yıllarda, giderek demokrasinin bir raydan çıkması, siyasi partilerimizin uygulamalarının, demokrasi kurallarının dışına çıktığını da görme olanağımız var. Biz de demokrasi uygulamalarının zaman zaman "Demogoji" ye kaçtığını görüyoruz. İzinizle demogojinin tanımını yaparsam hiç kimse de incinmemiş olur: Bir toplumun duygularını ve önyargılarını kullanarak var olan gerçekleri farklı şekilde göstererek, kendi çıkarlarını yürütmeye demogoji denir. Türkiye'de giderek demokrasinin, bir demogojiye doğru yol aldığını görüyoruz. Bunun önlenmesi için mutlaka siyasi partilerimizin, demokrasinin evrensel olarak kabul edilen ilkelerine sadık bir işleyiş göstermeleri gerekmektedir.

Bütün dünyanın demokratik ülkelerinde, siyasi partiler, milletvekili adaylarını yani ülkeyi yönetecek kadrolarını ya bütün üyelerinin katılımlarıyla ya da üyelerinin bir kısmı ile (bizim günlük deyimimizde de delege dediğimiz) belirleme yoluyla yapmaktadırlar. Bir yöntem olarak da, merkez karar yönetim kurulunun belirlemesiyle olmaktadır. Daha ziyade Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen, parti sempatanlarının da, taraftarlarının da katılımıyla direk bütün üyelerle yapılan bir aday belirleme yöntemini görüyoruz. Ama incelediğimiz zaman da bunun en uygun yönteminin daha ziyade bir kısım üyelerle yani delegasyonla yapılan seçimlerin, bugün demok-

ratik ülkelerde ağırlıklı olarak benimsendiğini görüyoruz.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın da bizleri izliyor olmasından son derece memnun oluyorum. Ancak maalesef Türkiye'de siyasi partiler sistemi çok sağlıklı yürümüyor, işlemiyor. Özellikle pratikte yürümediğini görmekteyiz. Bir siyasi partimiz 1987'de bütün üyeleriyle ön seçim yaptı. Ankara'nın bir ilçesinde ön seçimde oy kullanan üye sayısı 7.000 iken, genel seçimlerde 4.000 oy çıktığını gördük. Yine delegasyonla yapılan aday belirlemede bir ilçemizde 124 delege oy kullanırken iki ay sonra yapılan genel seçimde maalesef o ilçede, o partiye 74 oy çıktı. Bunun kusuru ne yasalarda, ne şurada, ne burada. Bunun kusurunu da kendimizde aramamız gerekir. Eğer Türkiye'de demokrasinin yerleşmesini istiyorsak, mutlaka ama mutlaka bunun uygulayıcılarının eğitimini almaları bir kenara, (elbette ki eğitimin büyük önemi var) demokratik değerleri de kendi yaşamında hayata geçirmiş olması gerektiğine dikkat çekmek istiyorum.

Ayrıca yine siyasi partilerimizi yakından izleyen Barolar Birliği gibi kuruluşların da, mutlaka ama mutlaka yani sivil toplum örgütlerinin de bu noktada devreye girerek, demokrasinin evrensel ilkeleriyle bağdaşmayan uygulamalar konusunda da ilgili siyasi partileri uyarmalarında, bunu kamuoyuna iletmelerinde büyük bir yarar var. Bugün parti içi antidemokratik uygulamalardan şikayet edenlere baktığımız, incelediğimiz zaman; dün bu antidemokratik uygulamaların bir parçası olan kişiler olduğunu da görüyoruz. O nedenle, mutlaka siyasi parti üyelerinin bir kul mantığından çıkarak, daha demokratik davranmaları kişilik kazanmalarının büyük önemi vardır. Bu işin bir boyutu. Bir diğer boyutu da siyasi partilerin yaz-boz tahtası gibi kapatılmamasıdır. Buna yürekten inanıyorum. Ama dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde de demokrasiyle bağdaşmayan uygulamalar içinde olan bir siyasi partiye yaşama veya iktidara gelme olanağı tanınmamaktadır. Anımsarsak, Avusturya'da seçimler yapıldı. İrkçi bir parti iktidara gelme olanağı buldu ama Avrupa Birliği devreye girdi, dedi ki, "Avrupa Birliği'ne üye bir ülkeyi, ırkçı bir anlayışla yönettirmem" dedi ve iktidar verilmedi.

Siyasetin temel kuralında, etnisite yoktur, din yoktur. Etnisiteyi kullanma yoktur, dini kullanma yoktur. Ama siz iktidara gelmek için, her yolu mubah görürseniz, bunun da demokrasiyi demagojiye çevirmiş olursunuz. Eğer gerçekten demokrasiyi yürekten savunuyorsak, siyasi parti kadrolarımızın, Türkiye'deki siyasetin, bu demokrasinin ve siyasetin genel kurallarını uygulaması gerekir.

Türkiye'deki demokrasinin yüzkarası olan diğer bir uygulama, maalesef bu milletvekilli dokunulmazlığıdır. Dikkat ediyorum, neredeyse günlük tıraşımıza karışma yetkisini kendinde bulan Avrupa Birliği, her nedense bu milletvekilliği dokunulmazlığı konusunda suspus. Hollanda'da bir uygulama oldu. Bir parti içi toplantıda, dönemin Başbakan'ı çıktı dedi ki *"biz halka doğruları söylemedik, ekonomi çok kötü gittiği halde biz ekonomi iyi gidiyor dedik"*. Birkaç gün sonra bu kamuoyuna yansıdı ve gösteriler, yürüyüşler, mitingler sonunda o başbakan ancak 15 gün dayanabildi. *"Halka yalan söyleyen bir başbakanla Hollanda yönetilemez"* dedi ve o başbakan istifa etti.

Türkiye'de 2002 seçimleri öncesini bir düşünün, daha sonra iktidara gelen partinin genel başkanıyla, ana muhalefete gelen partinin genel başkanları çıktıkları televizyon kanallarında *"milletvekilliği dokunulmazlığını, kürsü özgürlüyle sınırlandıracıklarına dair söz verdiler"*. Seçimlerden sonra iktidara gelen AKP genel başkanı, önce *"bana bir yıl müsaade edin."* Dedi. Bir yıl müsaade edildi ama daha sonra *"ben bunu kaldırayım ki gelip yakama mı yapışsınlar"* dedi.

Değerli arkadaşlar, bir başbakan, bir siyasi parti genel başkanı, bir milletvekili eğer hakim-yargıç gelir yakama yapışır korkusuyla yaşarsa, vatandaş nasıl yaşayacak? Halen Başbakan milletvekili dokunulmazlığını kaldırmamak için köşe bucak kaçıyor. Hiçbir sivil toplum örgütü de *"Bizi nasıl aldattınız."* Demiyor. Türkiye'de *"suyu getirenle, testiği kıran"* aynı kefeye konuyor. Halka yalan söyleyip aldatanlar teşhir edilmesi gerekirken, maalesef sivil toplum örgütlerimizde de, örgütlü toplum kesimlerinde de, buna çanak tutan, herkesi aynı kefeye koyan bir uygulama, bir anlayış birliği var. Bu an-

layışa son vermek gerekir. Bu anlayışı kaldırmadığımız sürece bırakın eksiksiz demokrasiyi, demokrasiyi tartışılır olmaktan kurtaramayız.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, İş Kanunu görüşülüyordu. Sendikalar gelip bize baskı yapıyor *"aman engelleyin"* diye, biz engellemeye çalışıyoruz. Aynı günlerde bir işçi sendikamızın genel kurulu vardı. Sayın Başbakan da, Aayın ana muhalefet partisi lideri de sendika genel kuruluna gelip konuştular. Konuşmalarından sonra Türk-İş Genel Başkanı'nun anonsu: *"İşçi sınıfının hak ve özgürlüklerine yaptığı katkılardan ötürü, Sayın Başbakan'a şükran plaketimizi arz ediyoruz, kabul buyurmalarını arz ederiz"* Sayın Başbakan çıktı şükran plaketini aldı. İndikten sonra aynı anonsla ana muhalefet liderine de şükran plaketi verildi Bir hafta sonra aynı yerde bir başka sendikanın genel kurulunda divan başkanı yine Türk-İş Genel Başkanı, yardımcısı da şükran plaketini verdiren sendikanın genel başkanı. Bu kez de kürsüde konuşmacı benim. Bir hafta önceki şükran plaketlerini hatırlatarak; *"Birisi şükran plaketini hak etmedi"* dedim. Ya Başbakan, ya ana muhalefet partisi lideri? O nedenle sivil toplum örgütlerimizin de mutlaka demokrasinin rayından çıkmaması için çok özen içinde çalışmalarını yürütmesi gerekir.

İkinci bir nokta da mutlaka ama mutlaka, siyasi partilerin kaynaklarının ve seçim harcamalarının şeffaf olması gerekir. Eğer bu şeffaflığı sağlayamazsak; demokrasinin sağlıklı işlediğini söyleyemeyiz. Halkın tercihinin sandığa doğru yansıdığını kimse iddia edemez. Güneydoğu'ya gitmiştim, bir ilde, bir siyasi partimizin harcadığı para 35 trilyon, bir milletvekili çıkmış. Böyle bir uygulama olur mu? Ankara'da, bir pazaryerinde 7.000 tane bisiklet dağıtılıyor. Tesadüfen bunu dağıttıran siyasi partinin genel başkan yardımcısı televizyonda-açıkoturumda *"çok şeffaf bütçemiz, şu, bu"* deyip caka atmış. Yayından çıkınca makyözer bayan, demiş ki, *"bizim evin önünde, Yenimahalle'nin, Demeteveler Parkı'nda şu anda 7.000 tane bisiklet dağıtıyormuşsunuz, annem aradı söyledi"* deyince, AKP genel başkan yardımcısı, *"bizim adımıza sponsorlarımız dağıtıyorlar"* demiş. O nedenle, Türkiye'deki demokrasinin ve siyasi partilerin toplumda itibar

görebilmesi, kazanabilmesi için mutlaka siyasi partilerimizin bütün uygulamalarının şeffaf olması lazım. Gelir kaynaklarının şeffaf olması lazım. Parti içi demokrasi elbette ki, demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Yasal güvence altın alınmalıdır. Yasal güvencenin de ötesinde uygulayanların, demokrasiyi içine sindirmiş olması gerekir diye düşünüyorum.

Sayın Başkan 16 dakika oldu, çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Efendim ben teşekkür ediyorum. Yalnız konuşmadan sonra, mikrofonlarınızı kapatınız.

Değerli konuklar, Sayın Yılmaz Ateş'e çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten, 16 dakikada toparladı. Birinci turda, 15-16 veya 20 dakikalık değerli katılımcılara söz vereceğiz. Daha sonra da beşer dakikalık, başka arkadaşların sözlerine belki katkı sunmak için talep edebilirler, ilave edeceğiz. Vaktimiz kalırsa, salondan gelecek soruları da değerli katılımcılar, yanıtlayacak.

Bize verilen broşürdeki sıraya uymadım, solumda Yılmaz Ateş'le başladım tesadüfen. Şimdi sağımda değerli meslektaşımız, hukukçu, arkadaşımız Ahmet İyimaya'ya, ondan sonra sırasıyla Tayfun beye, Osman beye, ondan sonra Mustafa beye söz vermeyi düşünüyorum. İkinci turda o beşer dakikalık turu da dışarıdan başlayarak içeriye doğru, değerli katılımcılara söz vererek konuşmamızı tamamlayacağız.

Ben sözü, bu konularda yetkin ve etkin olan, şuanda Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu Başkanı olan değerli meslektaşımız, Ankara Barosu'nun değerli üyelerinden Sayın Ahmet İyimaya'ya söz veriyorum. Buyurun Sayın İyimaya.

Ahmet İYİMAYA (AKP Ankara Milletvekili, TBMM Adalet Komisyonu Başkanı): Değerli Başkanım, değerli arkadaşlar hepinizi saygıyla selamlıyorum.

O, hukuk biliminin ve tecrübenin birleştirdiği bir sentezdi. Hepimizin ışığıydı, gerçekten modern anlamda Türkiye’de, savunma mesleğinin ve avukatlığın kurucu babasıydı, rahmetle anıyorum. Kendi öğrencileri, ağabeylerimiz Teoman Evren’in, hocamız Eralp Özgen’in yine savunma mesleğinin temel örgütünün başı tarafından böyle bir toplantıda anılmasını; bir erdem, ulusumuza has güzel bir geleneğin tezahürü olarak görüyorum, teşekkür ediyorum.

Bu gibi toplantıların, gerçekten dönüşümü sağlamada, görüşleri değiştirmede, farklı seçenekleri gündeme getirmede önemli bir işlevi var. Şahsen 30 yılı aşan bir meslek yaşamından sonra, dolaylı olarak içinde bulunduğum, doğrudan bulunmadığım siyaset kurumunun tam göbeğinde, ortasında yaşamımı sürdürdüm. Yaşadığım deneyleri, karşılaştığım problemleri, kendi ön anlayışım içerisinde değil, daima bilimsel eksen ve toplumsal yararın bana göre en tepe noktasında değerlendirmeye çalıştım.

Bugün verilen kısa süre içerisinde bu konuda, klasik değerlendirmelerin, literatürün, söylem ve sıralamasına uymaksızın, elbette ki sosyal yasa gücüne ulaşmamış, elbette ki öğreti düzeyine ulaşmamış bazı gözlemleri, siz değerli seçkinlerle, aydınlarla ve meslektaşlarımla paylaşmak istiyorum.

1900 yılında belki tek örneği olmayan devlet yönetimi anlamında demokrasi, bugün aşağı-yukarı 120 devletin ortak bir yönetim tarzı. Devletler ailesinin % 62'si demokrasiyle yönetiliyor ama sorunsuz değil. Demokrasi şu anda düşük yoğunluğu da olsa, tepede veya tam demokrasi de olsa bu sempozyumdaki adlandırmayla eksiksiz demokrasi de olsa, sorunlar yumağıyla karşı karşıya, bir yönetilemezlik sorunuyla karşı karşıya. Ama meşruiyetin kaynağı olarak yine yegâne kaliteli sistem demokrasi. Bir demokrasi kritiğini yapmayacağım, demokrasi bağlamında siyasal parti ve seçim dinamiklerini, birkaç gözlem noktasında size açmaya çalışacağım.

Gerçekten siyaset, herkesin imrendiği ama içinde olmayanların en fazla taşıdığı bir kurum... Bana göre siyaset, hizmetlerin, kamusal görevlerin en etkili. Ama bizim siyaset sözlüğümüzde veya genel sözlüğümüzde siyaset, genellikle kötülenin figürleriyle dolu. "yine siyaset yapıyor", "siyaset üstü" gibi kavramlar aslında siyasetin de, demokrasinin de doğasına yabancı kavramlar. Siyaset ne çözüm tartışılabilir, ne çözüm üretilebilir, ne de erdemli hedeflere ulaşılabilir. Onun için ben, siyaset yapıyor sözünü, sözlüğün ters anlamıyla; erdemli, gerçekten feragat ve fedakarlık gerektiren bir hizmet olarak anlıyorum.

Siyaset kurumu, bu konuşmamda herhangi bir siyasal parti anlamında değil, siyasal alan olarak değerlendirilmiştir. Siyaset kurumunun önemli sorunları var. Bana göre, benim gözlemime göre, ana muhalefet partisi, diğer muhalefet partileri, iktidar partisi de dahil siyaset kurumunun en büyük sorunu, ortak refleks yoksunluğudur. Elbette ki muhalefet partisinin iktidar olma, iktidarı eleştirme, farklı politikalar geliştirme gibi doğal misyonu var. Elbette ki iktidarın kendi hizmetlerini, kendi siyasetlerini kabul ettirme, en iyi hedeflerde yürüme gibi doğal misyonu var. Ama bütün partilerden oluşan bir kurum var, o da siyaset kurumu. Siyaset kurumunun, Anayasa'yla, sosyal konsensüsle çizilmiş bir alanı var, sahası var. Gözlemim o ki, siyasal alana, siyasal olmayan, siyasal alanda olmayanın, hukuk dışı, siyaset kurumu ortak refleks geliştiremiyor. Bu refleks zaafı, demokrasiyi de, siyaset kurumunu da bir güven soru-

nuyla karşı karşıya bırakıyor. Bunun temel nedenleri elbette ki, sosyo-psikolojik olarak tahlil edilebilir. Burada muhalefetin ya da diğer partilerin, bu ekstra legal müdahalelerle iktidar olabilir miyiz anlayışı veya demokratik cesaret zaafı, bu çok önemli. Siyaset kurumunun, ortak reflekse kavuştuğu, böyle bu bilince siyaset kavuştuğu anda Türkiye demokrasi bakımından, önemli bir sıçrama noktasına ulaşacaktır.

Dün, ileriki gün gerçekten siyaset kurumunun ortak refleks verdiği, refleksini tam ortaya koyduğu bir örnek gördük; vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü, dış veya iç tehdit meselesi, Anayasa'nın 92. maddesindeki paradigmlar ve normatif zemin içerisinde siyaset kurumu, maşeri vicdana uygun olarak bir refleks gösterebildi. Kuzey Irak-PKK sorununda verilen izin kararı...

Belirtilen refleks zaafının, siyasette bozucu sonuçları ne? Olağan dönemlerde siyaset kurumu ?oydaşmalı? reformlar yapamıyor. Bakınız Siyasi Partiler Kanunu'na, ne zaman çıkmıştır? 1982 dönemi. Seçim Kanunu? Keza öyle. 1960 öncesi siyasal partiler, tamamen dernekler hukukuna tabi... Yine normal dönemlerde, ara dönemlerin çıkış garantilerini -bu anayasal terimdir, demokratikleşme için, demokrasi için önemlidir- tasfiye noktasında bir irade gösteremiyor. Niye? Ortak refleks yok. Anayasa'nın Geçici 15. maddesini, Anayasa'dan tasfiye etmek için, belli bir dönemin hukukunu tasfiye etmek için yıllar bekledik, sanıyorum 15 yıl, 20 yıl bekledik.

Yine siyaset kurumunun önemli zaaflarından birisi, bilimsel bilgi temelinde yürünmemesidir. Ben uzun dönem Anayasa Komisyonu Başkanlığı yaptım, sürekli Anayasa Komisyonu Üyeliği yaptım, halen Adalet Komisyonu Başkanı'yım ve tamamen akademik temelde yürüdüm. Şunu görüyorum, parlamento bürokratik manipülasyonla karşı karşıya kalıyor. Bakanımız Hikmet Sami Türk Adalet Bakanı, Anayasa Komisyonu Üyesi'yim, Memurin Muhakemat Kanunu görüşülüyor. Bakanımız o gün gelemedi, bir bürokrat Bakanı temsil ediyor, sınıf arkadaşım Ahmet bey temsil ediyor. Parlamentoda bir bilim adamı var, ismini söylemeyim, çok değerli bir bilim ada-

mi, çağrılmıştı komisyon tarafından, çünkü Komisyonlar, ilgili yasaya göre bilim adamlarını çağırabiliyorlar, çok önemli bu, büyük bir noksanlığı da gideriyor. Çok güncel, hatta kuramsal ve uygulama bakımından önemli bir sorun hocaya -çağrılan bilim adamına- soruldu, "Ahmet bey, bunu niye yazmıştık" dedi, o zamana kadar hocayı dinliyorduk. Ben dedim ki, Atilla Sav zannediyorum Komisyon Başkanı, öyle hatırlıyorum "Sayın Başkanım; şu ana kadar hocayı dinlememiz görevdi, şundan itibaren hocamızın burayı terk etmesi, bir yasama egemenliği ve erkler ayrılığı bakımından zorunlu". Yani yasayı hazırlama, taslak üretme döneminde yürütme organına mütalaasını veren kişinin, yasama organında Komisyon Başkanının çağrısıyla gelmesi, etiğe aykırıydı, yasama etiğine aykırıydı. Gerçi farklılığı, karşı görüşü kendi imkanlarımla elde edebilirim ben, ama kurumsal olarak belki komisyon elde edemeyecekti. 1911 yılında Amerika tartışmış bunu ve bağdaşmazlık olarak öngörmüş. Gerçekten hoca çıktı, gitti.

Bilimsel bilgi temelinde yürümediğiniz zaman kanunlar, bürokratik manipülasyonlarla bezenmiş olarak çıkıyor, bir de inşa kusurlarıyla karşı karşıya kalıyoruz. Şu anda mesela Geçici 19. maddeyi tartışıyor. Türkiye, Anayasa değişikliğinde Geçici 19. maddeyi tartışıyor. Eğer müktesebatınız yoksa, tecrübeniz yoksa, yasama sanatı konusunda en ufak bir geçmişiniz yoksa, siz, Anayasa yapma yetkisiyle doğru, şeklen mücehhezsiz, ama ürettiğiniz anayasa inşa kusurlarından kurtulamıyor.

Ben siyaset kurumunun, bu sorunlarından sonra bir de siyasal alanda mevcut bir yanlış algıdan söz etmek isterim. Siyasal Partiler Kanunu'nu değiştirdiğimiz zaman, seçim kanununu değiştirdiğimiz zaman her şey değişir, güllük gülistanlık olur, sanıyoruz.

Hukuk, hem dünün uygarlığında hem bugünün uygarlığında vazgeçilmez bir temel. Ama hukuk her şey değil. Bugün demokrasiyi de, herhangi bir alanı da, hukuk yoluyla, kanun yoluyla belli bir noktaya getirebilmeniz oranı % 10'dur, haydi % 20'dir. Onun dışında, hukuki düzenlemenin dışında kalan -sorunlar, dominant faktörlerdir. Bizim, demokrasi, siyasal

partiler, seçim konusunda noksanlarımız antropolojiktir. Noksanlarımız kültürel, noksanlarımız gelenek yokluğudur, fukaralığıdır ve daha önemlisi bireysel ve toplumsal reflekslerin ve sivil toplum iradesinin -değerli Ateş arkadaşımız, ifade etti-noksanlığıdır, çok önemli bu. Toplum bir bütün, bir bütünün bir parçasından çok şey bekleyebilirsiniz ama onun yanlışlarını, onun öngörülerindeki isabetsizlikleri, iletişim çoğulculuğu, etkileşim ve reflekslerle ortadan kaldıracabilirsiniz. Onun için hukuk kapasitesini, ben önemsiyorum ama diğer değişkenler veya etkenler yanında % 10'u veya % 20'yi geçmeyen bir faktör olarak değerlendiriyorum.

Siyasal Partiler Kanunu: Siyasal Partiler Kanunu'nda elbette ki önemli yapısal sorunlar var. Bir dönemde doğruydum, şimdi yanlış hale geldi. O dönemde yanlıştı, şimdi yanlışlık sürüyor. Burada iki-üç meseleye temas ettikten sonra seçim sistemine geçeyim. Burada, siyasal partilerde, seçimi kaybetmeyi, zafer olarak değerlendiren bir yorum kirliliği var siyasette, siyaset kurumunun içinde. Hâlbuki seçim kayıplarının veya siyasal hezimetlerin, demokratik müeyyidesi istifadır, çekilme. Hem çekilen dinlenir, hatırlarını yazma imkanını bulur, hem de seçimi kaybeden tüzel kişi veya birim, kendisini yenileme, yeni umut olma fırsatını yakalar. Biz de çekilmenin iki tane

yolu var; birisi, tabii yol, Azrail'in işlev görmesi, ölüm. Öbürü, terfi. Seçim kaybının bir çekilmeye yol açması istisnadır ve böyle geleneğin yokluğu, bir de ikinci adam yetiştirme geleneğinin yokluğu önemli bir arıza noktamız. Hukuken bu çözülebilir mi? Mümkün değil, çok lüks bir hukuk düzenlemesi olur, bu konuda öneriler var ama ben fizibl görmüyorum, reel görmüyorum. Yine siyasette, siyasal partilerde iç demokrasi bakımından yapıyı, süreci etkileyen en önemli öğelerden bir tanesi, yargı dinamiğimizin tavrıdır.

Sınıf arkadaşım, Cumhuriyet Başsavcısı değerli arkadaşım burada. Ülkenin bölünmez bütünlüğü söz konusu olduğu zaman, ülkenin değerler coğrafyasına müdahale; laiklik, hukuk devleti diğer unsurlara müdahale söz konusu olduğu zaman, hukuk en tepede refleks gösteriyor, doğal. Ama hukuk, aslında

AHMET
İYİMAYA'NIN
KONUŞMASI

ayrıntıda yatıyor. Siyasal parti yarışmalarında, kongrelerde, seçimlerde vs. de iş yargıya götürüldüğü zaman, yargının dediği tek şey vardır "*işinizi içinizde halledin*". Siyasal Partiler Kanunu diyor ki "*müdahale edeceksiniz, şu, şu durumlarda iptal edilir*" diyor. Seçim Kurulu, Yargıtay, "*işinizi, içinizde halledin*" yani parti içi demokrasiyi geliştirecek normları uygulayacak birinci organ parti ise, ikinci organı da ihtilafın yargı önüne getirilmesi halinde siyasal partilerimize göre, Cumhuriyet Savcıları, Cumhuriyet Başsavcısı, seçim kurulları ve adli yargıdır. Bu konuda kesinlikle ben siyasetin içine karışmam yollu anlayış, hukukun emredici hükümlerine aykırıdır ve kabul edilemez.

Seçim sistemi de önemli, fakat ileriki beş dakikada ben seçimle ilgili iki hususu sizlerle paylaşmak istiyorum: İlk husus: Anayasa'da "*temsilde adalet, yönetimde istikrar prensibi*". Seçim mevzuatının tanziminde gözetilmesi gereken bir prensibidir. Ama Anayasa normu olarak yer almasına karşıyım, çünkü Anayasa Mahkemesi'ne bir yerindelik denetimi imkânı veriyor, dünyanın hiçbir Anayasası'nda böyle bir hüküm yok. İkincisi, maalesef kendi önerim olmasına rağmen, işlemedi bu, "*oyuncu, oyunun kurallarını üretebilir, ama ürettiği oyun kurallarına göre oynamamalıdır*". 67. maddedeki, seçim kanundaki değişiklikler, "*son bir yılda yapılacak seçimlerde uygulanmaz*" yollu kural; maalesef bu kural, kurucu iktidar yetkisi kullanılarak, parlamentoca geçici maddeler yoluyla uygulanamadı, önlendi. Kural yetkiyi elinde bulunduranların yakın gelecekte girecekleri yarışta bozucu unsurlar üretmesini önlemeye yöneliktir. Seçim harcamalarında saydamlıkla ilgili daha önceki geliştirdiğim taslak, 2006'da kabul görmüş, tasarıya dönüşmek üzere. Seçimin finansmanı noktasında önemli bir reformdur, paylaşmak isterdim ama sürem kalmadı.

Saygılar sunuyorum, teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; biz de Sayın Ahmet İyimaya'ya çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten hem seçim hukuku, siyasi partiler hukuku, Anayasa konusundaki çok müthiş bir birikimi ve bu konudaki derinliği, haklı olarak 20 dakikayı dahi kendisi için çok az bir zaman dilimi olarak gösterdi. Çünkü

çok söyleyeceği şeyler var. Özellikle son vurgu yaptığı konuda, Doğru Yol Partisi'ndeki yaşadığı hukuksuzluk, özellikle seçim hukukuyla ilgili parti içi demokrasiyle ilgili yaşadığı hukuksuzluğu anlatacaktı ama diğer arkadaşların hukukuna müdahale etmeyelim diye ben hatırlatmak ihtiyacını duydum.

Kendisi söze başlamadan önce *"Sayın Başkan, siyasi partilerle ilgili zaten söylenecek şeyleri sen söyledin"* dedi, aslında benim amacım satırbaşlarıyla hatırlatmak, onun içini değerli katılımcıların doldurmasıydı. O nedenle, yoksa ben arkadaşlarımızın konusuna müdahale etmek gibi bir düşüncem yoktu.

Değerli konuklar, sanıyorum elinizdeki broşürde iki isim yok burada. Ben demin sözlerime başlarken, onların mazeretini size aktarmadım. Ama onlar adına ayıp olacak, her iki değerli siyaset adamını burada mazeretlerini size aktarmak durumundayım. Sayın Faruk Bal, dün akşam beni aradı, gerçekten bu son günlerdeki hava değişikliği nedeniyle müthiş bir grip olduğunu ve evden dahi çıkamayacağını, geldiği zaman çok rahatsız olacağını, özür dilediğini bütün dinleyenlerden, katılanlardan, değerli arkadaşlardan bana ifade etti. Ben de teşekkür ettim. Yine Sayın Ufuk Uras, beni aramış bulamamış, İstanbul'da çok önemli bir toplantısının çıktığını ve o nedenle, böylesi önemli bir toplantıya katılamadığı için özrünü bildirdi. Bunu da size aktarmak istiyorum.

Şimdi sözü, deminde söylediğim sıra doğrultusunda Eskişehir Milletvekili olmasına karşın, Ankara Barosu'nun çok saygıdeğer bir üyesi, değerli arkadaşımız, değerli meslektaşımız ve politikada yeni bir ses, yeni bir duruş, yeni bir nefes, yeni bir enerji olarak çok dikkatle izlediğimiz ve takdir ettiğimiz, değerli arkadaşımız, Sayın Tayfun İçli'ye vereceğiz. DSP Eskişehir Milletvekili'dir şu anda. Sanıyorum o da çok değerli katkılar sunacak. Sayın İçli, söz sizin buyurun efendim.

Av. Tayfun İÇLİ (DSP Eskişehir Milletvekili): Çok Değerli Başkanım, hakkımdaki övgüleriniz için çok teşekkür ediyorum, öncelikle onu belirteyim. Değerli konuklar, değerli meslektaşlarım, hepimizi saygıyla selamlıyorum. Sözlerime başlamadan evvelde değerli hocalarımı rahmetle anıyorum.

Sempozyumun konusu, aslında ana başlığı "*Eksiksiz Demokrasinin Gerçekleşme Aracı Olarak Siyasi Yapılanma*". Alt başlık "*Siyasi Partiler Demokrasinin Vazgeçilmez Unsuru Olabildi mi? Eksiksiz Demokrasi İçin Seçim Sistemi*". Daha çok demokrasi, eksiksiz demokrasi için siyasi partiler, seçim sistemleri bugüne kadar hep tartışıldı. Bugünden sonra da tartışılacak. Biraz evvel, değerli başkanın konuşmasında, çok önemli konulara vurgu yaptı. Aslında bu vurgular, Türkiye Büyük Millet Meclisi, eski Senato Salonu'nda düzenlenen, TESAV'ın düzenlediği "*Siyasi Partiler ve Seçim Sistemleri*"yle ilgili sempozyumun sonuç bölümündeki öneriler. Bu sempozyuma birçok siyasi partimizin temsilcileri katıldı, görüşler orada ifade edildi ve o sempozyumu düzenleyen TESAV'ın "*XXI. Yüzyıl İçin Türkiye'nin Gündemi Çalışma Grubu*" tarafından damıtılmak suretiyle, Türk siyasi yaşamındaki aksaklıklar ve çözüm önerileri madde madde sıralandı. Açılış konuşmasında başkanım ifade etmemiş olsaydı, ana başlıklar halinde bunları ben de ifade etmek isterdim. Ama tekrardan kaçınmak için bu konulara girmek istemiyorum. O toplantıda ki ortak görüş; seçim kanunları ile siyasi partiler kanununun birbiriyle çok iç içe olması nedeniyle, birlikte ele alınmasının gerekli olduğu idi.

O tarihte Demokratik Sol Parti'nin Genel Sekreteri olarak

ben de bir konuşma yaptım. O konuşmamın ayrıntılarına girmek istemiyorum, çünkü o toplantı, o sempozyumdaki siyasi parti temsilcilerinin görüşleri ve bilim insanlarının görüşleri, eksik olmasın TESAV tarafından kitaplaştırıldı. Bilim insanlarının, bu konunun uzmanlarının görüş ve değerlendirmelerine sunuldu. İzin verirsiniz, o konuşmamın önemli gördüğüm bir bölümünü aktarmak isterim. Çünkü bu sempozyumda ki görüşler de bir kitaba dönüştürülecek ve uygulayıcıların, bilim insanlarının değerlendirmelerine sunulacak. Onun için önemli gördüğüm, konuşmamın bu bölümünü sizlere de aktarmak isterim.

Değerli konuklar,

Siyasal yaşamımızdaki yozlaşma ve tıkanıklık, son yıllarda halkı siyasetten ve siyasetçiden uzaklaştıracak ölçülere varmıştır. Siyasetteki yozlaşmaya ve tıkanıklığa çözüm arayan bazı düşünürler ve siyasiler, genellikle kusuru seçim sistemlerinde, siyasi partiler yasasındaki eksikliklerde ya da yanlışlıklarda bulurlar. Bunda elbette gerçek payı vardır. Ama Demokratik Sol Parti'ye göre, siyasetteki yozlaşmanın ve tıkanıklığın asıl nedenleri, siyasal yapılanmadaki aksaklıklardır. Parti örgütlerinin köksüz kalmış olmasıdır. Demokrasinin başlıca gereği olan, katılımcılık önündeki büyük engellerdir. Partiler ile toplum ve bilim kurumları arasında kopukluktur. Gençliğin ve toplumsal örgüt temsilcilerinin, mecliste temsil edilmemeleridir. Dinin siyasallaşmasıdır. Siyasal etkinliklerin büyük ölçüde pahalılaşması yüzünden varlıklı çıkar çevrelerinin, o arada örneğin rantiyeye kesiminin, hortumcuların siyasette aşırı ölçüde ağırlık kazanmasıdır ve uzlaşma geleneğinin siyasette yeterince gelişmemiş olmasıdır.

Evet, o konuşmamda da; siyasetteki yozlaşmanın ve tıkanıklığın asıl nedeninin, siyasal yapılanmadaki aksaklık olduğunu önemle vurgulamıştım.

Siyasi partiler, demokrasimizin vazgeçilmez unsurlarıdır. Peki, sendikalar, birlikler, odalar, dernekler gibi kurum ve kuruluşlar demokrasinin vazgeçilmez unsurları değil midir? Bu saydığım kurum ve kuruluşlar, aslında demokrasinin

vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerimizin, kılcal damarlarıdır. Siyasi partilerimizi, bu kurumlardan, sendikalardan, birliklerden, odalardan, derneklerden ayrı düşünmek mümkün değildir. Kılcal damarları olmayan, damarların yaşaması nasıl düşünülemezse, kılcal damarları sağlıklı olan, damarların sağlıklı olması da düşünülemez. Bugün, siyasal sistemimizin yaşadığı sıkıntıların başlıca nedeni; 12 Eylül askeri rejiminin seçim ve siyasi partiler hukukunu yozlaştırması ve siyasi partileri bu kılcal damarlardan, mahrum bırakması ya da başka bir deyişle bu kılcal damarları sağlıklı bir yapıya dönüştürmesidir. Onun için demokrasimizin gelişmesi ve eksiksiz demokrasinin yerleşebilmesi için, siyasi partiler yasasında ve seçim yasalarında yapılacak siyasetteki yozlaşma ve tikanıklığı yok edici, siyasal yapılanmadaki aksaklığı giderici değişikliklerin, sendikalar, odalar, dernekler gibi kuruluşların yasalarında yapılacak değişikliklerle birlikte ele almak gerekir.

Siyasi partilerimiz ve sivil toplum kuruluşları diye adlandırılan sendikalarımız, derneklerimiz gibi kuruluşlar, demokrasinin vazgeçilmez unsurudurlar da siyasi partilerimiz ve bu saydığım dernek ve sendikalar kendi içlerinde ne kadar demokratiktir? Bu konuda sağlıklı bir hukuki düzenleme var mıdır? Bence olayın püf noktası, can alıcı noktası budur, çünkü TESAV XXI. Yüzyıl İçin Türkiye'nin Gündemi Çalışma Grubu'nun önerdiği ve Sayın Barolar Birliği Başkanı'nun başlıklar olarak aktardığı konuların tamamının arkasındaki neden, siyasi yapılanmadaki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır.

Sadece siyasi partilerimizde değil, sendikalarımızda, birliklerimizde, derneklerimizde belirli istisnalar dışında oligarşik bir yapı vardır. Başkan ve başkanın çevresinden oluşan, edindikleri gücü bir türlü terk etmek istemeyen, o gücü kimseyle de paylaşmak istemeyen bir oligarşik yapı ne yazık ki vardır. Aslında bu yapı, bütün kurumlarımızda salgın bir hastalığa dönüşmüştür. Eğer bu hastalık konusunda, doğru tanı koymazsak ve sağlıklı çözüm önerilerini getirmezsek, eksiksiz bir demokrasiye ulaşmamız mümkün değildir. Hepimiz hafızalarımızı şöyle bir yoklayalım: 25-30 yıl sendika başkanlığı yapan, birçok kuruma uzun yıllar başkanlık, yöne-

ticilik yapan çok değerli insanlarımız var. Neredeyse babadan oğla geçecek şekilde bir oligarşik yapının devamı konusunda ısrarlı bir tutum var. Oligarşik bir yapı, yenilenmeye kapalı bir yapıdır. Yeni insanların önünü tıkayan bir yapıdır. Oligarşik yapı, yeni fikirlerin tartışılmasına engel olan bir yapıdır. Eğer siyasal yapılanmamızda bu tıkanıklığı aşamadığımız takdirde ne kadar doğru, bilimsel tespitler yaparsak yapalım, bunu yaşama geçirmemiz mümkün olamayacaktır.

Siyasal sistemimizdeki bu hastalık, oligarşik yapı zaman içerisinde küçük küçük parçalanmalara, amip gibi bölünmelere neden olmaktadır. Bu hem siyasi partilerimizde, hem sendikalarımızda, hem derneklerimizde aynı amaç için kurulmuş olmakla birlikte, iç çatışmadan kaynaklanan nedenlerle amip gibi bölünmeye, küçük küçük yapılaşmalara neden olmaktadır. Siyasal partilerimiz, sivil toplum kuruluşlarımız, iç kavga nedeniyle enerjilerini hedefledikleri, programlarında belirttikleri, seçim bildirgelerinde belirttikleri ilkeler çerçevesinde mücadeleye değil, kendi iç alanlarında yaptıkları kavgaya harcamaktadır. Böyle bir oligarşik yapı, katılımcılığı da engellemektedir. İşte TESAV'ın düzenlediği sempozyumda, tüm bilim insanlarının, siyasetle uğraşan arkadaşlarımızın ortak fikri olan Türk demokrasisinin en büyük eksikliklerinden biri olarak adlandırdıkları demokrasiye derinlik kazandıracak, siyasal katılımcılığı engellemektedir.

Bu sakat yapıdan dolayı, mücadele azmini yitiren birçok değerli insan, bu kurumlardan uzaklaşmakta, yılgınlığa düşmekte ve bu yapıları terk etmektedir. Birçok değerli insan da bu sakat yapıdan dolayı bu kurumlarda çalışmaktan, üyesi olmaktan imtina etmekte ve bu oligarşik yapılar "küçük olsun, benim olsun" anlayışında olan ve yalnızlığa itilmiş yapılar olmaktan da öteye gidememektedir. Lider kadrolar ne kadar iyi olursa olsun, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, bu oligarşik yapının bir müddet sonra esiri olmakta ve bu yapının istemeyerekte olsa, ne kadar iyi niyetli olurlarsa da olsunlar, savunucuları durumuna gelmektedirler. İşte bu sağlıksız, oligarşik yapı konusunda doğru tanılar koymadığımız takdirde bu işin içinden çıkmamız mümkün değildir. Peki, diyeceksiniz ki, çözüm ne?

Ne yapmalıyız? Siyasi partiler ile sendikalarda, odalarda, derneklerde demokratik yapısal düzenlemeler yapılmalı; öncelikle başkan ve yöneticilerin, yönetimde kalma süreleri mutlaka ve mutlaka sınırlandırılmalıdır. İfrata kaçmamak lazım, makul ölçüde sınırlandırılmalıdır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Genel Kurmay Başkanı'nun, Kara Kuvvetleri Komutanı'nın ne kadar görevde kalacağı bellidir. Bakın asker diyoruz, askeri yapılar daha az demokratiktir diyoruz ama bir teğmen ne kadar süre teğmen rütbesinde kalacağını, bir kuvvet komutanı ne kadar bu görevde kalacağını bilmektedir. Alttan gelecekler, kendilerinin de bir üst rütbeye gelebileceğini, general olabileceğini, kuvvet komutanı olabileceğini, genelkurmay başkanı olabileceğini bilmekte ve o beklenti içindedir. Bu beklentinin ötesinde bir haklıdır da. Ve bu nedenle de kuralları belli bir yarış içerisinde olanlar; fikir üretme, yetenek sergileme konusunda da en alt kademelerden itibaren motive olmaktadır. Ama şöyle geçmiş siyasal yaşamımıza bakalım; önu tıkanan insanlar, *"nasıl olsa ben bir şey olamam, benim fikirlerim bir değer ifade etmez ben lidere ve lider kadrosuna yaklaşmam"* diye bu yapıdan uzaklaşmaktadır. Sadece siyasal partilerde değil, sendikalarda da, birliklerde de, birçok birimde de bu vardır. Onun için mutlaka ve mutlaka bir sınırlama, bir tanımlama getirmek gerekiyor. Kurumları, daha ileri daha iyiye götürecek devrimci, çağdaş fikirlere, demokratik yapılar içinde sınanarak, eğitilerek yetişmiş yeni, genç, dinamik insanlara yol açmak; onların sınanmış nitelikli deneyimli kâdrolar ile kaynaştırılması gerekiyor. Gelişmiş Avrupa ülkelerine baktığınız zaman bu yöntem uygulanmış, demokratik bir kültür haline gelmiş. Herkes görevi ne zaman bırakacağını bildiği için, görevde kalmak için, o gücü elinde bulundurmamak, sürekli bulundurmamak için yanlışlıklara sapmıyor gelişmiş demokrasilerdeki insanlar. Ama bizde, o makamda kalabilmek için, kimileri demokratik olmayan yöntemlere başvurmak suretiyle, sistemi tıkamakta, sistemin problemlere çözüm üretemez duruma düşmesine neden olmaktadır.

Yönetimlerin, mutlaka ve mutlaka etkin denetimlerinin sağlanması gerekmektedir. Siyasi partilerimiz ve saydığımız

sivil toplum kuruluşları, sendikalar, her ne kadar yasalarda denetlendiklerine dair bazı hükümler bulunmaktaysa da, ne yazık ki kendi birimlerinde denetlenmediği gibi, yargı organları veya başka kurullar tarafından da denetlenememektedir. Denetimsizlik, denetlenmemek aslında bu salgın hale dönüşmüş oligarşik yapının da devam etmesini kolaylaştırmaktadır. Siyasal yapılanmamızdaki bu hastalık devletimizin her kurumuna da artan oranda bu hastalığı bulaştırmaktadır. Türkiye'mizde, ülkemizde küçük küçük seçilmiş krallar, dükler, baronlar yarattık. Sanıyorum "*seçilmiş krallar*" tanımlamasını Duverger yapmıştı. Lütfen istisna olanlar alınmasınlar, bunları devre dışı bırakıyorum. Ülkemizde seçilmiş krallar, himayelerinde baronlar, lortlar mevcuttur. Keza sivil toplum kuruluşlarında, sendikalarda da öyle ve ona göre ağalık sistemi, bir krallık sistemi oluşturulmuştur. Eğer gerçekten kesintisiz bir demokrasi idealiniz varsa, beklentiniz varsa bu seçilmiş krallar konusunu hiç çekinmeden, enine boyuna tartışmalı ve sadece bence bu konuya odaklanmalıyız. Çünkü bu sorunu çözdüğümüz an, birçok sempozyumda dile getirilen sorunlar, çözülmüş olacaktır diyorum.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar, biz de Sayın İçli'ye çok teşekkür ediyoruz. Şimdi sözü, yine daha önceki söylediğim biçimde, o sıraya uyarak Siirt DTP Milletvekili Sayın Osman Özçelik'e veriyorum. Sayın Özçelik, buyurun.

Osman ÖZÇELİK (DTP Siirt Milletvekili): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Başkan, değerli konuklar, Barolar Birliği'nin düzenlemiş olduğu böylesi önemli bir sempozyumda görüşlerimizi, sizlerle paylaşma fırsatı verdiği için Barolar Birliği'ne teşekkürlerimizi sunmak istiyorum.

Ben Demokratik Toplum Partisi Siirt Milletvekili'yim. Böyle elit bir hukukçu topluluğunda, hukuksal bir konuyu konuşmanın benim açımdan zorluğunu takdir edersiniz herhalde. Çünkü ben hukukçu değil eczacıyım. Ancak pratikte partimizin seçim işlerinden sorumlu genel başkan yardımcılığı yaptığımdan, konuya biraz aşinalığım var. Bu nedenle yapacağım hukuksal eksikler konusunda beni bağışlayacağınızı umuyorum.

Biraz kendimi tanıtmak istiyorum; Halkın Emek Partisi kurucularındanım, İstanbul il Başkanlığı yaptım, partimiz kapatıldı. Daha sonra Demokrasi Partisi Kurucusu ve Genel Başkan Yardımcısı görevini aldım, partimiz kapatıldı. Daha sonra HADEP Kurucusu ve Genel Başkan Yardımcısı oldum, partimiz kapatıldı. Daha sonra DEHAP Genel Başkan Yardımcısı oldum, partimiz kapatılmak üzereyken, bu defa biz kapattık. Demokratik Toplum Partisi'ni kurduk, Genel Başkan Yardımcılığı görevini sürdürürken, milletvekili oldum. Daha önce de, İstanbul Eczacı Odası Genel Sekreterliği ve Yönetim Kurulu Üyeliği yaptım. İstanbul Eczacı Odası Genel Sekreterliği döneminde

1982 Anayasası taslağı tartışmaya açılmıştı, ben de Oda'nın yayın organlarında editörlük yapıyor ve yazılar yazıyordum. 1982 Anayasası'nın anti-demokratik bir Anayasa olduğunu, topluma ancak zorla kabul ettirilebileceğini yazmıştım. Zorla kabul ettirilse bile halkımızın, bu anti-demokratik Anayasa'yı en kısa zamanda değiştireceğini yazmıştım, cezaevine kondum. Aradan bunca yıl geçti, bu Anayasa'nın, toplumu, toplumsal yaşamımızı demokratik bir şekilde düzenlemeden yoksun olduğu gerçeği bunca yıl sonra ortaya çıktı, şimdi herkes yeni bir Anayasa yapılmalı diyor. Burada söyleyeceğim görüşlerimin de umarım 25 yıl sonra değil, kısa bir zamanda dikkate alınır ve gerçekten bir demokratik toplumsal düzeni birlikte yaratabiliriz, diye düşünüyorum.

Konumuz, siyasi partilerin demokrasideki rolü ve seçimlerin demokrasideki yeri ve gerçekten demokratik bir uygulama var mı, yok mu onun arayışı içindeyiz. Barolar Birliği de bunu arıyor olacak ki ve yetersiz olduğu görülmüş olacak ki böyle bir sempozyumu düzenledi. Siyasi Partiler Yasası, Seçim Yasası, Milletvekili Seçimi Yasası, Yerel Yönetimler Yasası, seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki yasa Türkiye'de, seçim sisteminin tümünü teşkil ediyor. Burada daha ziyade Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Yasası üzerinde duracağız. Bu yasaların tamamı 1982 Anayasası'ndan güç alarak, Anayasa çerçevesinde, Anayasa'nın hukuksal çerçevesi içinde ve ona uyumlu şekilde hazırlanmış yasalar. Anayasa'nın, anti-demokratik bir Anayasa olduğu konusunda neredeyse toplumun tamamı hemfikir olduğuna göre, bunun yansımaları olan yasaların da anti-demokratik hükümlerle dolu olduğunun kabul edilmesi herhalde doğal olmalı.

1982 Anayasası, daha ziyade tek tip insan, tek tip toplum, tek tip düşünce esasına dayalı olarak ortaya kondu, ana düşüncesi buydu. Oysa Türkiye'de, toplum tek tip değil. Türkiye çok kültürlü, Türkiye çok etnisiteli, Türkiye çok farklı düşüncelerin bir arada bulunabildiği çok geniş, çok farklı inançların bir arada yaşayabildiği çok renkli, kimisi kızıyor mozaik dediğimizde bir mozaik olduğunu hepimiz biliyoruz. Çok renkli, çok kültürlü, çok etnisiteli, çok inançlı bir toplumdan,

tek tip bir toplum yaratmanın mümkün olmadığını, bilimsel olarak mümkün olmadığını herkes bilmeli, herkes biliyor. Bunu yaratmanın, bunu zorla dayatmanın yasalarla da mümkün olmayacağını bilmesi gerekiyor. Burada yapılması gereken yasaların, Anayasa'nın, toplumsal gerçekliğimize uygun hale getirilmesidir. Toplumsal gerçekliğimiz neyse yasalar, o toplumsal gerçekliğimize uygun düzenlenmelidir. Böyle olmaması halinde yasaları zorla kabul ettirmek zorunda kalırsınız, baskı uygularsınız ve demokrasiden, hukuktan uzaklaşırsınız.

İnsanlık tarihi, yönetim biçimlerini araştırmakla dolu ve sürekli bir toplumsal düzeni, hakça, adaletçe bir toplumsal düzeni nasıl sağlayabiliriz arayışı içinde geçti. İnsanlık tarihi ve bulunan, mutabakata varılan en gelişkin sistem olarak demokraside karar kılındı. Her ne kadar demokrasi, durağan, statik, klişe bir sistem değilse de bugüne kadar insanlığın varmış olduğu, insanların en mutlu olabildiği, refah içinde yaşayabildiği, kişi hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınabildiği. İnsanların, çevresiyle, doğayla, hayvanlarla uyum içinde yaşayabildiği bir sistemi, ancak demokratik kurallar çerçevesinde sağlanabildiği gerçeği artık herkesçe kabul ediliyor. Bizim hedefimiz artık sadece Cumhuriyeti korumakla sınırlı kalamaz. Cumhuriyet tabii ki, tek kişi yönetimine dayalı, otoriter, totaliter monorşik sistemlere karşı bir alternatif olarak 1900'lü yılların başında ortaya çıktı, bir gereksinimdi, doğaldı, haklıydı ve doğrudu. Ama aradan geçen 85 yıl sonra hala o günün argümanlarıyla, o günün ihtiyaçlarıyla, o gün oluşturulmuş cumhuriyet ilkeleleriyle sınırlı bir yaklaşım, Cumhuriyeti de zedeler ve Cumhuriyetin demokratikleşmemesi durumunda, Cumhuriyetin de mutluluk ve refah getirmeyeceğinin artık anlaşılması lazım. Cumhuriyet kendisini, demokrasiyle yenilediğinde, demokrasi yeniden üretildiğinde, değişen toplumsal ihtiyaçlara karşı yeni demokratik kurallar üretildiğinde, Cumhuriyetin bir anlamı olur, değeri olur ve toplumsal yaşamımıza, huzur, barış ve özgürlük getirir.

Toplumsal ihtiyaçlar, her gün değişmekte ve demokrasi de her gün kendisini yenilemekte. Bugün varılan nokta, uluslararası evrensel hukuk normları oluşmuş durumda ve

bunlar uluslararası hukuksal metinlerle bağlanmış durumda. Standartlar ortaya çıkmış durumda, bu standartlara uygun yönetim tarzları, bu standartları en çok toplumsal yaşamına adapte eden topluluklar, yönetimler, devletler gerek toplumsal huzuru ve barışı sağlamada, gerekse ekonomik kalkınmada önde giden devletler, yönetimler, ülkeler olduğu çok açık. Çok zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen, yeraltı, yerüstü kaynaklarına sahip olmasına rağmen, otoriter, totaliter sistemlerle yönetilen devletlerde, yönetimlerde halkın, mutlu olmadıkları ve refah içinde yaşamadıkları görülüyor. Ama bugünkü standartlara en yakın demokratik kuralları sistemine adapte etmiş, onu uygulamış ülkelerin çok kayda değer yeraltı, yerüstü kaynakları olmamasına karşın, o toplulukta yaşayan insanların daha refah içinde, daha eğitilmiş, daha barış içinde ve ekonomik olarak da daha kalkınmış olduğunu görüyoruz. Demek ki kalkınmanın temeli, demokrasidir. Biz demokrasiyi geliştirmekle yükümlüüz.

Siyasi partiler yasasına gelmek istiyorum. Siyasi partiler yasasında öngörülen tek tip partidir. Siyasi partiler yasası, tek tip parti öngörüyor. Her ne kadar çok partili sisteme geçildiyse de, çok partili sistem adeta çok tabelalı sistem, çok isimli sistem olarak algılanmış. Bütün partilerin, aynı düşünceleri, aynı görüşleri ifade etmesi konusunda adeta bir devlet baskısı oluşturmuş ve yasalar ortaya konmuştur. Bakın siyasi partiler yürürlükteki 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası; siyasi partileri her ne kadar demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez unsurları, öğeleri olarak görüyorsa da şu öneri de bulunuyor. "*Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı olarak çalışırlar*" diyor. Buna bir itiraz yok. Atatürk İlke ve İnkılâpları'na bağlı çalışmak isteyen partiler olabilirler ama bunu bir dayatma olarak, bir yasa hükmü olarak getirmenin doğru olduğuna inanmıyorum. Çünkü her düşünce, zamanla toplumsal gelişmeler karşısında yenilenmek, ortaya çıkan ihtiyaçlar karşısında kendisini değiştirmek zorundadır. Mesela, "*Devletçilik İlkesi*", bugün artık ülkemizde tartışılan ve uygulamada çok fazla itibar görmeyen bir ilkedir. Bu değişmiştir, günün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi söz konusudur. Atatürk Devrim ve İnkılâpları'ndan, "*Şapka*

Devrimi", o günün koşullarında zorunluydu, gerekliydi, çok önemliydi ama bugün hiçbirimiz sarık takmıyoruz, hatta şapka bile takmıyoruz. Artık onda ısrar etmenin gereği yoktur. Yani hiçbir ideoloji, hiçbir düşünce, hiçbir felsefe ilelebet değişmez değildir, değişebilir.

Bunu siyasi partilere bir klişe olarak dayatmanın doğru olmadığına inanıyorum. Bu yanlış anlaşılmasın, Atatürk İlke ve İnkılabları'na karşı bir tutum olarak algılanmasın, o günün koşullarında son derece gerekli, son derece zaruri, toplumsal gelişmeye katkı sağlayan, bugüne gelmemizi sağlayan düşünceler, ilkeler ve devrimlerdir, buna karşı çıkmak son derece yanlıştır, tartışması bile yapılmaz. Ama bunu bir siyasi partinin mutlaka uyması gereken kurallar ve ilelebet kalması gereken kurallar diye algılasak, statükocu oluruz. Statükoculuk, geriletir toplumu; değişime, dönüşüme açık olamayan toplumlar çağı yakalayamazlar. Atatürk'ün de öngördüğü gibi dünya medeniyetler seviyesine ulaşmamızı imkansız kılar. Yani açık olmak gerekiyor, değişime-dönüşüme.

Siyasi Partiler Yasası'nda 120 madde var. 120 maddeden oluşuyor Siyasi Partiler Yasası. 78. maddeden, 120. maddeye kadar ek maddeler hariç yasaklarla dolu. 120 maddenin, 42 maddesi siyasi partileri yasaklayan, sınırlayan maddelerle dolu. Hangi yasaklar var, bu yasakların ihlal edilmesi halinde uygulanacak müeyyide nedir, siyasi parti nasıl kapatılır, prosedürü nedir, yapılacak işlemler nedir, 120 maddelik Siyasi Partiler Yasası'nın 42 maddesi yasaklarla dolu. Böyle bir siyasi partiler yasasıyla, siyasi partilerin toplumsal yaşamımızı geliştirmesi, demokratikleştirmesi, topluma huzur ve refah getirmesini beklemek, herhalde mümkündeğil.

Diğer önemli bir konu, yine toplumsal gerçekliğimize aykırı maddeler var, bunu da vermek istiyorum. Siyasi Partiler Yasası'nın 81. maddesi *"Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler."* Evimizde, kentimizde, komşu köyümüzde farklı inançlara, farklı mezheplere bağlı insanlar var yine çok iyi biliyoruz ki bu ülkede Kürtler var, çok

büyük bir topluluk 20 milyon gibi ifade edilen, hadi 15 milyon olsun. Bunu var dediğiniz zaman siz, Siyasi Partiler Yasası'na aykırı davranmış oluyorsunuz ve partinizin kapanmasına neden oluyorsunuz.*

Bu kadar toplumdan kopuk, toplumsal gerçekliğimize bu kadar aykırı bir yasayla, siyasi partiler, bu ülkeyi doğru yönetebilirler mi? Sırf Türkiye'de "*Kürtler var*" dediği için, demin adını saydığım partiler yanında Sosyalist Parti, Türkiye Birleşik Komünist Partisi kapatılmıştır. Bu kadar parti kapatılmış, tabii başka nedenlerle kapatılan partiler de var; Selamet Partisi, Fazilet ve Refah Partisi de başka nedenlerle kapatılmış. Türkiye, kapatılan siyasi partiler (tabirimi mazur görün) çöplüğü haline geldi adeta.

İşte bir başka madde, "*Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak, millet bütünlüğü amacını güdemezler*". Azınlıklar yaratılmaz, azınlıklar varsa vardır, yoksa yoktur. Benim söylememle bir azınlık yaratılmaz, "*burası bir azınlıktır*" dememle burası bir azınlık olmaz, "*şurası bir azınlıktır*" dememle bir azınlık olmaz. Eğer bir azınlık varsa vardır ve o azınlığın evrensel hukuk kuralları çerçevesinde bütün haklarının güvence altına alınması, bir devletin temel sorumluluklarından biridir. Bu bölünme kaygısı, bu parçalanma kaygısı, bu fobiden artık Türkiye'nin kurtulması lazım. Bunlar Türkiye'nin ayağındaki prangalardır. Türkiye'yi geriye çeken, dibe iten, gereksiz ağırlıklardır, bundan kurtulması lazım Türkiye'nin. Türkiye'nin bütünlüğü içinde kardeşçe binlerce yıldır birlikte yaşanıldığı gibi birbirine saygılı, birbirinin haklarına saygılı bir toplum için birlikte çaba göstermek zorundayız. Her farklı görüşü, aman bölüyor, aman parçalıyor kaygısı, fobisiyle yaklaşırsak toplumsal huzuru yakalamamız mümkün değil, barışı sağlamamız mümkün değil.

Tüzük ve programların yazımında başka dil kullanamazlar, bakın ben defalarca seçimlere girdim. Diğer milletvekili

* Ülkede azınlıklar yaratmak suretiyle, "bölücülü" süsü ile suçlanıyor, yargılanıyor, cezalandırılıyor.

arkadaşlarım da bilirler. En son Siirt'te milletvekili adayydım, meydana konuşma yapıyorum, miting yapıyorum, 15.000 civarında insan var ve binlercesi bana "Kürtçe konuş, anlamıyoruz" diye bağırıyorlar, ben de Kürtçe konuştum. Onlar istemese de Kürtçe konuştum ve her yaptığım Kürtçe konuşmayla ilgili poliste ifade verdim, dosyalar açıldı. Kendi ana dilimi konuşamıyorsam, bu ülkenin vatandaşı olarak kendi dilimi konuşamıyorsam, büyük bir baskı altında olduğumun kabul edilmesi lazım. İnsan haklarına aykırı bir tutumla karşı karşıya olduğumuzun kabul edilmesi lazım, kendi dilimi konuşmak, kendi kültürümü geliştirmek, benim insani hakkım ve görevimdir. Bu devletin de görevidir. Eğer ben bu ülkede vergi veriyorsam, vatandaşlıkla ilgili bütün ödevlerimi yerine getiriyorsam, benim haklarımın da yasalar ve Anayasa güvencesi altına alınmasını istemek kadar doğal bir talebim olamaz. Bunun saygıyla karşılanması lazım, bu hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik tüm ülkelerde böyledir. Artık bölünme korkusundan kurtulmalı, toplumsal gerçekliğimize uygun yasalar ve anlayışımızı geliştirmeliyiz. Yasalar da yeterli olmuyor. Bakın mesela ben, mevcut Seçim Yasası'nın, neredeyse bütün maddelerini ezbere bilecek kadar defalarca okudum ve uygulamasını da biliyorum. Mevcut Seçim Yasası, gerçekten çok gelişmiş bir seçim yasasıdır. Gerçekten çok gelişmiştir, gerçekten uygulaması tamı tamamına yazıldığı biçimde yapılması halinde çok demokratik bir içeriğe sahip olduğunu söyleyebilirim. Ama uygulama böyle değil. Yine bakın Siirt'te, bu son seçimde, yasaya göre güvenlik görevlileri, sandık bölgesine 100 metre yarıçaplı bir mesafenin dışında kalırlar derken, Siirt'in Eruh İlçesi'nin köylerinde jandarma bırakın sandık bölgesine girmek, sandığın kurulduğu masaya oturdular ve gelenlere kimlik kontrolü yaptılar. Oy kullanmaya gelen seçmene, jandarma kimlik kontrolü yaptı. Yine bütün seçimlerde olduğu gibi bu seçimde de güvenlik görevlileri, seçmeni, bizim katıldığımız parti hangisiyse o partinin adını zikredip HADEP, DEHAP ne ise bugün de bağımsız adaylar, bir siyasi partisiniz ve bağımsız adaylarla seçime katılma zorunda kalıyorsunuz. Bu ciddi bir ayıptır bir ülke demokrasisi.

açısından. "Osman Özçelik'e oy vermeyeceksiniz", açık. Köylerden bir tanesinde bana yüksek oranda oy çıktı, iki ay süreyle o köyün suları kesildi, su verilmedi. Baskı, tehditle oyların yönleri değiştiriliyor, değiştirilmeye çalışılıyor. Yasa çok uygun ama uygulamada farklı.

Seçim Yasası'ndaki bu baraj sistemi, çok açık söylüyor "biz o gün DEHAP'ın parlamentoya girmesini engellemek için ortadan kaldırmıyoruz, kardeşim" neredeyse ifade ediliyor. Neden? Kimiz biz? Neden parlamentoda olmayalım? Bakın bugün parlamentodayız, kimin tavuğuna kışt dedik. Yani biz demokrasiyi geliştirmek, toplumsal barışı geliştirmek, toplumda olan aksaklıkları gidermek için çaba sarf etmeye çalışıyoruz. Tabii ki biz farklı düşünüyoruz, herkes gibi değiliz. Bize, tahammül edilmesi lazım, farklılıklar olmadan, gelişme olmaz. Ben farklı bir şey söyleyeceğim, buna inanmak-inanmamak sizin elinizde. Ama bu farklı şeyi söylememe fırsat verin. Siyasi partiler düşüncelerini açıkça ifade edebilmelidirler, düşünce özgürlüğü sağlanmalıdır. Şiddete çağrı yapmadığı sürece ve şiddeti övmediği sürece, herkes düşüncesini açıkça ifade edebilmelidir, demokrasi budur. Adalet ve hukuka dayalı sistemler bunu gerektirir.

Parti içi demokrasi sorunu da tartışıldı. Parti içi demokrasiyi, kendi içimizde en çok geliştirmeye çalışan bir parti olduğumuzu, çoğunuz bilmiyorsunuzdur. Bakın kadın kotası dendi, biz kadın kotası demiyoruz "cins kotası" diyoruz ve % 40 uyguluyoruz. Şu anda parlamentoda 20 milletvekiliyiz, cins kotası nedeniyle 8 arkadaşımız bayan. Gençliğe, mutlaka yönetimlerde yer verilmesi konusunda, bir kota değil ama mutlaka yer verilmesi konusunda büyük bir çaba gösteriyoruz ve tüm yönetimlerimizde gençlik yer alıyor.

Yine eş-başkanlık sistemi uyguluyoruz. Eğer bir genel başkan erkek ise, diğerinin kadın olması konusunda tercih yapıyoruz ve eş-başkanlık sistemini getirdik, tüzüğümüze de koyduk. Ancak Yargıtay, yasaya aykırı olmadığı nedeniyle değiştirmemizi istedi. Biz yasal olarak uygulamıyoruz ama pratik olarak uyguluyoruz. Eş-başkanlık sistemi, toplumda kadının ve

erkeğin eşitliğini sağlamak üzere. Parti içi demokrasi gerçekten çok önemli, lider sultasını aşmanın yollarından biri de kadın ve gençliğin partilerde ciddi oranlarda ve etkin biçimde yer almasını sağlamaktır. Bir de sanıyorum en büyük engellerden bir tanesi, yine Siyasi Partiler Yasası'ndan kaynaklanan genel başkanların tek dereceli seçilmiş olmasıdır. Yani kongrelerde genel başkanların, tek dereceli seçilmiş olması, genel başkanlara büyük bir güç katıyor. Kolektif bir yönetimin önünü kesiyor.

Bu kadarla sınırlandırmak zorundayım, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Özçelik, çok teşekkür ediyoruz. Şunu özellikle belirtmek ve vurgu yapmak durumundayım. Türkiye Barolar Birliği'nin düzenlediği, Türkiye Barolar Birliği'nin etkili olduğu, Türkiye Barolar Birliği'nin sorumluluğundaki her toplantıda, herkes, özgürce, dilediği düşüncüyü, bizim görüş ve düşüncemize taban tabana zıt dahi olsa çok açıklıkla ve demokratik kültür ve anlayış içerisinde çekinmeden dile getirebilir. O nedenle, Sayın Özçelik'e çok teşekkür ediyorum, tabii birebir yaşadığı çok ciddi sorunlar var. Bu sorunlar sadece bu arkadaşlarımızın sorunu değil, Türkiye'de eksiksiz demokrasiyi arayan her insanın üzerine gitmesi, bakması, irdelemesi, eleştirmesi ve takip etmesi gereken sorular. Bir koşulla, gerçekten bağımsız, gerçekten objektif, gerçekten önyargısız ve gerçekten soğukkanlı bir şekilde değerlendirmek koşuluyla, bununda altını çizmek istiyorum. Çünkü bağımsızlık kavramı, son derece göreceli bir şey; ne kadar bağımsız, nasıl bağımsız... Bu kavramların da gerçekten içini doldurmalı, yaşamla doldurmalı, eylemle doldurmalı, duruşla doldurmalı diyorum ve son sözü yine başında belirttiğim sıraya uyararak, değerli Büyük Birlik Partisi Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Destici konuşumuza veriyorum.

Sayın katılımcı, buyurun söz sizin.

Mustafa DESTİCİ (BBP Genel Başkan Yardımcısı): Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Ben de öncelikle bu toplantıyı organize eden Barolar Birliği'ne şahsınızda teşekkür ediyorum. Tebrik ediyorum. Yine bu toplantıyı anısına tertiplediğimiz, kaybettiğimiz eski başkanlarımıza da Allah'tan rahmet diliyorum ve kendilerini saygıyla, sevgiyle anıyorum.

Ben de hukukçu değilim, felsefeciyim. Sayın Genel Başkanımız, bu tür davetlerde divanda "*kim katılmak ister*" diye sorduğunda, ben kendi isteğimle burada bulunmak istedim, katılmak istedim. Tabii Türkiye'deki seçim sistemi, siyasi partiler kanunu, bizim kurulduğumuz günden beri 1993 yılından beri hep eksik taraflarını dile getirdiğimiz ve mutlaka düzeltilmesini istediğimiz, üzerinde hassasiyetle durduğumuz, önemle durduğumuz konulardı. Büyük Birlik Partisi, TBMM'de bulunduğu dönemlerde de, bulunmadığı dönemlerde de Sayın Genel Başkanım başta olmak üzere, diğer siyasi partileri gezerek, belli dönemlerde bu konudaki görüşlerimizi hem kitapçık haline getirerek, hem de bizzat özellikle mecliste iktidarı elinde bulunduran, ana muhalefet konumunda olan, mecliste grubu olan siyasi partilerle biz bu görüşlerimizi paylaştık. Bunların, bu seçim kanunundaki ve Siyasi Partiler Kanunu'ndaki demokrasi adına var olan eksikliklerin giderilmesi için gerekli tekliflerimizi kendilerine sunduk. Ama hem geçmiş dönemlerden, hem de aşağı yukarı altı yıldır iktidarı elinde bulunduran AKP iktidarından da bu konuda gerçek anlamda bir düzenleme yapıldığına şahit olamıyoruz.

MUSTAFA
DESTİCİ'NİN
KONUŞMASI

Öncelikle felsefeci olmam konusuyla... Elbette ki felsefeyle, hukuk bir yönde de iç içedir. Yani felsefe tarihine baktığımız zaman Aristo'dan, Descartes'a, Popper'dan, Locke'a, Hobbes'dan Karl Marx'a kadar, Hegel'e kadar bütün felsefeciler, siyasetle iç içe olmuşlardır. Ve ülke insanların, buldukları milletlerin, dünya insanların mutluluğu için, nasıl iyi bir düzenin kurulması gerektiğini, ideal düzen diye tanımladığımız, Farabi'nin "ideal düzen" diye tanımladığı veya başka filozofların "iyi ütopyası" diye dile getirdiği dile getirdiği ütopyalarda hep bu fikirler, görüşler serdedilmiştir, zikredilmiştir, anlatılmıştır. Bunlarda elbette hukuka önyak olmuştur.

Pratik gitmek gerekirse hukukçularımız, özellikle Anayasa hukukçularımızın, seçim kanunu, siyasi partiler kanunu hazırlayan hukukçularımızın bazı pratiklerde çok önemli hatalar içine düştüklerini, yanlışlar içine düştüklerini görmekteyiz. Yani bunu da biraz felsefe ve mantık eksikliğine bağlıyorum. Şöyle ki, mesela çok somut örnekler vereceğim, ben Eskişehirliyim. Tayfun bey de Eskişehir Milletvekili. Eskişehir'in 492.000 seçmeni var, 6 milletvekili çıkartıyor. Yozgat'ın 360 bin seçmeni var, 6 milletvekili çıkartıyor. Bunun neresinde adalet var veya hut da Eskişehir'de yaşayan insanlarla, seçmenle; Çorum'daki, Yozgat'taki seçmenin farkı nedir, bunu anlamakta insan bazen zorluk çekiyor. Dolayısıyla bu tür çok basit hatalar var. Mesela bizim çok muzdarip olduğumuz ve dile getirdiğimiz, demokrasi adına hiç de uygun görmediğimiz, grup kararları. Biz kesinlikle, grupların karar almasına karşıyız, çünkü siyasi partilerin grup kararı alması demek, tamamen milletvekillerinin özgür düşüncesine, kendi fikrini savunmasına, kendi istediği inanişta oy kullanmasına engel olduğu kanaatindeyiz. Bu haliyle Siyasi Partiler Yasası'ndaki bu "grup kararı alabilir" maddesinin değiştirilmesini talep ediyoruz, teklif ediyoruz.

İkinci olarak, siyasi partilere hazineden yapılan yardımlar var. Bu yardımlar, belli dönemlerde, ilk çıktığı dönemde "barajı aşan ve grubu olan" siyasi partilere verilmekteydi. Fakat DYP hükümeti döneminde, belli bir partinin % 7 oyun üzerinde alması sonucu, o hükümete verdiği destekten dolayı sonra bu % 7'ye çekildi ve % 7'nin üzerinde oy alan siyasi parti-

lere, seçim yardımı yapılabilir gibi bir hüküm kondu. Şimdi baktığımızda totalde 300 trilyonluk bir rakam var, bunun 150 trilyonunu iktidar partisi alıyor, 70 trilyonunu ana muhalefet partisi alıyor, 30'ar trilyonda diğer % 7'nin üzerinde oy almış olan siyasi partiler alıyor.

Halbuki bizim teklifimiz şöyle, biz diyoruz ki *"yardım kanunlar çerçevesinde kurulmuş, teşkilatlarını o aracında aşmış, ilk büyük kurultayını yapmış ve seçime girmeye hak kazanmış ve ilk milletevkeili seçimlerine de girmiş bütün siyasi partiler, eşit oranda bu yardımdan pay almalıdır"*. Neye göre? Aldıkları oy oranına göre. 300 trilyon bir para vardır, seçime kaç seçmen katılmıştır? 30 milyon seçmen katılmıştır, bu buna bölünür. Kaç bin oy almıştır? 200.000 oy almıştır, 500.000 oy almıştır, 1.000.000 oy almıştır bu rakam bu şekilde toplanır ve bu şekilde her parti siyasi yardımını alabilir.

Bunun gerekçeleri nelerdir: Birinci gerekçesi, demokratik devlet, her ferdine, her kuruluşuna, her siyasi partiye adil olarak, eşit mesafede durmak ve davranmak mecburiyetindedir. Bu tür davranışlar, demokrasi gereğidir. Böylesine bir metotla siyasi partiler, devlet yardımından optimum pay almış olacaklardır. Böyle bir paylaşımı da demokratik yaklaşımın göstergelerinden olacaktır. İkinci olarak, katılımcılık ve çoğulculuk açısından yasalara uygun olarak kurulmuş ve seçime girmiş olan her partiye, yaşama ve fikrini yayma imkânı sağlanmalıdır ve sağlanacaktır. Böylelikle fikir partilerinin de devamı ve yaşaması sağlanırken, demokrasinin kalitesi yükseltilecek, ülkenin fikir zenginliği desteklenmiş olacaktır. Üçüncü olarak, ülkemizde her vatandaşımız dolaylı da olsa, az da olsa vergi vermektedir. Vergi veren bu vatandaşlarımız, oy verdiği partiye de kendi vergisinden bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle, seçime katılım oranı da bu şekilde yükselecektir. Mevcut sistemde bir kez güçlü olan siyasi parti, para gücüne de sahip olmaktadır ve bu propaganda açısından da dengeleri bozmaktadır. Yine bunun mesela çok müşahhas örneği vardır; seçimlerde bütün siyasi partilere bu gördüğümüz *"bilboardlar, megalightlar eşit olarak verilecek"* diye yazılar gelir ama diyelim ki Büyük Birlik Partisi bunu kullanamaz. Neden? Çünkü parası

yoktur? Ama AKP onun tamamını -gördünüz işte seçimlerde- AKP, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi dışında hiçbir partinin neredeyse oralarda ilanını göremezsiniz, televizyonlarda reklamını göremezsiniz. Dolayısıyla bütün bunların önüne geçmenin, yolu budur. Eğer gerçekten samimiysek, adilsek ve gerçekten Türkiye’de siyasetin demokratik ve bağımsız bir şekilde, her insanın kendi fikrini, inanışını söylemesinden yanaysak, mutlaka bu mali yardımın düzeltilmesi gerekir ve bunun da azaltılması gerekir, rakam da çok yüksektir. 300 trilyon rakamı, totalde olsa çok yüksek bir rakamdır, her partiye kendi ayakları üzerinde durabilecek, kendi fikrini yayabilecek miktarda bir rakam verilmelidir. Yani 400 milyar dolar dış borcu olan bir ülkenin, bir seçim döneminde 300 trilyonu 4 tane siyasi partiye vermesi ne kadar mantıklıdır veya ne kadar doğrudur. Vatandaşa ne kadar saygının bir gereğidir. Bunu da açıklayamazlar. Hiçbir siyasi parti veya hiç kimse bunun savunucusu olamaz. Sadece alır cebine indirir, hepsi bunu yapar.

Bizim seçimle ilgili çok teklifimiz vardır, yani seçim sistemiyle ilgili. Birincisi bir her ile asgari bir milletvekilliği olmak üzere, milletvekilinin, nüfusa göre değil seçmen sayısına göre düzenlenmesini talep ediyoruz. Toplam milletvekili sayısı bizim önerimizde 400’dür ve milletvekili seçim süresi de 4 yıldır ki, bu son düzenlemeyle de gündeme getirilmiştir. Milletvekilliği yaşı, -biz bunu 1993 yılında yazmışız- 2001’de 25’tir, bugün de son Anayasa değişikliğiyle de 25 yaşa indirilmiştir.

Bizim iki türlü ve daraltılmış bölge seçim sisteminden yanayız. Birinci turda, siyasi partilerin hepsi seçime katılacaklar ve adaylarını da tabii ki belirlerken bütün üyelerinin katılımını ön seçimle belirleyecekler, tercihli sistemle belirleyecekler ve bu ilk turun sonunda kısaca izah edeceğim, ilk sırayı alan 4 parti, ikinci tura direk katılma hakkı elde edecek. İkinci turda diğer partilerden de, o partinin en yüksek oy alan partinin amblemi altında olmak üzere, diğer partilerin de amblemleri de bulunmak kaydıyla, diğer partilerle seçim işbirliğine açık olacak. Bundaki arzumuz ve gerekçemiz de şudur:

Koalisyonların, seçimden önce millete gösterilmesidir ve açıklanmasıdır.

Halk şunu bilecek ki, oyunu verdiğin de diyelim ki A Partisi, B Partisi, C Partisi, D Partisi, E Partisi, F Partisi seçime katılmıştır, bunlardan ilk dördü almıştır ve ikinci turda; A Partisinin yanında, F Partisi, G Partisi de vardır. Bunu biliyor ve yine ilk dört içinden kendi partileri de yine ikinci turda işbirliği yapabilirler.

Dolayısıyla bu, seçimden önce millet koalisyonları görecektir ve buna göre de hangi siyasi partinin, hangi siyasi partiyle koalisyon yapmasını istiyorsa, onları destekleyecektir. Bizim, direk olarak seçim sisteminde yapılmasını istediğimiz değişiklikler bunlardır.

Birinci sorunun cevabına gelirse, ben ikinci sorudan girdim; *"Türkiye'de Siyasi Partiler Demokrasinin Vazgeçilmez Unsuru Olabildi mi?"* sorusu. Olamadılar. Elbette ki demokratik sistem içerisinde siyasi partilerin önemi büyüktür, vazgeçilmezdir ama Türkiye açısından baktığımız zaman bunu söylemek mümkün değildir, yani geldiğimiz bu noktada baktığımızda söylemek mümkün değildir. Çünkü siyasal partilerin bir defa bir fikri, bir ideolojisi olması lazımdır. Bu fikir ve ideoloji etrafında birleşen insanların, buna inanan insanların, bir siyasi parti teşekkül ettirip, bu fikirlerini iktidar yapmak için bu görüşlerini açıklamaları lazımdır. Siyasi partiyi bu şekilde oluşturmaları lazımdır ama günümüzdeki Türkiye'deki siyasal partilere baktığımız zaman, siyasal partiler liderlerin sultası altındadır ve her şeyi liderin görüşüne göre şekillenmektedir.

Yani işte Erbakan'ın partisi, Erbakan başında olunca başka türdür, Tayyip Erdoğan başına geçince başka türdür. Öyle bir hale gelmiştir ki, mesela AKP'nin başında Ertuğrul Günay'ı da görebilirsiniz. O zaman başka bir çizgide görürsünüz AKP'yi, yani bir altyapısı, ideolojisi, fikri yoktur. Yine Cumhuriyet Halk Partisi örneğini versek çok açık olarak; Deniz Baykal'ın Cumhuriyet Halk Partisi'yle, Erdal İnönü'nün veya İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi çok başka şeylerdir. Yani ideolojik açıdan da, fikir açısından da bunlar

çok başka şeylerdir, Türk insanına, Türk halkına söyledikleri de, icra ettikleri şeyler de çok başkadır. Yarın Mustafa Sarıgül, genel başkan olursa, o zaman daha farklı bir Cumhuriyet Halk Partisi'yle karşı karşıya kalırız demektir.

Elbette bu liderle birlikte, liderlerin altındaki oligarşik yapılarda mevcuttur. Baktığımız zaman sadece liderlerle bu sınırlı değildir, liderlerin altındaki oligarşik yapılarda tamamen eskiyle yeniye kıyasladığımız zaman, bugün gelinen nokta belki de geçmişten daha kötü noktadadır. Bugün oligarşi daha fazla hakimdir, daha çok hakimdir. Mesela ben Eskişehirliyim, Tayfun bey Niğdeli, ama Eskişehir Milletvekilidir. Halbuki Eskişehir, sol geleneğin çok köklü olduğu, özellikle Demokratik Sol Parti'nin Büyükşehir Belediyesi'ni elinde bulundurduğu ve sol fikrin, siyasetin her dem en üst düzeyde olduğu bir ildir. Ama Niğdeli bir arkadaşımız, Eskişehir'in milletvekilidir. Bütün siyasi partilerde bu vardır, bu yaklaşım vardır, eğer siz bu delege sistemiyle, bu Siyasi Partiler Kanunu'yla, bunu kırmanız mümkün değildir. Elbette ki, pratikte yazan şeyler, birçoğu güzeldir ama uygulamaya geldiği zaman, hangi siyasi parti üyeleriyle bunu yapabilmektedir, önseçimi gerçekleştirebilmektedir. Hiçbir siyasi parti gerçekleştirmemektedir. Bu iki, iki kere daha dört. Hiçbir siyasi parti gerçekleştirmemektedir. Herkes lidere yakın olmak zorundadır. Lidere yakın olan, liderin beğenisini kazanan milletvekili olmaktadır.

Şunu da çok açık ve net bilmelidir ki, mecliste de eğer lidere aykırı bir söz ederse, işte en son Turan Çömez örneği çok geçerli bir örnektir, mesela çok müşahhas bir örnektir. Başka örnekler vardır. İşte Ertuğrul Günay örneği vardır, kendi partisinde, üstelik sol gelenekteki bir partide kendi fikrini, kendi düşüncesini açıklayamamıştır. O delege olamamıştır, o kadar birikimine, kültürüne rağmen. Ama diyelim ki A ilçesinin başkanının yeğeni delege olmuştur. Yani bin delege içine girebilmiştir. Hiçbir altyapısı, hiçbir siyasi kültürü, hiçbir geleneğini olmadığı halde.

Bütün bunların kırılmasının yolu, siyasi partiler kanunun mutlaka değiştirilmesi, tercihli milletvekili sistemine geçilmesi

ve üyelerin katılımıyla bunun mecbur tutulması lazım, bunun için de tabii ki seçimlerin çok önceden karar altına alınması lazım, bütün siyasi partilere, bu isteğe bırakılmaması lazım. Diyor ki *"isteyen parti önseçim yoklamasıyla adaylarını belirler, isteyen merkez yoklamasıyla belirler, isteyen, istediği kadar ilde merkez yoklaması yapar, istemediği kadar ilde önseçim yapar"* bunu tamamen ortadan kaldırıp, önseçimi ortaya koymalıdır.

Bir arkadaşımız zikretti, elbette ki genel merkezin belli bir oranda kontenjanı, -% 10'u aşmamak üzere- olabilir. Ama bunun dışına da, bunun ötesine de geçmemelidir diye düşünüyorum.

Eğer vaktim varsa birkaç hususu da zikretmek istiyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Destici, vaktiniz 2 dakika var, yani birinci tur konuşmasıyla ilgili. Belki yönetici olarak ne kadar doğru bilemiyorum ama hakkaniyete uygun, eşitliğe uygun bir yöntemle sizden başlayarak, 5 dakikayı sizden başlatacağım. Siz ikinci 5 dakikanızı da bu şekilde kullanın. Daha sonra Sayın Özçelik, daha sonra Sayın İçli, Sayın İyimaya ve Yılmaz beye söz vererek turu tamamlarız. Buyurun siz, hem 2 dakikalık birinci turunuzu tamamlayın, hem de 5 dakika daha önceki arkadaşlarımızın söylediklerine ya da toplamak istediğiniz şeyler varsa onları da toplayın. Saat şuanda on ikiye yirmi var, iki tane konuşmacımız katılmayınca, on ikiye beş geçene kadar bitirip, ondan sonra soru-cevap şeklinde yarım da bitirmeyi düşünüyorum.

Buyurun, söz sizin Sayın Destici.

Mustafa DESTİCİ: Teşekkür ediyorum.

Elbette ki, burada bulunan bütün katılımcılar, konuşmacılar, demokrasiden yana oldukların, demokrasinin Türkiye'de eksiksiz uygulanmasını ve bunun içinde herkes kendi fikrini, kendi düşüncesini ifade ediyor. Fakat gerçekten burada hakkaniyete uymayan, adalet duygusuyla bağdaşmayan ve evrensel demokrasinin de normlarına uygun olmayan sözler sarf ediliyor. Yani nedir? Dünyanın hiçbir demokrasisinde, hiçbir

TARTIŞMA

ülkesinde, o ülkeye savaş açmış, o ülkenin insanlarını şehit eden, o ülkenin 300 milyar dolarını, 20 yılda heba eden bir terör örgütüne, "terör örgütü" demeyen, onları kınamayan, onlarla organik bağlarını kesmeyen, açık bir şekilde bağlarını devam ettiren. Kuruluşlarını bile, terörist başının emriyle yapan, liderini ona göre seçen, milletvekillerini ona göre belirleyen, kurullarını ona göre oluşturan, ona göre değiştiren. Fikirlerini ona göre söyleyen, uzlaş dediğinde uzlaşan, kavga et dediğinde kavga eden, vur dediğinde vuran, vurma dediğinde vurmayan bir yapıya, dünyanın hiçbir ülkesinde müsaade edilmez.

En demokratik İsveç midir? Norveç midir? Neresidir? Bunun, buralarda hele Amerika'da; adam, terör örgütünü vurmak için ta 10.000 kilometre öteden geliyor. Hele buralarda buna müsaade edilmesi, Avrupa Birliği'nin herhangi bir ülkesinde buna müsaade edilmesi, -biraz önce Yılmaz bey Avusturya örneğini verdi- buna müsaade edilmesi mümkün değildir. ,

Türkiye, buna nasıl müsaade ediyor?

Türkiye'nin buna müsaade ettiğinin sebebi açıktır: AB'dir ve AB'ye uyum yasalarıdır. AB'ye üye olmak için verilmiş tavizlerin neticesindedir bu. Bu neyle verilmektedir? Bu da iç siyasetteki dengeleri veya içeride rahat siyaset yapmak için bu tavizler verilmiştir.

İçeride iktidarını devam ettirmek için, içeride rahat siyaset yapmak için bu tavizleri vermiştir; Allah aşkına söyler müsünüz yani, Siirt'in o köyünde, jandarmanın yaptığını söylerken, örgütün yaptığından niye bahsetmiyorsunuz? O oylar nasıl kullanılıyor, o oylar sandığa nasıl giriyor? Ben 41 yaşındayım. Hayatımda "ben Kürdüm" diyenden hiç rahatsız olmadım. Elbette ki biz, Kürtlerin varlığını kabul ediyoruz, elbette ki Alevilerin varlığını kabul ediyoruz. "Ben Aleviyim" diyen bir insandan ben niye rahatsızlık duyayım, "ben Kürdüm" diyen bir insandan niye rahatsızlık duyayım, "ben Çerkez'im" diyen bir insandan ben niye rahatsızlık duyayım? Biz bunların hiçbirinden rahatsızlık duymayız, bunların hepsi bizim kardeşlerimizdir. Biz buna böyle bakarız ve azınlık diye saymayız, çünkü Lozan'da azınlıklar "din esasına" göre belirlenmiştir;

Türkiye'nin azınlıkları Ermeniler, Rumlar ve Süryanilerdir, bu açık ve nettir. Bunu ötesinde azınlık yoktur Türkiye'de. Şimdi siz kalkıp bana, Kürt kardeşlerimi, Alevi kardeşlerimi azınlık olarak sunamazsınız, azınlık olarak benim karşıma getiremezsiniz.

"Ben Kürdüm" diyen hiçbir insanın hapse atıldığına filan inanmıyorum veya "ben Aleviyim" diyen hiçbir siyasetçinin yargılandığına da veya "Alevilik mezheptir" dendi, hatta daha ötesinde bir şey söylendi; yargılandığına da inanmıyorum, böyle bir şey yok. Ben kendim söylüyorum işte, "Alevilik bir mezheptir" vardır Türkiye'de, gerçektir. Var mı şimdi beni hapse atacak bir kanun. Bir hüküm mü var? Diyorum ki, "bu ülkede Kürt kardeşlerimiz vardır" beni hapse atacak bir şey mi var. Biz, bunların varlığından rahatsız değiliz, biz bunların kendilerini ifade etmelerinden rahatsız değiliz. Biz, bu kültürle yetişmiş bir milletin evlatlarıyız. Bizim tarihimiz, bunun örnekleriyle doludur. Osmanlı'ya bakınız, içinde Ermeni'si de vardır, Rum'u da vardır, her millet insanı vardır. Bizim istediğimiz şudur, bu milletin ekmeğini yiyenler, bu millete silah sıkmayacaklar, biz bunu istiyoruz. Bu milletin, birliğine, dirliğine, bölünmezliğine kastetmeyecekler biz bunu istiyoruz. Bu milleti zayıf düşürmek için, ekonomisini zayıf düşürmek için hareket etmeyecekler, biz bunu istiyoruz. Bizim istediğimiz budur, çok açık ve nettir. Ama daha 10 gün önce, 15 gün önce, 15 tane kardeşimizi, şehidimizi toprağa verdik. Ve bunu yapanları Türkiye'de kurulmuş mecliste yer alan, grubu bulunan bir siyasi parti çıkıp, terörist olarak ilan edemeyecek. Bu ne kadar acı, ne kadar vahim, ne kadar acz içinde olduğumuz bir şeyin göstergesidir.

Biz Türkiye'nin bölünmesinden falan korkmuyoruz, Türkiye'yi bölmeye kimsenin gücü yetmez, biz buna inanıyoruz. Türk milletinin hiçbir ferdi, buna müsaade etmez, biz buna inanıyoruz. Bizim böyle bir korkumuz yoktur. Hiç kimseden gelecek böyle bir korkumuz yoktur bizim. Yani yedi düvelin yapamadığını, iki-üç tane peşmergenin yapması mümkün değildir. Ama bizim endişemiz şudur: Biz, kardeş kardeşe düşmekten korkuyoruz; biz, vatanımızda milli gelirimizin teröre harcanmasından rahatsız oluyoruz, bizim korkularımız

TARTIŞMA

bunlardır. Biz kendi insanlarımızın, kendi evlatlarımızın kandırılarak, kendi vatan topraklarında, kendi kardeşlerini şehit etmelerinden rahatsız ve bunda korkuyoruz. Bizim korkumuz budur, yoksa Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni bölmeye kimsenin gücü yetmez, biz bu inançtayız.

Teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz Sayın Destici.

Sayın Özçelik, deminki sırayı başa aldık. Şimdi son 5 dakika da hem diğer arkadaşların söylediklerine yanıt vermek, hem de eksik kalan bölümleri 5 dakika içerisinde toplarsanız çok sevinirim, çünkü zamanımızı yarımında bitireceğiz. Buyurun söz sizin Sayın Özçelik.

Osman ÖZÇELİK: Gerçekten Mustafa Destici bey konuştuğunda, bir diyalog yolunun açılacağı ve birçok düşünceyi ortak paylaştığımızı gördüm. Fakat daha sonra iş tabii tekrar döndü, çok ciddi ithamlarda bulundu. Bu ithamlara yanıt verecek zamana sahip değilim, ancak tümünü reddediyorum, doğru değil. Alışlagelmiş yaklaşımların dışında, bir yaklaşım yok, empati yok. Empati olmadan birbirimizi anlayamayız. Ben kendimi sizin yerinize, siz kendinizi benim yerime koymadan; birlikte bir çözüm bulma olanağımız yok. Biz empatiye açığız, ben empatiye açığım, kendimi, karşımdakinin yerine koymaya hazırım, onun gibi düşünmeye, onun gibi bakmaya ve birlikte ortak noktalar bulmaya hazırım. Öyle şeyler söylendi ki, benim 5 dakikada yanıt vermem mümkün değil. Bir polemik konusu da yaratılmasın bu toplantıda, gündemimizin de dışında olan bir konu, o bunun için ayrı bir oturum yapılabilir. Biz seve seve katılırız. En açık biçimde düşüncelerimizi ifade ederiz. Ne kadar haksızlığa uğradığımızı, yanlış algılandığımızı anlatabilecek gücümüz var, argümanlarımız var. Yanlış bir algılama var, yanlış bir değerlendirme var, bizden kaynaklı eksikler de olabilir onu da kabul ediyorum, kendimizi yeterince doğru anlatamama gibi bir sorunumuzun da olduğunu da kabul ediyorum. Belki bu tür toplantılarda, hem bizi anlamaya, hem de kendimizi anlatmaya olanak sağlayacak bir ortam yaratılırsa, biz buna da açığız. Biz barışı savunuyoruz

Oturum Başkanı: Sayın Özçelik, Türkiye Barolar Birliği -hiç endişeniz olmasın- kapalı kalacak, kafaları karıştıracak hiçbir konu tartışılmadan, konuşulmadan geçilmeyecektir. Barolar Birliği bu konuda, her türlü ortamı sağlar ve o konuda hiç endişeniz olmasın. Hem konuşma hukukunuz anlamında, hem söz söyleme hukukunuz anlamında, hem kendinizi ifade etme anlamında, Barolar Birliği'nin kürsüsü, dünyanın en demokratik, en özgür ve en güvenilir hukuk güvenliği olan bir kürsüdür, bunu yaparız. Ondan endişeniz olmasın, her yerde anlatabilirsiniz kendinizi, bu bizim görevimiz.

Osman ÖZÇELİK: Bizim de en güvendiğimiz liman, hukuk limanıdır. Ona inanıyoruz, saygı duyuyoruz. Sonuna kadar da hukuka bağlı kalma gayreti içindeyiz. Yine konumuza dönmek istiyorum, bu polemik konusunu burada bırakalım.

Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Yasası'na ilişkin birinci bölümde eksik bıraktığım bazı konulara değinmek istiyorum, Mustafa bey değindi, katılıyorum. Bu konuyla ilgili düşüncelerinin büyük bir kısmına katılıyorum. Bir defa siyasi partilerin seçimlere katılma koşulları yasada çok zorlaştırılmış. İllerin % 51'inden fazlasında örgütlenmiş olmak, bir ilde örgütlü olabilmek için o ile bağlı ilçelerin en az yarısında örgütlenmiş olmak. Bir ilçede örgütlü olabilmek için, o ilçenin beldelerin en az yarısında, 1/3 örgütlenmiş olmak gibi, kongrelerini yapmış olmak gibi partilerin seçimlere katılma koşullarını zorlaştırıcı hükümler var. Biraz daha olanak tanınmalı, her siyasi partinin seçimlere katılmasına, hepsinin değil belki ama birtakım koşulları yerine getiren partilerin seçimlere katılmasına olanak sağlanmalı. Seçimlere katılabilen siyasi partilerin, ittifak kurmalarına olanak sağlanmalı. Pratikte bu yaşanıyor zaten, hayatta var. Siyasi partiler ittifak yapıyorlar, pratikte olan, yaşamda olan şeyin yasalara yansımaları şart.

Siyasi partilerin üyelik ve mali kaynaklarının denetimi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na bir görev olarak, yetki olarak verilmişse de yeterince denetim yapılmadığı kanaatindeyim. Kanaatimden de öte yaşıyoruz. Biz denetlenmiyoruz mesela. Açık söyleyeyim. Gerçi bizim parasal denetlenecek

TARTIŞMA fazla bir şeyimiz yok.

Üyelik yazımları denetimi, daha ziyade ilçe seçim kurullarına bırakılmış. İlçe seçim kurulları, ilçe yönetimlerinin verdiği bilgilerle sınırlı kalıyor, bunun doğruluğunu, denetimini, doğru yazımını, yasaya uygunluğunun denetimini bugüne kadar görmedik, yirmi yıla yakın siyasi parti yaşamımızda, bu denetimlerin mutlaka sağlanması lazım.

Siyasi partilerin, seçim ve diğer harcamalarının mutlaka denetim altına alınması, kontrol edilmesi, yasalara uygun belgelere dayalı harcamalar olması lazım. Siyasi partiler, eşitsiz koşullarda seçimlere katılıyorlar.

Hazine yardımı meselesi çok önemli. Anayasal bir hüküm olmasına rağmen çok az sayıda parti, mesela geçen seçimde ancak 4 siyasi parti hazine yardımından yararlanabildi. İktidar partileri, çoğunluğu sağlamışlarsa her yıl bütçe görüşülürken kanunu değiştirebiliyorlar. Biz, sıfır hazine yardımıyla seçime katılırken, sanıyorum AKP'nin aldığı 96 trilyon falan gibi bir paraydı. Yani nasıl yarışacağız? Mustafa beyde açıkladı, onlarda aynı dertten muzdarip, gerçekten eşit koşullarda bir yarış olmadan, eşitlik sağlanamaz.

TRT'den yararlanma konusunda yine bir ayrıcalık var. Seçimlere katılan siyasi partilere, seçim propaganda süresi içinde seçim takviminin başlangıcında ve sonunda, 10'ar dakika olmak üzere, devlet radyo ve televizyonlarından propaganda yapma hakkı tanınıyor. Ama iktidar partisine, buna ek olarak 20 dakika veriliyor. İktidar partileri zaten sürekli televizyonlarda, kendi tanıtımlarını, propagandalarını, çalışmalarını kamuoyuyla paylaşabiliyorlar. Bunun dışındaki partiler, mesela bizim DEHAP olarak, ya da diyelim BBP ayda kaç defa televizyonlarda kendi programlarını anlatma imkanına sahipler. Buna rağmen, 20 dakika daha fazla veriliyor, işte muhalefet partisine artı 15 dakika TRT'de tanıtım hakkı veriliyor.

Süreyi daha fazla aşmamak için şimdilik bunlarla yetiniyorum. Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum, sabrınız için de.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyoruz Sayın Özçelik.

Biz şimdi yine sıraya uyarak Sayın Tayfun İçli'ye söz veriyorum. Sayın İçli, diğer arkadaşlarda olduğu gibi 5 dakikada hem eksik kalan bölümü tamamlayacaksınız, hem de belki sizin dışınızda konuşan arkadaşların konuşmalarına katkı sunarsanız, onu yapacaksınız. Buyurun sizi dinliyoruz.

Tayfun İÇLİ: Çok teşekkür ederim Değerli Başkan.

Değerli konuklar; aslında konuştuğumuz konu çok kapsamlı. Değinilen her başlık ayrı bir sempozyumun konusu. Konuşmamın başında söylediğim gibi çok değerli Barolar Birliği Başkanı'nun başlıklar halinde ifade ettiği öneriler aslında tüm siyasi partilerimizce, hatta bilim insanlarımızca kabul edilmektedir. Onun için tekrardan kaçındım ve bu konularda detaya girmedim. Zamanın sınırlı olması, konuşma sürelerimizin kısıtlı olması nedenlerinden dolayı da sadece önemli gördüğüm birkaç konuya odaklandım.

Konuşmalar devam ettikçe bazı arkadaşlarımızın, kendi siyasi partilerine ilişkin görüşlerini aktarırken, biraz konunun dışına çıktıklarını gözlemledim. Sataşmaya meydan vermeyecek şekilde bir-iki konuya değinmek isterim.

Dünyanın hiçbir yerinde demokrasiler -bakın tartıştığımız konu eksiksiz demokrasi- demokrasinin, özgürlüklerin ve kendilerine ait özgürlüklerin yok edilmesini istemezler ve hakkın kötüye kullanılmasını da istemezler. Demokrasileri gelişmiş bütün ülkelerde, hele bunun bedelini acıyla ödemiş olan bütün ülkelerde, demokrasiyi koruma hakkı anayasaların değişmez hükümleri arasında yer almıştır.

Örneğin, faşist Hitler Almanya'sının acısını çeken Alman halkı, 1949'da kabul ettiği Alman Anayasası'nın 20. maddesine "*Bu Anayasa düzenini ortadan kaldırmak isteyen her kese karşı, başka bir olanağın bulunmaması halinde, bütün Almanların direniş hakkı vardır.*" hükmünü koymuştur. Demokrasiyi, özgürlükleri her tür olanaklarla korumak, bu mümkün olmadığı takdirde en son olarak direnmek Alman halkının anayasal mutlak bir hakkıdır.

TARTIŞMA

Biz tabii burada, olağan bir takım olayları tartışıyoruz; bir ülke, etnik milliyetçilikle, bölücülük tehdidi ile karşı karşıyaysa. Bir ülke, laik, demokratik, cumhuriyet ki, Anayasa'mızın değişmez hükümleri arasında yer alan bir ilkedir, eğer irtica tehdidiyle, hatta emperyalistlerin "İlmü İslam" adı altında rejimi değiştirme tehdidiyle karşı karşıya kalıyorsa. Bu tehditlerle karşı karşıya kalırken de; özgürlük ve demokrasi gibi kavramlar iki yüzlülükle kötüye kullanılıyorsa soruna tanrı koymak ve sorunları çözmek zorlaşıyor. Bu tehlike ve tehditler nedeniyle de özellikle Anayasa'mız ve siyasi partiler ve seçim yasalarında anayasal düzeni korumak amacıyla, ama kimi zaman amacını aşan düzenlemeler de ne yazık ki olabiliyor. Bu tabii ki, eksiksiz demokrasi için olmaması gereken düzenlemelerdir. Amacı aşan bu düzenlemelerden arınmak gereklidir. Ancak şu unutulmamalı; ülkenin bölünmez bütünlüğünü, anayasal düzeni korumak her vatandaşın vicdani ve anayasal bir görevidir. Hiçbir demokrasi, demokrasinin ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasına izin veremez. Ama emperyalizmin desteğiyle, onun işbirlikçileri, ülkede ikiyüzlülük yapıp da, başka hesaplar peşinde olursa bu ülkede yaşayan insanların, eksiksiz demokrasiye kavuşabilmeleri ne yazık ki mümkün olamaz ve hayal olur. Bir kere bunun altını çizmek lazım.

Konular o kadar kapsamlı ki yani eşitlik meselesini konuşsak saatlerce konuşmamız lazım. Oligarşik konuyu konuşsak ki, ben konuşmamın birinci bölümünde belki arı kovanına çomak soktum, belki günlerce apayrı bir sempozyumun konusu olması lazım ki, sadece siyasi partiyi ilgilendiren bir konu değil. Apartman kat malikleri dahi aynı dertten muzdarip. Çünkü bir apartmanda rant varsa, bir güç varsa yönetime talip olma isteği de o oranda artıyor. Apartman yönetimine talip olan insanların sayısını ve yöneticiliği bırakmamak için nasıl kavgaya edildiğini, siz hukukçu olan değerli arkadaşlarım, ihtilaf konusu yargıya intikal ettiği zaman tanık olmuştunuzdur. Rant derken para gücü de olmayabilir, bazen, makam, isim bile çok önem olabiliyor. Çünkü o makam da, isim de güç var. Çünkü güce sahip olan kural koyuyor. Gücün maddi ve manevi ola-

naklarından kendi ve çevresini yararlandırıyor. O makamdan ayrılırsanız dahi kimi zaman manevi bir saygınlık sağlıyor. Eski, önceki, onursal başkanlıklar gibi. Şimdi Türkiye’de her taraf başkanla doludur; ilçe başkanı olursunuz, ilçe başkanlığından ayrılırsınız “başkan aşağı, başkan yukarı”. İl başkanı olursunuz, milletvekili olursunuz, ayrılırsanız da hep başkan ve milletvekilisinizdir. Ben dört buçuk ay bakanlık yaptım, ben şimdi bakanım. Bakan değilim ama herkes bana “sayın bakanım” diyor. Onun için o kapsam çerçevesinde ilk konuşmamda bazı şeyleri ifade etmeye çalıştım. Ama dediğim gibi, bence ana fikrin üzerine odaklanıp, ana fikirden diğer sorunları çözmeye özen göstermemiz lazım.

Ama yine de sizlere sempozyumu dinleyen değerli arkadaşlarıma haksızlık etmek istemiyorum, siyasi partiler konusunda ki görüşlerimi ifade ederken, “şunlar şunlar yapılmalı, parti içi demokrasi şöyle olmalıdır, kadın-erkek eşitliği, kota konusunun konulması mı” gibi görüşlerime yer vermemiştim. Ama bu sempozyumun konusu sadece siyasi partiler olmayıp, seçim sistemleri de olduğu için; seçim sistemleri hakkındaki görüşlerimi size kısaca arz etmek isterim.

Anayasa’nın 67. maddesinin 6. fıkrası “seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” 7. fıkrasında ise “Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.” Şeklinde. Anayasa’da yer almış bulunan bu hükümler korunmalıdır. Çünkü gücü elinde bulunduran siyasi parti -geçmişte de görülmüştür Türkiye’de-, seçime giderayak seçim yasalarından değişiklik yapmakta, demokrasiden söz ederken kendiyile ilgili olayı tersine çevirmek suretiyle kullanmaktadır ve bu mutlaka korunmalıdır.

Ülke Barajı: Herkes ülke barajından muzdarip olmuştur. DTP’li arkadaşımız bunun DTP’ye karşı yapılmış bir hareket olduğu görüşündedir. Ancak bu Anayasa’ya ve seçim yasalarına çok önceden konulmuştur. Bu barajdan dolayı mağdur olan birçok siyasi parti bulunmaktadır. Seçim barajı mutlaka ve mutlaka makul düzeye indirilmelidir.

Başlıklar halinde aktarmaya devam ediyorum.

TARTIŞMA

İki türlü seçim sistemi tartışılmalıdır. İki türlü seçimin genel değil yerel seçimlerde olması gerektiği düşünülmektedir.

Tercihli oy uygulaması gereklidir. Önseçim mutlaka yapılmalıdır. Bu arada parti genel merkez yönetimlerine adayların tespitinde belirli oranda kontenjan tanınmalıdır. Kadın-erkek eşitliği mutlaka sağlanmalıdır. Cinsler arasında pozitif ayrımcılık ilkesinin de mutlaka seçim yasalarında düzenlenmesi gerekir. Yurtdışındaki seçmenler hep konuşulmaktadır ama hep ihmal edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır, oy hakkı vardır Anayasa'ya göre. Ama hep bunlar konuşulduğu halde, bu ne yazık ki gerçekleştirilememektedir.

Siyasi partilerin seçim işbirliği mutlaka sağlanmalıdır. İtalya örneği vardır. Hilleye, üç kağıda, şuna buna başvurmaksızın, siyasi partiler, kendi kimlikleriyle bir çatı altında seçime girebilmelidir. Milletvekillerinin illere dağıtımı, arkadaşım da ifade etti, çok büyük haksızlıktır. Tunceli'de bir milletvekili 5.000 kişinin oyuyla seçildiği halde, İstanbul'da 100 bin vatandaşın oyuyla seçilmektedir. Bu müthiş bir adaletsizliktir, eğer temsilde eşitlik diyorsak Anayasa ilkesi gereği, bunun mutlaka ve mutlaka iller bazında birer milletvekili verildikten sonra vatandaşın, seçmen sayısına göre ayarlanmalıdır diyorum. Aslında söylenecek çok şeyler var. Ama zamanımız sınırlı.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum Sayın İçli.

Ben hemen o toplantıda eksik kalan iki konuyu hatırlatayım: Birisi, yedek milletvekilliği burada tartışıldı. İkincisi de doğrudan doğruya milletvekillerinin, hem parti kanalından gelen, hem kendi doğrudan özel harcamalarının çok esaslı şekilde mercek altına alınması konusun da bu toplantının sonuç bildirgesinde olan iki kısımdır. Kayda geçtiği için bu bilimsel toplantıda bunlarda olsun diye ilave ettim.

Tayfun İÇLİ: Haklısınız Değerli Başkanım. Bir de buna ilave medya, demokrasideki medya dördüncü güç mü, üçüncü güç mü, onun siyasi partiler üzerindeki vesayetinin, hegemonyasının tartışılması gerekir.

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; yine sıraya uyarak bu kez sözü İyimaya'ya veriyorum.

Sayın İyimaya, buyurun.

Ahmet İYİMAYA: Değerli Başkanım, aslında son bölümün veya mesaj cümlelerinin 5 dakikadan daha kısa bir süre içerisinde ifade edilmesi gerekir.

Türkiye'nin yakın gelecekte yaşadığı veya yaşayacağı önemli bir soruna bir sempozyum konusunu olarak, hatırlatarak işaret etmek istiyorum. Barolar Birliği, "*anti-sistem partilerinin anatomisi ve anti-sistem partilerinin demokratik entegrasyonu*" adıyla mutlaka bir sempozyum konusunu oluşturması gerekir, çok önemli. Ben burada belki de Sartory'nin öğrencisiyim.

Türkiye önemli bir sorunla karşı karşıya, sorunu çözmekte, sorunu düğümlemekte kendisinin elinde. Şu anda Demokratik Toplum Partisi'nin Parlamento'da olmasını hem sorunun çözümü için, hem demokrasimiz için çok büyük fırsat olarak görüyorum. Ancak bu fırsatı yine sorun çözme uğruna kullanmak da, soruna döndürmek de kendisinin elindedir. Şiddete giden yolda katiyen hiç kimse beraber olamaz. Binlerce yılın biçimlendirdiği var oluş kimyamızı bozabilecek bir gücü veya haklı bir sebebi tasavvur edemiyorum. Türkiye bu sorunu da demokrasi ve hukuk içinde çözecektir.

Siyaset sorun çözmek için var. Siyaset, sorunları önceden keşfetmek için var. Bugün siyaset kurumunun temel sorunlarından birisi de kendi yapılandırmasını, zamana veya uzak geleceğe dayanıklı şekilde oluşturmaktır. Bunun yegâne sorumlusu da kendisidir. Bana göre siyasal partiler, siyasal parti liderleri, partideki bilge unsurlar, Parlamentoda 5 yıl veya 4 yıl tamamlanmadan derhal bir yapılandırma reformu için uzlaşma komisyonunu devreye sokmalıdır. Altı ay, yedi ay, sekiz ay, bir yıl gibi süre içerisinde, bilimsel bilgidenden de, deneyden de, güncel sorunların sıcaklığından da yararlanarak, bu reformu inşa hareketine girmeliler. Biz AK Parti olarak buna varız.

Bir de siyasetin önemli sorunlarından birisi kalite soru-

TARTIŞMA

nudur. Siyaseti eleştirenler ellerini taşın altına koymuyorlar. Siyasete kaliteyi katacak mekanizmalar üzerinde durmalı, fikir yormalı, yapılacak yeniden inşada veya reform hareketinde buna ağırlık tanınmalıdır.

Son sözümü, siyasetin kalitesi noktasında belki terazi görevi görecek olan bir televizyon programı sırasında kendimin geliştirdiği, bir cümle dizisiyle bitirmek istiyorum: *“Beş yüz elliden biri olmak için herkes koşuyor, sıra yapmaya gelince herkes kaçıyor. Olmak için varlar, yapmak için yoklar”.*

Saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Sayın İyimaya'ya çok teşekkür ediyoruz ve toplantının son konuşmacısı olarak, son sözü Cumhuriyet Halk Partisi Ankara Milletvekili Sayın Yılmaz Ateş'e veriyorum. Sayın Yılmaz Ateş'te bu 5 dakikalık süre içerisinde hem kendinin birinci dönemde söylemek isteyip de söylemediği, kalan düşüncelerini bize aktaracak, bu süre içerisinde hem de değerli katılımcıların, kendisinden farklı ortaya koydukları görüş ve düşünceler hakkındaki değerlendirmesini bizlere sunacak diyor. Sözü Sayın Yılmaz Ateş'e bırakıyorum.

Buyurun Sayın Ateş.

Yılmaz ATEŞ: Sayın Başkan, çok teşekkür ederim. Sizin bu toplantıyı düzenlemenize neden olan, bizim de zaman zaman sorunun çözümü noktasından uzaklaşp -ki, sorunu çözen makamlardayız hepimiz- sorunu tartışan noktaya gelmemizin altında yatan temel neden şudur: *“Parti içi iktidarı elinde tutanlar ne kadar demokratikler?” “Partilerinde, ülke iktidarını eline geçiren iktidarlar ne kadar demokratiktirler?” “Uygulamaları ne kadar demokrasiyle bağdaşmaktadır?”* Sanırım sorununun özü de burada yatmaktadır.

Değerli arkadaşlar; tabii önce şunu söyleyeyim (konuya çözüm anlamında söylüyorum) Ankara'da 2,3 milyon seçmen var. Cumhuriyet Halk Partisi'nin de Ankara'da 45.000 üyesi var. Yani bütün üyelerimizi, bu önseçim sistemiyle biz sandık başına götürsek dahi, 45.000 oyla biz bir tek milletvekili dahi

çıkaramıyoruz. Bir siyasi parti organlarının üyeleri tarafından belirlenmesi en doğru olan yöntemdir. Ancak milletvekillerinin sadece o parti delegasyonu veya üyeleri tarafından seçilmesinin, katılımcı demokrasiyle de pek bağdaşmaz. Halkın katılımcılığıyla da yakından uzaktan ilgisi yoktur.

O nedenle, Cumhuriyet Halk Partisi iktidara geldiğinde şunu yapacaktır: Ankara'da 29 tane milletvekili var. Bu 29 milletvekilinin iki katı kadar veya üç katı kadar genel merkezin süzgecinden geçirerek yani parti organlarının süzgecinden geçirerek, onu alfabetik sıraya göre seçmen listesine yazacağız, oy pusulasına yazacağız. Partiye oy verecek olan seçmen, mutlaka ama mutlaka milletvekili sıralamasında da, kimlerin parlamentoya taşınması noktasında da söz ve karar sahibi olmasını sağlayacağız. Aksi takdirde, delegasyonla dünyanın her tarafından bu yapılıyor. Bir ucunda bütün üyeler ve sempatanları tarafından belirlenen bir sistem, bir taraftan da çok ender de olsa tek seçici genel başkan veya merkez yönetim kurulları tarafından belirlenen bir sistem var. Dünyada bunun arasında gidip geliniyor. O nedenle bize göre, bunlar doğru yöntem değildir, katılımcılık açısından en doğru yöntemin, milletvekili sayısının iki veya üç katı kadarını bir süzgeçten geçirip, halkın onayına sunmaktır.

Sorunumuz gerek parti içinde olsun, gerek ülke içinde olsun hukukun, demokrasinin, siyasetin evrensel ilkelerinden sapıp sapmama konusudur. Ne kadar buna bağlıyız. İstismar edilmesin diye de, siyasal partiler kanununda, anayasamızda, seçim kanununun da bunlar belirlenmiş.

Sözlerimi lütfen hiç kimse kendisine cevap olarak kabul etmesin. Ama birtakım şeyleri de nezaket perdesinin arkasına saklanarak söyleyemezsek, hem bizi dinleyenlere haksızlık ederiz, hem de bir doğrunun üstünü örtme noktasına gideriz. Yani o nezaket perdesi, bu kez doğruları örtme perdesine dönüşür.

Bizim Anayasa'mızda da, siyasi partilerimizde de yer alan "Atatürk Milliyetçiliği"nin tanımı şudur: "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna katkı koyan, Kürt, Türk, Laz, Çerkez

TARTIŖMA

herkese Türk milleti denir.” Anayasa’ımızdaki “*Türk Milleti*” de, Siyasi Partiler Kanunu’ndaki “*Türk Milleti*” kelimesinin anlamı, açılmış hali budur. Sanırım bundan da hiç kimsenin, hiçbir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının rahatsız olmaması gerekir. Azınlıklar belirtilmiş, azınlıktan kastın ne olduğu belirtilmiş. Siyasi Partiler Kanunu’nda da buna dikkat çekilmiş. Siyasi Partiler Kanunu’nda da, Anayasa’da da, kökten ırkçı, kökten dinci gelişmelere kapalı bir yapının kabul edilmesi, dünya barışı içinde, bölge barışı içinde, ülke barışı içinde en doğru yöntemdir.

“*En üstün değer ırktır*” olayıyla yola çıkanlar, dünyayı kana buladılar. “*En üstün değer dindir*” diyenler, demokrasinin canına ot tıkadılar. Yani dünyanın neresinde olursa olsun, yükselen değer olarak “*kökten ırkçılık*” var ise, “*kökten dincilik*” var ise, o bölge kan gölüne dönmüştür. Irak ortada, Afganistan ortada, Pakistan ortada. Şimdi barış sağlandı, ama Balkan ve Kafkaslarda yaşanan acıları daha hiç birimiz unutmadık. O nedenle biz eğer demokrasinin ürünüysek, demokrasinin kurallarına uymamız gerekir.

Demokrasilerde temel kural, tartışmadır, iknadır. Burada hepimiz görüşlerimizi ortaya koyarak, tartışıyoruz. Anayasa’ımız, 177 maddeden oluşuyor. Eğer birbirimizi ikna edersek, bunu 150’ye de indirebiliriz, 250’ye de çıkarabiliriz. Ama biz, demokrasinin yerine dini esasları koyarsak, burada da demokrasiyi ortadan kaldırmamız gerekir. Çünkü dinin temel ögesi de itaattir. Anayasa’ımızı değiştireceğimizi söyledim ama “*elhamdülillah ben Müslüman’ım*” dedikten sonra, *Kur’an-ı Kerim*’in bırakın ayetini çıkarmayı, bir virgülüne dokunabilir miyiz? Dokunamayız. Neden? İtaat edeceksiniz. Yani siz, “*hem ben etnisiteyi, hem dini kullanarak demokrasi oynayacağım*” dersanız, bu demagoji olur. Demagojinin de tanımını konuşmamın birinci bölümünde yaptım, bunun demokrasilerde yeri yoktur.

Nezaket kuralına sığınarak birtakım şeyleri konuşmaktan kaçınmamak gerekir. Bakın bu son seçimlerde, birçok ilimizde yalnız doğu da değil, bu bölgelerde şöyle propaganda yapıldı:

"Ya dinine oy vereceksiniz, ya dilinize oy vereceksiniz". "Dilimize oy vermezseniz, dininize oy verin" dendi. Hayır diyene de canlı şahidini de getiririm, hatta hatta daha ileriye giderek, "Bu seçim Müslümanlarla, kâfirlerin savaşıdır. Sen ya Müslüman'dan yana olacaksın ya Kâfirden yana", Müslüman parti belli, kafir parti Cumhuriyet Halk Partisi. MHP var, DYP var, ANAP var Büyük Birlik Partisi var, DSP var. Bunlar deniyor "kâfirin kılıcını bilerler. Onlara oy verirseniz kâfirin kılıcını bilersiniz, o nedenle siz safınızı belirleyin". Demokrasi için ne zamandan beri bunlar demokratik kurallar, özgür iradenin bir ilkesi haline geldi. Eğer bu yanlışlara son vermezsek, Türkiye'yi de demokrasiyi de müthiş bir çıkmaza sürükleriz.

Bir diğer çıkmazımız şu: Hukuk kuralları, demokrasi kuralları, kanun kuralları, Anayasa kuralları yerine "Sadaka kültür ve kurallarını koymaktır." Türkiye'yi bekleyen en büyük tehditlerden biridir "sadaka kültürünün" yerleştirilmesi. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı övünüyor, diyor ki "dört buçuk milyonluk Ankara'nın, ben üç milyon yüz elli bin kişisine yardım yapıyorum". Milli Eğitim Bakanı, televizyonda Sırrı Sakık'la yapılan tartışmasında övünüyor diyor ki "900.000 kişilik Van'da, 500.000 kişiye biz yardım yapıyoruz." Demokrasilerde, böyle bir mantalite olur mu, böyle bir kural olur mu? Şimdi siz bunu uygulayacaksınız, bu ülke kanun devleti, hukuk devleti. Siz birinin eline Kırıkkale tabanca vereceksiniz, diğerlerine de kaleşnikofu vereceksiniz "hadi eşit koşullarda mücadele edin" diyeceksiniz. Bunu gözetlemesi gereken kanun, hukuk kurumları da seyirci kalacak. Üzerine gidince de "efendim, ben siyasi parti kapatırmam" diyeceksiniz. Peki, ne olacak? Siyasi partilerin kapatılmasına sonuna kadar karşı olan bir arkadaşınızım.

Çağdaş Gazeteciler Derneği Genel Başkanlığı dönemimde de, gazetecilik yaptığım dönemde de, 12 Mart'ta da yargıldım, 12 Eylül'de de yargıldım. Kesinlikle en kötü demokrasinin dahi en iyi yönetim olduğuna inanan, bunun da bedelini ödemiş bir arkadaşınızım. Ama demokrasiyi sulandırarak, "demokrasi benim için bir amaç değil araçtır" diyeceksiniz. Ama dara düşünce de "İslam'ın şartı kaçıtır?" diye soran olsa en başta demokrasiyi koyacak kadar demokrasi sever olacaksınız. Bun-

TARTIŞMA

da inanmamızı bekleyeceksiniz. Kimseyi inandıramazsınız.

Bir milletvekili 15 yıl önce kitap yazmış, silahlı teröristle "özgürlük savaşçısı" diyor. Peki, ne bu, demokraside var mı silahlı mücadelenin yeri? "Efendim, ben değiştim" diyor, peki siz değiştiniz ama sizin zehirlediğiniz o gencecik çocuklar, şimdi dağda ya can veriyor, can alıyorlar. Böyle bir anlayış olur mu, buna müsamaha edilir mi? O nedenle sonuç olarak, nasıl bir dünyada yaşamak istiyorsak, o dünya koyduğumuz katkı oranında gerçekleşir diyor, hepinizi tekrar saygıyla selamlıyorum

Oturum Başkanı: Değerli konuklar; çok teşekkür ediyoruz.

Son konuşmacı, Sayın Ateş biraz aştı zamanı ama ben artık heyecanının önüne durmak istemedim, çok teşekkür ediyorum.

Değerli konuklar, hepimiz yaklaşık 2 saat 15 dakikadır "eksiksiz demokrasi" içinde "siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olabildi mi?" ne kadar konuyla arkadaşlarımız ilgili söyledi, gördünüz ama ben kendi adıma şu sonuca vardım: Gerçekten eksiksiz demokrasiye ulaşma konusunda çok daha ciddi barikatlar var, ciddi sıkıntılar var. Her konuşmacının anlatımından bunu çıkarıyorum, çıkardım kendi adıma. Ama bu ve benzeri toplantıları, bu ve benzeri tartışmaları belirli bir demokrasi anlayışı, kültürü ve mutlaka meşru zeminler içerisinde Barolar Birliği sıkça yapacak. Tabii özellikle Sayın İçli'nin bir hatırlatmasına, yürekten katılıyorum. Demokrasi sadece genel seçimler, siyasi partiler, parlamento değil. Özellikle çağımız katılımcı, çoğulcu ve çağdaş demokrasilerde batının NGO dediği yani sivil toplum örgütleri ya da kamu niteliğindeki meslek gruplarının, hatta bir kooperatif, hatta bir site yönetimi, hatta bir apartman yönetimi dedi, demokrasi kültürünün gelişebileceği, insanların demokratik tavırlarını, hiçbir şeyden çekinmeden ortaya koyabilmeleri gerektiğini ve de en büyük hastalık olan özellikle Türkiye'de en büyük

hastalık olan gelinen bir yerde artık, en iyiyi ben yaparım, en güzeli ben yaparım, benden başkası beceremez filan gibi kendisine birtakım şeyler vehmetmenin, demokrasinin en büyük düşmanı olduğunu, o anlayışların mutlaka ama mutlaka terk edilmesi gerektiğini. Bu tabii dernekler, sendikalar, örgütler, barolardan başlayarak genel politikayı yönlendiren siyasi partilere kadar insanlar aynaya bakıp, ne yapıp, ne yapmadığını, ne kadar yapıp, ne kadar yapmadığını her gün eleştirmeli ve ona göre kendisine çeki düzen vermelidir diye düşünüyorum. Sanıyorum bu eksiksiz demokrasinin giderilmesi konusunda çok önemli bir yol olacaktır.

Ben beş konuşmacının da, sıkıştıkları zaman, topu taca attıkları ve başka birtakım mazeretlere sığındıklarını gördüm. Ben isterdim ki, beş konuşmacının da topu hep sahaya çekmesi. Biz böyle bir sıkıntı yaşadık, bunu gittik *"burada şöyle yazılı söyledik"*, *"böyle karşı çıktık"* filan. Hatta öyle bir noktaya geldi ki, bunu bir kader olarak kabul etmemiz gerektiğini Ahmet İyimaya söyledi. Nasıl söyledi? Bizim DNA'larımızda, bizim yapımızda 600 yıllık belirli bir kültür var, siz bu kültürü nasıl özgür, nasıl bağımsız, nasıl her istediğini söyleyebilen bir yurttaş biçiminde ikame edebilirsiniz. DNA'larda bu var. Öyleyse bir süre bekleyeceğiz. Ahmet İyimaya'nın söylediği bir realite, Türkiye'nin gerçeği ama şu salonda oturan bütün dinleyenler ve bu değerli siyaset adamları, hemen yarından itibaren bunun değişmesi konusunda akıntıya değil, dalgalara karşı bir hareketi hep beraber başlatmak durumundayız, mesele budur.

Mesele bireysel kayığın yüzdürülmesi değil, mesele toplumsal geminin bir biçimde karaya oturmaması için, hakikaten bütün kurum ve kurallarıyla işleyen bir demokrasi nasıl ortaya koyabiliriz? Yani bu tür panellerde, değerli dostlarım beni başışlasınlar, söyledikleri her sözü siyasi partinin her kademesinde, her etkili yerinde ve her etkili organında da ifade etmeleri gerektiğini özellikle vurgulamak istiyorum. Söylediklerine yürekten katılıyorum ama tam sıkıştığınız zaman topu taca atıyoruz. Halbuki çözümler belli, çözümler karşı durmayla ancak çözülebilecek. Yani bir siyasi lider kendisinde bir şeyler vehmediyorsa *"bu yanlışır, kral çıplaktır"* diyebilmeliyiz. De-

TARTIŞMA

mokrasinin temel koşulunun da bu olduğuna inanıyorum ve ben salondan bu değerli katılımcılara soru sormak isteyenlerin, sorularını alıp...

Av. Ahmet CENAN: Hepinizi Saygıyla selamlıyorum. Konuşmacıların fikirlerinden gerçekten ben şahsım adına çok yararlandığımı ifade edeyim. Yalnız demokrasinin ve siyasi partilerin önündeki engeller sıralandı, antropolojik engellere kadar uzandı, acaba bir eksiklik midir diye düşündüm. Depolitizasyon, Özal zamanında depolitize edildi topluluk. Özal şunu biliyordu, onun depolitize etmek istediği topluluğu, o hale getirmeyi başarır, onun dışındaki topluluğun politize olmasının şartlarını zaten kendisi öngörmüş, kendisi yaygınlaştırmıştı. Şimdi öyle bir durum yaşıyor ki Türkiye, bir katman politize olmak için sınırsız imkanlara sahip, bir katmanda depolitize olmak mecburiyetinde, tepesine vura vura oturtuluyor. Acaba demokrasinin önünde ki engeller arasında sayılan siyasette olmayıp da siyasete legal müdahale edenler, eğer bu depolitizasyon olmasaydı böyle bir müdahaleye yönelirler miydi? Halk katmanları onların yapmak istediği görevi yerine getiremez miydi? Bu zihnime takılan bir husustur, arz ediyorum.

Teşekkür ediyorum. Sayın İyimaya'ya soruyorum.

Ahmet İYİMAYA: Depolitizasyon hem halkın yönetime katılımı, hem seçim süreçleri bakımından Türk siyasal sisteminin önemli sorunu, bilhassa ara rejimlerde toplumun, bireyin sesinin, yönetime yükselmemesi, katılmaması için geliştirilen yöntem. Zannediyorum 1995 ve 2001 yılı reformlarında sivil toplumun siyasetle bağdaşmaz şekildeki yasakları ortadan kaldırıldı. Fakat bu yasaklar kaldırıldıktan sonra tamamen bireysel ilgi, toplumsal katılım sorunudur. Süreç içerisinde rehabilite ediliyor ve ama maalesef düşük yoğunlukta da olsa bir depolitizasyon, politikadan soğuma sorununu halen yaşıyoruz. Belki yarışmacı seçimlerde değil ama şu anda referandum da bile o gözleniyor. Daha çok sosyolojik sorun, çünkü siyasal anlamda bağdaşmazlıklar ve yasaklamalar büyük ölçüde kaldırıldı, demince Osman Beyin işaret ettiği "*ayrılıklar, ayrıklar*" dışında. Teşekkür ediyorum.

Av. İmdat BALKOCA: Sayın konuşmacılara kısa kısa, tek tek soracağım. Sayın Yılmaz en son bir kitapçık gösterdi, orada bir şeylerden bahsetti. Sayın Yılmaz'a şunu soracağım, ben İç Anadolu'ya 500 yıl önce gelmiş bir ailenin çocuğuyum, annem Türkmen, babam Kürt ve kendimi Kürt hissediyorum, bu bir. Ama benim siyasi yapımı ve yaşamımı tanıyan arkadaşlar belir, ben her silahlı mücadelenin mutlaka kökünde, ayrılıkçı bir mücadele yattığının siyasal olarak bilen bir insanım. Sayın Ateş'e soruyorum, ben kendimi Kürt hissediyorum, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım ama Anayasa da "*Ne Mutlu Türküm Diyene*" bir de "*bu ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk'tür*" bunu kendi düşüncelerimle nasıl bağdaştıracağım? Bu soru Sayın Ateş'e.

Diğer taraftan İçli, oligarşiden bahsetti, çok doğrudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri bir oligarşik yapılanma, sınıfsal hatta bir oligarşik yapılanma vardır ve bu oligarşik yapılanma da kendi demokrasisini getirmektedir. Sayın İçli, bunları çok güzel anlatırken, fakat bir çözüme gelmedi. Bir parti mensubu, iki dönemdir parlamentoda ve bütün ortak parlamenter arkadaşlarımız ki, çoğunu şahsen tanıyoruz. Arkadaşlarımız ki, daha önce Sayın İyimaya'da ortak refleksten bahsetti, ortak refleks geliştiremiyoruz dedi. Sayın İyimaya, burada demokrasiyi ve bu Türkiye'deki demokrasinin oturmamasının, halka inememesinin en büyük etkenlerinden birisi de seçim ve partiler yasası olduğu, hemen hemen herkes tarafından iyi kötü biliniyor.

Oturum Başkanı: İmdat soruyu istiyorum. Sen, ufak bir tebliğ sunuyorsun kardeşim. Lütfen açıkla ve sor. Sayın İçli'ye ne sordun anlayamadım? Ahmet'e ne soruyorsun?

İmdat BALKOCA: Ahmet beye de şunu soracağım, ortak refleksten bahsedildi. Peki bu seçim yasası, bir % 10 barajının olması, partiler yasası yıllardır antidemokratik olduğu, katılımı şöyle veya böyle demokrasiyi engellediği bilinmesine rağmen, partiler niçin ortak bir refleks geliştiremediler?

Yılmaz ATEŞ: Değerli dostum, kendinizi nasıl ifade ederseniz onunla söyleyin. Kürt'seniz, ben de Kürtlüğümle onur

TARTIŞMA

duyuyorum deyin. Aleviyseniz, Aleviliğimle, Çerkez'seniz, Çerkezliğimle onur duyuyorum deyin, bunda hiçbir sakınca yok. Ama siz zaten söylediniz, benimde üzerinde ısrarla karşı durduğum nokta, terörün, demokraside yeri yoktur. Teröre karşı ortak bir duruş sergilediğimiz sürece, etnik kökeniniz bir sorun oluşturmaz. Onun benim açımdan da, Anayasa açısından da etnik köken sorun oluşturmaz. Teşekkür ederim.

Tayfun İÇLİ: İki dönem milletvekili yaptığımı söylediniz, tabii meslektaşız beni tanıyorsunuzdur. Ne tavır sergilediğimi ben söyleyeyim, ben Demokratik Sol Parti'nin en geniş yetkilerine sahip Genel Sekreteri'yken bu genel sekreterlik görevinden eleştirilerimi yapmak suretiyle, iki yıl önce ayrılan bir kişiyim ve daha önce de Genel Başkan Yardımcısı iken istifa iradesini ortaya koyan biriyim. TBMM Partiler Arası Uzlaşma Komisyonu üyesiyken, Anayasa Komisyonu üyesiyken, Anayasa da anti demokratik hükümlerin değiştirilmesi konusunda Sayın İyimaya dahil olmak üzere, o parlamentoda bulunan 6 siyasi partinin milletvekilleriyle birlikte mücadele eden biriyim. Onun için kendimi tanımlama konusunda sıkıntı çektiğimi zannetmiyorum, bilen arkadaşlarım beni bilir, bunu bir söyleyeyim, bir.

İkincisi, çözüm, biraz evvel çözümü söyledim. Mutlaka ve mutlaka başkanların, yöneticilerin, isterseniz bunu dernek başkanı, yöneticisi olsun, isterseniz siyasi parti genel başkanı, yöneticisi olsun. Görev sürelerinin sınırlandırılması gerekir. Hatta siyasi partilerde gerekirse, bu demokratik kültür yerleşinceye kadar anayasal bir hüküm haline getirilmesinin zorunlu olduğuna inanıyorum, Doğrudur, yanlıştır, bu tartışılır. Ama mutlaka tartışılmalı. Üç, mutlaka ve mutlaka etkin bir denetim mekanizmasının sağlanması gerektiğini, yine konuşmam arasında söylemiştim. Teşekkür ediyorum.

Ahmet İYİMAYA: Değerli meslektaşım, konuşmamda sualinizin cevaplandırıldığını düşünüyorum. Ayrıca böyle bir refleksin kazanımı yolunda kimi reform girişimlerim oldu, yasalaşan hükümler oldu. Bir de şu anda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen, Türkiye'nin bence demokrasi bakı-

mından en anlamlı davasının muharriki benim, ayrıca yine bu konuda siyasi hukuk sorunları adıyla, Hikmet Sami Türk hocanın önsözüyle, beş yüz sayfa civarında bir eserim var.

Teşekkür ediyorum.

Ata Gürbüz ÇÖRTOĞLU: Başından beri izliyorum sempozyumu, siyasi etikten söz edilmedi. Sorunun temelinde, kökünde bu olsa gerek. 1950 öncesi ve sonrası iktidar-muhalefette, çoğunluk ve nispi sistemlerdeki çelişkiler siyasi partilerin taleplerinde bu görülmekte. Sonra, 12 Eylül sonrası, 450 tespit edilen sayı ve siyasi parti liderlerinin iki dönem liderlik yapabilmeleri. Daha sonra değişti, 550 oldu ve kaldırıldı süresiz oldu parti liderleri. Bunun yanı sıra bilaistisna sorunların temelinde değil Türkiye’de, dünyanın neresine giderseniz gidiniz bütün bu söz edilenlerin temelinde iki öge yatar. Bir, eğitim-öğretim, bilim-kültür seviyesinin yaygınlığı, etkinliği ve yüksekliği. Diğeri, tasarruf, ekonomik yatırımlar ve ekonomik üretimin artmasıyla yetmez. Madalyonun öbür yüzü, gelir dağılımındaki paylaşımı oluşturamadığımız sürece ve siyasi etik, ahlakı, medeni cesaret ve kişilik zafiyetlerinden ötesinde, genelde siyasi parti liderleri bugüne kadar küçük iki istisna vardır Yıldırım Akbulut, Mesut Yılmaz ve Altan Öymen, Deniz Baykal konusunun dışında ya cumhurbaşkanı olmuştur başından gitmiştir, ya vefat etmiştir başından gitmiştir. Medeni cesaret ve kişilik zafiyetine düşmeden, yüreklilikle bunları uygulamak gerek.

Teşekkür ederim. Soru bu, ne zaman ve kim nasıl yapacak?

Özdemir ÖZOK: Senin sorun bir ayrı sempozyum konusu olacak kadar geniş, teşekkür ediyoruz. Yalnız Sayın Mahmut bey ve Aydın bey, Sayın Hamit Geylani, değerli parlamentemiz “sayın başkan sorum size olacak fırsat verirseniz sevindirir” diyor. İsterseniz Sayın Geylani’nin sorusunu alalım, sizlere vereceğim ve bitireceğim. Zaten salonda başka da söz almak isteyen yok. Buyurun efendim sizi dinliyorum.

Hamit GEYLANI: Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

TARTIŞMA

Başkanım önce size, sonra tüm Barolar Birliği yöneticilerine, bu ve benzeri onurlu etkinliklerden dolayı teşekkür ediyor, kutluyorum. Sayın Başkan, ben şu an bağımsız milletvekiliyim. Bir partinin kapatılmasından ötürü, söylem ve eylemimden ötürü 5 yıllık siyasi yasak kapsamındayım. Milletvekili seçildiğim halde bir partinin üyesi ve meclis grubu üyesi olamıyorum. Soru şu, başkanım direk size, biraz da demokrasiyi herhalde kendimize yöneltmek istedin. Benim siyasi yasağıma neden olan bir dergide çıkan yazımdan ötürü, Terörle Mücadele Yasası'nın 8/1 maddesinden aldığım ceza ve Anayasa Mahkemesi'nin yasaklama kararının gerekçesinde de aynen yazılı. Daha sonra hepimizin bildiği gibi Terörle Mücadele Yasası tüm sonuçlarıyla birlikte hukuk sistemimizden kalkmıştır. Artı cezayı veren mahkemeye başvuruda bulunmuşum, aynı karardan ötürü beraat kararı vermişim ve Anayasa Mahkemesi'ne de kararın düzeltilmesi için başvuruda bulundum. Maalesef uygulama devam etmektedir. Zaman ekonomisi açısından hiçbir şey sormuyorum, sadece şu; burada bir hukuk garabeti, hukukta ve demokraside bir eksiklik var mı, yok mu? Size soruyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sanıyorum sizin sorunuz, Türkiye'nin genel rahatsızlığı

Hamit GEYLANİ: Özür dilerim, hemen aklıma geldi. Konuşmacılardan Sayın Özçelik, siyasi partilerin kapatılması ve yarattığı tahribatları da dile getirdi, onu da dikkate alarak yanıt bekliyorum.

Oturum Başkanı: Şimdi değerli milletvekilim, değerli üstadım, değerli arkadaşım; gerçekten Türkiye keşke bu ayıpları yaşamasa, keşke Türkiye bu söylediğiniz sıkıntıları buralarda tartışmasa. Böyle bir demokrasi, öyle bir özgürlük, öyle bir bağımsızlık ortamı olsa ki herkes istediğini ifade edebilse ve de kuralları içerisinde her kurum yerli yerine oturarak, o denge sağlanabilse. Ama konuşmacı arkadaşlarımızın da dile getirdiği gibi gerçekten Türkiye, özel ve çok önemli bir ülke, çok farklı bir konumda, çok farklı bir stratejik yapıda ve bir tarihi mirasın üzerinde oturan bir ülke. Kuşkusuz bütün bu

birikimler Türkiye’de zaman zaman çok ciddi algılama ve çok ciddi yaklaşım farklılıkları ortaya koyabiliyor.

Sayın Özçelik, “biz farklıyız” dedi. Sayın Özçelik, “bizim bağımsızlığa, bizim özgürlüğe, bizim demokrasiye, bizim insan haklarımızı, bizim hukuk güvencesine bakışımız farklı, biz bu farklılığı ifade edeceğiz, ortaya koyacağız” dedi. Tabii ki bu son derece doğal, çoğulcu katılımcı bir sistemde, çoğulcu, katılımcı bir ülkede bu en yüksek sesle ifade edilebilecek, buna hiç kimse- nin bir itirazı yok. Tek koşul, tek karşı çıkış, tek karşı duruş, demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan, düşüncenin, görüşün, fikrin, ifadenin bir şiddet eylemiyle desteklenmesi; bir şiddet eylemiyle, ilinti kurulması, bir şiddet ya da bir terörle bir bulaşıklığı olması. İşte o noktaya geldiği anda Türkiye Barolar Birliği, geçmişinden bugüne, hangi yerden gelirse gelsin, kimden gelirse gelsin, terörü öven, terörü destekleyen, terörün yaşamasına olanak sağlayacak ortamı ortaya koyan, her türlü eylem, davranış ve tutumu, duruşu Türkiye Barolar Birliği başından beri kınamıştır.

Dün konuşmamı izleyediniz, daha iyi anlayacaksınız, çünkü çok saygı duyduğum, kendisiyle 1978-1979 yıllarında bir yıl Ankara Barosu Yönetim Kurulu’nda çalışmış olmaktan gerçekten büyük bir keyif aldığım ve onur duyduğum Ahmet Çenan üstadımız da, depolitizasyondan bahsetti. Yani toplumun, politikadan uzaklaştırılmasından bahsetti. Türkiye bir 12 Eylül felaketi yaşadı, Türkiye’nin daha yeni yeni yeşeren demokrasisinin üzerinden bir silindir geçti. Dün rakamları verdim, yaklaşık 5.000 yakın insan idamla yargılandı. Bunlardan 1.400 tanesi idama mahkum oldu. Bunlardan 57 tanesi, -bir tanesi 17 yaşında olmak üzere- mahkûm edildi. 30.000 kişi, sakıncalıdır diye görevinden uzaklaştırıldı. Bu ülkede Yaklaşık 300.000 tane kitap yakıldı, sol görüşlüdür, farklıdır diye.

Yani 12 Eylül, yeni yeni yeşeren bir demokrasiyi kökünden kazıdı ve o demokrasiyi yerle bir etti ve onun üzerine, kendi anlayışlarını ortaya koyan, ANAP’la başlayan ve şu anda da AKP ile süren yeni bir siyaset anlayışı Türkiye’ye dayatıldı. Nedir bu? O da şu; itaat ve biat kültüründen gelen, belirli bir yere git-

TARTIŞMA

tiği zaman seni bağlayan moral değerlerinle, din duygularıyla belirli bir alana sıkıştıran, bir yeni siyaset anlayışı, yeni siyaset yöntemi. Düşüncenin özgürlüğüne engel olan bir yeni anlayış, dolayısıyla biz, bir aydının şiddete bulaşmamış, şiddeti övmemiş, terörün uzaktan yakından yanında olmayan bir aydının, kendi düşüncesini, bizim düşüncemize ya da genel düşünceye ne kadar aykırı olursa olsun ifade etmesinden dolayı, siyaset yapmadan engellenmesi, özgürlüğünden engellenmesini kabul etmemize, içimize sindirmemize asla olanak yok.

Ama Türkiye, gerçekten çok kötü günlerden geçti. 12 Eylül, 12 Mart, Türkiye demokrasisi için son derece önemli engeller olarak, Türk demokrasi tarihinde yerini almıştır. O nedenle, bu acılar keşke yaşanmasaydı, keşke ortak dili hep beraber yaratabilseydik, eksiksiz, herkesin birbirini anlayabileceği, Sayın Özçelik'in söylediği gibi empati dediği kural tek yönlü değil, herkesin o empatiyi, bütün kurum ve kurallarıyla işletebileceği bir Türkiye'yi birlikte yaşatalım. Benim hiç kuşku yok. İnsanlar, özgür, bağımsız ve akli öne çıkarırlarsa, hiçbir biçimde akıl ve bilim rehberi olursa, duyguyla hareket etmezse, etnik kökenlerle hareket etmezse, kimi faşist duygularla hak et etmezse, kimi önyargılarla etmezse, bunlardan arındığımız sürece, anlaşabileceğimiz inancındayım, diyorum teşekkür ediyorum.

Av. Mahmut TANAL: Benim üç sorum olacak. Sorularım Sayın Ahmet İyimaya'ya. Cümlesinin arasında dedi ki "*Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanununu komple değiştirelim, lüks bir yaşam mı gelecek?*" Aynen ifade ettiği cümle şu: "*Hukuk her şey değildir*" dedi. Bu çok üzücü geldi bana, hatta "*toplumun yüzde 20'si hukuk kurallarıyla idare edilir.*" Sayın Özçelik burada dedi ki, "*hukuk, hepimizin imanı olmalıdır.*" Doğru, hukuk hepimizin imanı olmalı. Yani eğer toplum yüzde 20 hukukla idare edilecekse, geri kalan yüzde 80 şer'i hükümlerle mi idare edilecek? Birinci sorum bu.

İkinci sorum, Türkiye'de sağcı iktidarlar, Demokrat Parti'nin 1950 yılından itibaren başlayan yönetim dönemlerinin.

biri demokrasi sürekli çoğunluğun baskısı biçiminde algılayıp o yönde yozlaştırmışlardır. Türkiye'yi yürüten siyasal liderler demokrat olma konusunda hep kötü örnek olmuşlardır. Örneğin, Adnan Menderes *"Ben odunu bile aday göstersem milletvekili seçtiririm."* İki *"Siz isterseniz hilafeti getirirsiniz"* dedi. Birinci örnek.

İkinci örnek: Bugünkü iktidarda bulunan siyasal lider, laiklik karşıtı sözleriyle, eylemleri ve tutumuyla hem dini ilkeleri, demokratik ve hukuk ilkelerin önüne koyması demokrasiye nasıl baktığını gösteren güzel örnek sözleri var. Mesela, kendini eleştiren seçmene *"Ananı al git"* diyor. İkincisi, Sayın Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı adaylık seçiminde eleştiren yazara *"Beğenmiyorsan, bu ülkeyi terk et"* dedi.

Sayın İyimaya'ya sorum şu: Bugüne kadar Türkiye'deki demokrasinin önündeki en büyük engel sağcı liderler değil mi?

Üçüncü sorum da şu: Şu anda Hükümette bulunan Başbakan Yardımcısı Anayasa tartışılırken dedi ki *"Siz niye bu kadar Anayasa Mahkemesi'ni istiyorsunuz ki, bazı demokratik ülkelerde yok, Türkiye'de de olmasa olur"* şeklinde beyanlarda bulundu. Acaba 1950 yılı ile 1960 yılı arasında Anayasa Mahkemesi olsaydı, Adnan Menderes'in o yaptığı eylemler Anayasa Mahkemesi tarafından frenlenseydi acaba idam edilmekten kurtulur muydu? Onunla paralel olarak şu anda eğer Anayasa Mahkemesi ülkemizde olmuş olsaydı Başbakan'ın durumu ne olurdu?

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz. Ahmet bey buyrun.

Ahmet İYİMAYA: Teşekkür ediyorum değerli Başkan. Ben değerli meslektaşım, bir toplumsal sorunu çözmeye hukukun üstleneceği payın ancak yüzde 20, yüzde 10 olabileceğini düşünüyorum. Çünkü sosyal sorunlar, kompleks sorunlardır, sosyolojik nedenleri vardır, tarihi nedenleri vardır, coğrafi nedenleri vardır. O anlamda, yoksa toplumun yüzde 20 şu hukuka, yüzde 20 bu hukuka değil, sorunun tabiatından kay-

TARTIŞMA naklanıyor, bu.

Seçim sonuçlarına yollama yapılıyor. Seçim sonuçları bilimsel analizin, özellikle sosyal yöntemin konuları olabilir. Önyargılı veya slogancı yaklaşımlar şaşkınlıktır, sonuçta ulaşamayız, sebeplerine inemeyiz. Egoantrik olarak da devamlı tekrarlar aynı oyunu. O seçim sonuçlarını doğru okumak lazım.

1950'ye referans yapıldı. Doğrudur, bir dönemler Türkiye çoğunlukçu demokrasiyi yaşadı. Cumhuriyet döneminin belli bir dönemi, belli bir bölümü demokrasiyle buluşamadı. 1946'dan sonra 1960'a değin çoğunlukçu demokrasi dönemidir. Çoğunlukçu demokrasiin zaafı vardır, kırılmaları vardır. Yaşanmıştır bu ama şu andaki dönem artık çoğunlukçu değil, çoğulcu demokrasi. İdeolojiler çağı kendisine göre dönemini doldurmuştur. Belki de toplumun ve devletin değil, bireyin öne geçtiği bir dönemdir. Bu paradigma içerisinde siyasetleri geliştirmek lazımdır. Çoğulcu anlayış içerisinde, iletişim çoğulculuğu, düşünce çoğulculuğu, vesaire. Senin gibi düşünmeyen, benim gibi düşünmeyen milyonlarca atomik düşünce birimleri var.

Başka bir şey, şu anda Anayasa'nın 2. maddesi hepimizi bağlar. Benim gelişim sürecimi ve çizgimi en fazla Ankara Barosu'ndaki arkadaşlar bilir, Başkanım bilir, milletvekili arkadaşlarım bilir. Ben siyasal seçime bu dönemde davet üzerine Ankara'dan katıldım ve Ankara'da din figürlerinin kullanıldığı tek örneği görmedim, görsem de engel olurdu. Somut örnek yoluyla bunlar konulursa biz de kendimizi en azından denetlemiş oluruz. Laiklik, hepimizin ortak vatanıdır. CHP sözcüsü arkadaşımın bu konudaki yaklaşımını, seçim sonuçlarının beslediği subjektif bir değerlendirme olarak görüyorum.

Değerli arkadaşlar Anayasa Mahkemesi artık demokrasilerin, sadece hukukun üstünlüğünün değil, demokrasilerin vazgeçilmezidir. Bana göre bir yönüyle de Anayasa Mahkemesi bir yargı organı değil, negatif yasamadır. Yasamaya rezerv koyar. Türk Hukuk Kurumu'nun 75. kuruluş yılı armağanında zannediyorum, "Anayasa Mahkemesi'nin Üyelik Yapısında

Yasama Organının Rolü" adıyla yeni bir makalem çıktı. Bir de yine Fikret Eren'e Armağan'da "Anayasa Mahkemesi Gereklçelerinin Bağlamazlığı" üzerine makalem çıktı. Türk Anayasa Mahkemesi'nin de mutlaka acil şekilde reforma tabi olacak yönleri var, çünkü Anayasa Mahkemesi referans normlara uygunluk denetimi yerine siyaseti regüle eden, siyaset yapan bir görünüm içersinde. Saygılar sunuyorum. Teşekkürler.

Oturum Başkanı: Aydın, senden alacağım. Bir de Şırnak Baro Başkanı'muzdan bir soru alıp bitireceğim. Çünkü ısrarla o da soru sormak istedi. Aydın evet.

Aydın AYDIN (Aydınlık Çevre Derneği Başkanı): Aydınlık Çevre Derneği Başkanı olarak bir sivil toplum örgütü adına konuşuyorum. Değerli Başkan saygılar sunarım, böylesi önemli bir toplantı için.

İlginçtir ki Pazar günü 21 Ekim. 21 Ekim Milat, yani ileri adım. Nedir bu? Referandum var. Benim öteden beri önemsedğim, sizin de bildiğiniz üzere, temsili demokrasi eskimiştir, diyorum. Dolayısıyla, 1993 Eylül ayında *Ekonomist Dergisi*'nin 150. yıl özel sayısında önemsedğim bir makale vardı. "Doğrudan Demokrasi" yani "*direct democracy*" veya ful demokrasilerin sizin bu kavram olarak sıfatladığınız demokrasi tanımı yok orada.

Oturum Başkanı: Aydın'cığım soru lütfen.

Üç sorum var, kayıtlara geçsin diye de üç önerim var. Soruya geldim.

Oturum Başkanı: Buyurun. Öneriyi değil soruyu sorun lütfen. Kime soruyorsunuz. Bana soruyorsunuz.

Aydın AYDIN: Referandum önemli. Referandumu öneren Parti olarak ANAP bu toplantıda niye yok. Birinci soru bu.

İki, "*Kader, Risk ve Seçim*" diye bir yazım 18 Nisan 1999 seçimlerinden önce yayınlanmıştı. Orada ben 2000'in Mayıs ayında seçilecek Cumhurbaşkanının 18 Nisan 1999 seçimleriyle seçilen meclis tarafından seçileceğine dikkat çektim ve "*bu çok tehlikeli*" dedim. Bakınız, şimdi ikinci soru: Bu referandum,

TARTIŞMA

doğrudan demokrasinin işleyişi açısından önemli, diyorum. Referandumda biz Cumhurbaşkanı mı seçeceğiz, Başbakan mı? İcraatın başı olarak Cumhurbaşkanı mı olsun, Başbakanı mı?

Oturum Başkanı: O soru kime?

Aydın AYDIN: O soru da size, tabii. Ben diyorum ki Cumhurbaşkanı değil, halkın seçmesi gereken kişi icraatın başı olsun, yani Başbakan.

Geçelim üçüncü soruya. Üçüncü sorum Sayın Yılmaz Ateş'e. Aslında üçüncü soruya geçmeden önce bir anekdot... Çok önemli ama bakınız 2005 Mayıs ayında seçilen Cumhurbaşkanı'mızla biz 18 Nisan seçimi öncesinde, 9 Nisan'da Bilkent'te Adver Grik'in Perkin Suite'ini dinledik. Kendisi bilmiyordu bir yıl sonra Cumhurbaşkanı olacağını. Bu vahim bir olay.

Üçüncü soru, Atatürk'ün vasiyetiyle ilgili soru. Atatürk 5 Eylül 1938 vasiyetinde bütün ?nukud? ve İş Bankasındaki Sermaye payını CHP'ye devrediyor. Bu çok ilginçtir. Tarihsel inceleme gerekir. Niçin CHP? Şimdi diyorum ki ben, XXI. yüzyılda partiler arası adaletin, dengenin bozulmaması için bu konu nasıl güncel bir şekilde çözümlenebilir. Bu çok önemli. Sayın Yılmaz Ateş bu soru size.

Önerilerimi de lütfen söyleyeyim.

Oturum Başkanı: Hayır, öneri almıyoruz. Gerçekten Aydın bey lütfen. Ben hemen cevaplayayım, öneriyi sonra sen bana dışarıda söylersin.

Aydın AYDIN: O zaman sadece şunu söyleyeceğim. Yüzde 10 rotasyon sistemi istiyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Tamam, hay hay, biz hallederiz onu. Sağ ol, teşekkür ediyoruz.

Şırnak Barosu Başkanından da soruyu alalım, cevaplayalım ve vedalaşalım. Sayın Başkan buyrun.

Av. Nuşirevan ELÇİ (Şırnak Baro Başkanı): Efendim tüm konuşmacılara ve katılımcılara teşekkürlerimi sunuyorum.

Konuyu baştan itibaren dinlediğimizden beri bizim olaylara çok yüzeysel yaklaşıldığını görüyoruz. Öncelikle Türk demokrasisinin önündeki büyük engellerin, sorunların ele alınıp irdelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Türkiye'deki demokrasi gelişimine baktığımızda dönemsel olarak ileriye gidip ve geriye götürüldüğünü görüyoruz. Son yıllarda da bunu görmemek mümkün değil. Bunun önündeki engel nedir? Hangisi olursa olsun, sağcısı, solcusu, ilericisi, gericisi, herkesin hemfikir olduğunu düşünüyoruz, özellikle birebir konuştuğumuzda. Ama maalesef toplumlarda bunu dile getiremiyoruz.

Şu konuda eminim ki hiç kimsenin şüphesi yok: Türkiye'de Kürt sorunu demokratik yöntemlerle çözülmediği sürece Türk demokrasisinin ileriye gitmesi mümkün değildir. Şimdi, Sayın Başkan'ın da söylediği gibi, şiddeti kınamamak mümkün değil.

Ben bir hukukçu olarak Türkiye'de olsun, bölgede olsun, dünyanın neresinde olursa olsun, şiddeti bütün duygularıyla kınıyorum. Ama bunun yanında da şiddetin sürmesi için uzun yıllardan beri, yani 80 yıldan beri Kürt sorununun demokratik yöntemlerle çözümü için en ufak katkı sağlamayan siyasi parti politikacıları da eleştirmemek mümkün değil.

Sempozyumumuzda da, gerçekten dünden beri ve iki saatten beri dinliyorum, bu konuda ciddi bir yaklaşım görmedik. DTP de dahil, bu konuda Kürt sorununun meclise taşınıp demokratik yöntemlerle çözülme durumu mümkün mü, değil mi?

Bir de bunun yanında şöyle bir olay var: Ateş düştüğü yeri yakar. Yıllardan beri benim söylediğim bir şey var. Bir yasa çıkarılsın. Bu ülkede milletvekilliği yapan, bakanlık yapan, üst düzey bürokratik yapan insanların çocuklarının mecburi olarak Cizre'de, Hakkari'de, Siirt'te askerlik yapma mecburiyeti getirilsin. Bakalım bu işin demokratik yöntemle çözülmesi var mı, yok mu? Şimdi biz Şırnak'ta yaşıyoruz. Beytüşşebap'a gittik diyelim, yöre insanı olmama rağmen Beytüşşebap'ta iki saat taziyeye gittiğimde endişe taşıyorum. Orada insanlar yaşıyor ve burada, Ankara'da insanlarımız, doğru, güzel. Dedeman

TARTIŞMA

Otelinde insanlarımız ya da İstanbul'da demek çok kolay. Mecliste bunu demek çok daha kolay.

Benim sorum, herhangi bir politikacıya, konuşmacıya değil, hepsine: Bu konuda herhangi bir projesi olan, gerçekten Türkiye'de eksiksiz demokrasi isteyip de böyle bir çabası olan konuşmacılardan bu konudaki düşüncelerini sormak istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Biz teşekkür ediyoruz, sağ olun. Şimdi Aydın Aydın'ın sorularını ben kısa kısa yanıtlayacağım.

"Bu referandumu talep edip burada olmayan ANAP neden yok?" dedi. Biz bir kriter getirdik. Şu anda Parlamento'da grubu olan ya da Parlamento'da temsilcisi olan siyasi parti temsilcilerini, hepiniz görüyorsunuz, böyle bir kriter getirdik. Bu kriter tartışılmaz mı, eleştirilemez mi? Eleştirilebilir ama yönetim olarak bu organizasyonu yapan arkadaşlar olarak böyle bir kriter getirdiler.

İkincisi bu referandum çok da anlayamadım Aydın Aydın'ın söylediğini ama *"Cumhurbaşkanını mı oyluyoruz, Başbakanı mı oyluyoruz?"* dedi. Bakın, bir şey söyleyeyim, bu tamamen benim kişisel görüşüm, bu referandum, yani Pazar günü yapılacak referandum, kendi adıma söylüyorum, Türk demokrasisi için bir yüz karasıdır. Şöyle bir yüz karasıdır, yani siz alelacele 367'ye kafanız bozulacak, oturacaksınız, Parlamento'daki çoğunluğunuza dayanarak, kendi kendinize o hırsınızı yenmek için birtakım şeyler arka arkaya sıralayacaksınız. El kaldıracaklar ve Anayasa değişikliği olacak.

Birileri demokrasinin zaferi diyor Cumhurbaşkanlığı seçiminin halk tarafından yapılmasına. Türkiye'de bütün eleştirilere rağmen, asla katılmıyorum, bu halkla demokrasi gerçekleştirilecek. Halkımızın 70 milyonunun oyu teker teker aynı değerdedir, aynı kalitededir, aynı saygınlıktadır. Biz buna inanıyoruz ve biz bu halkımızla bu demokrasiyi gerçekleştireceğiz. Atatürk 1920'lerde akıl almaz, bugün bazıları lafını yaparken titriyor korkudan, akıl almaz devrimleri yaparken bu halka, bu Anadolu insanına ve bu insanlara güvenmiştir. Bunu

içine sindiren vardır, sindirmeyen vardır. Kendi dünya görüşü ve bulunduğu noktadan değerlendiren vardır, onların hepsini saygıyla karşılıyor. Demokratik tavrımız nedeniyle saygıyla karşılıyor. Ama bu halkın özünde özgürlüğe, demokrasiye, barışa, insan haklarına, komşuluk hakkına dünyadaki bütün toplumlarda daha çok sahip olduğunu, esas genlerinde insanlık değerlerinin çok yüksek olduğuna ben kendi adıma inanıyorum. Kendi adıma inanıyorum ve bu ülkenin bu halkla bu demokrasiyi gerçekleştireceğine inanıyorum. Bu demokrasi, "efendim, referanduma alışın", hayatında demokrasiyi biçimsel kabul etmiş insanlar bize bunu söyleyemez, söylemeye hiç hakkı yok. Biz demokrasinin ne olduğunu, demokrasinin nasıl özümlemesi lazım geldiğini, sabahleyin evden kalkarak başlayan bir yaşam biçimi olduğunu biz kendi hayatımızda bunu yerleştirmeye çalışmış cumhuriyet nesilleriyiz. Yoksa siz 367'ye kızarak "Cumhurbaşkanı halk seçsin", arkasından "Dört yıl olsun", arkasından "5 + 5" gibi, ondan sonra da ortada kalsın.

Şimdi, hiç akıllarına, hayallerine gelmeyen 22 Temmuz 2007'den sonra büyük bir çoğunlukla yeniden iktidar olunca bu kez öbürü ortada kaldı. O Anayasa değişikliğinin şu anda hiç sahibi yok. Birtakım dedikodular çıktı, dedikoduların sonunda hemen "Sayın Abdullah Gül'ün acaba ilerde Cumhurbaşkanlığı tartışılır mı?" diye oturuldu, henüz oylanmamış, henüz daha halka sunulmamış yasa üzerinde yeniden onarımlar yapılmaya başlandı.

AKP'nin hukuk yapma, yasa yapma konusundaki acemiliği Ceza Kanunu'nda da görülmüştür. Ceza Kanunu yürürlüğe girdi, arkasından en az on, on beş defa değişiklik yapıldı. Böylesi, oturmadan, soğukkanlılıkla düşünmeden, bunlar son derece ciddi işler, "Cumhurbaşkanı halk seçsin" demek, tartışılmadan, konuşulmadan bir siyasi iktidarın tek başına karar vereceği bir karar değildir. Bu, sistemi baştan başa değiştiriyor. Bu yarı başkanlık, başkanlık gibi ülkede yeni bir siyasi yaşama olanak sağlayan bir şey. Bunun lehinde konuşanlar da var, aleyhinde konuşanlar da var. Siz kalkar bunları, ülkede bir demokrasi havalisi, bir demokrasi açılımı biçiminde ortaya koyarsanız buna katılmaya imkan yok.

TARTIŞMA

Ben şunu söylüyorum, bugün 21 Ekim’de yapılacak, Türk demokrasisi tarihe bunu yazacaktır, bu tamamen AKP’nin 22 seçimi öncesi 367’ye karşı bir tavrının, duruşunun bir anlamsız sonucudur ve bu Pazar günü yapılacak referandum gerçekten Türk demokrasisinin ayıbıdır, bir büyük hukuk ayıbıdır. 300, 500 kişi, kaç kişi olursa olsun başka bir metni oylayacak, 16 milyon da başka bir metni oylayacak. Böyle bir ayıbı biz hak etmiyoruz. Böylesi bir demokrasi ayıbını biz kabul etmiyoruz, o nedenle ben bunun hem ülke ekonomisine bir zarar, hem demokrasiye bir zarar verdiğini düşünüyorum ve sözü Sayın Ateş’e bıraktım.

Yılmaz ATEŞ: Çok teşekkür ederim. Sayın Aydın’a da teşekkür ediyorum. Sanırım yanlış anlaşılan bir konuyu en azından bu salonda olan saygıdeğer konuklara anlatma olanağı yaratmış oldu benim için.

Değerli arkadaşlar, İş Bankası’nın hisselerinin sadece denetim görevi Cumhuriyet Halk Partisi’ne verilmiştir. Yüzde 28.25’lik bir hissesi vardır Atatürk’ün. Cumhuriyet Halk Partisi oradan gelen gelirin tamamını, beş kuruşunu kendisine almadan, öyle bir olanak zaten bırakılmamış, Dil Kurumu’yla Tarih Kurumu’na vermektedir, nemalar oraya gider. Cumhuriyet Halk Partisi’nin orada dört tane Yönetim Kurulu üyesi vardır. O arkadaşlarımıza, Yönetim Kurulu üyesi arkadaşlara Genel Başkanımız tarafından verilen talimat şudur: Kesinlikle orada bankacılık kurallarına göre hareket edilecektir. Bugüne kadar eğer İş Bankası Türkiye’nin ekonomik yapısı içerisinde, bankacılık sistemi içerisinde başarılı bir noktadaysa, Cumhuriyet Halk Partisi üyesi arkadaşlarımızın orada yaptığı o denetim görevinin, yönetim görevinin önemli bir payı olduğuna inanıyorum. O nedenle onun siyasi sistemimizde veya siyasi partiler arasındaki bir eşit gelire kavuşma anlamında herhangi bir dengesizlik yaratmamaktadır.

İleriyi gören Mustafa Kemal Atatürk, vasiyetinde çok net bir şekilde yer vermiştir. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz.

Değerli konuklar, hepinize sonsuz teşekkür ediyorum. Ben özellikle bizim bu Oturumumuza gelip, bize bizzat katkı sunan çok değerli siyaset adamlarına, çok değerli katılımcılara hem şahsım, hem de Türkiye Barolar Birliği adına teşekkürlerimi, sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum. Ayrıca bizi yalnız bırakmayan ve burada katkılarıyla bu toplantının daha verimli, daha yararlı olmasına katkı sunan siz değerli konuklara, başta Sayın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcımıza, dün ve bugün bizi onurlandıran bütün baro başkanlarımıza, değerli Ankara Barosu üyesi meslektaşlarıma ve tüm konuklara sevgilerimi, saygılarımı ve iyi dileklerimi sunuyorum.

Türkiye Barolar Birliği bu ve benzeri etkinlikleri yapacaktır, sürdürecektir ve buralarda her türlü sorunumuzu tartışacağız. Mutlaka ama mutlaka ülkemizde bize yakışır, eksiksiz demokrasi ve bütün kurumlarıyla işleyen hukuk devletini birlikte yaşatacağız.

Hepinize teşekkür ederim.

İKİNCİ OTURUM

SİYASİ PARTİLER

DEMOKRASİNİN

VAZGEÇİLMEZ UNSURU

OLABİLDİ Mİ?

EKSİKSİZ DEMOKRASİ

İÇİN SEÇİM SİSTEMİ

Oturum Başkanı: Av. Vedat Ahsen COŞAR

(Ankara Barosu Başkanı)

Av. Güneş GÜRSELER: İki gün süren, “Eksiksiz Demokrasi” Sempozyumumuzun son oturumu için toplanmış bulunuyoruz. Genelde yemek sonrası oturumların yaşadığı kader bu Oturumda da yaşanıyor. Salon dışındaki arkadaşlar salona girmekte biraz ağır davranıyorlar. Dışarıyı tekrar uyaralım. Evet, adliye koridoruna döndü, o zaman mübaşir gibi bağırarak lazım değil mi.

Evet, değerli konuklarımız, son oturumumuzun konusu aslında sabahki oturumla birlikte devam ettiğini dikkate almamız gerekir. Eksiksiz demokrasinin gerçekleşme aracı olarak siyasal yapılanma içinde siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsuru olabildi mi? sorusuna, eksiksiz demokrasi için seçim sistemi arayışı içinde yanıt verilecek. Bu oturumu Ankara Barosu'nun değerli Başkanı Sayın Av. Vedat Ahsen Coşar yönetecek. Değerli ilim adamlarımız, bilim insanlarımız çok önemli katkılarda bulunacak. Prof. Dr. Sayın Seyfettin Gürsel (Bahçeşehir Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Sayın Yavuz Atar (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi), Doç. Dr. Sayın Hüseyin Özcan (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Sayın Levent Gönenç (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi) Dr. Sayın Murat Yanık (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi).

Ben oturum başkanımızı ve değerli katılımcıları kürsüye davet ediyorum, başarılar diliyorum.

VEDAT
AHSEN
COŞAR'IN
KONUŞMASI

Oturum Başkanı Av. Vedat Ahsen COŞAR (Ankara Barosu Başkanı): Evet, hepiniz hoş geldiniz. Hepinizi Ankara Barosu adına, şahsım adına ve burada az sonra birlikte görev yapacağımız arkadaşlarımız adına sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Üç eski başkanımızdan, iki tanesinin, öğrencileri olmadım ama, tabii ki bizim hocamızdı, onlardan çok şey öğrendik. Bir tanesi de benim özellikle ağabeyimdi, Teoman Evren, onun için üçünü de rahmetle anıyoruz.

Konumuz "Siyasi Partiler Demokrasinin Vazgeçilmez unsuru Olabildi Mi?" Anayasa'muz öyle diyor, "Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurudur" diyor. Tabii ihtilal olmazsa. İhtilal olduğu zaman vazgeçilmez unsur olarak kabul edilmiyor. O zaman vazgeçilebiliyor. Tabii buna bir şey daha eklemek gerekir: Siyasi partilerin liderleri acaba vazgeçilmez unsur mu? Türkiye'de onlar da vazgeçilmez oldu. Gelen gitmiyor. Evet, onu Anayasa'ya yazmak gerekiyor.

Ben sayın konuşmacıların zamanlarından almayayım. Seyfettin Hocamızla başlayalım. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL (Bahçeşehir Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi): Barolar Birliği'ne beni davet ettikleri için teşekkür ederim.

Türkiye'de seçim sistemi tartışması, seçim sistemi reformu tartışması 1990'ların ortasında konuyla ilgilenmeye başladığım günden beri devam ediyor ama seçim sistemimizi reforme etmeyi beceremedik. Aslında bu sistem 12 Eylül'ün ürünü. 1983'te ilk kez uygulandı. 1995'te nispeten önemli bir değişiklik geçirdi ama sistemin özü çok fazla değişmedi. O gün bugündür uygulanıyor. Bundan büyük bir rahatsızlık duyuluyordu geçmişte. Bunun nedenlerine geleceğim birazdan.

22 Temmuz seçimleri belki de bu tartışmayı galiba biraz gündem dışına çıkarttı. En azından toplumun gündeminde hâlâ var da, siyasilerin gündeminden çıktı gibi duruyor, çünkü sabahki oturumda, ben özellikle milletvekillerinin, parti temsilcilerinin konuşacağı oturuma katılmak istedim. Çünkü siyasi parti temsilcilerinin ne gibi reformlar önerdiklerini ya da önerip önermediklerini merak ediyordum. Bu konuda, sizler de sabah oturumunda olanları izlediniz. İktidar partisi herhangi bir reform düşünmüyor, öyle anlaşıldı, çünkü tek kelime etmedi Sayın Ahmet İyimaya bu konuda. Cumhuriyet Halk Partisi temsilcisi sadece "*tercihli oy*", o da ne kadar partinin önerisi, programında var mı, bilmiyorum ama sadece ondan söz etti. Aslında Cumhuriyet Halk Partisi'nin de mevcut sistemden memnun olduğunu ve, nedenlerini de biliyoruz.

Somut olarak gerçekten seçim sisteminde değişiklikler öneren küçük partiler oldular. Ben bilmiyordum, Büyük Birlik Partisi'nin aslında benim önerilerime çok yakın öneriler yaptığını, onu memnuniyetle izledim. Demokratik Toplum Partisi'nin temsilcisi Büyük Birlik Partisi'nin önerilerine katıldığını söyledi. Dolayısıyla onların da aşağı yukarı ne talep ettiklerini tahmin edebiliyoruz. Demokratik Sol Parti gene somut bazı reformlar önerdi. Sonuçta küçük partiler, bu sistemin mağdurları, bazı radikal değişim önerileri istiyorlar, talep ediyorlar. MHP'nin temsilcisi olmadığı için açıkçası bilmiyoruz MHP acaba bir şey öneriyor mu? Ama zaten iktidar partisinin çoğunluğu var, onun bir şey yapmaya niyeti yoksa önümüzdeki dönemde de seçim sistemi reformu olma ihtimali son derece zayıf. Seçim bildirgelerine bu konuyla ilgili bir şey koymamışlardı, ne siyasal partiler, ne de seçim yasasıyla ilgili. Bu da zaten bir işaretti.

Yalnız akademisyenlerin, Sayın Özbudun'un hazırladığı ve onunla birlikte bir grup akademisyenin hazırladığı Anayasa önerisinde, çünkü taslak değil henüz, bu konuda bir öneri vardı. Seçim sistemini çok genel ilkeleriyle de olsa Anayasa'ya bir taşıma teşebbüsü var, ki bu da zaten Adalet ve Kalkınma Partisi'nin daha önce zaman zaman ifade ettiği reform, ona da deyinemeğim, ama bu reformu Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bu dönemde gündeme getirip getirmeyeceği konusunda açıkçası tereddütler var.

Neyse ben bu genel girişten sonra hızla sunuma geçiyim.

Bir kere nasıl bir sistem istediğimiz sorusunu önden sormamız gerekiyor. Bu sorunun cevaplarına göre seçim sistemi tasarlanmalı. Bu zaten böyle yapıyor bütün dünyada. Biz ne kadar bu yöntemin ve sıranın farkındayız, ondan çok emin değilim ama önce bir kere ne istediğimizi açık seçik öncelikleriyle birlikte ortaya koymamız lazım. Bu tabii benim sıralamam, bu toplumun sıralaması mı? Aşağı yukarı böyle olduğunu tahmin ediyorum çeşitli anketlerden. Bu sabahki konuşmalarda da bazı göndermeler vardı.

1. Yönetimde istikrar, çünkü birazdan da göstereceğim gibi Türkiye siyasal istikrarsızlıktan 1990'ları kaybetti. Çok ağır bir fatura ödedik.

2. Temsil adaleti elbette önemli, ama büyük ihtimalle bu ikisi arasında bir tanesine öncelik vermemiz lazım ama diğerinden de tümüyle vazgeçmek ya da onu hakikaten yok varsaymak mümkün değil.

3. Sabah da epey bu konuşuldu. Güçlü milletvekilleri mi, güçlü liderler mi? Bu önemli.

4. Bir de tabii adaylar mı önemli, partiler mi önemli? Adayları yakından tanımak ve seçmenin adayları tanıyarak, sadece parti seçimi, siyasal seçim değil, aynı zamanda kendisini temsil edecek, oy vereceği adayı da yakından tanımak, ve adayın demokratik kalitesi hakkında bir fikir edinmesi önemli.

Eğer böyle bir sıralama yaparsak, bunlarsa bizim amaçlarımız, o zaman tabii ki bir seçim sistemi ya da birkaç alternatif seçim sistemi tasarlamak mümkün. Şimdi bazı tanımlar yapmamız lazım. Yönetimde istikrar dedik, bu çok genel bir laf. Bunu çok da şakız ettik ağızımızda ama buna olabildiğince somut tanım getirmemiz lazım. Benim burada önerim şu. Türkiye deneyiminden de yola çıkıyorum: Meşruiyet tabanı güçlü ya da tutarlı koalisyon hükümeti yönetimde istikrar anlamına gelir. Ters, tutarsız koalisyon hükümeti ya da meşruiyet tabanı zayıf (düşük seçmen destekli) bir tek parti hükümeti siyasal istikrarsızlık anlamına gelir. Meşruiyet tabanları zayıf tek parti hükümetleri de istikrarsızlık ya da demokratik zafiyet yaratabilirler.

Bunları biraz daha belki somutlaştırabiliriz. Tutarlı bir koalisyon hükümeti, seçim öncesinde partilerin alternatif ittifaklar kurarak programlarını açıklamalarıyla mümkündür. Tabii biz bunları henüz yaşamadık, çünkü seçim sistemimiz buna müsait değil ama sabahleyin Büyük Birlik Partisi'nin temsilcisi aynen bu ifadeyle seçimlerden önce oluşacak koalisyonların istikrarlı olabileceğini söyledi. Buna katılıyorum. İlle koalisyon demek istikrarsızlık demek değildir. Seçmen bilinçli olarak koalisyon

alternatifleri arasından seçebilmeli. Çünkü o zaman koalisyon için ittifak yapan partiler ortak bir program sunuyorlar demektir. Hesap verilebilirliği olan bir koalisyon demektir. Bizim yaşadıklarımız ise, at pazarlığıyla seçimlerden sonra kurulan koalisyonlardır ve bunları zaten biliyoruz. Çok uzun boylu anlatmama gerek yok. Bu tip tutarsız koalisyonlardan 1990'larda bol miktarda yaşadık ve bize hakikaten pahalya mal oldular.

İkinci istikrarsızlık ya da istikrar örneğine de kısaca değinmek mümkün. Meşruiyet tabanı güçlü ya da zayıf tek parti hükümeti, orada da şöyle bir tanım getiriyorum, genel kabul gören bir tanım. Yüzde 40'ı aşan oyla eğer bir parlamento çoğunluğu, yani yüzde 50'den fazla milletvekili elde ediliyorsa genelde bu çoğunluğun meşruiyet tabanının yeterli olduğu ve güçlü bir tek parti iktidarı olduğu, dolayısıyla istikrar sağlayabilecek bir iktidar olduğu kabul ediliyor. Buna karşılık, yüzde 40'ın altında, hatta bir hayli altında oylarla da biliyorsunuz Türkiye'de mevcut seçim sisteminin özellikleri nedeniyle parlamentoda büyük bir çoğunluğa sahip olmak mümkün. Bunu Türkiye iki kez yaşadı 1987 - 1991 ANAP ve 2002 - 2007 AKP, yüzde 36 ve 34 oylarla, biliyorsunuz, Parlamento sandalyelerinin hemen hemen üçte ikisi bu tek parti iktidarının olmuştu. Bugün ilk defa 22 Temmuz'da bir egemen parti temayüz etti. Yüzde 40'ın bir hayli üzerinde yüzde 47 oy aldı. Dolayısıyla bu sistem 1987'den beri ilk kez hem oldukça geniş bir temsil kabiliyeti olan parlamento çıkardı hem de bir istikrarlı tek parti Hükümeti kurdu.

Gelecek seçimlerde de bu böyle tekrarlanabilir mi? Egemen bir parti temayüz etmeseydi ya da muhalefet bu kadar zayıf olmasaydı, bardağın ne tarafından bakacağınıza bağlı, bu sonuç çıkmazdı. Dolayısıyla, yarın öbür gün 2011 ya da 2012 seçimlerinde ya da ondan sonraki seçimlerde ne olacağını bilemeyiz. Geçmiş tekrarlanabilir. Dolayısıyla ben hâlâ siyasal reform, seçim sistemi reformunun Türkiye'de gündemde olması gerektiğini düşünüyorum ve tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Bu açıdan da Barolar Birliği'ne bir kez daha teşekkür ediyorum.

Siyasal istikrarsızlığın tek kaynağı olarak seçim sistemini görmemek lazım ama bu Türkiye'de önemli unsurlarından bir tanesi. Demokratik kurumlarımızın zayıflığı da tabii bunda hiç kuşkusuz rol oynadı ama mevcut seçim sistemimiz, ki özelliklerini biliyorsunuz: Tek tercihli, yani seçmenden sadece bir tane tercih yapması isteniyor, halbuki bu şart değil. Yüksek barajlı, biliyorsunuz bu da çok tartışıldı zaten. Büyük partiyi kayıran nispi sistem özellikleri var. Parçalanmışlık derecesi yüksek partiler sisteminde, yani bir egemen parti çıkmadığı sürece ve oyların nispeten dağıldığı partiler sisteminde mevcut seçim sistemi, tutarsız koalisyonlar ya da zayıf tabanlı tek parti iktidarları üretti. Dediğim gibi 2007 istisnası hariç.

22 Temmuz seçimlerinden önce yapılan anketler halkın yüzde 85'inin sistemden memnun olmadığını gösteriyordu. Şimdi yeniden yapılırsa bilemiyorum ne sonuç çıkar. Başa, amaçlar bölümüne dönelim ve yönetimde istikrar ile temsilde adaletin bir ölçüde sağlanabileceği yeni bir seçim sistemini tasarlamamızın olanaklı olup olmadığını tartışalım.

Önümüzde iki tane temel reform seçeneği var: Bir tanesi temsil adaletine öncelik veren düşük barajlı nispi bir sistem. Bu seçeneğin taraftarı çok Türkiye'de. Demokrat Sol Parti'nin temsilcisinin bu sabah hatırlattığı gibi ittifaklara izin veren, buna oy birleştirmesi diyoruz ya da teknik jargonla "*apparentment*", nispi bir sistem tasarlamak elbette mümkün. İttifaklara açık ama mevcut sisteme fazla dokunmadan, sadece yüzde 10 barajını düşürerek bir reform mümkün. Dediğim gibi bu taraftarı olan bir alternatif. Bu seçeneğe ben katılmıyorum, nedenlerini söyleyeceğim.

Diğer bir alternatif yönetimde istikrara öncelik veren karma bir sistem. Bunda evet, öncelik yönetimde istikrarda ama temsilde adaleti de bugünkü sisteme kıyasla daha garantili bir şekilde asgari ölçülerde sağlamak mümkün.

1990'ların ikinci yarısından beri bu seçim sistemleriyle ilgili yazıp duruyorum. TÜSİAD'a üç tane rapor yazdım. Alternatifleri tartışabilmek için simülasyon modelleri de aynı zamanda geliştirdim. Seçimi simüle etmek demek, herhangi

bir oy dağılımı verdiğiniz zaman o oy dağılımı size nasıl bir milletvekili dağılımı veriyor, bunu gösteriyor. Bu simülasyon modellerinin teknik ayrıntılarına tabii girmiyorum, ama bunlar TÜSİAD'ın web sitesinde yazdığım raporlarda var, orada 2000 ve 2002 yıllarındaki raporların da gayet ayrıntılı bir şekilde bu modellerin arkasında hangi varsayımlar var, nasıl bir işleyiş var, bunlar anlatılıyor. Eğer sorular olursa tabii memnuniyetle cevap veririm.

Birinci tabloda, *"Temsil adaleti öncelikli muhtemel bir senaryo"* da, neden AKP yüzde 40, CHP yüzde 21, MHP yüzde 13, DP yüzde 14 ve DTP yüzde 6 şeklinde bir oy dağılımı aldım, çok açık. Böyle bir oy dağılımı olabilir mi Türkiye'de? Evet olur, pekala olur. Buradaki amaç, dediğim gibi yüzde 40 sınır, biraz önce hatırlayacaksınız, meşruiyet tabanını zayıf olmayan tek parti iktidarı çıkartma kapasitesi var mı, yok mu ya da bunun şansı ne kadar? Buna bakmak için özellikle tasarladığım bir oy dağılımı. Tabii, bunun biraz üstünde, biraz altında olabilir ama 40'ı özellikle seçtim. Diğer dağılımlar zaten makul Sadece Demokrat Parti yüzde 14, çünkü biliyorsunuz 22 Temmuz sürecinde büyük bir kazaya uğradı. Kazanın etkileri uzun dönemli kalıcı olur mu, yani Adalet ve Kalkınma Partisi geleneksel merkez oylarını, kısmen de MHP, kalıcı olarak mı aldılar, yoksa önümüzdeki dönemlerde tekrar merkez sağda bir oluşum ortaya çıkacak mı, bunu belki şimdiden kestiremeyiz ama en azından bu senaryoda böyle bir varsayım var. Bu tabii tartışılabilir.

***Temsil adaleti öncelikli muhtemel bir senaryo
(Tek değişiklik: Baraj yüzde 5)***

	AKP	CHP	MHP	DP	DTP	GP
Oy oranı %	40	21	13	14	6	5
Milletvekili	273	105	59	65	39	9
Milletvekili oranı	49,6	19,1	10,7	11,8	7,1	1,6

Burada olay açık, barajı sadece yüzde 5'e düşürdüğünüz zaman tek parti hükümetinin çıkması mümkün değil. "İyi" diyebilirsiniz buna bazılarınız, bazılarınız da "buradan ancak kaos çıkar" der. Ben buradan kaos çıkacağı kanaatindeyim. Neden? Bu dağılım nispi seçim sistemiyle bizi 1990'lara geri götürür. Burada tabii yüzde 40 çok önemli bir oran. Bunu Adalet ve Kalkınma Partisi diye de düşünmeyin lütfen, burada bir an için parti tercihlerinizden kendinizi soyutlayın. Buna X, Y, Z partileri diyelim. Şunu söylemeye çalışıyorum. Bir parti bir ülkede yüzde 40 veya biraz üzerinde oy almışsa bu parti tek başına iktidar olmalı mıdır, olmamalı mıdır? Bu soruya bizim net bir cevap vermemiz lazım. Ben bu soruya net bir şekilde, evet, olmalıdır, diyorum. Bu soruya, hayır, olmamalıdır da diyebilirsiniz. Bunu diyen sistemler de var. Evet, olmalıdır, diyen ve bunu sağlamak için de özel çaba gösteren özel dizaynlar, tasarımlar öngören sistemler de var.

Bunun çok yakın bir örneğini birkaç hafta önce komşumuz Yunanistan yaşadı. Orada çok açıktır, iki büyük parti vardır, bunların bazen birisi yüzde 40'ı biraz aşar, öbürü 40'ın biraz altında kalır. Bu kez de nitekim Yeni Demokrasi Parti 40'ın biraz üzerinde oy aldı, yanılmıyorsam 41, 42 aldı, arkadan gelen PASOK bizim Cumhuriyet Halk Partisi'yle kıyaslanmayacak kadar çok güçlü bir biçimde aslında gene yüksek oy aldı ama bir önceki seçime göre zavallılar iki puan kaybetmişlerdi, biliyorsunuz kıyamet koptu ve Yunanistan'da birinci partiye ilave milletvekilleri verilir, o sayede Yeni Demokrasi Partisi tek başına iktidar oldu. Bunu beğeniriz veya beğenmeyiz. Ama eğer birinci seçeneği kullanacak olsak reformu "daha nispi, daha temsili adalet öncelikli, yönetimde istikrar ikincildir bizim için" diyorsak, evet, mevcut sistemi düşük barajlı nispi bir reforma tabi tutabiliriz. Ama büyük ihtimalle Türkiye'de yeniden tutarsız koalisyonlara döndürecek bir sistem yaratmış oluruz. Sistemde seçim öncesi ittifaklara izin verilse dahi, burada bu seçeneği de simüle edebilirdim, o da var modelde ama vaktim yok, fark etmiyor. Çünkü örneğin CHP'yle DP ya da AKP ile DP ittifak yapmaya kalksa, CHP de MHP ile ittifak yapmaya kalkar, gene milletvekili dağılımı bu senaryoda çok yakın çıkar. Birisi ittifak

yaptığı zaman, ya da ikisi ittifak yaptığı zaman ittifak dışında kalanlar önemli ölçüde milletvekili kaybına uğrayacakları için onlar da ittifaka zorlanırlar. Ama sonuçta sistem nispi olduğu için ve tek aşamalı olduğu için sonuç değişmeyecektir.

İkinci sistem alternatifi bugünkünden çok farkı bir alternatiftir. Bu Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dillendirdiği, tasarladığını tahmin ettiğimiz reform. Resmen bir reform bugüne kadar önermedikleri için bir şey diyemiyorum ama geçmiş dönemde Başbakan Erdoğan bunu birkaç kez ifade etti ve Sayın Özbudun'un taslağında bu açık bir şekilde yer aldığı için bunu sanıyorum Adalet ve Kalkınma Partisinin en azından tasarımı olarak ya da kafasındaki reform olarak kabul edebiliriz. Şöyle özetlenebilir: 450 milletvekili, hiçbir şey değiştirilmeden mevcut sistemle seçilsin, yani yüzde 10 barajı korunsun, kalan 100 milletvekili de ülke genelinde tek bir büyük seçim çevresinden ve tam nispi usulle seçilsin. Reformun özü bu.

Aynı oy dağılımı AKP'nin tasarladığı sistemde gerçekleşseydi, gene görüyorsunuz Adalet ve Kalkınma Partisine çok az da olsa bir çoğunluk vermiş gibi duruyor. Ama bu tamamen aldatıcı, çünkü DTP'nin 6 milletvekiliyle yetinmesi için hiçbir neden yok. Tekrar bağımsız milletvekillerini aday gösterebilirler. 20 tane milletvekili çıkarttıkları andan itibaren zaten bunların büyük çoğunluğu da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sandalyelerinden gideceği için, çünkü biliyoruz ki CHP ve MHP Güneydoğu'da yok artık, AKP çoğunluğu yitiriyor. Dolayısıyla bu sistemden gene istikrarsızlık çok açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

**Aynı oy dağılımı AKP'nin tasarladığı sistemde gerçekleşseydi
(450 milletvekili mevcut sistem, 100 milletvekili tam nisbi)**

	AKP	CHP	MHP	DP	DTP	GP
Oy oranı %	40	21	13	14	6	5
Milletvekili	285	117	67	70	6	5
Milletvekili oranı	51,8	21,3	12,2	12,7	1,1	0,9

Ben bunun da çözüm olduğu kanaatinde değilim. Benim önerim çoğunluk sistemiyle nispi sistemi birleştiren karma bir sistem. Öncelik yönetimde istikrara verilsin ama temsil adaleti de asgari ölçülerde garanti altına alınsın dediğiniz andan itibaren zaten karma seçim sistemleri düşünmek zorundasınız. Bugün dünyada son on yıllarda yapılan bütün seçim sistemi reformları da hep karma sistem yönünde oldu. Japonya'sından İtalya'sına. Çoğu Doğu Avrupa ülkeleri de demokrasiye geçerken karma sistemleri benimsediler. Böyle birden fazla amaç güdüyorsanız zaten karma sistem tasarlamak zorundasınız. Bu işin temel kuralı.

Bir kere konuda anlaşıldıktan sonra ne yapılabilir. Önerim, iki turlu dar bölgedir. Ama bu iki turlu dar bölgeye ayrıca 100 milletvekilinin ülke genelinden seçilmesi kuralı eklenmelidir. Aynen AKP'nin önerisinde olduğu gibi. Biliyorsunuz daha önce de bu öneri Türkiye'nin gündemindeydi, Anayasa Mahkemesi "Türkiye milletvekili olmaz" diye iptal etti ama şimdi yeni Anayasa'yla bunu pekala mümkün kılabiliriz. Bunla da 100 milletvekiliyle en azından, en küçük partinin dahi 2, 3 milletvekiliyle temsil edilmesini garanti altına almak ama buna karşılık yönetimde istikrarı sağlamak görevini, hedefini de iki turlu dar bölge sistemine vermek.

Aynı oy dağılımı Nisbi takviyeli iki turlu dar bölgesel karma sistemde gerçekleşseydi

- * 500 milletvekili iki turlu dar bölgeden
- * 100 milletvekili tam nisbi ülke genelinden

Varsayım: 2. turda CHP-DP-MHP ittifakı

	AKP	CHP	MHP	DP	DTP	GP
Oy oranı %	40	21	13	14	6	5
Milletvekili	343	124	28	72	28	5
Milletvekili oranı	57,2	20,7	4,7	12,0	4,7	0,8
2.Tur oy oranı % (Katılım % 71,7)	54,8	24,8	4,0	12,1	4,2	0,3

Burada diyeceksiniz ki, “bunları nereden uyduruyorsun?” Uydurmuyorum. Bu simülasyonun arkasında son derece karmaşık ve 2002 yılında SAM’a yaptırdığımız bir anketin, yani seçmenlerin ikinci, üçüncü tercihler, ikinci tura ilk turda oy verdiği parti kalmazsa ne yapar gibi, bu bilgilere yönelik çok kapsamlı bir anketin sonuçları bulunuyor. Bu anketin bilgilerinden davranış varsayımları çıkarttık. Ayrıntıları öğrenmeyi arzu eden olursa, sözünü ettiğim TÜSİAD raporlarına bakabilir.

Yukarıdaki senaryoda, aynı oy dağılımı “*Nispi Takviyeli İki Turlu Dar Bölge Sistem*”de gerçekleşseydi, manzara çok açık. İlk iki satırda bildiğimiz oy dağılımı var. İkinci satırda milletvekili dağılımı var. AKP 343 sandalye ile 600 milletvekili parlamentoda çoğunluğu sağlıyor. Üstelik ikinci turda CHP-DYP-MHP ittifakına rağmen AKP yüzde 40 oy ile (birinci ur oyu) çoğunluğu sağlıyor. CHP-DYP-MHP’nin ittifak yapması görüyorsunuz yeterli olmuyor. Neden yeterli olmuyor? diye soracak olursanız, çünkü Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 40 oyla dar bölgelerin büyük çoğunluğunda ikinci tura kalmayı başarıyor ve ikinci turda karşısında yarıştığı ya CHP’li aday oluyor ya Demokrat Partili aday oluyor ya Milliyetçi Hareket Partili aday oluyor. İkinci tercihler itibariyle, 2002’de SAM’a yaptırdığımız anketten çıkan sonuçlar ışığında, AKP bu ikili yarışların çoğunu kazanıyor. Nitekim simülasyon ikinci turda Adalet ve Kalkınma Partisi’nin oy oranının 54.8 olduğunu gösteriyor. Onun için de beklendiği gibi çoğunluğu alıyor. Yalnız dikkat edin, 343 milletvekili sizi yanıltmasın, bu seçim sisteminde 600 milletvekili var. Milletvekili oranı sadece yüzde 57.2. Demek ki Adalet ve Kalkınma Partisi aşırı çoğunluk elde etmiyor ama tek başına yeterli meşruiyet desteği ile iktidara gelebiliyor. Tabi AKP’nin yerine yarım öbür gün yüzde 40 ya da daha fazlasını alabilen bir başka parti de olabilir.

Neden 600 olduğunu da son bir dakikamda söyleyeceğim. Temsil adaleti açısından bakarsanız oldukça adil bir sonuç. AKP yüzde 40 oyla milletvekillerinin yüzde 57,2’sini, CHP yüzde 21 oy ile 20,7’sini, MHP yüzde 13 ile yüzde 4 ile ezilmiş, MHP için pek adaletli değil. Bunun nedeni çok açık, çünkü ikinci tercihleri çok zayıf MHP’nin. Gene SAM anketinden

çıkan bilgilere göre. Bugün belki bu durum biraz değişmiştir. DP'nin oy oranı ile milletvekili oranı çok yakın: Yüzde 14 ve 12, çünkü ikinci tercihleri yüksek DP'nin. DTP'nin ikinci tercihleri son derece düşük ama önemli değil, çünkü yoğun bölgesel oyu var. Zaten DTP o nedenle Güneydoğu'da hem o 100'ün içinden 6 tane alıyor, onun dışında da 22 tane milletvekili çıkartıyor. Onun da milletvekili sayısı temsil adaleti açısından son derece düzgün, milletvekili oranı yüzde 4,7.

İkinci tur oy oranları da son satırda görülüyor. İkinci turda katılım düşüyor. İlk turda 100 seçmen katılmışsa, ikinci turda 72'ye düşüyor. Bu da çok beklenen bir şey. Bu sistemi uygulayan ülkelerde zaten böyle oluyor. Bizde de SAM'ın anketinden seçmenin böyle davranacağı anlaşılıyor. Partisi birinci turda elenmişse, ikinci tura kalamamışsa bazı seçmenler, bu aşağı yukarı üçte bir oranında, "ben ikinci turda oy kullanmam" diyor. O nedenle onu dikkate alarak, hesaplayarak model burada 72 çıkartmış katılımı, bu da makul bir sonuç.

Lafı uzatmayacağım. Bence önerdiğim karma sistem Türkiye'de hem yönetimde istikrara öncelik verecektir, bunu gözetecektir, hem de asgari ölçüde temsil adaletini garanti edecektir. İktidara gelen parti yarın CHP olabilir, MHP olabilir. Bugün için Adalet ve Kalkınma Partisi, çünkü Adalet ve Kalkınma Partisi birinci parti.

İki turlu dar bölge sisteminin iki avantajı daha olabilir. En başta dört tane amaç güdebiliriz demiştim. Son ikisi biliyorsunuz güçlü milletvekilleri mi istiyoruz, güçlü liderler mi istiyoruz. Liderler sultası istiyor muyuz? Liderler sultası istemiyorsak, bundan şikayet ediyorsak, o zaman güçlü milletvekilleri lazım. Güçlü milletvekillerinin yolu da dar bölge iki turludan geçer. Böyle bir seçimden çıkmış milletvekilinin arkasında çok sağlam bir seçmen desteği var demektir. O artık genel başkanın oraya tayin ettiği ve listeye koyarak kimsenin tanımadığı bir milletvekili değildir.

"Parti içi demokrasi yapalım, herkesi katalım" olmuyor Türkiye'de. Katın istediğiniz kadar, benim bir itirazım yok ama kestirmeden olaya gitmek istiyorsanız, milletvekillerini

iki türlü dar bölgede seçeceksiniz.

İkincisi, büyük kentlerde, hatta orta boy kentlerde, milletvekili adaylarını tanımıyoruz. Bir partiye oy veriyoruz. Ben son seçimlerde bir bağımsıza oy verdim. Onun için çok rahattım ama daha önce partilere oy veriyordum ve kimi seçtiğimin farkında değildim. Bu da çok büyük bir sorun. Eğer bunu da istemiyorsak, "hayır, ben hem parti seçeceğim ama hem de oy verdiğim adayı iyi tanımak, yakından tanımak, bilmek istiyorum" diyorsanız, o zaman bunun yolu gene dar bölgeden geçiyor. Çünkü dar bölgede her partinin bir tane adayı var ve o adayı da size beğendirmek zorunda. Şunun için beğendirmek zorunda, çünkü ikinci turu var. İkinci turda yarışan milletvekili adayları kendilerine birinci turda oy vermeyen seçmenlerin de oylarını almak zorundalar. Dolayısıyla kaliteli adaylar arasında bir yarış ortaya çıkıyor o zaman. Kaliteden kastım çok okumuş adam anlamında söylemiyorum, demokratik olarak ahlaklı, siyasal etiğine güveneceğimiz adaları kastediyorum. Artık genel başkanlar kafalarına göre listelere koyup istediklerini seçtirdikleri milletvekillerini iki türlü dar bölgede kolay kolay seçtiremezler. Ben bitirdim, bilemiyorum süremi aştım mı? Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyoruz hocam. Evet, buyurun.

Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL: Bir dakika bir şey ilave edebilir miyim? Söyleyeceğim dedim ama unuttum zamanımı geçirdim telaşıyla.

Neden 550 değil, 600 milletvekili onu söyleyecektim. Sabahleyin en çok şikayet edilen konu mevcut sistemde milletvekili başına düşen seçmen sayısında iller arasındaki adaletsizlikti. Bu alanda hakikaten büyük adaletsizlik var. Ama bunu gidermenin yolu milletvekili sayısını arttırmaktan geçiyor. Büyük Birlik Partisi temsilcisi sabah konuya deyindi, ama bu adaletsizliği ağırlaştıracak bir öneri getirdi: "400'e indirelim" dedi milletvekili sayısını. Bu tamamen amaçla çelişiyor. Çünkü

eğer siz hem her ilde en az bir milletvekili olsun diyorsanız, bu kural Türkiye'nin geleneği haline geldi, bunu sanıyorum değiştiremeyiz, iki ili birleştirerek bir tane milletvekiliniz olsun diyemeyeceğiz bu saatten sonra, ama aynı zamanda hiç olmazsa bu eşitsizliği asgari ölçülere indirelim diyorsanız, milletvekili sayısını arttıracaksınız, başka hiç yolu yok. Her ilde de en az iki değil, bir tane milletvekili vereceksiniz, yani küçük illere bir milletvekili vereceksiniz. Zaten önerdiğim sistemde böyle. Küçük illerin bir milletvekili var. Bu iller tek bir dar bölgeden oluşuyorlar. 500 dar bölge var. 100 Türkiye genelinden seçilen milletvekili ile 600 ediyor. Neden 650 değil dersiniz, bu sayıyı kabul ettirmek daha da zor da onun için. 600 milletvekili ile sorun tamamen çözülmüyor ama bugüne göre daha az adaletsiz oluyor.

SEYFETTİN
GÜRSELİN
KONUŞMASI

Prof. Dr. Yavuz ATAR (Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi):

Seyfettin Gürsel hocadan sonra konuşmam çok isabetli oldu. Çünkü ben onun gerekçelerine aynen katılıyorum fakat farklı bir seçim sistemi öneriyorum. Önerdiğim sistem, İngiltere’de belediye başkanlarının seçiminde kullanılan ilave oy sistemi. Aslında Tosun Terzioğlu ve Ersin Kalaycıoğlu da benzer bir sistem önerdiler. Ancak ben onların önerdikleri sistemden iki noktada ayrılan ilave oy sisteminin Türkiye için daha uygun olduğunu düşünüyorum ama oraya gelmeden önce değinmek istediğim bazı hususlar var.

Öncelikle sanırım hepimiz şu konu üzerinde anlaşıyoruz: Türkiye’nin kronik bir seçim sistemi sorunu vardır ve yürürlükteki seçim sistemi de oldukça problemlidir. Bunun iki önemli sebebi var: Bir tanesi böyle bir seçim sisteminde seçim sonuçlarının öngörülemesidir. İkincisi de bir seçim sisteminden beklenen herhangi bir amaç ya da amaçları garanti etmemesidir.

Öngörülemesizlik ne demektir? Bir ülkede uygulanan seçim sistemi, o ülkede nasıl bir sonuç doğuracak? Belli kamuoyu araştırmalarına göre siz bir tahminde bulunabiliyorsunuz. “*Şu seçim yapıldığında bizim tahminimiz şudur, partiler şu oranlarla, belli yanılma payları içinde, şu sandalyeleri elde edeceklerdir*”, şeklinde

öngörü yapabiliyorsunuz. Ama bizim seçim sistemimizde böyle bir öngörü yapılamıyor. Temel sorunlardan birisi budur.

İkinci soruna gelince, yüzde 10 ulusal barajlı seçim sistemi belli bir amacı garanti etmemektedir. Bir seçim sistemi neyi garanti eder? Bazı çoğunluk sistemleri Seyfettin Gürsel'in de açıkladığı gibi yönetimde istikrarı garanti eder. Mesela, İngiltere'deki dar bölge sistemi yaklaşık olarak böyle bir sistemdir. Nispi sistemler temsilde adaleti garanti eder. Peki, bizim yürürlükteki seçim sistemimiz neyi garanti ediyor? Hiçbir şeyi. Dolayısıyla bu yönüyle de tercih edilecek bir sistem değil, çünkü herhangi bir amacı garanti etmemektedir. Burada "garanti etmek", yüzde yüz kesinliği değil, "genellikle istenen sonuçlara ulaşma"yı anlatmaktadır. Oysa Türk seçim sistemi her bakımdan belirsizlikler içeren bir sistemdir. O halde yeni bir seçim sistemine ihtiyacımız olduğu açıktır. Bu konuda sanırım hem fikiriz. Türkiye'nin, bir seçim sisteminden beklenen belli amaç ya da amaçları kabul edilebilir limitler içinde garanti eden ve doğuracağı sonuçlar bir ölçüde öngörülebilir olan "makul" bir seçim sistemine ihtiyacı bulunmaktadır.

GENEL OLARAK SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemleri, oyların değerlendiriliş şekli bakımından genel olarak iki ana tipe ayrılmaktadır. Bu ana tipler, hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırma amacını ifade eden "istikrar ilkesi"ne önem veren *çoğunluk sistemleri* ile partilerin âdil bir şekilde temsil edilmesi amacını ifade eden "eşitlik ve adalet ilkeleri"ne dayanan *nispi temsil sistemleridir*. Bu iki ana tipin kendi içlerinde çeşitli alt versiyonları bulunduğu gibi, bunlar dışında, çoğunluk ve nispi temsile ait unsurların ya da her iki sistemde de bulunmayan tekniklerin (dar seçim çevreleri, seçim barajları, kontenjan adaylığı gibi) birleştirilmesi suretiyle sayısız seçim sistemleri üretilebilmektedir ki, bunları ortak bir başlık altında "*karma sistemler*" olarak kategorize etmek mümkündür.

Her seçim sisteminin farklı mekanik ve *siyasal sonuçları* bulunmaktadır. Bir toplumda seçim sistemi tercihi yapılırken bütün bu faktörler dikkate alınmaktadır. Çoğunluk sistemleri, oyların basit ya da mutlak çoğunluğunu elde eden partilere parlamentoda artık temsil sağlayarak, belli bölgelerde yoğunlaşmamış olmaları durumunda, küçük partilerin temsiline imkân tanımaz. Buna karşılık nispi temsil sistemleri, oyları sandalyelere orantılı olarak dönüştürmek suretiyle, bütün partilerin oyları oranında sandalye elde etmesini amaçlar.

Çoğunluk Sistemleri

Çoğunluk sistemlerinin temelini, seçimde verilen oyların çoğunluğunu alan adayın ya da parti listesinin seçimleri kazanmış sayılacağı ilkesi oluşturmaktadır. Yaygın olarak uygulanan çoğunluk sistemleri; *tek isimli tek türlü çoğunluk (dar bölge) sistemi* ve *tek isimli iki türlü çoğunluk sistemidir*.

Dar bölge sistemi olarak da adlandırılan bu sistemde seçmenler tek bir temsilci seçecekleri için seçim çevresi oldukça küçüktür. Tek isimli tek türlü çoğunluk sisteminde, belli bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların basit (nispi) çoğunluğunu sağlayan aday seçilmiş olmaktadır. Bu sistemin işleyişi tıpkı "*bir at yarışında atlardan birinin diğerlerinden daha hızlı koşarak yarışı kazanması*" mekanizmasına benzemektedir. Çok basit bir mekanizmaya sahip olan bu sistemde genellikle bir parti parlamentoda çoğunluğu sağlama imkânını elde etmektedir. Çünkü bu sistem, büyük partilerin aldıkları oy oranının çok üzerinde milletvekilliği elde etmesini sağlarken, küçük ve orta partilerin ise oy oranlarının oldukça altında milletvekilliği kazanmasına yol açar. *Örneğin*, ülke çapında yüzde 40 oy alarak birinci olan bir parti parlamentoda yüzde 60 oranında temsilcilik kazanabilmektedir. Buna karşılık, ülke çapında yüzde 10-15 oranlarında oy alan partiler ise, parlamentoda bu oranın çok altında temsilcilik kazanırlar. Çoğunluk sisteminin amacı da tek parti çoğunluğuna dayalı güçlü hükümetlerin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Bu seçim sisteminde seçmenler genellikle iki büyük partiden birini desteklemek yoluna gidebilmektedir.

Dar bölge sistemi, temsilde adalet ilkesini göz ardı eden bir sistem olması nedeniyle bütün milletvekillerinin bu sistemle seçilmesi uygun değildir.

Tek isimli iki turlu çoğunluk, bir mutlak çoğunluk sistemidir. Mutlak çoğunluk sistemleri, seçim çevrelerinde seçilenlerin oyların *salt çoğunluğunu* alarak seçilmesi esasına dayanır. Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminin bugün Fransa'da uygulanan birinci türünde, bütün seçilenlerin mutlaka salt çoğunluğu alarak seçilmesi öngörülmektedir. Bu durumda, birinci turda seçim çevrelerinde mutlak çoğunluğu alanlar seçilmiş olur.

Mutlak çoğunluğun sağlanamadığı seçim çevrelerinde ikinci tur yapılır. İkinci tur oylamaya sadece birinci turda en çok oy alan iki aday katılabilir. İkinci turda iki adaydan biri salt çoğunluğu elde ederek seçilmiş olur. Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminin ikinci şeklinde ise birinci turda salt çoğunluk sağlanamadığı takdirde, ikinci turda bir adayın seçilebilmesi için basit (nispi) çoğunluk yeterli sayılmaktadır. Dolayısıyla, birinci turda seçimin tamamlanamadığı seçim çevrelerinde yapılacak olan ikinci tura bütün adaylar katılabilir. Ancak, ikinci tura katılabilmek için birinci turda belli bir oranda (örneğin, yüzde 12.5) oy almış olmak şartı da aranabilmektedir. Bu durumda ikinci tur oylamaya, birinci turda yüzde 12.5 oranının üstünde oy alanlar katılabilir. Bu tür adaylara "*balotajda olanlar*" adı verilmektedir. İkinci turda bu adaylardan hangisi basit çoğunluğu elde ederse, o seçilmiş olur. İki turlu çoğunluk sisteminde partiler iki tur arasındaki sürede pazarlıklar ve ittifaklar yapabilmektedirler. Birinci tur sonucunda partiler seçilme şanslarının bulunmadığı seçim çevrelerinde, başka seçim çevrelerinde sağlayacakları avantajlar karşılığında, seçime katılmaktan vazgeçerek seçmenlerini kendisine yakın gördüğü ya da anlaştığı başka partilere oy vermeye yönlendirebilir.

Böylece ikinci tur seçimleri partilerden oluşan blokların yarışması şeklinde geçer. İkinci turda seçmenin amacı, gerçek siyasal eğilimini yansıtan partiye oy verme imkânını bulamadığı takdirde, seçilme ihtimali olan kendisine en yakın adaylardan

birisini destekleyerek seçilmesini sağlamak ya da istemediği bir adayın seçilmesini önlemeye çalışmaktır. İki turlu sistemde küçük partiler de ittifaklar ve pazarlıklar yoluyla bazı seçim çevrelerinde milletvekilliği elde edebilmektedirler. Türk siyasal hayatı ve kültürü açısından iki turlu sistemin uygun bir tercih olmayacağı kanaatindeyim. Zira bu sistemde, iki tur arasında çeşitli kutuplaşma, siyasal ahlakla bağdaşmayan pazarlıklar ve manipülasyonların ortaya çıkması muhtemeldir. Keza seçim ekonomisi bakımından masraflı bir oylama türüdür ve seçim süreci de uzamaktadır.

Nispi Temsil Sistemleri

Nispi temsil sistemleri her partinin aldığı oy oranında temsilcilik kazanması esasına dayanır. Parlamento sandalyelerinin (milletvekilliklerinin) nispi temsile göre dağıtılabilmesi için yapılması gereken ilk işlem seçim sayısının (seçim kotası) bulunmasıdır. Seçim sayısı, bir seçim çevresinde bir milletvekilliği kazanabilmek için elde edilmesi gereken en az oy sayısını ifade eder. Seçim sayısı, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oy toplamının, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesi suretiyle belirlenir. Bir seçim çevresinde partilerin elde ettikleri oy sayısında seçim sayısı kaç defa varsa, her parti o kadar temsilcilik kazanır. Nispi temsilin uygulanmasında ortaya çıkan "artık oylar" ile "açıkta kalan milletvekilliklerinin" partilere paylaşılması için, nispi temsilin çeşitleri diyebileceğimiz bazı formüller ya da usûller (en büyük artık, en kuvvetli ortalama) kullanılmaktadır. Nispi temsilin bir şekli ise 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile de benimsenen "d'Hondt Usûlü"dür. Bu yöntem, artık oy ve açık milletvekilliği bırakmadan oyları sandalyeye dönüştürmektedir.

TÜRK SEÇİM SİSTEMİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye'de, 1983-1991 döneminde, Milletvekili Seçimi Kanunu ile öngörülen seçim sistemi, seçim çevrelerinde oyların

sandalyelere dönüştürülmesinde nispi temsilin "d'Hondt" formülünün kullanılmasını öngörmekle birlikte, sisteme eklenen yüzde 10'luk ulusal baraj, yüzde 20 ila 50 arasında değişen seçim çevresi barajları, kontenjan adaylığı ve çıkaracağı milletvekili sayısı 2 ilâ 6 arasında değişen dar seçim çevreleri gibi unsurlar nedeniyle, karma bir sisteme dönüştürülmüştü. Bu seçim sistemi 1991 milletvekili genel seçimlerinde bazı değişikliklerle uygulanmıştır. 1983 yılında kabul edilen ve bazı değişikliklerle 1995 yılına kadar yürürlükte kalan karma seçim sistemi 1995'te önemli değişikliklere uğramıştır. Böylece seçim sistemine karma özellik veren unsurlardan, dar seçim çevreleri yerine, kural olarak her ilin bir seçim çevresi olması (geniş çevre) esası getirilmiş, oldukça yüksek olan seçim çevresi barajları tamamen kaldırılmış ve kontenjan adaylığı uygulamasına da son verilmiştir. Yürürlükteki Türk seçim sistemi, "nispi temsilin d'Hondt formülü"dür. Ancak ülke genelindeki yüzde 10'luk baraj kaldırılmamıştır.

"d'Hondt Usûlü"ne göre, seçime katılmış siyasi partilerin ve bağımsız adayların adları alt alta ve aldıkları geçerli oy sayıları da hizalarına yazılır. Siyasi partilerin oy sayıları önce bire, sonra ikiye, sonra üçe... ilâ o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünür. Elde edilen paylar ile bağımsız adayların aldıkları oylar ayırım yapılmaksızın en büyükten en küçüğe doğru sıralanır. Seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı kadar bu payların sahibi olan partilere ve bağımsız adaylara rakamların büyüklük sırasına göre milletvekilleri tahsis olunur.

Ulusal Baraj, Temsil ve İstikrar Sorunu

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu "genel baraj" adı altında ülke çapında uygulanacak bir baraj getirmiştir. Buna göre, genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların yüzde 10'unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar.

Yürürlükteki seçim sistemi ne tam olarak temsil adaletini

ne de yönetimde istikrarı sağlamaktadır. Zira,

- Yüzde onluk baraj seçmen oyundaki parçalanmayı engelleyememiştir.

- 1991'den 2002'ye kadar çoğu başarısız ikili üçlü koalisyonlarla ülke yönetilmiştir.

- 1983 seçimlerinde, seçime katılan üç parti de ulusal barajı aşmış ve ANAP yüzde 45 civarında bir oy almış olduğu için 2007 seçimlerine benzer bir sonuç doğmuştu. 1987'de seçim sistemine son derece ilginç eklentiler yapıldı. Seçim mühendisliğinin hemen bütün teknikleri kullanılarak çok farklı bir karma sistem üretildi. Seçim çevreleri daraltıldı, kontenjan adaylığı getirildi, çevre barajları konuldu ve dolayısıyla da seçimlerde yüzde 34 civarında bir oyla ANAP üçte ikilik bir sandalye oranı elde etti.

- 2002 seçimlerinde bir partinin tek başına iktidara gelmesi, sadece iki partinin barajı geçmesi ve birinci partinin oylarının yüzde 35 civarında gerçekleşmesiyle mümkün olmuştur. Bu seçimlerde üç ya da dört parti barajı geçmiş olsaydı istikrar yine sağlanamayacaktı.

Ne var ki, tıpkı 1987 seçimlerinde olduğu gibi 2002 seçimlerinden sonra da "temsilde adalet" sorunu siyasi gündemi işgal etmiştir.

- 2007 seçimlerinde ortaya çıkan sonuç ise, yönetimde istikrar ve temsilde adalet gibi iki farklı amacı aynı anda sağlaması nedeniyle tam bir zdir. Bu seçim sistemiyle ilk defa hem güçlü tek parti hükümeti, hem de küçük ve orta boy partilerin temsili birlikte gerçekleşmiştir. Seçimlerde üç parti ulusal barajı aşarak TBMM'ye girmiş, ayrıca büyük çoğunluğu seçimlere katılmayan küçük partilerce desteklenen çok sayıda bağımsız aday de seçilmeyi başarmıştır. Böylece TBMM'de temsil oranı yüzde 85 civarında gerçekleşmiştir. Hükümet istikrarı amacına ulaşılması ise bir partinin yüzde 46.7 gibi bir oy oranını yakalaması ile mümkün olabilmıştır.

Ama her zaman mucize beklememeliyiz, hele seçim sis-

temi gibi kuralların uygulanmasında mucize beklersek siyasi sistemin işleyişinde belirsizliklerden kurtulamayız. Bu seçim sistemi uygulandığı sürece her seçimde "öngörülemmez" başka sonuçların ortaya çıkması mümkündür.

Bu nedenlerle, seçim sistemi değiştirilmeyip yürürlükteki sistem sürdürülecekse, ulusal barajın yüzde % 5-7 civarına çekilmesi ya da Türkiye milletvekilliğinin kabul edilmesi temsilde adaletin sağlanması açısından bir zorunluluktur.

Türkiye Milletvekilliği

Mevcut seçim sisteminin (yüzde 10 ulusal barajlı "d'Hondt sistemi") uygulanmaya devam edilmesi halinde, 100 milletvekilinin barajsız olarak Türkiye çapında (milli çevre) seçilmesi, hem barajı geçemeyen partilerin temsilinin sağlanması hem de taşradan büyük kentlere doğru gerçekleşen büyük ölçekli iç göç nedeniyle nüfus-bölge özdeşliğinin kaybolması gerçeği karşısında son derece yararlı olacaktır. Öte yandan, uzman kişilerin Türkiye çapında aday gösterilerek parlamentodaki taşra egemenliğinin de bir ölçüde dengelenmesi mümkün olacaktır.

Bu nedenlerle, belli sayıdaki milletvekilinin Türkiye çapında seçilmesi amacıyla bir ülke seçim çevresi oluşturulması yerinde olacaktır. Ancak Anayasa Mahkemesi 1995 yılında verdiği bir kararla,¹ Milletvekili Seçimi Kanunu ile getirilen "100 milletvekilinin ülke seçim çevresinden seçilmesi"ni öngören düzenlemeyi, Anayasa'nın 80. maddesinde yer alan "seçildikleri bölge" ibaresine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu görüşüne katılmak mümkün değildir. Zira, Anayasa'da yer alan "seçildikleri bölge" ibaresi, karara muhalif kalan üyenin de işaret ettiği gibi,² milletvekillerinin mutlaka

¹ E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995 (<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/K1995-59.htm>. 5.4.2006).

² Anayasa Mahkemesinin bu kararına katılmayan üye Haşim Kılıç'ın karşılık yazısı ve gerekçesi için bkz. E. 1995/54, K. 1995/59, K.T. 18.11.1995 (<http://www.anayasa.gov.tr/KARARLAR/IPTALITIRAZ/K1995/>

illerdeki seçim çevrelerinden seçilmeleri gerektiği anlamına gelmemektedir. Anayasa'da seçim çevresi ya da seçim bölgesi tanımı yapılmış değildir.

Seçim çevrelerinin belirlenmesi kanuna bırakılmıştır. Dolayısıyla, kanun, seçim çevrelerini tek isimli, geniş ya da milli çevre (ülke seçim çevresi) şeklinde belirleyebilir. Bununla birlikte, yeni bir iptalle karşılaşmamak için Anayasanın 80. maddesindeki "*seçildikleri bölge*" ibaresinin bir değişiklikle metinden çıkartılması Anayasa'ya aykırılık sorununun aşılması için yeterli olacaktır.³

Esasen milletvekillerinin illerle irtibatlandırılması sisteminden, sadece ülke seçim çevresinde değil, bütünüyle de vazgeçilebilir. Bu uygulama, Anayasa'nın 80'inci maddesindeki "*bütün milletin temsili*" ilkesine daha uygundur. Bu bağlamda, Anayasa'nın "*ara seçimleri*" düzenleyen 78. maddesine eklenen ve "*bir ilin ya da seçim çevresinin TBMM'de üyesinin kalmaması*" durumunda ara seçim yapılmasını öngören hükümdeki ifade, "*milletin temsili ilkesi*" ile bağdaşmadığından Anayasa'dan çıkartılmalıdır.

TÜRKİYE İÇİN NASIL BİR SEÇİM SİSTEMİ

Daha Önce Yapılmış Öneriler

1983 tarihinde kabul edilen seçim sisteminin yukarıda açıklanan sakıncaları nedeniyle ülkemiz için uygun bir seçim sistemi arayışı hiç bitmemiştir. Bu kapsamda ortaya atılan bazı somut seçim sistemi önerilerinden bazıları kısaca şöyle özetlenebilir:

Hikmet Sami Türk önerisi: Yazar, Türkiye dahil olmak üzere birçok ülkede uygulanmakta olan nispi temsilin "*d'Hondt Formülü*"nden hareketle iki farklı model önermektedir.

K1995-59.htm).

³ Sabuncu, *Seçim Sistemi, Adalet ve İstikrar*, s. 5; Yüzbaşıoğlu, Necmi, *TES-AV Siyasi Partiler ve Seçim Kanunlarında Değişiklik Önerileri Sempozyumu*, Ankara 2005, s.153.

d'Hondt sisteminde partilerin ya da bağımsız adayların seçim çevrelerindeki oyları sırasıyla 1'den başlayarak o çevreden seçilecek milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bölünmesine karşılık, Hikmet Sami Türk önerisi, "1,5'la başlayan yarımşar aralı aritmetik dizi ile bölme" ya da "azalan tam sayılı aritmetik dizi ile çarpma" yöntemlerinden birinin kullanılmasını içermektedir. Yazar'ın her iki yöntemi de "d'Hondt Sistemi"ne nazaran daha fazla büyük partiler yararına sonuçlar doğurmaktadır. Böylece ülke barajı kaldırıldığı ya da düşürüldüğü takdirde bile büyük partilerin tek başına hükümeti kurabilecek parlamento çoğunluğuna ulaşabileceği ileri sürülmektedir.⁴

Coşkun Kırca, 1995 yılında iki aşamalı bir nispi temsil modeli önermiştir. Buna göre birinci aşamada "d'Hondt Sistemi"ne göre seçim çevrelerinde milletvekillikleri dağıtılır. Bir parti herhangi bir seçim çevresinde o çevre milletvekillerinin yarısından çoğunu almışsa orada seçim tamamlanmış sayılır. Bunun gerçekleşmediği seçim çevrelerinin milletvekillikleri ise, ikinci aşamada ulusal çapta en büyük üç partinin katılacağı seçim sonucunda yine "d'Hondt Sistemi"ne göre dağıtılır.⁵ Bu öneri de büyük partiler yararına sonuçlar doğuracak niteliktedir.

Seyfettin Gürsel, yönetimde istikrar sorununa bir çözüm olarak iki turlu, dar bölgesel ve nispi takviyeli bir sistem önermiştir. Bu öneride, 500 milletvekilinin iki turlu ve dar bölgesel usulle, 50 milletvekilinin ise nispi temsil sistemiyle seçilmesi öngörülmektedir. Burada özellikle merkez sağ ve soldaki ikili bölünmelerin doğurduğu sorunların aşılmasının amaçlandığı söylenebilir. 50 milletvekilinin nispi temsille seçilmesi ise küçük partilerin temsiline imkan verecektir.⁶

Türkiye için yapılmış bu öneriler genellikle istikrarsızlıkların yaşandığı, yani hükümet kurmada sorunlar yaşanan

⁴ Türk, Hikmet Sami, "Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi", Hikmet Sami Türk-Erol Tuncer, *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi*, TESAV Yayınları, s.3-43.

⁵ Kırca, Coşkun, "Yeni bir seçim sistemi", *Yeni Yüzyıl*, 24-25.10.1996.

⁶ Bkz., Seyfettin Gürsel tarafından hazırlanan *Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli*, TÜSİAD, Aralık 1998.

dönemlerde ileri sürülmüş formüllerdir. Her önerinin yararlı ve sakıncalı yönleri bulunmaktadır. Esasen sakıncası olmayan, kusursuz bir seçim sisteminden söz etmek mümkün değildir. Seyfettin Gürsel tarafından önerilen takviyeli İki turlu sistem istikrar ve temsil sorununa makul bir çözüm üretebilme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, bu sistemin iki turlu olması daha önce değindiğimiz birçok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, halka tercih imkanı veren ama tek turda sonuç getiren bir sistemin Türkiye için daha uygun olacağı söylenebilir.

Bu yönde bir öneri, *Murat Sertel ve Ersin Kalaycıoğlu*⁷ tarafından geliştirilen ve "çoğunlukçu uzlaşma sistemi" olarak adlandırılan sistemdir. Bu sistem, daraltılmış seçim çevrelerinde seçmenlerin farklı parti listelerini tercih etmeleri esasına dayanmaktadır. Seçmenler, iki ya da üç parti listesini birinci, ikinci ve üçüncü tercihleri olarak sıralayacaktır. İlk aşamada (birinci tercihli oylar bakımından) oy oranı olarak yüzde 50'yi geçen parti listesi seçimi kazanmaktadır. Bu oranın geçilememesi halinde bütün oylardaki sonraki tercihler birinci tercihlere eklenmekte ve toplamda en çok oyu alan liste seçimi kazanmış olmaktadır.

Bu sistem, en çok istenen parti kadar, en çok istenmeyen partiyi de ortaya çıkarmaktadır. Bu öneri, yakın zamanda *Tosun Terzioğlu ve Ersin Kalaycıoğlu* tarafından somut bir "seçim sistemi önerisi" olarak yeniden gündeme getirilmiştir. Bu sistem prensip olarak iki turlu sistemin sonuçlarını tek turda ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır, ancak iki açıdan sakınca doğurabilecek niteliktedir. Bu sakıncaları gideren ve aynı amaçlara ulaşmaya elverişli farklı bir seçim sistemi İngiltere'de yerel seçimlerde uygulanan "ilave oy sistemi"dir. Bu sistemin açıklamasına aşağıda geniş olarak yer verilecektir.

Farklı Bazı Seçenekler

⁷ Bkz., *Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Tasarımına Doğru*, TÜSİAD, Mayıs 1995.

Çift oylu alman sistemi: Bugün Almanya (yarısı nispi temsil, yarısı çoğunluk), İtalya (yüzde 25 nispi temsil, yüzde 75 çoğunluk), Japonya (200 üye nispi temsil, 300 üye çoğunluk) ve diğer bazı ülkelerde uygulanan "temsilcilerin bir kısmının tek isimli tek turlu çoğunluk, bir kısmının ise nispi temsile göre seçilmesi"ni öngören bir karma seçim sisteminin benimsenmesinin "temsilde adalet ve yönetimde istikrar" ilkelerinin bağdaştırılması, yani eşitlik ve fayda ilkelerinin dengelenmesi amacına uygun düşeceği söylenebilir. Ayrıca dar bölge sistemi ile nispi temsilin yarar ve sakıncaları belli ölçülerde dengelenmiş olacaktır. Çok-parti sistemine sahip ülkemiz açısından hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmak amacıyla İtalya örneğindeki oranlar esas alınabilir. Bu seçeneğin benimsenmesi halinde, ("Türkiye milletvekilliği" seçeneği kapsamında açıkladığımız gerekçelerle) nispi temsile göre belirlenecek olanların ülke çapında (milli çevre) seçilmesi düşünülebilir. Almanya'da bu sistem zaman zaman çok iyi işlemiştir ama yüzde 40 oy oranına ulaşan partilerin her zaman hükümet kurmasını garanti etmemiştir. Oysa istikrar için, yüzde 40 civarında oy alan partilere ülkeyi tek başına yönetebilme ya da en azından koalisyonun güçlü ortağı olma imkanı verilmelidir. Bu nedenle, İtalya daha da fazla istikrardan yana tercih yaparak, milletvekillerinin yüzde 25'inin nispi temsille, yüzde 75'inin ise basit çoğunlukla seçilmesini öngören bir modeli benimsemiştir. Eğer bu sistem Türkiye için bir seçenek olacaksa, belki İtalya örneğiyle Japonya arasındaki bir formül Türkiye için düşünülebilir.

Alternatif oy sistemi (Avustralya): Bir mutlak çoğunluk sistemi olan tercihli tek turlu çoğunluk sistemi, tek üyeli seçim çevrelerinde uygulanan tercihli bir oylama şeklidir. Bu sistem iki turlu çoğunluk sisteminin sonuçlarını tek turda birleştirmektedir. Bu sistemde seçmenler tek isimli bir seçim çevresinde bütün adayların bulunduğu bir liste üzerinde birinci, ikinci, üçüncü... şeklinde her aday için bir tercihte bulunarak oylarını kullanırlar. Seçilenin belirlenmesinde sırasıyla (en düşük oyu alanlar elenmek suretiyle) birinci, ikinci, üçüncü... tercihler dikkate alınarak bir adayın mutlak çoğunluğu elde ederek seçilmesi sağlanır. Alternatif oy sisteminde seçilebilmek

için mutlak çoğunluk aranmakla birlikte, seçimlerde bir partinin ülke düzeyinde oyların mutlak çoğunluğunu elde etmesi çok zordur ve gerekli de değildir. Bu sistemde oyların ülke düzeyinde değil seçim çevreleri düzeyinde dengeli dağılması bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasında etkili olur. Bu sistem bir partiye, öteki partilerin taraftarlarından ikinci tercihli oy kazanamamış olması halinde parlamentoda yapay bir mutlak çoğunluk elde etme imkanı vermez. Alternatif oy sistemi, seçimlerde partiler arası işbirliğine imkan tanımaktadır. İttifak ikinci tercihler için yapılmaktadır. Seçimde partilerin gerçek gücü birinci tercihlere göre belli olur. Bu sistem her ne kadar tek turda iki türlü sistemin sonuçlarına benzer sonuçlar doğuruyorsa da, ilave oy sistemiyle karşılaştırıldığında, eleme sisteminde bazı sakıncaların (sonraki tercihlerin bazı durumlarda ilk tercihe göre daha değerli olması) ve işleyişinde bir takım güçlüklerin bulunduğu görülmektedir.

İlave Oy Sistemi (Supplementary Vote) Önerisi

Çeşitli faktörlere dayalı olarak bölünmüş toplumlar için "uzlaşma"yı esas alan bir seçim sistemi daha uygun olabilir. Ancak Türk siyasal kültüründe, özellikle siyasi partiler arasında uzlaşma yeteneği düşük olduğundan, *siyasi partiler yerine halkın uzlaştırma kararını aldığı* tercihli oylama formülleri yararlı olabilir.

Nitekim, Türkiye'de seçmenlerin büyük çoğunluğunun seçimlerde asıl istedikleri parti ya da adaydan sonra rahatlıkla ikinci bir siyasi parti ya da aday için de tercihte bulunabilecekleri yönünde araştırmalar ve görüşler bulunmaktadır.⁸ Terzioğlu ve Kalaycıoğlu'na göre, Türkiye'de, "(1) Seçmen daha yakından tanıdığı adaylara oy vererek bizzat kendi temsilcileri ile arasında güçlü bir bağ kurmak istemektedir. (2) Ülke barajının aşırı siyasal partileri engellemek işlevi büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. (3) Seç-

⁸ Bkz., TÜSİAD, *Türk Toplumunun Değerleri*, İstanbul 1991; Terzioğlu, Tosun / Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye İçin Bir Seçim Sistemi*. (www.digital.sabanciuniv.edu/elitfulltext/ 3011800000063.pdf. 15.10.2007)

menin tercihleri parti, lider veya adaylar arasında bölünmüştür. (4) Seçmenin oy pusulasında birden fazla parti, aday veya lideri 'en fazla tercih ettiği', 'ikinci en fazla tercih ettiği' diye sıralaması mümkündür, hatta bu tür bir düzenleme seçmeni rahatlatacak ve daha kolay oy vermesini sağlayacak bir husustur."

Terzioğlu ve Kalaycıoğlu bu tespitlerden hareketle, seçmene birden fazla tercih imkanı veren bir seçim sistemi önerisinde bulunmaktadır. Yazarların bu tespitlerine ve seçmene birden fazla tercih yapma imkanı sağlayan bir seçim sisteminin Türk siyasal sistemi bakımından uygun olduğu yolundaki görüşlerine katılmakla birlikte, önerdikleri formül yerine, İngiltere'de yerel seçimlerde uygulanan "ilave oy (supplementary vote)"⁹ metodunun bazı açılardan daha yerinde bir sistem olacağı kanaatindeyim.

İlave oy sistemi, tek isimli seçim çevrelerinde (dar bölge) her seçmenin iki tercihte bulunması esasına dayanır. Buna göre seçmenler, oy pusulası üzerinde yer alan adaylar arasından asıl seçilmesini istedikleri aday için birinci tercihlerini ve bu aday seçilemezse onun yerine seçilmesini istedikleri aday için de ikinci tercihlerini belirtmek suretiyle oylarını kullanırlar (İlave oy sisteminde oy pusulası örneği için bkz. EK-1). Oylama sonucunda birinci tercihler sayılır ve birinci tercihlerle mutlak çoğunluğu (yüzde 50 oranını aşan çoğunluk) sağlayan bir aday varsa doğrudan seçilmiş olur. Hiçbir aday mutlak çoğunluğu sağlayamazsa, birinci tercihli oylara göre ilk iki sırada yer alan adayların dışındakiler elenir ve elenen adayların oy pusulalarında bulunan ikinci tercihler yarışmaya devam eden iki adaya dağıtılır. İkinci tercihlerin birinci tercihlere ilave edilmesi sonucunda toplam oyu fazla olan aday seçimi kazanmış olur (Sistemin uygulamasına bir örnek olarak bkz., EK-2). Böylece küçük partilerin seçmenleri ilk tercihlerini serbestçe kullanabilirken, ikinci tercihleriyle de seçim sonucunu etkileyebilmektedirler. İlave oy sisteminde elemeyen sonraki aşamada seçilebilmek

⁹ İlave oy (supplementary vote), "muhtemel oy" (contingent vote) sisteminin bir türü olarak kabul edilmektedir. Her iki sistemin de özü tek bir kişinin seçilmesini sağlamaktır.

için seçim çevresinde mutlak çoğunluğun elde edilmesi zorunlu olmayıp, ikinci tercihlerin ilk iki adaya dağıtılması sonucunda toplam oyun çoğunluğunu almak yeterli olmaktadır. Ancak seçim çevrelerinin pek çoğunda mutlak çoğunluğun elde edilme ihtimali oldukça yüksektir.

Terzioğlu-Kalaycıoğlu önerisi iki bakımdan ilave oy sisteminden ayrılmaktadır:

İlk olarak, Terzioğlu-Kalaycıoğlu önerisinde, seçim çevreleri muhtemelen tek isimli (dar bölge) sistemin sakıncalarını bertaraf etmek amacıyla, iki ya da üç isimli olacak şekilde tasarlanmaktadır. Buna göre seçmenlerin adayları değil, parti listelerini tercih etmeleri öngörülmektedir. Eğer amaç dar bölge sisteminin sakıncalarını gidermek ise, iki isimli çevrelerde de benzer sorunlar ortaya çıkabilir. Öte yandan, tek bir aday yerine parti listesinin seçimi kazanması büyük partilerin parlamentoda makul olmayan oranlarda "aşırı temsil"ine yol açarken, küçük ve orta boy partilerin tamamen temsilcisz kalması gibi sonuçlar da doğurabilir. Ayrıca bu seçim çevresi modeli, tercihli seçim sistemlerinin genel mantığına ve uygulamadaki örneklerine de uymamaktadır. Kanaatimce, seçmenlerin anlamlı ve bilinçli "ikinci tercih" yapabilmeleri açısından "tek isimli seçim çevreleri" daha uygundur. Nitekim, tercihli seçim sisteminin Avustralya'daki (alternatif oy) uygulamasında seçim çevreleri tek isimlidir. Ayrıca, İngiltere'de bu sistem yerel seçimlerde (belediye başkanlarının seçiminde) uygulandığından, fiilen tek isimli bir nitelik taşımaktadır.

İkinci olarak, Terzioğlu-Kalaycıoğlu önerisine göre, pusulalardaki ilk ve ikinci tercih oyları ayrı ayrı sayılacak, ilk tercih oyları %50'yi geçen liste seçimi kazanmış olacaktır. Eğer hiç bir liste %50'yi ilk tercih oylarında geçemiyorsa, o zaman ilk ve ikinci tercih oyları toplanıp, toplam oylara bakılacak ve bu iki tercih oylarının toplamında en çok oyu alan liste o seçim çevresindeki tüm sandalyeleri kazanmış olacaktır.

Oyların sandalyelere dönüştürülmesi yöntemi bakımından da Terzioğlu-Kalaycıoğlu formülü sorunludur. Çünkü, yüzde 50 oranının ilk tercihlerle geçilememesi halinde, herhangi bir

eleme yapılmadan bütün ikinci tercihlerin dağıtılıp ortaya çıkan birinci ve ikinci tercihlerin toplamı esas alınarak kazananın belirlenmesi, sonuçta, seçmenlerin “*asıl iradelerini*” oluşturan birinci tercihlerini bütünüyle anlamsız hale getirilebilecektir. Oysa, esas olan seçmenin birinci tercihidir. Hiçbir eleme yapılmadan birinci ve ikinci tercih toplamının sonucu belirlemesi, ikinci tercihlere birinci tercih değeri tanımak anlamına gelmektedir. Böyle bir uygulama sonucunda, örneğin ilk tercihte yüzde 30-40 veya daha fazla oy almış olan bir adayın elenme ihtimali de olabilir ki, bu pek kabul edilebilir bir sonuç değildir. Dolayısıyla, eleme yapılması tercihli sistemlerin özüne daha uygundur. Nitekim Avustralya’da birinci tercihlerle yüzde 50 oranının geçilemediği seçim çevrelerinde sırasıyla en az birinci tercih alan aday elenerek sonraki tercihler dağıtılmaktadır. İngiltere’de yerel seçimlerde bu hallerde uygulanan yöntem ise en çok birinci tercihli oy alan iki adayın dışındakilerin elenerek bunların oy pusulalarındaki ikinci tercihlerin bu iki adaya dağıtılması ve birinci ve ikinci tercihli oy toplamı bakımından önde olan adayın seçimi kazanması şeklindedir.

Avustralya’da uygulanan alternatif oy sisteminin ilave oy sisteminden farkı, alternatif oyda her seçmenin aday sayısı kadar tercih yapabilmesi ve seçilen adayın belirlenmesinde en az oy alandan başlayarak mutlak çoğunluğa ulaşıncaya kadar eleme usulünün sürdürülmesidir.

Alternatif oy sistemin farklı bir türü olan ilave oy sistemi milletvekillerinin makul çoğunlukla seçilmesini sağlamak, seçmenler aracılığıyla ittifaklara imkan vermek, seçmen-aday ilişkilerini güçlendirmek ve lider egemenliğini dengelemek gibi yararlarına sahiptir.

İlave oy sisteminin iki türlü sisteme göre avantajları ise, tek turda iki türlü gibi sonuç doğurması, ekonomik olması, iki tur arasında görülen manipülasyonlara imkan vermemesi, seçmenin daha sakin ve kendi iradesiyle tercihlerini kullanmasını sağlaması, iki türlü sisteme nazaran temsilde adalete daha yakın sonuçlar doğurması şeklinde sıralanabilir.

YAVUZ
ATAR'IN
KONUŞMASI

Bu nedenle, Türkiye'de milletvekili seçimleri bakımından tek isimli seçim çevrelerinde uygulanmak üzere İngiltere'de belediye başkanlarının seçiminde uygulanan sistemin doğru bir seçenek olabileceğini düşünüyorum. Bu sistemde seçim çevrelerinde parti adayları ve bağımsız adaylar eşit şartlarda yarışabileceklerdir. Ancak, temsil adaletinin sağlanabilmesi bakımından milletvekillerinin bir kısmının, örneğin 100'ünün, ülke seçim çevresinde nispi temsil esasına göre Türkiye milletvekili olarak seçilmesi düşünülebilir. Geriye kalan 450 milletvekilinin ilave oy sistemine göre seçilebilmesi için Türkiye'de 450 tek isimli seçim çevresinin oluşturulması gerekecektir.

Böylece, çok büyük ihtinalle, ülkede bir yandan büyük partiler tek başına parlamentoda çoğunluğu sağlayıp hükümeti kurabilecek, öte yandan küçük ve orta boy bütün partiler ve hatta bağımsız adaylar da belli seçim çevrelerinde ya da ülke seçim çevresinde milletvekilliği kazanarak temsil edilebileceklerdir.

Sağladığı yararlar göz önüne alındığında ilave oy sisteminin, mahalli idare seçimlerinde, üniversitelerde rektörlük seçimlerinde ve hatta Cumhurbaşkanı seçiminde de uygulanması düşünülebilir.

Seçim sistemlerinde seçenekler çok sayıdadır ve pek çok da yeni formül üretilebilir. Ancak önemli olan ülke şartlarına da uygun düşen makul bir formül üretip bunu denemek ve sonuçlarını görüp memnun olduğumuzda uygulamaya devam etmektir.

Oturum Başkanı: Barolara kadar gider mi bu hocam?

Doç. Dr. Yavuz ATAR: Yani her derde deva, Aspirin gibi bir formül olduğu anlaşılırsa pekala gidebilir.

Peki, ilave oy sisteminin iki turlu sisteme göre yararları nelerdir? Tabii iki turlunun bütün avantajlarını, Sayın Gürsel'in açıkladığı gerekçelerin hepsini karşılıyor, ayrıca iki turlunun

dezavantajlarını gidermiş oluyoruz. Tek turda, iki turluyla ulaşacağımız amaca ulaşıyoruz ve iki turlunun o manipülasyon sakıncası, iki tur arasındaki pazarlık endişeleri, ekonomik olmaması, sonucu uzatması gibi endişeler ortadan kalkıyor. Ama argümanlarımızı objektif olarak koyacaksak, iki turlunun belki burada tek bir avantajından söz edilebilir: İki turluda birinci tur yapılıyor. İkinciye eğer ilk iki aday katılacaksa, gerçi farklı formüller de uygulanabilir, ama genelde ilk iki aday ikinci tura katılır. Seçmen ikinci turda kalan adaylara bakarak daha rahat, daha bilinçli bir tercih yapabilir. İlave oyda ise hangi iki adayın birinci-ikinci olacağı belli olmadığından, gerçi çoğunlukla bu önceden tahmin edilebilir ve ayrıca kamuoyu anketlerinden de anlaşılabilir, varsayalım ki bir kısmında belli değildir. O zaman seçmenler ikinci tercihlerini kullanırken "*acaba benim ikinci oyum nereye gidecek?*" gibi bir endişe yaşayabilir. Sonuç itibarıyla, bunun haricinde, ilave oyun iki turluya göre çok üstün yanları vardır ve Türk seçmenin yapısına da daha uygundur diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

EK-1:

İlave oy sistemi oy pusulası örneği [(2000 yılında Londra belediye başkanlığı seçimlerinde kullanılan oy pusulası (http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Supplementary_Vote2.JPG). 1.10.2007]].

Candidate	First Choice	Second Choice
Frank Dobson (Labour)		
Susan Kramer (Liberal Democrat)	X	
Ken Livingstone (Independent)		X
Steve Norris (Conservative)		

In the first column place an X to indicate your first choice for Mayor, in the second column place an X to indicate your second choice for Mayor.

EK-2:

YAVUZ
ATAR'IN
KONUŞMASI

Londra Belediye Başkanlığı seçimi dört yılda bir yenilenmekte olup, ilave oy sistemine göre yapılan ilk başkanlık seçimi 2000 yılında, ikincisi ise 2004 yılında gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda, 2004'te yapılan seçimde yarışan adaylar, aldıkları birinci ve ikinci tercihli oylar, en güçlü iki adaya ikinci oyların dağıtılması ve seçimi kazanan aday görülmektedir. İlave oy sisteminin işleyişi bu tablo üzerinde izlenebilmektedir (http://en.wikipedia.org/wiki/London_mayoral_election%2C_2004.1.10.2007).

London Mayoral Election Results 2004							
Name	Party	1st Preference Votes	%	2nd Preference Votes ¹	%	Final	% ²
Ken Livingstone	Labour	685,541	35.7	250,517	13.0	828,380	55.4
Steven Norris	Conservative	542,423	28.2	222,559	11.6	667,178	44.6
Simon Hughes	Lib Dem	284,645	14.8	465,704	24.3	N/A	
Frank Maloney	UKIP	115,665	6.0	193,157	10.0	N/A	
Lindsey German	RESPECT	61,731	3.2	63,294	3.3	N/A	
Julian Leppert	BNP	58,405	3.0	70,736	3.7	N/A	
Darren Johnson	Green	57,331	2.9	208,686	10.9	N/A	
Ram Gidomal	CPA	41,696	2.2	56,721	2.9	N/A	
Lorna Reid	IWCA	9,542	0.5	39,678	2.1	N/A	
Tammy Nagalingam	Independent	6,692	0.4	20,391	1.1	N/A	

YAVUZ
ATAR'IN
KONUŞMASI

Oturum Başkanı: Sayın Yavuz Atar'a biz de teşekkür ediyoruz.

Sayın Hüseyin Özcan; buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi): Teşekkür ederim.

HÜSEYİN
ÖZCAN'IN
KONUŞMASI

Ben hocalarım gibi bir seçim sistemi teklif etmeyeceğim. Sadece ülkemizde uygulanan yüzde 10'luk seçim barajı uygulamasını değerlendireceğim.

Biliyorsunuz, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 30.1.2007 tarihli bir kararında seçim barajı uygulamasının Anayasa'ya ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Ancak uygulanan baraj oranının demokratik rejim bakımından yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Seçim barajı uygulamasını ele alırken, sık sık Federal Almanya Seçim Kanunu'na ve seçim sistemine atıflar yapacağımızı ifade etmeliyiz. 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 33. maddesi ile, "*genel seçimlerde ülke genelinde yüzde 10'u geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar*" düzenlemesine yer verilmiş, düzenleme ile açık bir sınırlama getirilmiştir. 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu'na getirilen bu sınırlama, düzenlenme tarihinden itibaren sürekli tartışılmaktadır.

Siyasi hayat bakımından; siyasi iktidarların muhalefette kaldıkları dönemde seçim barajının yüksekliğine vurgu yapılmış, buna karşın İktidar dönemlerinde uygulanan baraj sisteminin avantajları sonuna kadar kullanılmıştır.

Demokratik rejimi tanımlarken, demokrasi, seçimsiz ola-

maz diyoruz. Yani demokrasiyi tanımlarken, unsurlarından biri olarak belirli aralıklarla yapılan seçimleri ve aynı zamanda şans eşitliğine sahip, aynı şartlarda yarışan siyasi partilerin varlığını olmazsa olmaz unsurlar olarak değerlendiriyoruz. Bu demektir ki, seçimsiz demokrasi olmaz, ama seçim sadece bir devlet rejimini demokrasi olarak adlandırabilmemiz için de yeterli değildir.

1982 Anayasası'nun 2. maddesinde demokratik devlet ilkesine yer verilmiştir. Bu ilkenin gerçekleştirilebilmesi için serbest seçim hakkı ya da seçme ve seçilme hakkının varlığı, partilerin şans eşitliğine sahip olmasının şart olduğu kuşkusuzdur. Ancak ve ancak serbest seçim hakkıyla demokrasi mümkün olabilir. Federal Alman Anayasası'nun 20. maddesinin 2. fıkrası, "*Egemenlik halkındır. Halk, egemenliği seçimler ve oylama aracılığıyla kullanır*" şeklinde egemenliği tarif etmiştir. Anayasa'mızın 6. maddesinde açıkça düzenlenmeyen egemenliğin seçimler ve oylama aracılığıyla kullanılması durumuna Federal Alman Anayasası'nun egemenliği tarif eden 20. maddesinin 2. fıkrasında açıkça yer verilmiştir. Seçim barajı uygulaması egemenliğin seçimler ve oylama aracılığıyla kullanılmasında bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçimlerle ilgili Anayasa'mızın 67. maddesinde yer alan düzenlemede; ilk şart olarak vatandaşlık şartını ararsak, bir başka ifade ile vatandaşlık bir sınırlama olarak değerlendirilirse, ikinci sınırlamada uygulanan baraj sistemidir. Bu nedenle seçme ve seçilme hakkı iki ayrı sınırlandırmaya tabi tutulmaktadır.

Baraj uygulaması bakımından, ülkemiz açısından sadece ulusal baraj uygulaması anlaşılmaktadır. Oysa belirtmek gerekir ki; ulusal baraj uygulaması haricinde, seçim çevresi barajı ve özellikle Avrupa ülkeleri bakımından yerel seçim barajı, federe devletlerin yapısı bakımından Avrupa Parlamentosu milletvekilliği seçim barajı, seçim koalisyonu partileri için baraj olmak üzere çeşitli baraj uygulamaları mevcuttur. Ülkemizde bu kadar çeşitli baraj sistemi uygulamalarından sadece ulusal baraj sistemi uygulanmakta olup üzerinde tartışmalar yapılmaktadır.

Demokrasi kültürünün yerleşmiş olduğu ülkelerde dahi barajın belirli seviyelerde uygulanmakta olduğunu görmekteyiz. Özellikle Avrupa ülkelerini dikkate aldığımızda, demokrasinin beşiği olarak görülen Hollanda da , ulusal barajın 0.67 olduğunu, Danimarka'da yüzde 2, Yunanistan'da 3, Bulgaristan, Moldova, Avusturya, İsviçre, Ukrayna'da yüzde 4, Almanya'da, Polonya, Rusya ve Slovakya'da yüzde 5 olduğunu görüyoruz. Seçim çevresi açısından da İspanya'da yüzde 3, Belçika ve Yugoslavya'da yüzde 5, İsveç'te yüzde 11. baraj oranına yer verilmiştir. Ülkemizde çoğu zaman seçimi çevresi barajı ile ulusal baraj birbirine karıştırılmaktadır.

Özellikle parlamenter rejimin hakim olduğu federe devletlerin en tipik örneği olan Almanya'da ulusal baraj yüzde 5 olmakla birlikte, federe devletlerde ve genelinde azalan oranda yüzde 5'lik bir baraj uygulaması söz konusudur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk defa Bavyera eyaletinde, Bavyera Seçim Kanunu'na yüzde 10'luk bir baraj konulmuştur. Bu açıdan Türkiye'ye benzer bir düzenlemedir. Ama bunu takip eden 1952 yılında Bavyera Eyaleti Anayasa Mahkemesi, uygulanan yüzde 10 seçim barajının yüzde 5'e düşürülmesine rağmen, yüzde 5'lik barajı Anayasa'ya aykırı bulmuş ve iptal etmiştir. Buna rağmen Almanya'nın birçok eyaletinde yüzde 5'lik baraj uygulaması halen devam ettirilmektedir.

Federal Alman Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa'ya aykırı bulduğu baraj sistemi, yerinden yönetim, yerel teşkilatların seçiminde, özellikle belediye seçimlerinde uygulanan yüzde 5'lik barajdır. Onun haricinde, Almanya'da ulusal barajın indirilmesi yönünde tartışmalar olmakla birlikte, ulusal barajın tamamen kaldırılması yönünde herhangi bir tartışmaya da rastlanmamaktadır.

Bunun haricinde, seçim barajı sadece Avrupa'da değil, ayrıca diğer nispi temsil sistemi uygulanan ülkelerde de mevcuttur. Seçim barajı, nispi temsil sistemi için var olan bir baraj, bir bakıma onun için geliştirilmiş bir baraj olarak da adlandırılabilir. Nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerin çoğunluğunda ulusal baraj mevcut olduğunu, bununla birlikte

istisnai nitelikte nerdeyse yok denecek kadar az sayıda, çevre barajının var olduğunu görüyoruz.

Ulusal barajı olan diğer nispi temsil sistemleri, İsrail'de yüzde 1,5, Meksika'da yüzde 2, Bolivya ve Japonya'da yüzde 3, Cezayir, Ermenistan, Gürcistan, Mozambik, Yeni Zelanda ve Sierra Leone'de yüzde 5 olarak görülüyor. Azerbaycan'da ise yüzde 8'lik bir ulusal baraj mevcuttur. Bunların içerisinde tabii ki en yüksek ulusal baraja sahip olan Türkiye'dir. Türkiye'de ulusal baraj yüzde 10'dur.

Vermiş olduğumuz yüzdeler ortalamasına dikkat edersek, nispi temsil sistemi uygulanan ülkelerde barajın ortalamasının yüzde 5 olduğunu görüyoruz, ağırlıklı olarak ülkelerde yüzde 5'lik bir baraj söz konusudur. Bu barajların haricinde, özellikle bir de seçim koalisyonu barajı Avrupa ülkelerinin bazılarında mevcuttur.

Romanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Almanya'da siyasi partiler, seçim koalisyonu oluşturabilirler ve oluşturduklarında farklı bir baraja tabidirler. Bu kademeli olarak mevcut olmakla birlikte, bu barajın da en yükseği Macaristan'da söz konusudur, burada yüzde 15'lik bir baraj söz konusudur. Yani birden fazla parti seçime yönelik koalisyon oluşturursa, böyle bir durumda bu partilere yüzde 15'lik bir baraj uygulanmaktadır.

Bizde ise, Milletvekili Seçim Kanunu'nun 16. maddesi, seçim koalisyonuna izin vermemektedir. Bu sebepten dolayı da herhangi bir seçim barajını öngörmemektedir. Diğer yandan, 1983 sonrasında yapılmış olan seçimlerin birçoğunda seçim koalisyonlarının, örtülü veya açık seçim koalisyonlarının da var olduğunu görmekteyiz. Bizce Milletvekili Seçim Kanunu'nun 16. maddesi, bunu yasaklamakta ve böylece kapalı bir seçim barajını, kapalı bir seçim koalisyonu gerçekleştirildiğinde, yeni bir seçim barajına cevaz vermemektedir. Yani var olan bir gerçeği yasal bir düzenlemeyle kapatmanın da fazla bir anlamı yoktur. Bizce 16. maddede seçim barajı, seçim koalisyonuna yasa koyucu cevaz vermeli ve aynı zamanda seçim koalisyonu durumunda da yeni bir baraj tespit etmelidir.

Türkiye’de şu anda uygulanan yüzde 10’luk baraj yeterince sorun yaşatmakla birlikte seçim hukuku açısından, yeni bir baraja ne kadar ihtiyaç vardır, bu tartışılabilir, ama seçim koalisyonlarının da Türkiye’nin bir realitesi olduğu düşünülürse, öyle bir durumda Milletvekili Seçim Kanunu’nun 16. maddesine yeni bir düzenleme getirmek kesinlikle zorunludur.

1983 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu yürürlüğe girdiği zaman çift barajlı bir don sistemini öngörmüştür. Daha sonra 1995 yılında Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararına sebebiyet veren kontenjan milletvekilliği çift barajlı don sisteminin çevre barajının tamamen iptal edilmesini, ortadan kaldırılmasını sağlamış; yani Türkiye’de özellikle yerel bazda barajın ortadan kalkması, bir bakıma Federal Almanya Anayasa Mahkemesi’nin Kararlarında da var olan yerelde baraja ihtiyaç olmadığı, temsilde adaletin yerelde gerçekleştirilmesi için barajın var olmadığı ya da yönetimde istikrarın yerel seçimlerde fazla fonksiyonel olmadığı yönündeki kararını tasvip edilir nitelikte olup, oldukça yerinde bir karar olarak da değerlendirebiliriz.

Türkiye’de seçim barajı gerekli midir? Özellikle bizim medyamızda ve literatürde bu konuda çeşitli görüşler mevcuttur. Bunlardan bir tanesi: *“Türkiye’de seçmen davranışı öngörülebilirlikten çok uzaktır, bunun için seçim barajı gereklidir”* Seçmen davranışının öngörülebilmesi demokrasilerde her halükârda söz konusudur, Türkiye’de ise yüzde 20’ye varan öngörülemez, yüzer, gezer bir oy oranı vardır. Yüzde 20’lik yüzer, gezer oy oranı demokrasi kültürünün yerleşmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Özbudun’un da ifadesiyle Türkiye’deki siyasi iktidarsızlığın sonucunda demokratik rejimlerde var olmayan bir yüzer, gezer oy oranı söz konusudur. Bu yüzde 20’lik yüzer, gezer oy oranı halkın bilinçli olmasından değil, bilakis siyasi partilerin Türkiye’de tam manasıyla oturmamış olmasından ileri gelmektedir.

Türkiye’de batıdaki gibi kemikleşmiş bir oy oranının var olmadığı da aynı zamanda medyada sürekli dile getirilen bir durumdur. Gerçekten de Türkiye’de siyasi partilerin bu şekilde değişken olması bir bakıma barajın gerekliliği yönünde bir sa-

vunmayı gerekli kılmaktadır. Özellikle demokratik rejimlerin hiçbirinde bir siyasi parti hükümeti oluşturduktan sonra aynı zamanda barajı aşamayacak, yüzde 2'lere kadar düşecek bir oy oranına düşmesi Avrupa'daki demokratik rejimlerinde kesinlikle rastlanılmaz bir durumdur. Diğer yandan, bir siyasi parti kurulduğundan on ay sonra hükümeti tek başına kurabilecek oy oranına ulaşması da Avrupa'da pek sık rastlanan bir durum değildir.

Diğer yandan Avrupa demokrasilerindeki siyasi partiler Türkiye'deki gibi çok kısa dönemde kurulmuş partiler olmadığı gibi Avrupa'daki siyasi partiler Türkiye'deki gibi parçalanmış bir yapıda arz etmemektedir. Şüphesiz Avrupa demokrasilerinde de siyasi iktidar, hükümetler koalisyonlarla oluşturulabilmektedir. Özellikle Federal Almanya'yı örnek verirsek, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş olan hükümetlerin tamamı koalisyonlardan oluşmuştur. Ama seçime giren partilerin sayısına baktığımızda 6 ya da 7 tanedir. Bunlardan 1 veya 2 tanesi ırkçı veya komünist partiler ve diğerleri halkın kabul gördüğü, kabul ettiği ve oy verdiği partilerdir. Ama Türkiye'deki parti sayısına baktığımızda 55, 56 tane partiye ulaşmış durumdadır ve bunlardan ortalama 20 tanesi her dönemde seçime girmektedir. Türkiye'deki siyasi parti sayısını dikkate aldığımızda bu parçalanmışlık bir bakıma seçim barajının var olması gerektiğini ve Türk siyasi hayatının seçim barajına ihtiyaç duyduğunu gösteren en belirgin özelliklerden bir tanesidir.

Alman Anayasa koyucu, 1948 sonrasında Seçim Kanunu'na bu hükmü koyduğunda şöyle bir gerekçe göstermiştir: "*Veimar Cumhuriyeti'nin mirası olarak biz bu hükmü Seçim Kanunu'na koymak zorundayız*". 1957'de Federal Anayasa Mahkemesi seçim barajını tartıştığında aynı ifadeyi kullanış, Weimar Cumhuriyeti'ni örnek göstererek seçim barajının özellikle parçalı bir siyasi hayatı engellemek amacıyla vazgeçilemez olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda seçim barajı Weimar Cumhuriyeti'nin mirası olarak günümüze kadar gelmiş, varlığı değil sadece bu baraj düşürülmeli mi, düşürülmemeli mi, tartışılmaktadır.

Biz de ise bir bakıma seçim barajı 1980 öncesinde istikrarsız yönetimlerin bir mirası olarak adlandırılabilir. Burada tabii ki en büyük payı Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi üstlenmek zorundadır. 1968 yılında Anayasa Mahkemesi'nin ilk baraj iptal kararında Avrupa ülkelerinin bir çoğunda ulusal seçim barajı mevcuttu ve Anayasa Mahkemesi 1968 yılında 1961 yılında çıkartılmış olan 306 sayılı Seçim Kanunu'nun barajını iptal ederek bir bakıma 1968-1980 arasındaki yönetimdeki istikrarsızlığın müsebbibi olmuştur.

1980 sonrasında kanun koyucu Anayasa Mahkemesi'nin bu kararına rağmen Milletvekili Seçim Kanunu'na hüküm koymuş ve seçim barajının nispi temsilde olmazsa olmaz olduğunu bir bakıma vurgulamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde seçim barajı çeşitli dönemlerde Anayasa Mahkemesi tarafından ele alınmıştır. 1968'de mahalli idarelerle ilgili bir seçim barajı, 1984'te ve en son olarak da 1995'te seçim barajının Anayasa Mahkemesi tarafından ele alındığını görüyoruz. 1968'de ele almış olduğu kararın değerlendirmesinde seçim barajının Anayasa'ya çeşitli açılardan aykırı olduğu ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi değerlendirmesinde; Anayasa her ne kadar belirli bir değişmez seçim düzeni öngörmemiş ise de kanun koyucuyu seçim sistemi konusunda tamamıyla serbest bırakmamıştır, seçim barajının seçimlerin eşitliği ilkesine, demokratik hukuk devlet ilkesine aykırı olduğunu, bu müdahalenin suni bir müdahale olduğunu ifade ederek, söz konusu olan seçim barajını iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin 1995 yılında, seçim barajının nispi temsil sistemi için olmazsa olmaz olduğunu ifade eden bir kararı söz konusudur, bu kararında 1995'te de yerel seçim barajını iptal etmiş, kontenjan milletvekilliğini iptal etmiş ve yalnızca ulusal seçim barajının Türkiye'de uygulanmasına olanak bırakmıştır.

Bunu takiben başka bir Anayasa Mahkemesi kararı söz konusu olmamakla birlikte; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir karar, Türk seçim hukukunun yeniden yapılandırılmasında belirli bir çıkış noktası teşkil edecek nite-

liktedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2007'nin birinci ayında vermiş olduğu kararda yüzde 10'luk seçim barajının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1. Protokolü, 3. maddesine aykırı olmadığını, serbest seçim hakkını düzenlediği, bu serbest seçim hakkının aynı zamanda sınırsız olmadığını ifade ettiğini görmekteyiz. *"Serbest seçim hakkı, devletlere belirli bir oranda takdir yetkisi tanıyan bir düzenlemedir. Sınırsız bir hak olarak adlandırılmaz. Ancak devletler yasal düzenlemelerle serbest seçim hakkını tanımak zorunda ve bu seçim hakkına sınırlama getirirken serbest seçim hakkını tamamen ortadan kaldırıcı nitelikte düzenlemeler getirmemelidir"* değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu kararlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'de uygulanan yüzde 10'luk seçim barajının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olmadığını ama aynı zamanda bu yüzde 10'luk barajın da çok yüksek olduğunu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bu kararı, bir bakıma gelecekte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadını öngörür niteliktedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi şu anda uygulanan yüzde 10'luk seçim barajını söz konusu olan sözleşmeye uygun görmekte buna karşın gelecekte içtihat değişikliğine gittiğinde yüzde 10'luk seçim barajının aşağıya çekilmesinin uygun olacağı yönünde değerlendirmede bulunacağını ortaya koymaktadır. Mahkemece Türkiye'de yüzde 10'luk seçim barajı parçalanmış bir siyasi yapılanma mevcut olsa dahi yüksek olarak görülebilir. Böyle bir durumda bu seçim barajı, yüzde kaç olmalıdır? Avrupa ülkelerinin çoğunluğunda olduğu gibi yüzde 5'e mi çekilmeli, yoksa medyada ve literatürde tartışıldığı gibi yüzde 7'ye mi çekilmelidir? Seçim barajının tamamen kaldırılması, seçim barajının tamamen kaldırılarak seçimlerin eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesi, aynı zamanda yönetimde istikrarsızlıklara sebebiyet vereceği için mümkün görünmemektedir.

Anayasa koyucununun 1982 yılında Anayasa'nın 67. maddesine ilave ettiği, temsilde adalet, yönetimde istikrar ilkesi her iki yönüyle birlikte gerçekleştirilebilmesi mümkün olmayan bir ilkedir. Aslında bu ilke, gelecekte öğretinin tartışması için konuşmuş olan bir hükme benziyor. Çünkü bir tanesinin ger-

çekleştirilmesi, diğerinin ihmal edilmesi anlamına gelecektir. Bunların her ikisinin gerçekleştirilmesi mümkün değildir ama iyimser bir yaklaşımla, yönetimde istikrar gerçekleştirilirken, temsilde adalet tamamen ihmal edilmemeli, şeklinde yorumlamak gerekmektedir. Yönetimde istikrarı da sağlayacak olan özellikle 20'ye yakın partinin seçime girdiği, 55, 56 tane partinin mevcut olduğu bir siyasi yapılanmada her halükârda baraj olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de yönetimde istikrarı istiyorsak yüzde 10'luk barajı çok fazla aşağıya çekmemiz başlı başına hata olacaktır. Bu, gelecekte Türkiye'de kemikleşmiş bir oy yapısının gerçekleşmesi, yüzer-gezer oy oranının azalması ve siyasi yapılanmalarda bir azalma ve netice itibarıyla da TBMM'ye girecek veya halkın oylarını yönlendirebileceği parti sayısı sınırlanması durumunda yüzde 5'e kadar çekilebilmesi mümkündür.

Seçim barajının varlık nedeni öncelikle parlamenter fonksiyonun tam manasıyla gerçekleşmesidir. Seçim barajı parlamentonun görev ve yetkisini gerçek manada yerine getirebilmesi için tespit edilmiş, konmuş olan bir sınırlamadır. Seçme ve seçilme hakkına konmuş olan bir sınırlamadır. Özellikle 1980 öncesinde kanun çıkartılmama, Cumhurbaşkanının seçilememesi, yasama organının görevlerini yerine getirememesi dikkate alınırse seçim barajının Milletvekili Seçim Kanunu'na konmuş olması yerinde olarak görülmesi gereken bir durumdur.

Ancak, buna rağmen seçim barajının bazı sakıncalarının da var olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu arada baraj sisteminin olumsuzluklarından da bahsetmek yerinde olur. Bunlardan biri, yeni partilerin kurularak siyasi hayata girmesi seçim barajıyla belirli bir oranda engellenmiştir. Siyasi partiler kurulup yüzde 10'luk barajı aşamaması durumu, siyasi partilerin baştan seçimi kaybetmesi anlamına geldiğinden dolayı yeni partilerin kurulması bu şekilde engellenmiştir. Bir diğer yandan özellikle kullanılan oyların "anlamsız kılınması" da aynı zamanda seçim barajının sakıncalarından bir tanesidir. Kullanılan oy, özellikle burada 2002 yılı seçimleri sürekli örnek veriliyor; çünkü özellikle artık oy ya da Mecliste temsil edile-

meyen oy açısından 2002 seçimleri en iyi örneği teşkil ediyor, 14 milyon insanın Mecliste temsil edilemediği ilginç bir seçimi oluşturmaktadır. Bu seçim, temsilde adaletin bu oranda ihlal edilmesini bir yana bıraksak bile, yüzde 10'luk baraj sisteminin gerçekten çok yüksek olduğunun en belirgin göstergesidir. Bunu aşmanın yolu, seçim barajını belirli bir oranda aşağı düşürmek veya belirli bir Türkiye milletvekili veya Almanya'da olduğu gibi, doğrudan seçilen milletvekilleri, "Haare-Niemeyer" denilen sistemin uygulanmasıdır. Almanya'da seçim barajı sadece ve sadece nispi temsil sistemiyle seçilen milletvekilleri için uygulanmakta, yani, doğrudan doğruya seçilen, çoğunluk sistemi ile seçilen milletvekilleri açısından belirli bir seçim barajı söz konusu değildir. Bunun, yani hem nispi temsil hem de çoğunluk sistemi şeklindeki ikili yapılanmanın belirli bir şekilde bu adaletsizliği ortadan kaldırayabileceği tartışmasıdır; ama istikrar açısından, yönetimde istikrarı ne kadar zayıflatar, bu başlı başına bir sorundur.

Bu bağlamda, diyebilirim ki, öncelikle seçim barajının belirli bir oranda düşürülmesi ve gelecekte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadında Türkiye'nin zorunlu olarak seçim barajını düşürmesinin engellenmesi, yapılabilecek en belirgin yasal düzenlemedir. Onun haricinde, parçalı olan parti yapısını belirli bir yasal düzenlemeyle ortadan kaldırayabilmek mümkün değildir. Burada da Almanya açısından bir örnek verebilirim: Almanya'da Federe Alman Anayasa Mahkemesinin bir kararında dernek, siyasi parti ayırımını partinin özelliklerini dikkate alarak tespit edildiğini görüyoruz. Diyor ki: "*Siyasi parti olarak kurulmuş olmakla birlikte, özellikleri itibarıyla dernek olan bir yapılanma Siyasi Partiler Yasası'na tabi bir yapılanma değildir*". Bu açıdan, Siyasi Partiler Kanununda bir değişiklik yaparak dernek vasfına sahip siyasi partilerle seçimlere giren ve siyasi iktidarı kısmen veya tamamen elde etmek amacıyla kurulmuş olan, milli iradenin oluşumuna katkıda bulunacak olan siyasi partiler ayırımının da yapılması yerinde olacaktır. Başka bir ifadeyle, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu özellikle 3. maddeden başlanılarak yeniden mercek altına alınmalıdır.

Bunun haricinde seçim barajının bölgesel partilerin ortaya çıkmasını engelleyici bir fonksiyona sahip olduğu ileri sürülmüştür. Zaten bizde Siyasi Partiler Kanununu bölgeyi temsil eden siyasi partilerin kurulmasını engelleyecek niteliktedir. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu 3. maddesinde siyasi partiler tanımlanırken, bölge değil ülke ifadesi kullanılmaktadır. Bu sebepten dolayı da belirli yüzde 10'luk barajı bölgesel partilerin ortaya çıkmasını engelleyecek nitelikte bir fonksiyona sahip olduğu kesinlikle söylenemez.

Ancak, gene bir Almanya açısından son bir örnek vermek istiyorum. Bazı seçim bölgelerinde olağanüstü düzeyde oy almış olan partilerin mecliste temsil edilememesi Federal Alman Seçim Kanunu ile çözüme kavuşturulmuştur. Bu seçim sisteminde, *"üç bölgede milletvekili çıkartabilen parti mecliste temsil edilir"* şeklinde bir hüküm vardır. Bizde ise özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararını konu alan meselede birden fazla ilde yüzde 40'lara varan parti aynı zamanda mecliste temsil edilememiştir. Bu sorun ise, Federal Alman Seçim Kanunu'nda olduğu gibi, üç ya da beş bölgede milletvekili çıkartan partinin Mecliste temsil edilebilmesine cevaz verilecek bir düzenlemeyle aşılabilecektir. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, biz teşekkür ediyoruz. Sayın Levent Gönenç.

Yrd. Doç. Dr. Levent GÖNENÇ (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi): Teşekkürler Sayın Başkan.

Şu ana kadar esas olarak "seçim sistemleri" ile ilgili konuştuk, ben biraz farklı bir konuda sizlerle görüşlerimi paylaşmak istiyorum. Seçim deyince aklımıza hep, oy verme işlemi ve bununla bağlantılı olarak oyların parlamentodaki sandalyelere tahvili geliyor. Oysa bunun bir öncesi, bir de sonrası var; yani "seçim" kavramı sadece seçim sandığı ve seçim sandığından çıkan sonuçlarla sınırlı değil. Günümüzde demokratik rejimler açısından seçimlerin yönetimi ve denetimi de en az seçim sistemleri kadar önemli bir konu. Ben bugün kısaca seçimlerin yönetimi ve denetimine ilişkin modellerden, Türkiye'deki mevcut düzenlemelerden söz etmek ve bazı somut önerileri dikkatinize sunmak istiyorum.

Seçimlerin yönetimi ve denetimi deyince, öncelikle seçim sürecinde karşımıza çıkan iki fonksiyon, yani "idari" ve "kazai" fonksiyon üzerinde durmamız gerekiyor. İdari fonksiyon, esas olarak seçim mevzuatının uygulanmasını ifade ediyor; yani seçim sürecinde, seçim mevzuatı çerçevesinde seçim iş ve işlemlerinin yapılması, yani seçimlerin yönetilmesi. Kazai fonksiyon ise, yapılan bu iş ve işlemlerin mevzuata uygun yapılıp yapılmadığının denetlenmesi ve eğer bu aşamada birtakım uyumsuzluklar çıkarsa bunların çözülmesi, yani seçimlerin denetlenmesi. Seçim sürecinde bu iki fonksiyonun, yani idari ve kazai fonksiyonun mutlaka yerine getirilmesi lazım.

Dünyadaki uygulamalara baktığımızda idari ve kazai fonksiyonun aynı organlar ya da farklı organlar tarafından yerine getirilmesine göre çeşitli modeller uygulandığını görüyoruz. Bu söylediğim fonksiyonları kim yerine getiriyor, buna bakarak bir ayırım yapma imkanına sahip oluyoruz.

Bu bağlamda ben size çok ayrıntıya girmeden üç modeli tanıtmak ve buradan da Türkiye'ye gelmek istiyorum. "*Klasik Model*" ismini verdiğimiz modelde, idari ve kazai fonksiyon siyasal organlar tarafından yerine getiriliyor. Siyasal organlardan kastımız ne? Yasama ve Yürütme. Çok tipik olarak nasıl yapılıyor bu? Şöyle oluyor, seçimlerin organizasyonu idarenin bir hizmeti olarak görülüyor ve bu işi hükümet veya hükümete bağlı bir bakanlık, mesela İçişleri Bakanlığı veya Adalet Bakanlığı üstleniyor. Kazai fonksiyon ise yasama organı tarafından yerine getiriliyor. Evet, ilginç, yasama organı tarafından yerine getiriliyor.

Belki burada bir Anayasa maddesi okursam daha açıklayıcı olur. Amerikan Anayasası'nda şöyle bir hüküm var: "*Temsilciler Meclisi ve Senato kendi üyelerinin seçimine, yetkilerine ve niteliklerine ilişkin konularda yargıç görevi görür.*" Yasama organı seçimle ilgili konularda yargıç görevi görüyor. İtalyan Anayasası ise; "*Meclislerin her biri üyelerinin kabul belgeleriyle seçilmezlik ve bağdaşmazlık sebepleri hakkında karar verir*" diyor. Sonuçta "*Klasik model*"de yargısal denetimi yasama organı yapıyor. O zaman, özet olarak, klasik modelde yürütme organı, hükümet, hükümete bağlı İçişleri Bakanlığı veya Adalet Bakanlığı, o seçimlerin organizasyonuyla uğraşüyor, seçimleri organize ediyor; eğer uyumsuzluklar çıkarsa, yargısal denetim gerekirse, bunu da yasama organı yapıyor.

Tahmin edebileceğiniz gibi, bu tartışma yaratan bir model. Neden? Çünkü, siyasal organlar var işin içinde; siyasal organlar seçimde menfaati olan gruplar tarafından kontrol ediliyor. Uygulamaya baktığımızda, dünyada bu modelin uygulandığı ülkelerde sıkıntıların yaşandığını görüyoruz; özellikle gelişmemiş demokrasilerde. Gelişmiş demokrasilerde dahi sorunlar ortaya çıkmış. Mesela Fransa'da ciddi tartışmalar var.

Bu ülkede, özellikle 1945-1958 yılları arasındaki uygulamalar seçimlerin yönetimi ve denetimi konusunda yeni bir model arayışını gündeme getiriyor. Klasik modele alternatif olarak tasarlanan model esas olarak Fransa'da geliştirildiği için bu model "*Fransız modeli*" olarak da biliniyor. "*Fransız modeli*" çok kısa biçimde, "*Klasik model*"e denetim unsurunun, yani "*yargı denetimi*"nin eklenmesi olarak tanımlanabilir.

Öyleyse "*Fransız modeli*"nde esas olan şu: Seçim iş ve işlemlerinin, yani seçimin organizasyonunun yine yürütme organı veya yürütme organı içindeki bir bakanlık tarafından yapılması; ancak "*Klasik model*"den farklı olarak, yürütmenin yargı organı tarafından denetlenmesi; daha da önemlisi, seçim uyuşmazlıklarının yasama organı tarafından değil, yargı organı tarafından çözülmesi. Görüldüğü gibi "*Fransız modeli*"nde, "*Klasik model*"in uygulanması sonucu ortaya çıkan sorunlara bir tepki olarak yargı organı biraz daha ağırlıklı olarak işin içine giriyor seçim sürecinde.

"*Fransız modeli*" Avrupa dışında pek kabul görmüyor. Özellikle gelişmemiş demokrasilerde siyasal unsurlar seçim sürecinden tamamen temizlenmek isteniyor. Biraz önce değindiğim gibi, "*Fransız modeli*"nde, seçimlerin organizasyonunda hala siyasal organlar, yani yürütme organı söz sahibi... Gelişmemiş demokrasilerde bunun bile seçimlerin serbestliğini ve adillliğini olumsuz etkileyeceği düşünülüyor. Ne yapıyor? Latin Amerika'da uygulanan bir model var, yeni demokrasiler bu modeli tercih ediyor. Bu modele Latin Amerika'da ortaya çıktığı için "*Latin Amerika modeli*" diyebiliriz.

"*Latin Amerikan modeli*"nin özü şu: Seçimlerin organizasyonu işini, yani idari fonksiyonu siyasal organlardan; yani Hükümetten, İçişleri Bakanlığından, Adalet Bakanlığından tamamen alıyoruz; bu işi bağımsız seçim kurullarına veriyoruz. Böylece siyasal unsurlar seçim sürecinden tamamen ayıklanmış oluyor. Seçim sürecinde ortaya çıkan seçim uyuşmazlıklarının çözümünde izlenen yöntemle bağılı olarak "*Latin Amerikan modeli*" İki biçimde karşımıza çıkıyor: Bazı ülkelerde, bağımsız seçim kurulları seçimlerin organizasyonu işini üstleniyor; seçim

uyuşmazlıklarının çözümü yargıya bırakılıyor. Bazı ülkelerde ise, bağımsız seçim kurulları hem idari, hem kazai fonksiyonu üstleniyor ve seçimleri organize eden bu kurullar seçim sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları da çözünme kavuşturuyor.

Hemen buradan gelelim Türkiye'ye; Türkiye'de nasıl bir model uygulanıyor? Herhalde zaten şu ana kadar yaptığım açıklamalardan anlaşılmalıdır; Türkiye'de uygulanan model, "Latin Amerika modeli" veya bir başka biçimde ifade etmek istersek, "Bağımsız seçim kurulu modeli". İlginçtir, bu hukuk alanında Avrupa etkisi sınırlı. Başlangıçta Türkiye'de Avrupa'da uygulanan modeller uygulanmış ama karar kıldığımız model uzak bir coğrafyadan, Latin Amerika'dan geliyor. Yürürlükteki seçim mevzuatımızın oluşturulması sırasında Latin Amerika'daki örneklerle bakılmış mudur, bilmiyorum ama şu bir gerçek ki, seçimlerin yönetimi ve denetiminde benimsenen model açısından Latin Amerika'da bize çok benzeyen ülkeler var; mesela Kosta Rika var, Nikaragua var, Paraguay var, Uruguay var.

Türkiye'de "Bağımsız seçim kurulu modeli"ne nasıl gelinmiş, çok kısaca ifade edeyim: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan çizgide, öncelikle "Klasik model"ini uygulandığını görüyoruz; ama özellikle 1950 sonrasında o malum sıkıntılar, tartışmalar yaşandıktan sonra artık bizde de bir arayış var. Bu noktada Fransa ile benzeşiyoruz. Bu bağlamda, 1950'de Yüksek Seçim Kurulu kuruluyor. 1954'te bugünkü kadar olmasa da, yetkileri genişletiliyor. 1961 Anayasası'yla da bugünkü haline geliyor. 1961 Anayasası ile birlikte Türkiye'de artık "Bağımsız seçim kurulu modeli"ni tam olarak uygulamaya başlıyoruz.

Bu kısa değerlendirmeyi yaptıktan sonra herhalde Türkiye açısından sorulması gereken soru şu: Acaba Yüksek Seçim Kurulu seçimlerin yönetim ve denetimine ilişkin çağdaş eğilimlere, milletlerarası standartlara uygun bir kurum mudur? Hemen cevap vereyim: Evet. Özellikle pekişmemiş ya da pekişmekte olan demokrasilerde tercih edilen model "Bağımsız seçim kurulu modeli", yani "Latin Amerikan modeli"dir. Pekişmekte olan bir

demokrasi olarak tanımlanabilecek Türkiye’de de bu modelin ihtiyaca cevap verdiğini düşünüyorum. Burada bir noktanın da altını çizmek isterim; Yüksek Seçim Kurulu’nun kararlarını tartışmak ayrı bir şey, Yüksek Seçim Kurulu’nun dayandığı modeli tartışmak ayrı bir şey. Kuşkusuz, Kurul’un kararları tartışılabilir, bu çok doğal. Ama Yüksek Seçim Kurulu’nun belli kararlarının kamuoyunda ve hukuk çevrelerinde tartışılıyor olması, “Bağımsız seçim kurulu modeli”nin de tartışılmasını gerektirmez. Kanaatimce, bu model Türkiye’de seçimlerin serbestliğini ve adillliğini garanti altına almak için uygun bir modeldir.

Esas olarak bu tespiti yapmakla birlikte, Türkiye’de seçimlerin yönetimi ve denetimine ilişkin uygulamalarda ortaya çıkan bazı sorunlara da işaret etmek isterim. Öncelikle üzerinde duracağım konu, Yüksek Seçim Kurulu’nun anayasal statüsü. Bu konuda ciddi bir sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Anayasa’ımızda Yüksek Seçim Kurulu bir mahkeme olarak düzenlenmiyor. Uyuşmazlık çözmesine rağmen bir mahkeme değil. Bunun çok önemli pratik bir sonucu var: Seçim yasalarını “itiraz” yoluyla Anayasa Mahkemesi’ne götüremiyoruz. Neden? Çünkü, Yüksek Seçim Kurulu mahkeme sayılmıyor; Bilindiği gibi, bir yasanın Anayasa’ya aykırılığının “itiraz” yoluyla Anayasa Mahkemesi’ne götürülebilmesi için iki ihtimal var; ya Anayasa’ya aykırılık “davaya bakmakta olan mahkeme” huzurunda davanın tarafları tarafından ileri sürülür ve hakim tarafından ciddiye alınarak konu Anayasa Mahkemesi’ne taşınır ya da Hakim Anayasa’ya aykırılığı kendisi değerlendirerek re’sen Anayasa Mahkemesi’ne başvurur. Yüksek Seçim Kurulu, bir “mahkeme”, dolayısıyla “davaya bakmakta olan mahkeme” olarak kabul edilmediği için bu yol kapanıyor. Anayasa Mahkemesi’nin ve Yüksek Seçim Kurulu’nun içtihatlarında bu görüş benimsiyor. Bence bu Anayasa’ya uygunluk denetimi açısından önemli bir zafiyet, çünkü bu durumda seçim yasalarını denetlemenin tek yolu kalıyor geriye; iptal davası. O da biliyorsunuz Anayasa’ımızda esas bakımından 60 günlük süreyle sınırlı. Bu süre yürürlükteki seçim yasaları için çoktan geçti. İtiraz mümkün değil, iptal mümkün değil; Seçim yasaları,

seçim suçları dışında, esas olarak Yüksek Seçim Kurulu tarafından uygulandığına göre, ortada ciddi bir sorun var. Hukuken yol açık ama fiilen seçim yasalarının Anayasa'ya uygunluğunu denetlemek mümkün değil. Ne yapmak lazım? Bence Yüksek Seçim Kurulu'nun Anayasa'da mahkeme sayılması, mahkeme olarak tanımlanması gerekiyor.

Konuşmamın başında sözünü ettiğim "Bağımsız seçim kurulu modeli"ni benimseyen ülkelerin bir kısmında bu yapılmış, mesela Paraguay'da seçim kurulu mahkeme sayılıyor. Eğer bizde de böyle olursa söylediğim sakınca ortadan kalkabilir. Bir de tabii, Anayasa'mızda genel olarak yargıya ilişkin hükümleri de Yüksek Seçim Kurulu için uygulama imkanı olur; mesela, madde 138. Yargıya ilişkin genel düzenlemeler Yüksek Seçim Kurulu için de geçerli kılınırsa, seçimlerin yönetimi ve denetimi açısından fevkalade faydalı olur.

İkinci olarak üzerinde durmak istediğim konu, "kesim hükmü" konusu. Latin Amerika ülkelerine baktığımızda, orada da pek çok ülkede yüksek seçim kurulu kararlarının kesin olduğunu görüyoruz. Yani bu kararlar aleyhine bir başka mercie başvurulamıyor. Bizde de durum aynı. Yüksek Seçim Kurulu'nun kararları kesin. Ancak bazı Latin Amerika ülkelerinde seçim kurulu kararları yargı denetimine açık. Bu çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabiliyor ama önemli olan seçim kurulu kararlarının yargı organı tarafından denetlenmesi.

Bolivya'da bu konuda ilginç bir düzenleme var, ondan söz etmek istiyorum. Orada, kural olarak, seçim kurulunun kararları yargı denetimine açık değil, yani "kesin hüküm" niteliğinde. Ancak bunun bir istisnası var: Anayasal konularda, doğrudan Anayasa'yı ilgilendiren konularda, Anayasa Mahkemesi, Bolivya Yüksek Seçim Kurulu'nun kararlarını denetleyebiliyor. Bu bence ilginç bir düzenleme. Türkiye için de düşünülebilir. Özellikle seçme ve seçilme hakları anayasal haklarsa, esas olarak Anayasa tarafından garanti altına alınıyorsa, bunlara ilişkin sorunlar anayasal sorunlarsa; bu haklara ilişkin uyumsuzluklarda Yüksek Seçim Kurulu'nun kararları Anayasa Mahkemesi'nin denetimine açılabilir. Anayasa Mahkemesi

Anayasa'yı nihai olarak yorumlayacak organdır, Anayasa konularında uzmandır ve Anayasa'ya uygunluk denetimi yapar. O zaman özellikle anayasal hak olan seçme ve seçilme haklarına ilişkin konularda Yüksek Seçim Kurulu kararlarının Anayasa Mahkemesi denetimine açılması bu hakların etkin bir korunması açısından faydalı olabilir. Tabii eğer Yüksek Seçim Kurulu Anayasa'da "yüksek mahkeme" olarak düzenlenirse, o zaman bu iş sıkıntıya girer. Bir yüksek mahkemenin kararını, bir diğer yüksek mahkemenin denetlemesi nasıl olacak? Teknik ayrıntılar üzerinde ayrıca düşünmek, tartışmak gerekiyor.

Son olarak üzerinde duracağım nokta, Yüksek Seçim Kurulu'nun idari ve kazai fonksiyonlarının ayrılması veya birleşmesi meselesi. Bugün bildiğiniz gibi Yüksek Seçim Kurulu, seçimle ilgili her şeyi yapıyor. Seçimleri organize ediyor, seçim uyuşmazlıklarını çözüyor, her şeyden o sorumlu. Bana kalırsa, Yüksek Seçim Kurulu'nun idari fonksiyonuna dahil işler azaltılabilir. O nasıl yapılır birazdan söyleyeceğim. Özellikle Latin Amerika örneklerine baktığımızda idari fonksiyonların azaltıldığı görülüyor. Birtakım idari organlar kurulup bunların devreye sokulduğu görülüyor.

Latin Amerika örneklerinde gözlenen daha önemli bir konu var; Eğer bir seçim kurulu, idari bir fonksiyon üstlenmişse siyasi parti temsilcileri için içine giriyor. Yani yüksek seçim kurullarında siyasi parti temsilcileri ya da siyasi partiler tarafından belirlenen üyeler yer alıyor. Bu ilginç bir şey. Bu düzenlemenin altında yatan mantık şu: İdari fonksiyonla, yani seçimlerin organizasyonu ile doğrudan ilgili olan kimdir, bu en çok kimi ilgilendirir? Özellikle siyasi partileri. Onlar bu konuda hem yerel hem ulusal düzeyde uzmanlık sahibidir. O yüzden onların bu kurullarda olması fevkalade faydalıdır. İşte bu mantıkla siyasi partiler yüksek seçim kurullarına alınıyor.

Ben bunun Türkiye açısından çok isabetli olduğunu düşünmüyorum. Yüksek Seçim Kurulu'nun içine siyasi parti temsilcilerinin yerleştirilmesi; seçimlerin adilliği, serbestliği ve Yüksek Seçim Kurulu'nun tarafsızlığı ve bağımsızlığı açısından ciddi tartışmaları beraberinde getirir. Belki şunu önerebilirim: İdari

fonksiyonlar açısından bir yeniden yapılanma. Biliyorsunuz, bugün Yüksek Seçim Kurulu'nun içinde bir "Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü" var. Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü'nü belki yeniden yapılandırabiliriz. Ne yapabiliriz? "Seçim İşleri Genel Müdürlüğü"ne dönüştürebiliriz. Seçim İşleri Genel Müdürlüğü, Yüksek Seçim Kurulu'nun bugün yürütmekte olduğu bazı idari fonksiyonları nedir efendim, işte biliyorsunuz, oy pusulaları basılırken kağıt hamurunun bulunmasından, zarfların hazırlanmasına kadar Yüksek Seçim Kurulu uğraşır; sandıkların temin edilip mühürlenmesinden seçim çevrelerine gönderilmesine kadar Yüksek Seçim Kurulu ilgilenip, üstlenebilir. Böylece Yüksek Seçim Kurulu kazai fonksiyonu üzerinde daha fazla yoğunlaşabilir.

Tabii bu konuda daha farklı öneriler de yapılabilir ama müsaade ederseniz bu tebliğin sınırları içinde şimdilik bu kadarıyla yetineyim. Belki son bir noktaya değinip konuşmamı bağlamakta fayda var; Seyfettin hocam yeni Anayasa Taslağı'na değindi. Ben de bu konuda bir iki söz söyleyeyim.

Kamuoyuna açıklanan Anayasa Taslağı'nda Yüksek Seçim Kurulu esas olarak aynen muhafaza ediliyor, bir fark yok. Ancak bir küçük ayrıntı var, belki onun üzerinde durmak gerekebilir. Yeni Taslak'ta Yüksek Seçim Kurulu üyelerinin görev süresi 4 yıl olarak belirleniyor. Yürürlükteki seçim mevzuatımızda Kurul üyelerinin görev süresi 298 sayılı Kanun'da düzenlenmektedir; Anayasa'da yoktur. 298 sayılı Kanun'a göre kurul üyelerinin görev süresi 6 yıldır.

Bence, Yüksek Seçim Kurulu üyelerinin görev süresinin Anayasa ile belirlenmesi iyi bir şey. Neden? Çünkü, böylece siyasi iktidarın bu konuda olası bir müdahalesi engellenmiş olur. Kurul üyelerinin görev süresinin yasayla uzatılması, kısaltılması, bunun bir baskı aracı olarak kullanılmasına neden olabilir. Konunun Anayasa'da düzenlenmesi bir garantidir. Bu düzenlemeyi bu açıdan isabetli bulmakla birlikte, sürenin 4 yıl olmasını isabetli bulmuyorum. Nedeni de şu: yeni taslakta parlamentonun görev süresi de 4 yıla indirilmiş. Bu durumda, Yüksek Seçim Kurulu üyeleri bir seçimde tecrübe kazanacaklar

LEVENT
GÖNENÇ'İN
KONUŞMASI

ama ikinci bir bu tecrübelerinden faydalanılamayacak. Görev süresi en az 6 yıl olmalı ki, bir Yüksek Seçim Kurulu üyesi ikinci bir seçim görebilsin; 4 yıl seçim hukuku konusunda çalışmış, belli bir birikime ulaşmış; bir sonraki seçimde bunu kullanabilsin. Taslak'taki düzenlemeyle böyle bir pratik faydayı göz ardı ediyoruz gibi geliyor bana...

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, Sayın Murat Yanık, buyurun.

Dr. Murat YANIK (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi): Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de eski Barolar Birliği önceki başkanlarımızın aziz hatıraları önünde saygıyla eğiliyorum ve hepsine rahmet diliyorum.

Ben tabii, diğer katılımcılardan farklı olarak seçimlerden daha çok siyasi partiler hukuku ve demokrasi konuları üzerinde duracağım. Özellikle sunmak istediğim konu, parti içi demokrasi açısından aday belirleme yöntemleri. Bildiğiniz gibi, zaten sempozyumumuzun da temel konusu bu, '*Eksiksiz Demokrasi*'.

Siyasi partiler demokrasinin vazgeçilmez unsuru olmuşlar mıdır? Bir anlamda evet, teorik anlamda olmuşlardır ama bunun içeriği ve niteliği üzerinde belki tartışmak lazım. Evet, bugünkü demokrasiye partiler demokrasisi diyoruz ve büyük oranda da bu tanımlama, nitelendirme doğrudur. Bugün artık büyük oranda ne demokrasi, ne de demokrasinin partiler aracılığıyla gerçekleştirilmesi çok fazla tartışılan bir olgu değil. Dolayısıyla günümüzde partiler demokrasisi'nin dünyada büyük ölçekte kabul gördüğünü söylemek durumundayız.

"Demokrasiler için ve siyasi partiler için acaba vazgeçilmez olan yani olmazsa olmaz unsur nedir?" sorusunu sordüğümüzde ise siyasi partiler için bunun parti içi demokrasi olduğu söyleyebi-

liriz. Bu konuda öğretilerde, uygulamada ve sabah oturumundaki siyasi parti temsilcilerinin de beyanlarını da dikkate alırsak, büyük oranda bir kabul vardır. Gerçekten de demokrasinin vazgeçilmezi olan siyasi partilerin iç işlerinde, iç hukuklarında, demokrasinin egemen olması için veya olabilmesi için aynı partilerin ulusal düzeyde de demokrasi uygulama niyetinde ve amacında olmaları gerekir. Gerçekten de demokratik egemenliği kullanma durumunda olan siyasi partilerin kendi içlerinde, kendi iç uygulamalarında demokrasi dışında veya hukuk dışında bir unsuru dikkate almaları söz konusu olmalıdır. Aksi halde partilerin demokrasiye aracılık etme savları inandırıcı olmayacaktır.

Bu açıdan, nasıl ki partiler demokrasinin vazgeçilmez unsurudur, aynı şekilde parti içi demokrasi de siyasi partilerin vazgeçilmez bir unsurudur. Parti içi demokrasi olmazsa parti içerisinde hukuk gerçekten evrensel hukuk normlarına uygun olmaz ve parti içerisinde uygulanamayan demokrasi ülkede nasıl ve ne oranda uygulanır? Bu son yaşanan siyasi tecrübelerden sonra zaten hepimizin malumu.

Parti içi demokrasi için ise hangi kurum ve kurallar vazgeçilmezdir, sorusunu sorduğumuzda buna çok çeşitli cevaplar verebiliriz. Bana göre en önemli ve en hayati şey, hem demokrasinin kurumsallaşmasında, hem de parti içi demokrasinin bir ülkede kurumsallaşmasında en önemli unsur, yani vazgeçilmez unsur aday belirleme yöntemleridir. Eğer aday belirleme yöntemi demokratik olursa, hukuk devleti ve çağdaş katılımcı demokratik ilkelere uygun olursa, bu şekilde belirlenecek adayların oluşturduğu parti ve o partinin çalışmaları ve çalışmaları neticesinde uygulayacağı icraatları demokratik olacaktır. Daha sonra kendi içerisinde demokrasiyi sağlayan ve içselleştiren siyasal partiler hem iktidarda, hem muhalefette ülkede çalışmalarlarıyla demokrasiye katkıda bulunacaklardır.

O halde söylemek gerekirse, aday belirleme yöntemlerinde bence iş düğümlenmektedir. Gerçi her ne kadar bir kısım katılımcı hocalarımız farklı çözümler de önerse, seçim sistemleriyle ilgili birçok sorunun çözümleneceğini düşünseler de ben onla-

rın fikirlerine saygı duyuyorum ama bence daha çok sosyolojik, kültürel, tarihsel unsurları bir tarafa bırakırsam ki bunlar çok önemli parametrelerdir ve asla göz ardı edilmemelidirler. Bunların yeri ve önemi tartışma konusu değil ama onları bir tarafa bırakırsam, hukuksal düzlemde, siyasal partiler hukuku düzleminde sorunu değerlendirecek olursak, siyasal partilerin vazgeçilmez olmasının önündeki tek ve en önemli engel aday belirleme yöntemlerinin demokratik olmamasıdır.

Kısaca, Türk siyasal partiler hukukunda hangi aday belirleme yöntemlerinin uygulandığına hem teoride, hem yasal düzenlemelerde değinecek olursak şunları görürüz. Bilindiği gibi 1960 öncesi siyasal partiler hukukunun tam olarak oluştuğunu söylemek mümkün değildir. O dönemde dernekler kanununa bağlı olarak siyasal partiler faaliyette bulunuyordu, 1960 sonrası 648 sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle siyasal partiler hukukunun birincil yasal kaynağı olan Siyasal Partiler Kanunu uygulamaya başladı. Bu kanunun ilk ve orijinal halinde hangi aday belirleme yöntemleri vardı? Bu soruya cevabımız açık ve net. Ön seçim sistemi zorunlu bir aday belirleme yöntemi idi. Daha sonra 1973 yılında siyasal partiler, zorunlu aday belirleme yöntemi olan ön seçimi, Siyasal Partiler Kanunu'ndan çıkardılar ve partilere bu konuda serbestlik tanıdılar.

Daha sonra bu uygulama 1982 Anayasası dönemine kadar devam etti. 1982 Anayasası döneminde çıkarılan 2820 sayılı Siyasal Partiler Kanunu'nun da ilk ve orijinal halinde yine ön seçim zorunlu bir aday belirleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Fakat bu sefer bu demokratik aday belirleme yöntemlerine siyasal partiler ve onun oligarşik yöneticileri daha fazla dayanmamışlar ve 4 yıl gibi çok kısa bir süre sonra, ön seçim sistemini Siyasal Partiler Kanunu'nun zorunlu bir aday belirleme yöntemi olmaktan çıkarmışlardır. Zaten geçici bir madde nedeniyle yapılan ilk seçimde zorunlu olmayan "ön seçim" yöntemi böylece pratikte hiç uygulanmadan tekrar rafa kalkmıştır.

Siyasal Partiler Kanunu'nun şu anki düzenlemesine göre

MURAT
YANIK'IN
KONUŞMASI

ise siyasal partiler çeşitli aday belirleme yöntemlerinden hangisini istiyorlarsa, merkez yoklaması, teşkilat yoklaması, önseçim, dar önseçim, geniş önseçim veya nasıl nitelendirirsek nitelendirelim, istedikleri aday belirleme yöntemlerini şu anda serbestçe belirleyebilmektedirler. Buna uygun olarak hemen hemen bütün parti tüzükleri bu konuyu düzenlemiş ve kanuna uygun bir şekilde, kendilerine serbesti tanıyacak bir şekilde önseçimi zorunlu olarak düşünmemiş ve aynı Siyasal Partiler Kanunu'nun uygulaması gibi kendilerini bu konuda serbest bırakmışlardır.

Bütün bu yasal çerçevenin ötesinde, uygulamadaki durum nedir diye bakacak olursak, zaten birçoğunuzun malumu 1960'lardan bu yana, yani Siyasal Partiler Kanunu ve hukukumuzun gelişmeye ve oturmaya başladığı tarihten bu yana uygulamada aday belirleme yöntemleri konusunda çok büyük sorunlar vardır. Tabii ki bu sorunların bir kısmı siyasal partiler hukuku mevzuatından kaynaklanmakta, bir kısmı da kültürel, sosyolojik, tarihsel, çeşitli nedenlerden kaynaklanıyor. Ama benim sunumum daha çok hukuksal mevzuatın demokratikleştirilmesine özgü olacaktır.

Burada, sabah oturumunda Cumhuriyet Halk Partisi temsilcisi Sayın milletvekilimiz ve parti yönetiminde olan Yılmaz Ateş'in konuşması beni hayret içerisinde bıraktı. Niye diyecek olursanız, 1998'le 2002 yılları arasında doktora tez konum olan parti içi demokrasiyi çalışırken ve uygulamayı da incelerken şöyle bir gerçeğe karşılaşmıştım. Parti içi demokrasi partilerimizde uygulanmıyor. Fakat partileri kendi açısından incelediğimde yine de en fazla parti içi demokrasinin Cumhuriyet Halk Partisi'nde olduğunu gözlemlemiştim. Bugün Yılmaz beyin partilerinin yeni dönem için düşündükleri aday belirleme yöntemlerini, yani Cumhuriyet Halk Partisi'nin aday belirleme yöntemlerini açıkladığı anda bu düşüncemde üzüntüyle de olsa bir değişiklik oldu. Çünkü Yılmaz bey aynen şunu önerdi. Sanki çok olağanüstü orijinal bir aday belirleme yöntemi keşfetmişler gibi veya eski uygulamalarından daha

iyi, daha katılımcı, daha demokratik bir öneri imiş gibi aynen şunu söyledi. Şu anki adaylar nasıl gösterilir? Liste usulüyle gösterilir. Tek bir liste hazırlanıyor ve o oylanıyor, delegeler veya seçmenler tarafından. Yılmaz beyin partisi adına yeni önerdiği şey şu. Liste bir tane olmayacak iki üç tane olacak, fakat bu listeler aynen cümlesi "*genel merkezin süzgecinden geçirilmiş şekilde oluşturulacak*". Zaten sorunun ve çözümün tam da odağı burası. Siz eğer belirlenecek adayları, yani son seçmenlerin seçecekleri kişileri yine siz seçerseniz, siz sınırlandırırsanız, seçilecek kişilerin kimler olabileceğini siz belirleyecekseniz, burada farklı ve yeni ne var? Veyahut bu yöntemde daha demokratik ne içeriği var? Hiçbir şey yok. Seçim sistemlerini bir tarafa bırakıyorum. Tercihli olur veya değişik seçim sistemleri, çeşitli çözümler getirilebilir. Ama şu anki mevcut seçim sistemine göre bu öneri şu anki var olan gerçeklerden daha öte veya daha iyi bir şey değil.

Zaten bizim temel sorunumuz partilerdeki lider sultanı ve oligarşik yapılanmalar. Bunlar aşılamadığı için, aşılmadığı için ve bana göre belki biraz ağır olacak ama, aşılma niyeti konusunda bütün partilerimizi samimi bulmadığımı belirtmeliyim. Niye samimi bulmuyorum? Çünkü tarihsel sürece baktığımızda 1961 Anayasası dönemindeki kurucu anayasal iktidar, önseçimi zorunlu yapıyor, daha sonra siyasal partilerimiz ilk fırsatta bunu zorunlu olmaktan çıkarıyor. 1982 Anayasası'nda kurucu anayasal iktidar veya yasama organı önseçimi zorunlu yapıyor, siyasal partilerimiz ilk fırsatta bunu zorunlu olmaktan çıkarıyor. Zorunlu olmaktan çıkarılması demek ne demek? Parti merkezindeki bir kısım lider kadroların, oligarşik kadroların kimlerin milletvekili, kimlerin belediye başkanı, kimlerin hangi statüye aday göstereceklerini kendilerini belirlemesi anlamına geliyor.

Dolayısıyla böyle yapılanma içerisinde yani siyasal partilerde aday belirleme yöntemlerini demokratikleştirmediğimiz müddetçe ve siyasal partileri demokrasi konusunda geliştirmedığımız müddetçe ülke düzeyinde, ulusal düzeyde de demokrasinin yerleşeceğini ve içselleşeceğini ben inanmıyorum.

Önce demokrasi, siyasal parti üyeleri ve bütün insanlarımız tarafından içselleştirilecek ve uygulanacak. Bu baroda, derneklerde, okulda, partide her yerde adeta bir yaşam biçimi gibi demokrasi kültürü oturacak ve bunun sonucunda ancak demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasal partilerden asla vazgeçilmemesi gerektiği gerçeği ortaya çıkacak.

Burada, öğretilerde tartışılan bir konu şudur: Bu konuyla ilgili en önemli tartışma şudur: Acaba aday belirleme yöntemleri siyasal partilerin iç işlerini ilgilendiren, iç hukuklarını ilgilendiren bir konu mudur ve biz buna dışardan müdahale etmeli miyiz? Biz dışardan zorunlu bir şekilde bunu düzenlemeli miyiz? Bu soruya vereceğimiz cevap aday belirleme yöntemlerinin niteliğinin ne olduğuyla alakalı bir şey. Eğer biz aday belirleme yöntemlerinin, partilerin iç işlerini ilgilendiren özel bir konu olduğunu düşünürsek ve söylersek o halde şu anki mevcut durumda hiçbir sakınca görmemeliyiz. Hayır, aday belirleme yönteminin önemli olduğunu, kamusal bir işlevi olduğunu düşünürsek ve kabul edersek o takdirde bizim demokratik bir aday belirleme yönteminin savunucusu durumunda olmamız gerekir.

Ben kısaca uygulamadaki duruma da değinip sonra küçük belki bir iki öneride bulunacağım. Uygulamadaki durumu aslında hepimizin ve herkesin malumu. Mutlaka bu salonda siyasi tecrübeye sahip insanlar vardır ve hepsi de görmüşlerdir ki siyasal tecrübeler onlara göstermiştir ki, Türkiye’de aday belirleme konusundaki demokratik uygulamalar neredeyse yok derecesindedir.

Son 22 Temmuz 2007 seçimlerinin son günüydü tahmin ediyorum, aday belirleme son günüydü, ben şu an iktidarda olan partinin başbakanının ağzında aynen şöyle bir cümle duydum: *“48 saattir hiç uyumadan çalıştım ve listeleri hazırlamayı başardık.”* Buna herhalde ancak teessüf etmek gerekir, çünkü bütün bu adayları bir siyasi partinin başkanı mı belirlemeli. O partide siyasal süreçler işlememeli mi, tabandan ta tavana kadar parti içi demokrasi kültürü içerisinde siyasal bir demokratik süreç işlemeli, belki parti başkanı son birkaç rötuş

veya son birkaç vazgeçilmez önemli nitelikleriyle öne çıkacak adaylar konusunda etkin olabilir ama eğer bir partinin bütün adaylarını tek tek siyasal parti başkanı inceliyorsa ve onun vize verdiği aday olabiliyorsa, vize vermediği de aday olamıyorsa ve bu 2007 yılında gerçekleşiyorsa buna ancak herhalde esef etmek gerekir. Çok çeşitli örnekler verilebilir ve sizlerin de hatırladığınız örnekler vardır. Bir başka hatırladığım örnek, 1995 yılında bir gazetede aynen şöyle bir haber okumuştum. Bir siyasi parti başkanı, Doğru Yol Partisi eski Başbakanımız Sayın Tansu Çiller, seçim öncesinde parti yönetiminde adayları nasıl belirleyeceklerini tartışıyorlar ve şunu söylüyorlar. Diyorlar ki: *"Genel idare kurulumuz belirleyecek adayları"*. Ve genel idare kurulunun belirledikleri yöntem bu. Son gün Genel İdare Kurulu'nu toplantıya çağırıyorlar adayları belirlemek üzere. Sayın Parti Başkanı toplantıya katılıyor ve Genel İdare Kurulu'nda olan üyelere şöyle bir konuşma yapıyor. Konuşması çok kısa: *"Sevgili arkadaşlar, önceden verdiğiniz imzalarla hazırlanmış olduğumuz listenizi Yüksek Seçim Kurulu'na teslim ettik. Hepinize teşekkür ederiz."*

Herhalde biz de kendilerine teşekkür etmemiz lazım, çünkü gayet demokratik bir şekilde partide adaylarını belirlemişler. Kendi belirledikleri yönteme bile saygı duymadan, yani kendilerinin belirledikleri yönteme bile uymadan ve tabii ki antidemokratik bir şekilde adaylarını belirleyip Yüksek Seçim Kurulu'na sunmuşlardır.

Çok çeşitli örnekler verilebilir, çok şeyler söylenebilir ama söylemek istediğim en önemli şey şu: Maalesef gerek siyasi parti temsilcilerini, gerekse diğer bir kısım yazarlarda, düşünürlerde veya insanlarda bu yaşadığımız sürecin, yani parti içi demokrasinin kurumsallaşmamasının, aday belirleme yönteminin demokratikleşmemesinin adeta bir yazgı olduğu konusunda bir inanç görmekteyim. Bir kısım insanlarda, belki herkeste değil. En çok zoruma giden de bu. Nasıl ki demokrasinin kurumsallaşması 2000 yıllık bir tarihsel geçmiş neticesinde olmuştur ve demokrasi hepimizin bildiği gibi son 200 yıldır iyi ve istenen bir yönetim şekli olarak kabul edilmiştir. Ondan öncesinde demokrasiyle alakalı yaklaşık 2000 yıllık bir tartış-

MURAT
YANIK'IN
KONUŞMASI

malı süreç vardır. Bu tartışmalı süreçte demokrasiye inanan bir kısım düşünürler nasıl ki demokrasi gerçekleşmiyor diye bu inançlarından vazgeçmemişlerse, bizler de bugün parti içi demokrasinin gerçekleşmemesi, aday belirleme yöntemlerinin demokratik olmaması konusundaki var olan mevcut duruma bir kader, bir yazgı gibi inanmamamız lazım. Biz başka sorunları insanlık olarak, insanoğlu olarak nasıl çözüp belli bir noktaya getirebilmişsek bu sorunu da çözebileceğimize inanmamız ve çözeceğimizi, en azından kendimiz için olmasa bile yarınlarımız için, çocuklarımız için çözebilme inancını taşımamız gerekir.

Pekala demokratik aday belirleme yöntemi olarak öneriniz nedir? Bu önerim zaten hemen herkes tarafından bilinen ve kabul edilen yöntemdir. Seçim sistemleri konusunda çok yeni ve orijinal şeyler söylemek mümkün, çünkü seçim sistemi bir matematik işlemi bir anlamda. Bulacağınız yeni formüllerle yeniden bir şey üretmeniz mümkün ama demokratik aday belirleme yöntemi, en demokratik aday belirleme yöntemi hepimizin bildiği gibi önseçim sistemidir. Diğer aday belirleme yöntemi, yani merkez yoklaması, teşkilat yoklaması veya diğer yöntemler bu yönteme göre daha az demokrasi ve bazıları, örneğin 1977'de Yunanistan'da veya daha değişik zamanlarda ülkemizde ve başka ülkelerde uygulanan, adayları parti liderlerinin belirlemesi yöntemi tabii ki tartışılacak bir yöntem değil. O halde çözüm geniş önseçim veya dar önseçim fakat orijinal haliyle önseçim. Bu arada şu yanılığa düşmemek lazım. Bir kısım partilerimiz seçim öncesi adaylarını önseçim usulüyle belli yerlerden en azından belirlediklerini ve belirleyeceklerini söylüyorlar ama onların kastettikleri önseçim orijinal haliyle ve gerçek önseçim değil. Kendilerinin belirledikleri 3, 5 parti üyesine veya birkaç yüz parti üyesine yaptırıkları adeta kapalı bir mekanda, kendi kontrollerinde yaptırıkları bir seçimi önseçim diye nitelendiriyorlar ve bizim de bunu önseçim olarak kabul etmemizi istiyorlar.

Benim önerim, önseçimin bütün kurum ve kurallarıyla, tekrardan zorunlu bir aday belirleme yöntemi olması; fakat bunun yanında yüzde 5, yüzde 3, yüzde 10 bunun oranı yüzde

10'un üstünde olmamalı ama belli bir oranda partilere nitelikli adayların partilere ve siyasete kazandırılması açısından ve diğer faydaları da göz önünde bulundurularak bir kontenjan verilebilir veya farklı bir yolla belirlemeleri olabilir, sağlanabilir. Fakat önseçim sistemi mutlaka ve mutlaka zorunlu bir aday belirleme yöntemi olmalıdır. Bunun içeriği tartışılır. Amerika'da olduğu gibi, sadece parti üyelerinin değil, parti taraftarlarının, hatta karşı parti üye ve taraftarlarının da katılacağı çok geniş bir önseçim de olabilir veya sadece delegelerin, parti üyelerinin katılacağı dar bir önseçim de olabilir ama mutlaka önseçim zorunlu bir aday belirleme yöntemi olarak belirlenmeli.

Bunu söylediğinizde hemen şu sorularla karşılaşıyorsunuz: "İyi, güzel de, bu uygulanabilir mi?" "Niye uygulanmasın?" dediğinizde, parti üyelik hukuku, vesaire çeşitli engeller, sorunlar, üyelik sistemimiz ve yaşadığımız çeşitli sorunlardan bahsediliyor. Ben de şunu söylüyorum, hele hele teknolojinin bu derece geliştiği, İnternet'in bu derece geliştiği, elektronik teknolojinin hayatımıza bu derece girdiği bir ortamda üyelik sorununun çözülmemesi, halledilmemesi veya diğer sorunların çözülmemesi, halledilmemesi için hiçbir neden yok. Bence temelde sorun, biz bu sorunları demokratik bir şekilde çözmeye konusunda gerçekten samimi miyiz, değil miyiz? Eğer partilerimiz, onların yöneticileri ve sadece onlar değil, biz seçmenler ve insanlar olarak bu konuda iyi niyetliyse, gerek siyasete girmeden önce, gerek siyasete girip liderlik ve oligarşinin içersinde bazı oligarşik yetkileri kullanırken, gerekse belli bir zaman geçtikten sonra muhalefette veya parti içersinde hizip veya klik haline geldiğinde, yani kısaca her zaman ve her yerde parti içi demokrasiye ve aday belirleme konusundaki demokratik aday belirleme yöntemine inancımız tam olursa bu ideal niye gerçekleşmesin.

Benim bu konudaki inancım tamdır. Hepinize teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, Sayın Yanık'a biz de teşekkür ediyoruz.

TARTIŞMA

Şimdi konuşmacı arkadaşlarımız, hocalarımız eğer isterlerse ikinci turda 5'er dakika daha verebiliriz; bildirmek istedikleri, eklemek istedikleri varsa onları sunabilirler. Ondan sonra da soru cevaplara geçeceğiz.

Hocam, buyurun.

Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL: Ben Yavuz Atar'ın önerisiyle ilgili iki türlü dar bölge sistemine yönelttiği bazı eleştiriler var ki, bunlar onlar klasik eleştiriler, bunlarla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum.

Önce şunu belirtmekte yarar var, önerdiği "ilave oy" diye adlandırdığı sistem belediye başkanlığı için, zaten Londra örneğinde de belediye başkanlığı için uygulanmış durumda, Türkiye için de düşünülebilir. Ancak bu tip tek koltuklu seçimlere, örneğin belediye başkanı olabilir, Cumhurbaşkanı olabilir, gerçi uygulaması yok ama düşünülebilir, uygun bir sistem. Bu sistemi meclis gibi bir heyetin oluşturulmasına genişlettiğiniz zaman aslında ortaya amaçlarınızla uygun sonuçlar çıkıp çıkmayacağını kestirebilmek için simülasyonlar yapmak lazım.

Yavuz Atar da altını çizdi, mutlaka nispliği takviye edecek bir 100 milletvekillik Türkiye genelinde belirlenecek sandalyeyi eklemek lazım, yani karma hale getirmek lazım, aksi taktirde sistem küçük partileri ezer. Küçük partiler önerilen sistemde hiçbir şekilde milletvekili çıkartamazlar. Tabii Demokratik Toplum Partisi hariç, yani bölgesel oy yoğunlaşması olan bir parti DTP, bu sistemle güneydoğudan milletvekili çıkarır.

Eleştirilere gelince: Bir kere bu maliyet meselesine ben kızıyorum açıkçası. Yavuz kusura bakmasın, ona kızmıyorum ama bu çok tekrarlanıyor. Çok kızıyorum bu maliyet meselesine. "İki tur yaparsak çok para harcarız" deniliyor. Seçim için eğer doğru bir iş yapıyorsak harcanan paranın lafı bile olmaz. Bakın, Arnavutluk, beğeniriz, beğenmeyiz, küçümsediğim için söylemiyorum ki, benim de soyumda Arnavutluk var, Arnavutlar iki türlü seçim yapıyorlar, bizden ne kadar yoksul olduklarını varın siz tahmin edin. Arnavutlar "yahu, bu iki tur bize çok pahalıya geliyor" demiyorlar. Kişi başına 7.000 dolara,

8.000 dolara doğru giden bir Türkiye: “iki türlü seçim bize pahalı geliyor” diyor. Bu argümanı ne olur bırakalım. İşimize yarıyor mu, yaramıyor mu, ona bakalım.

Diğer eleştiriler tabii daha klasik ama cevap verilmesi gereken eleştiriler. Kutuplaşmayı geçiyorum. Kutuplaşma zaten var, kutuplaşma olacak, tam aksine istiyoruz, ittifaklar olsun istiyoruz. Mevcut sistemde ittifakları dahil ettiğiniz zaman da zaten kutuplaşma olacak. O bakımdan bence bu bir sakınca değil. Öyle istiyoruz, alternatifler çıksın karşımıza istiyoruz. Üçüncü eleştiri manipülasyon meselesiydi. Burada daha çok toplumsal tercih teorisiyle ilgili bir sorun var. Buna biz stratejik oy kullanma diyoruz, yani insanlar samimi tercihlerini açıklamak yerine olaylara bakarak stratejik hareket edebilirler. Bu tabii toplumsal tercihlerin mükemmel olması ve daha doğrusu sonuca mükemmel yansıması açısından bir sakıncadır ama iş seçimse, yani siyasetse, ben bunu tam aksine bir erdem olarak görüyorum. Stratejik oy kullanmak, Türkiye koşullarında bana çok önemli geliyor. Bu bakımdan iki turu bu nedenle de özellikle savunuyorum. Bir kere, büyük bir belirsizlik var, onu zaten meslektaşım da söyledi. Oylarını verecekler, tercihlerini yapacaklar ama sonunda ne çıkacağını kestirmeleri çok zor. Halbuki iki türlü olduğu zaman sistem fotoğrafı birinci turda çekiyor ve fotoğrafı seçmenler görüyor. İkinci turda artık sürpriz kalmıyor. Aşağı yukarı insanlar kullandıkların oyun sonuçlarını kestirebiliyorlar. Artık sürpriz yok. Birinci tur yapılmış, A partisi o kadar oy almış, B partisi bu kadar, herkesin şapka önüne düşmüş, kel gözükmüş. “Ben tek başıma iktidara geliyorum” palavraları bitmiş. Bu palavralar bittikten sonra artık partilerin tabii ki aralarında ittifaklar yapıp seçmenlerin de bu manzaraya bakarak stratejik oy kullanması, yani belki de istemediği partiyi elemek için, bırakın ikinci tercihi üçüncü, dördüncü tercihi olan partilere oy vermesi ya da o partilerin adaylarına oy vermesi bence sakıncalı değil, aksine arzu edilmesi gereken bir şey. En azından Türkiye şartlarında ben bunun siyaseten doğru olacağını düşünüyorum.

O bakımdan bu seçimin, bu önerilerin iyi tartışılması gerekir. Tartışalım, sabahleyin hiçbir şey tartışılmadı seçim

TARTIŞMA

sistemine dair. Daha doğrusu çok az şey tartışıldı. Bir kere, karma sistemin şart olduğu ortaya çıkıyor. Sanıyorum bunda bir tereddüt yok. Artık kafayı buna yoralım. İki, tek tercihli sistemler çok katı geliyor Türkiye'ye. Mutlaka seçmene birden fazla tercih hakkı vermemiz lazım, hatta Adalet ve Kalkınma Partisi reformunu uygulayacak olursak iyi kötü bir karma sistem oluşacak. Ben bu sistemi eleştirdim ve uygun olmayacağını söylüyorum. Bizi çok fazla ilerletmeyecek, bir miktar ilerleyeceğiz ama bu sistemde bile eğer uygulanacaksa, mesela Almanya'da olduğu gibi, seçmene iki oy hakkı vermek lazım. Bir oy hakkımızı Türkiye genelindeki milletvekillerini seçmek için, ki orada tam nispi usul uygulanacağı için hakikaten birinci tercihlerimizi gönül rahatlığıyla verebiliriz, küçük partiymiş, barajı geçermiş, geçemezmiş, gönlümüzde yatan aslan kimse ona verebiliriz. Ama ikinci bir oy hakkımızı da, yönetimde istikrar için birinci tercihimiz olmasa "ehven-i şer", olarak gördüğümüz iktidara gelebilecek büyük bir partiye verebiliriz. Ya da her iki oyumuzu da ilk tercihimiz olan partiye verebiliriz.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz.

Yavuz hocam, sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Prof. Dr. Yavuz ATAR: Sadece bir iki nokta var. Aslında sonuçta aynı amaçlara ulaşmaya çalışıyoruz. Araçlarımız farklı ama burada bazı yarar, sakınca dengeleri üzerinde tartışıyoruz. Sayın Gürsel, iki türlü için bazılarını cevapladı, "pahalı olabilir" dedi. Ben klasik eleştiri olduğu için onu zikrettim. Pahalılık göze alınıyorsa çok da sorun değil, o noktaya katılabilirim. Takviye için zaten ben de öneride bulunmuştum. Benim iki turluda stratejik oylamalardan daha çok endişe duyduğum husus, örneğin muhtralar ve benzeri manipülasyonlara başvurulması ve ülkede gereksiz gerginliklerin ortaya çıkma olasılığıdır.

Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL: İki tur arasında mı muhtıra? İyi de, Arnavutlar yapıyorsa bunu, Türkiye de yapamıyorsa canı cehenneme, o zaman biz zaten demokrasiye layık değiliz

demektir. Türkiye’de iki turlu seçim sistemi uygulanmadı, kaç tane darbe oldu, kaç tane muhtıra verildi.

Prof. Dr. Yavuz ATAR: Arnavutluk’ta muhtıra verilmiyor, bizde veriliyor. Hocam o konuda haklısınız, yani muhtıra verilecekse zaten veriliyor, ama iki tur arasında verilmesi daha çok sakıncalar doğurur. Ülkede büyük gerilim doğar. İki seçim arasında muhtırayı bırakın darbe yapılan ülke oldu. Bir de şu var, bakın tek turlu seçimde bile siyasi partiler etik olmayan şeyler yapıyorlar. İkinci turda artık yüklenilecek seçim çevreleri ve oy marjları belli olduğu için siyasi ahlakla bağdaşmayan davranışlar görülebilir. Bunları tartışabiliriz, ben tamamen karşı değilim. Çok iyi bir öneri de olabilir. Ben diyorum ki, seçim sistemleri teorik olarak güzel görünür ama uygulandıkça ülkeye uygun mu, değil mi anlaşılır. Hükümet sistemleri de biraz öyledir. Aslında ülkemizde bu kesintiler, müdahaleler olmasa, sağlıklı bir demokrasimiz, parti sistemimiz olsa, uygulayarak sistemi tekamül ettirebiliriz, ama bu olmuyor, o yüzden biz de böyle teorik tartışıyoruz.

Tabii iki turun bir de süreyi uzatma meselesi var. Bu bir tercih meselesi. Tek turda istenen amaca ulaşabiliyorsak, “o zaman niye iki tur?” diye soruyorum.

Teşekkür ederim.

Salondan: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben Siyasal Partiler Kanunu’nun 43. maddesinde yer alan metinden bir pasaj okuyacağım.

43. madde: “*Aday yoklamalarına katılan aday adayları için propaganda yapmak amacıyla açık hava toplantıları, örf ve adete göre sohbet toplantısı sayılanlar hariç olmak üzere kapalı salon toplantıları tertiplenemez, duvar ilanı, el ilanı ve her nevi matbuat, ses ve görüntü bantlarıyla propaganda yapılamaz.*”

Böyle devam edip gidiyor. Şu an geçerli olan Siyasal Partiler Kanunu önseçimi ilk orijinal halinde zorunlu düzenlediği

TARTIŞMA

önseçimde de böyle bir kayıtla, şartla önseçim düzenliyor. Dolayısıyla bence yaşadığımız bu Anayasa tartışmalarından önce, belki Anayasayı önce bir tarafa bırakıp, çünkü Anayasanın hazırlanması için asli veya tali fark etmez, kurucu irade önemli ve bu kurucu iradenin meşruluğu hem yasal, hem sosyolojik meşruluğu önemli. Ben bununla şunu söylemiyorum: Şu anki mevcut Parlamento'nun gayri meşru olduğunu söylemiyorum. Asla, tam tersine yasal olarak ve sosyolojik olarak büyük oranda meşru olduğunu düşünüyorum. Fakat Anayasa'yı yapmadan önce parti içi demokrasi ve Siyasal Partiler Hukuku'ndaki demokratikleşme gerçekleşmeden önce bir Anayasa'nın yapılmasını sakıncalı buluyorum. Az önce bir hükmünü, bir yargısını ifade ettiğim Siyasal Partiler Kanunu baştan sona demokratik bir süreçte elden geçirilip yeniden yapılandırılmadıktan sonra ve bu yapılan yeniden yapılandırılmaya göre belki seçim sistemi de yeniden ele alınıp bundan sonra yapılacak, oluşacak siyasi süreçte Anayasa'nun ele alınması taraftarıyım.

Böyle yapılırsa tabandan tavana daha geniş ve katılımcı ve çoğulcu demokrasi anlayışına uygun olacağını düşünüyorum ve böyle bir süreçten sonra yapılacak bir Anayasa'nın da başka bazı ülkelerdeki anayasalar gibi daha katılımcı, daha kalıcı, daha bütün toplumu kucaklayıcı bir Anayasa olacağını düşünüyorum. Dolayısıyla da başarılı olacağını düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, teşekkürler. Sorusu olan konumuz var mı? Buyurun.

Av. Gülay ARIKAN (Ankara Barosu): Sayın Baro Başkanım; bir sorum, bir de önerim var. Evvela önerim: Bütün anlattığınız çağları yaşamış bir kişiyim, çünkü Sayın Prof. Ergun Özbudun ve karısı benim sınıf arkadaşım. Ben de Türkiye'nin her yerinde öğretmen ve avukat olarak çalıştım ama Ankara'da daha çok.

Bir önerim şudur: Seçim sistemleri, eğitimci olarak konuşuyorum, halkın kültürüne ve eğitimine uygun tespit edilmelidir.

Örnek ülkeler veriyorsunuz. 12 yıl Avrupa, Amerika her tarafa gitmiş, gezmiş, araştırmış, yazmışım. Bugün Türkiye’de 2000 yılında ancak 8 yıllık eğitim mecburi olmuştur. Türk eğitim sistemi çok bozuktur. Ben Diyarbakır’da çalışırken gördüm. Oyu aileler verir, kişi vermez. Çünkü aşiretler vardır. Onlara Türkçe öğrettim. Ortaokulda, Ziya Gökalp Lisesi’nde Türkçe bilmiyorlar. Türkçe bilmeyen bir kişi nasıl gelir de Anayasa’ya evet veya hayır der. Anayasa’yı bilmiyor ki, okumamış. Okuması yok.

Sorum da şudur: Bir avukat olarak soruyorum. Biz öyle okuduk, gördük. Siyasi partiler Türkiye Cumhuriyeti’ni yükseltmek ve çağdaş hale getirmek için kurulur. Biz öyle okuduk. Sosyal Bilgiler dersinde de ben liselerde, ortaokullarda öyle siyasi partileri okuttum. Bugün bazı partilerin Türkiye Cumhuriyeti’ni bölmek, geriye götürmek için kurulması, buna izin verilmesi sizce demokrasiye aykırı değil mi? Cumhuriyet ilkeleri ve Atatürk Devrimleri’ne aykırı değil mi? Başka sorum yoktur. Çünkü hepsini gördüm, yaşadım, biliyorum. Teşekkür ediyorum, başkanına soruyorum ama isteyen cevap versin. Bu kadar.

Oturum Başkanı: Evet, biz teşekkür ediyoruz.

Soru cevapsız kalmasın. Evet buyurun.

.....- Teşekkür ederim.

Ben de yaşadığınız tecrübe ve süreç sizi belli fikirlere getirmiştir, yaşayarak edindiğiniz tecrübelerdir, saygı duyuyorum. Kültürel öğelerden bahsettim, onları ben bugün tartışmadım ama çok önemseydiğimi belirttim. Doğru söylüyorsunuz. Fakat ben şu noktada belki sizden ayrılacağım: Bence ifade özgürlüğü bütün insanlar için olmalı ve vazgeçilmez. Sadece düşünce özgürlüğünü kast etmiyorum, ifade özgürlüğü de geniş oranda sağlanmalı ama bence ifade özgürlüğü en geniş oranda bilim adamlarına ve bundan sonra belki ikinci sırada siyasi partilere tanınmalı. Siyasal partilere ifade anlamında, çok çeşitli ülkenin mevcut şu anki paradigmasının ötesinde bir kısım şeyleri tartışma, savunma imkanı vermek lazım.

TARTIŞMA

Bugün biliyorsunuz, siyasal partiler mevzuatımız gereği, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını savunan bir parti olamaz. Bunu savunduğunda kapatılır. Oysa bir parti oluşan bütün bu demokratik süreçlerde bunun kaldırılması da dahil, veya daha değişik şeyleri tartışabilmeli. İfade özgürlüğü bu anlamda geniş olmalı. Bilim adamları kadar belki geniş olmayabilir. Bilim adamlarına hiç sınır koymamak lazım. Bilim adamları her şeyi tartışabilmeli, söyleyebilmeli ki gelişelim, değişelim, yeni fikirlere açılalım. Siyasal partilerin de bu anlamda ifade özgürlüğünün geniş olması taraftarıyım. Bu açıdan da partilerin yargı kararıyla değil, halk eliyle kapatılması taraftarıyım. Partilerin bu şekilde ifade özgürlüğü veya daha değişik nedenlerle kapatılması taraftarı değilim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurun Atıla ağabey.

Av. Atıla SAV: Soru sormak değil de, bir ufak yanlış anlama olmasın diye Sayın Yanık'ın açıklamasına bir açıklama getirmek istiyorum. Sabahki toplantıya katılamadım. Adalet Bakanlığında bir başka toplantıda idim, onun için değerli arkadaşım Yılmaz Ateş'in hangi açıklamayı yaptığını bilmiyorum ama sizin konuşmanızdan anladığıma göre bir yanlış anlama var gibi geliyor.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin yürürlükteki tüzüğüne göre aday belirleme yöntemi, Siyasi Partiler Kanunu paralelinde üç yöntemle yapılmaktadır: Önseçim, yani tüm üyelerin katılımıyla. Aday yoklaması, yani parti içinde belli görevlere seçilmiş kişilerin, delegelerin katılımıyla, bir de merkez yoklaması şeklinde yapılır. Sanıyorum ki, Yılmaz Ateş'in söylediği genel başkanın bir toplantıda yahut belki bazı toplantılarda yapmış olduğu bir öneridir. Onun şöyle bir önerisi var: Diyor ki: "*Siyasi partiler aday listelerini belirlemesinler, tüm başvuran adaylar bir liste halinde alfabetik sıraya göre yazılsın. Seçmen o partinin listesinden seçilmesini istediklerini işaretlesin.*" Böylece seçmen liste içersinden iki seçimi birlikte yapmış olur. Böyle bir önerisini ben de dinledim. Sanıyorum ki Yılmaz Ateş bunu bir öneri diye dile getirdi. Bu öneri henüz resmileşmedi, kurultaydan geçmedi. Zaten kurultaydan geçmesi yeterli de değil. Bir kanun konusu

bu. Yasa konusu. Böyle bir önerisi olmuştu genel başkanın. Bunun açıklanmasını istedim.

Öte yandan bütün siyasi partiler içerisinde aday belirlemede en fazla parti içi demokrasi kurallarına uygun davranan partilerden biri Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Hiç olmazsa son seçimde beş altı yerde aday yoklaması yöntemiyle örgütlere seçtirdiler adayları. Bildiğim kadarıyla son seçime katılan partilerin hiçbirisi bu yöneme başvurmadı.

Bir başka gözlemim var. Dün, Güneş Gürseler arkadaşım da değindi. Tüm üyelerin katılımıyla yapılan aday yoklamasında yakın geçmişimizde bir kötü tecrübe yaşadık biz. 1987 seçimlerinde SHP, SODEP, Halkçı Parti birleşmesinden yeni çıkmıştı, o dönemde parti üye kayıtları çok sağlıklı değildi. Ben de o tarihte Merkez Karar Yönetim Kurulu üyesiydim. Biz tüm üyelerin katılımıyla yoklama yapılması yolunda karar aldık ama hiç beklemediğimiz ve ummadığımız bir şekilde bazı örgütlerimizde yükleme dedikleri işlem yapıldığı için parti içi önseçim seçmeni tercihi saptırıldı. Güneş Gürseler de o dönemde Tekirdağ'da İl Başkanı'ydı, o daha yakın yaşadı. Bu kötü deneyimden belki etkilenmedi. Onun için siyasi partilerde böyle bir, şimdi CHP'ye de intikal etmiş olan bir sıkıntı deneyim izi vardır.

Yalnız, değindiğiniz bir noktaya yüzde yüz katılıyorum. Sorunun, parti içi demokrasinin sağlanamamasındaki asıl önemli nedenlerden birisi kurumlaşmanın tamamlanmamış olmasıdır. Bir ülkede siyasi hayat on yılda bir kesintiye uğrarsa, Cumhuriyet Halk Partisi gibi, Cumhuriyeti kurmuş bir siyasi parti 1982 yılından 1992 yılına kadar kapalı tutulursa ve üye yapısı bu on yıl içerisinde çok değişikliğe uğrarsa partilerin geleneklerinde de parti içi demokrasi kurallarında da ister istemez bir bozulma, bir kırılma, bir sarsıntı oluyor.

Bir noktayı daha eklemek istiyorum. O da bugünkü Siyasi Partiler Kanunu'nun kendisi demokratik değildir. Bir-örnek, belki yakışık almayacak ama, üniform bir Siyasi Partiler Kanunudur. Beşte biri ceza ve yasaklarla oluşmuştur, örülmüştür. İkincisi, siyasi partilerin hepsi bir örnek farz edilmiştir,

TARTIŞMA

varsayılmıştır. Oysa bilindiği üzere, hele çoğulcu demokrasinin işlediği ülkelerde siyasi partilerin ideolojileri, ilkeleri ile örgütlenme biçimleri farklı olabilir. Komünist partilerde partinin baş yöneticisi genel sekreterdir. Genel başkan var mıdır, bilmiyorum. Birbirinden çok farklı nitelikteki siyasi partiler kendi ideolojilerine uygun biçimde örgütlenebilirler, örgütlenmelidirler. Hedef seçmen kitlelerine göre sol ve sağ partiler, işçi veya çiftçiye yönelik örgütlenme yöntemlerinde farklı modeller oluşturabilir. Oysa bizim 2820 sayılı kanun bir model belirlemiş. Bir Merkez Karar Yönetim Kurulu bulunur, her partide bir Genel Başkan bulunur, her ilde bir il örgütü bulunur, her ilçede bir örgüt bulunur. Kadın, gençlik kolları ya da başka türlü kollar kurmak yasaktır gibi kurallar kondu. Gerçi sonradan bunların bir kısmı yumuşatıldı ama bence Siyasi Partiler Kanunu'nun temelindeki bu askersel düşünce henüz değişmemiştir. Belki siyasi partilerin örgütlenmesinde demokrasinin iyi işlemediğinin bir nedeni de hâlâ bu anlayışın izlerinin kalmış olmasıdır. Çünkü siyasi partilerin ister istemez, toplantının temelinde de o görüş var.

Siyasi partilerimizin yeterince kurumlaşmadığını, sağlıklı biçimde işlemediğini gözden kaçırmamak gerekiyor. Sayın konuşmacılardan birisi de değindi. Herhalde on ay önce kurulmuş bir siyasi partinin tek başına iktidar olacak kadar büyük çoğunluk kazanması, ya da bir önceki seçimde iktidarın en çok oy alan partisi haline gelmiş bir partinin bir seçim sonra yüzde 20 civarında oy kaybederek yüzde 1'lere düşmesi ancak bizim ülkemizde olabilir. Bu siyasi olgunluğun ve siyasal yaşamın sürekli olmayışının da bir nedenidir. Her on yılda bir kesintiye uğrayınca, tabii siyasal yaşama da bu etki ediyor. Düşünün, 1982'de kapatılan Cumhuriyet Halk Partisi, 1979'da bir seçime girdi. O seçimde en çok oyu Adalet Partisi aldı. Her ikisi de üç yıl sonra kapatıldılar ve on yıl kapalı kaldılar. 1979 seçimlerinde bu partilere oy veren seçmenler o partiler yeniden açıldığı zaman yani 1992'de bir kısmı ölmüştü ya da olgunluk yaşını geçmişlerdi. 1979 yılında belki ilkokul öğrencisi olan yüz binlerce çocuk ise seçme yeterliğine gelmişti, yani partilerin sürekliliği olmayınca seçmen de tercihlerinde sıkıntıya uğru-

yor. Sanıyorum ki demokrasimizin olgunlaşmasının ötündeki ciddi engellerden birisi de siyasi partilerin bu yapı ve gelişim özelliğidir.

Bir başka şey daha söyleyeyim: 1987’de erken seçim kararı alınmasıyla birlikte, o dönemde iktidarda bulunan ANAP Seçim Kanunu’nda, tek yöntemle aday belirleme zorunluluğunu getirmişti. Bir erken seçime gidiyoruz, aday belirleme sıkıntısı olmasın, herkes merkez yoklamasıyla belirlesin adaylarını, dediler. Anayasa Mahkemesi seçimden çok kısa bir süre önce bu kararı bozdu. “Demokratik ilkelere aykırıdır” dedi. Ondan sonraki kısa süre içerisinde biraz önce sözünü ettiğim sıkıntı yaşandı. Partiye hiç üye olmamış, belki seçimde partiye oy vermeyecek binlerce insan, partinin adaylarını belirleme konusunda söz sahibi oldu. Bu ister istemez siyasi parti yöneticilerinde bir yara, bir travma bıraktı. Belki bir kısım parti yöneticilerinin merkez yoklaması taraftarı olmasının altında yatan bir sıkıntı da budur.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim. Bu açıklamayı yapmak gereğini duydum, belki bana düşmez ama sizin Cumhuriyet Halk Partisi hakkındaki iyi düşüncelerinizi bozabilen bir düşüncenin bir yanlış anlamadan kaynaklanmasına gönlüm razı olmadı.

Av. Sait KEKEÇ (Ankara Barosu): Değerli arkadaşlarım; burada konuşmacı arkadaşlarımı dikkatle dinledim. Genelde dış ülkeleri örnek gösterdiler. Bu örnek gösterilen ülkelerin bütün seçim sistemleri, herhangi biri veya karma olarak ülkemizde de uygulanabilir. Ancak, ülkemizde şunu göz ardı etmemek lazım. O ülkelerle bizim siyasi yaşamımız birebir örtüşüyor mu? Eğer bir ülkede 21. yüzyılın başında din hâlâ siyasete alet ediliyorsa, o ülkelerle birebir örtüşmesi mümkün değildir. İkincisi, düşünce ve ifade özgürlüğü, diye konuşuyor. Elbette bunlar çok güzel sözler. Şu salona bakalım. Şu direkleri niye yapmışlar? Hepimiz buna bakalım. Bu bina bir temelin üzerine kurulmuş, bunlar da taşıyıcı kolonlardır. Düşünce özgürlüğümüz bu taşıyıcı kolonların ve bu temelin tahrip edilmemesiyle sınırlı olmalıdır. Aksi takdirde bu bina

TARTIŞMA

başımıza çöker. Onun için bana, bizlere düşünce özgürlüğü diye binamızı başımıza çökertme müdafaası yapılmamalıdır.

Değerli arkadaşlarım, bu birebir örtüşmediği için ve ülkemizde hâlâ din siyasete alet edildiği için rejimimizin korumasına yönelik elbette bazı hükümler bulunmalıdır. Şimdi, siyasetçilerin doğal olarak siyasetlerini Anayasa çerçevesi içinde yapmaları lazım, yani rejimle çatışmamaları lazım. Rejimle çatışıldığı takdirde, Sayın Seyfettin hocama soruyorum, rejimde istikrar bozulursa, hâlâ biz, efendim çoğunluk partisi olsun, yönetimde istikrar peşinde olabilir miyiz, olamaz mıyız, diye. Yönetimde istikrar için evvela rejimde istikrar lazım mıdır, değil midir? Birinci sorum bu.

İkinci sorum, bu dar bölge sistemi çok savunuluyor. Değerli arkadaşlarım, yaşamımızı gözlemlersek, eğer dar bölge sistemine yapılırsa Türkiye paramparça olur. Şunu söyleyeyim, hele güçlü milletvekili, kaliteli milletvekili lafları ediliyor. Şeyhler, tarikat reisleri, hatta mafya babaları rahatlıkla meclisi doldurabilirler. Onun için rejimin korunması açısından dar bölge sisteminden yana olunmaması lazım. Eğer biz de eğitim düzeyimiz, kültürel düzeyimiz ve hakikaten demokratik anlayışımız, kafa yapılarımız Avrupa'da örnek gösterilenlere ulaşırsak elbette bunların hepsi dar bölge de olabilir.

Sonra bu "*Efendim, çok daha yakın tanırım.*" Değerli arkadaşlarım, ben 25 yıldır, milletvekili filan olmadım ama, politikanın içindeyim. Seçmen kendisine önerilen parti programına rey veriyor. Kişi orada öyle olur, böyle olur, bunlar kişisel ilişkilerin olmaması, belki de torpilin geç işlemesine sebep de oluyor. Onun için eğer bir parti, eğer bir lider toplumun özellikle ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm önermiyorsa, ne kadar laiklikten yana olursa olsun, ne kadar dinci olursa olsun, bunu siyasal yaşamımızdaki derin sonuçlarını irdelersek tespit etmek mümkündür. O toplum ona rey vermiyor değerli arkadaşlarım. Bakın, şimdi bu seçim sistemleri öyle olsun, böyle olsun, sonuç itibarıyla seçmenin iradesine müdahale etmeye çalışıyoruz kanunla.

1965 yılında Milli Bakiye Sistemi'ni hatırlayalım. Milli

Bakiye Sistemi'ne rağmen Süleyman Demirel'in Adalet Partisi yüzde 54 oy aldı ve tek başına iktidar oldu. Yine eleştirdiğimiz sisteme rağmen 7 tane partinin meclise girdiği dönemler oldu. Onun için bence burada rejimin ve bu gelişimlerin sağlanabilmesi için rejimin korunması ile ilgili maddelere fazla değinilmeden ülkenin bölünmesi ve hakikaten çağdaş rejimimizin geriye götürülmesi önündeki çalışmalara engel olmamız lazım.

Değerli arkadaşlarım, bir kere siyasetçinin Anayasa çerçevesinde siyaset yapması lazımdır, dedim. Anayasa'mızda bir hüküm var. Diyor ki: "Yargı kararlarına Yasama Organı dahil, herkes uyacaktır." Değerli arkadaşlarım, son referandum, 21 Ekim'de gideceğimiz referandum, sonuç itibarıyla nedir? Anayasa Mahkemesi Kararını uygulanmaz hale getirmek için düzenlenmiş bir uygulamadır... Kanunlaşmak için mahkeme kararına rağmen, Anayasa Mahkemesi kararına rağmen, Yargıtay kararına rağmen siyaset yolunun açılmasıdır.

Ben siyasetçi olarak, siyaset yaptığım Anayasa'nın hükümlerini ihlal edeceğim, ona aykırı hükümler getireceğim, o hükümlere aykırı değişiklikler yapacağım, ondan sonra demokrasi bekleyeceğiz. Burada Sayın Murat Yanuk arkadaşımın söylediklerine yüzde bin kere katılıyorum. Parti içi demokrasi olmadan demokrasiden söz etmek mümkün değil. Saygılar sunuyorum, teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, hocam, galiba size bir soru var.

Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL: Evet, bana iki soru var. Biri uzmanlığım ile ilgili, yani seçim sistemiyle ilgili. O soruya kolayca cevap verebileceğimi düşünüyorum.

Bu gerçekten dar bölge konusunda çok sık bu eleştiri gündeme geliyor. Dar bölge yaparsak mafya babaları, tarikat şeyhleri seçilir. Ben de çok şaşırıyorum buna, çünkü ben tam aksini düşünüyorum. Bugünkü sistemde çok daha kolay seçiliyorlar. Mafya babası dersanız, Van'dan, vesaireden ben size bir sürü örnek gösteririm. Tarikat şeyhi dersanız gene örnek gösteririm. Neden daha kolay seçiliyorlar mevcut sistemde, çünkü mevcut sistemde, biraz önce çok tartışıldı, esas olarak Türkiye'de uy-

TARTIŞMA

gulama, ya genel başkan tayin ediyor, ya aday yoklamasıyla bir avuç delege tayin ediyor. Genel başkan tayin ettiği zaman eğer genel başkanla şu veya bu şekilde bir pazarlıkta anlaşmışsanız bilmem ne babası da olsanız milletvekili olursunuz, bu bir. Dolayısıyla son derece kolaydır. İki, eğer genel başkan değil de delegeler yapıyorsa, hele bu tip küçük bir sürü seçim çevresi var. Birkaç yüz delege satın almanız yeterlidir. Halbuki iki türlü dar bölge sisteminde binlerce seçmen satın almanız lazım, çok daha pahalı. Tabii ki gene seçilebilir ama düşünün, bir kere ikinci tura kalacak her şeyden önce. Mevcut sistemde geniş çevre olunca, hele dört beş tane milletvekili seçiliyorsa, 2002 seçimlerinde Mardin’de bir milletvekili seçildi bağımsız olarak. Gidin, bakın nasıl seçildiğine. Bir petrolcü. Eğer Mardin iki tane dar bölge olsaydı o ne birinden, ne öbüründen seçilemezdi, çünkü ikinci tura kalmazdı.

Dolayısıyla bir kere bu da bir efsane, yani dar bölge olunca mafya babaları seçilecek. Hayır, efendim, bugün zaten mafya babaları daha fazla üretiyor ve daha ucuza seçiliyorlar. Hiç olmazsa öbür sistemde bayağı, binlerce seçmeni beslemeleri gerekecek. Hiç olmazsa bir faydası olacak eğer seçilebiliyorlarsa. Dolayısıyla ben bu eleştiriye kabul etmiyorum ama anti sistem meselesi benim uzmanlığım değil tabii. Daha doğrusu seçim sistemiyle ilgisi yok.

Getirdiğiniz konu, hakikaten sabah da çok tartışıldı. Bir vatandaş olarak, bir aydın olarak tabii bir fikrim var. Sorulduğu için onu açıklayayım. Sabahleyin doğrusu üzüldüm, çünkü bazı parti temsilcilerinin açıkça Türkiye’de bir darbe kışkırtıcılığına doğru, bu sempozyumun konusu “Eksiksiz Demokrasi”, aksine demokrasiyi biraz daha kısıtlayalım, biraz daha eksikli yapalım şeylerini hissettim. Bu açıkça dile getirilmedi ama bazı argümanlar, işte ırkçı partiler, dinci partiler, etli siteler falan, bunları biliyoruz. Bu argümanlar bu kadar yüksek sesle ifade edilmeye başlandı mı, bilin ki Türkiye eksiksiz demokrasiye doğru değil, aksine eksikli demokrasiye doğru gidiyor demektir. Bu benim gözümde gayet açık. Bu bakımdan, doğrusu oldukça üzüntüyle karşıladım sabahki bazı siyasetçilerin değerlendirmelerini.

Burada da, evet, anti sistem partiler olabilir, zaten Başkan da onun üzerine müdahale etmek zorunluluğunu hissetti. Kim önerdi sabahleyin? *"Mutlaka bir yeni Sempozyum yapalım, anti sistem, parti, sistem meselesini tartışalım"* dedi. Bence isabetli, çünkü Türkiye'nin bu tartışmaya ihtiyacı olduğu anlaşılıyor. Beğenmediğimiz bir sonuç çıkınca seçimlerden başlıyoruz *"o parti anti sistem, bu parti anti sistem, onu kapatalım, bunu kapatalım, meydan bize kalsın."* O zaman bu da o kadar demokrasi olur.

Oturum Başkanı: Sevgili ağabeyim, lütfen karşılıklı konuşmayalım. Sordunuz, hoca cevaplandırdı, değilse bunun altından çıkamayız. Ben sadece bir tek şey söyleyeceğim.

Av. Sait KEKEÇ: Hayır, şimdi Sayın Başkanım, ben parti kapatılsın eğiliminde olan bir insan değilim. Şöyle bir örnek anlatayım: Ayağıma basıyor bir insan, *"ya kardeşim ayağıma basma, ayağım acıyor"* diyorum, o da bana *"konuşma lan"* diyor. Olmaz böyle şey. Benim inandığım şey, *"niye böyle?"* dediğimiz zaman...

Oturum Başkanı: Bütün özgürlükler bağlamında söylüyorum. Çok fazla özgürlükten hiç kimseye zarar gelmez. Dünyada, dünyanın geçmişinde de, işte yaşadığımız bu Yüzyılda da çok fazla özgür olduğu için batan, yok olan bir devlet yoktur. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere, özgürlüklerin kısıtlandığı ülkelerin bir kısmı rahmetli oldu. Bu bir. İkincisi, bizim ulusal marşımız, *"Korkma sönmez bu şafaklarda"* diye başlıyor, biz her şeyden korkuyoruz. Önce bir korkmamayı öğrenelim, ulusal andımızın söylediği gibi, Kürt'ten korkuyoruz, Ermeni'den korkuyoruz, başı kapalı olandan korkuyoruz, altı şöyle olandan korkuyoruz, onun için önce bir korkuları tasfiye edelim, korkuların esiri olmayalım.

Evet, buyurun.

Salondan: Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Gürsel'in ve Sayın Coşar'ın, Başkanın düşüncelerine ben de aynen katılıyorum. Ben de iki noktaya işaret etmek istiyorum. Biraz önce konuşmacı, Sait Bey sarurım, *"ifade özgürlüğü bina direklerini yıkıcı olmamalı, bina üstümüze çöker."* dedi. Tabii,

TARTIŞMA

böyle bir düşünce kalıbı oluşturursak makul bir eleştiri gibi geliyor. Düşünce özgürlüğü bina direklerini zaten yıkmaz. Dolayısıyla oluşturduğunuz düşünce kalıbının yanlış olduğunu ben de düşünüyorum. İfade özgürlüğünün zaten demokratik ülkelerde, insan hakları sözleşmelerinde belli sınırları vardır. Başkasına hakaret edemeyiz, suça teşvik edemezsiniz, mesela yargının tarafsızlığını ortadan kaldırıcı, otoritesini sarsıcı olmaz, bunun gibi meşru sınırlar zaten vardır.

Şimdi biz bir rejim sendromu yaşıyoruz. Rejimimiz elden gidecek, o halde direklerle yıkılmasın diye düşünceyi sınırlandıralım. Sonuçta geliyoruz aslında ifade özgürlüğünü meşru sınırların ötesinde olağanüstü sınırlama gibi bir öneri getirmiş oluyoruz. Tabii buna katılmamız, benim şahsen katılmam mümkün değil.

Sayın Coşar'ın sözüne sonuna kadar katılıyorum. Özgürlükten dolayı hiçbir ülke yıkılmamıştır, tam tersine özgürlük olmadığı için yıkılmıştır. Özgürlük korkusunu üstümüzden attığımızda biz daha güçlü olacağız. Ben özgürlük korkusunu, hürriyet korkusunu yükseklik korkusuna benzetiyorum. Tedavi edilirse geçer, diye düşünüyorum. Kendimizi tedavi etmeliyiz. Şahsen ben kendim için söylüyorum bunu.

İkinci bir konu, Anayasa değişikliği ve Anayasa Mahkemesi kararıyla bağlantı kuruldu. Anayasa Mahkemesi böyle bir karar verdi. Anayasa'nın değiştirilmesi bu nedenle yanlıştır, denildi.

Sait KEKEÇ: Yargı kararını uygulamamak için yeni yasal düzenleme yapılıyor.

.....: Sait bey, düşüncenize saygım var da, yalnız şöyle bir durum var. Biz o zaman yasama organının anayasa değiştirme yetkisini elinden alıyoruz. Anayasa Mahkemesi bir karar verdi mi, o Anayasa hükmü haline mi geliyor? Şüphesiz ki, ortada bir Anayasa varsa, onun uygulamasıyla ilgili problem çıktığında ve yetkili olduğunda Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar bağlayıcıdır. Ama bir ülkenin Anayasa yapmaya, Anayasa değiştirmeye yetkili Meclisi şu ya da bu yönde Anayasa'yı

değiştirdiği zaman başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere, herkes buna uyacaktır. Ülkenin yetkili organı Anayasa'yı değiştiriyorsa, bu Anayasa Mahkemesi kararının bertaraf edilmesi olarak yorumlanmamalıdır diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Ata Gürbüz ÇÖRTOĞLU: Sabahleyin de ifade etmeye çalıştım. Zaman darlığından kısaca geçtim ama yine de inmeyeceğim, sadece seçim sistemleriyle aday belirlemenin temelde ayrıcalığı yoktur. Madalyonun iki yüzüdür, birbirini tamamlayan unsurlar, diye düşünmekteyim.

Tayyip Erdoğan daha Başbakan olmadan, parti genel başkanırken Parlamento'ya girmeden Ana Muhalefet Lideri Deniz Baykal'la televizyon kanallarında milyonlarca insanın izlediği bir konuşma yaptı, herkes şahit olmuştur buna. Dokunulmazlıkların kaldırılması üzerine. Bunun Parlamento kürsüsü ile sınırlandırılacağı ifade edildi ve bu yönde de kendisinin hemfikir olduğu ve bunun birlikte kaldırılacağı yönünde milletin huzurunda söz vermişti. Aradan bunca zaman geçti, ne yazık ki bu tahakkuk etmedi. Buna rağmen, sözünde durmayan, parti lideri ve Başbakanı bu millet muazzep edip, kınayıp cezalandırmış olması iktiza ederken, aksine yapmış olduklarından dolayı adeta ödüllendirildi, teşvik, taltif, takdir edildi. Oyların yükseldiği de bunun en bariz delili. Bunun nedeni nedir? Sayın Kekeç temellerden söz etti. Temelinde ne vardır? O toplumun fukaralığının, cehaletinin kaldırılmamasıdır. Hindistan'ın kendine özgü koşulları vardır. Fakir, cahil kalmış toplumlarda demokrasi yeşermemiştir, yaşayamamıştır, gerçekleşemez istenilen bir biçimde. O halde bir süreç içerisinde bunu liyakatlı, dirayetli, basiretli, erdemli ki parti içindeki gerçek, o kültürel altyapının oluşturulmasıyla tahakkuk edecek, gerçek delegelerin yargıç nezaretindeki önseçimleriyle oluşacak o parti içi demokrasi ve bunun yanı sıra yargı denetiminin egemen olduğu ve onun sonuçlarına, tabii ki hukukun üstünlüğü anlayışı içerisinde, uygulanmaya geçilmesi ve bunun yanı sıra o süreç içerisindeki kişilikli, kişilik zafiyetinden uzak, medeni cesaret sahibi, erdemli insanları temsilci seçebilmemiz.

TARTIŞMA

Bakınız Ticaret ve Sanayi Bakanı, Sayın Coşkun, listelere alınmadıktan sonra ve Dışişleri Komisyonu Başkanı Mehmet Dülger listeye alınmadıktan sonra sitem ediyor. *"Böyle şey olmaz, bu demokrasiyle bağdaşmaz. Bir liderin iki dudağının arasındadır, seçilip seçilmeme"* demek hakları var mıdır? Seçilince iyi, seçilemeyince kötü. O kişiliğinizi zamanında göstermiş olmanız iktiza etmez mi?

Yine söyleyelim, 27 Mayıs'ın, 12 Mart'ın, 12 Eylül'ün askeri müdahalelerin gelmesini hangi akli başında insan arzu eder? Tabii ki istemez. Ama düşününüz ki, altı ay Cumhurbaşkanı seçilememiş, iktidarın başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel ve muhalefetin lideri Bülent Ecevit İspanyol Sefaretî'nin 125. Kuruluş Yıldönümü Garden Party'de, sefaretin bahçesinde verilen kokteylde birbirlerine sırtlarını dönüyorlar ve birbirlerinin yüzlerine bakıp, birbirleriyle tokalaşmıyorlar. *"Gelin koalisyona gidelim"*, yok, *"milli koalisyona gidelim"*, yok, *"seçime gidelim"*, yok. Ama günde 35-40 kişi, genç öğrenci, yazar, öğretim üyeleri katlediliyor. Peki, buna kim seyirci kalıyor. Siyasi partilerin biraz özeleştiri yapması gerekmez mi? Adeta o darbelere altın yıldızlı davetiye çıkartmamışlar mıdır? Dürbünün bir de öbür yönüyle bakmış olmamız gerekmez mi? Olay çok boyutlu ve çok yönlü. O bakımdan bu birbirini tamamlayan, ayrılmayan öğelerdir. Bu itibarla, o siyasal kültürün olabildiğindeki eğitim, öğretim, bilim, kültür zihin seviyesinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması, Japonya, İsrail, Almanya'yı sevelim, sevmeyelim, takdir etmek zorundayız. Yüzde 90'ın üzeri yüksek öğretim görmüş ve bunu oluşturmuş. Ekonomik üretimin artması ve gelir dağılımındaki adaletli paylaşım ve bir süreç içerisinde bunlar ancak oluşabilir. Sirke, küp, çık olmaz bunlar. Bir süreç bu ve bunun için de, bilhassa toplum önderlerinin kişilikli, onurlu ve topluma örnek olacak insanlarla oluşması olanaklı ve orantılıdır. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Evet, Sayın Yanık buyurun, bir şey açıklamak istemiştiniz.

Dr. Murat YANIK: Evet, sevgili üstadım, sayın vekilimle alakalı bir açıklama yaptım. Şunu söyleyeyim, öncelikle kendi-

sinin tespitlerine yüzde 100 katılıyorum bir, açıklaması için teşekkür ediyorum iki. Çünkü en azından açıklama yapmasaydı belki bugün uykumun kalitesi biraz düşecekti. Uykumun kalitesini arttırdığı için kendisine teşekkür ederim. Fakat bütün buradaki konuşmalar kayıt altına alınıyor. Kayıt altına alınan konuşmalara bakıldığında görülecektir ki, Yılmaz Ateş vekilimin söylediği cümle aynen şu: *“Genel merkezin süzgecinden geçirilmek üzere”*. Ne yaparsanız yapın, ne iş yaparsanız yapın, genel merkezin süzgecinden geçiriyorsanız eğer, burada ben demokratiklik açısından sorun görürüm. Dolayısıyla, olabilir, belki sayın vekilim sürçülisan etmiş olabilir, böyle bir şey varsa, onun adına cevap hakkını siz kullandığınız için teşekkür ederim.

Bir de şunu söyleyeyim. Ben sabah oturumunda şunu gördüm, bu tespitimi ifade etmek istiyorum, siyasal parti yetkilileri buradaki bilim adamlarından daha fazla soruna ve eleştiriye odaklı konuşmalar yaptılar, oysa burada olsalardı ben onlara şunları söylemek isterdim, hepsine, *“Siz soruna odaklanacak veya şikayet edecek veya eleştiri yapacak makam değilsiniz. Sizin hepiniz bugün ve yarın, bugün iktidarsanız, yarın muhalefette icraat makamısınız.”* Dolayısıyla biz onlardan daha çok sorun, eleştiri, şikayet değil, icraat bekliyoruz artık.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Evet, teşekkür ediyorum.

Zamanımız doldu. Çünkü bu salonu biraz sonra boşaltmak mecburiyetindeyiz. Öyle bir taahhüdümüz var. Ben burada Oturumu kapatmak mecburiyetindeyim. Bütün konuşmacı arkadaşlarıma ve katkıda bulunan siz değerli konuklara, dinleyicilere çok teşekkür ediyorum. Oturumu burada kapatıyoruz, ama toplantıyı kapatmak için de Sayın Güneş Gürseler’i davet ediyoruz.

Buyurun Güneş Bey.

Av. Güneş GÜRSELER (TBB Genel Sekreteri): Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

TARTIŞMA

Son oturumun değerli katılımcılarına da ayrı ayrı teşekkür ediyorum. İki gün boyunca bizlerle beraber olan değerli dinleyicilerimize de teşekkür ediyorum. Türkiye Barolar Birliği olarak, kaybettiğimiz Türkiye Barolar Birliği Başkanları Anısına düzenlediğimiz “Eksiksiz Demokrasi” Sempozyumu böylelikle sona erdi. Bu Toplantıyı düzenleme kararı verirken, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu, hemen bir genel seçimin ertesinde, daha üstünden üç ay gibi bir zaman ancak geçmişken ve herkesin şikayet ettiği bir seçim sistemi ve siyasi partiler sistemiyle bu seçim yaşanmışken, yenisine beş yıl süre varken, sakın bir ortamda Türkiye'nin oturup siyasi partiler sistemini ve seçim sistemini tartışmasını sağlamaktı amacımız. Çok önemli bildirimler sunuldu, çok önemli görüşler salondan da dile getirildi. Bunlar kayda geçiriliyor ve bu toplantıya çağırdığımız gibi 550 milletvekilimize bu toplantının sonuçlarını da kitap halinde göndereceğiz.

Değerli hocamız bir mucizeden söz etti. Gerçekten de bugün yürürlükte olan siyasi partiler sistemi ve seçim sistemi bir mucize sonucu yönetimde istikrarı ve temsilde adaleti sağlayacak bir Parlamento'yu oluşturdu. Şimdi o Parlamento'dan ve siyasi iktidardan bir mucize biz bekliyoruz. Bu seçim sistemini ve bu siyasi partiler sistemini değiştirsinler. Mucize, çünkü hocalarımız da söyledi, bizler de hep aynı şeyi söylüyoruz, bugünkü demokrasimizin hep ısrarla söylediğimiz eksiklerini gidermeyi önce isteyecek olanlar siyasi lider kadro. Maalesef o noktadayız. Siyasi lider kadro, bugün en azından Parlamento'da bulunan siyasi lider kadro, kendi edindiklerinden vazgeçmeyi istemedikçe demokrasimizin önünü açmak mümkün değil. Kurumlaşmadan söz ediyoruz. Partileri kurumlaştıramadık ama liderleri kurumlaştırdık. Sadece bugün için değil ama Türkiye'de maalesef öyle bir süreç oldu 12 Eylül sonrasında. İşte o mucizeyi bekliyoruz. O mucizenin gerçekleşmesi konusunda bu toplantının sonuçları işe yarayacaktır, diye umuyorum, çünkü Türkiye daha fazla özgürlüğü, Türkiye eksiksiz demokrasiyi hak ediyor. Türkiye bulunduğu coğrafyada, çoğunluğu genç 70 milyon nüfusuyla

bütün zenginlikleriyle eksiksiz demokrasiyi hak ediyor ve demokrasinin eksikleri giderildikçe Türkiye daha aydınlık, daha parlak, daha çağdaş olacak.

Ben tekrar hepinize teşekkür ediyorum. Sayın Başkanımız bundan sonraki toplantı için ayrıldı, aramızda değil. Onun da teşekkürlerini iletiyorum ve saat 19:30' da Sheraton Oteli'nde bir kokteylimiz var, tüm katılanları da oraya davet ediyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum. Teşekkür ediyorum.

10.00.- YTL

Çetin Emeç Bulvarı No: 46 Balgat / Ankara
Tel: (+90.312) 287 87 90 (Pbx) Faks: (+90.312) 286 55 65 - 286 31 00
Karanfil Sokağı No: 5/62 06650 Kızılay / Ankara
Tel: (+90.312) 425 30 11 - 425 36 19 - 418 13 46 Faks: (+90.312) 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-mail: admin@barobirlik.org.tr • yayin@barobirlik.org.tr